

LAIŠKAS REDAKTORIUI

KAZYS ALMENAS

Gerbiamas Redaktoriau,

Pirmiausia noriu Jus ir visą „Naujojo Židinio-Aidų“ redakciją pasveikinti su šešerių metų įdirbiu. Per tą laiką atlikote tikrai daug. Nesiimsiu to, kas atlikta, vardyti bei bendrinti, tik iš asmeniško taško tarsiu, jog NŽ labiausiai mano iš Lietuvos laukiamas leidinys. Ir nežiūrint to, jog žinau, kad jis man atims laiko. Prenumeruoju visą šūsnį leidinių ir didžiūma jų, matyt, atsižvelgdami į bendrą šių dienų laiko stoką, spausdina straipsnius, į kuriuos pakanka dirstelti, ar tik perskaityti pirmą pastraipą, idant žinotumei, kas ten toliau rašoma ir kokios širdgėlos kamuoja rašantįjį. Su NŽ kitaip. Ne visus, bet visgi dauguma straipsnių tenka perskaityti, ir atidžiai. Žinau taip pat (gal ir nepakankamai tiksliai, bet vis dėlto), jog dirbate ir dar vis dirbate itin sunkiom sąlygom. Užtat juo labiau stebėtina ir pagirtina, jog leidinio puslapiuose tos sunkios sąlygos neatsispindi. Nei formai, nei turiniui nuolaidų nedarote.

Komplimentų galima būtų vardyti ir daugiau, bet tada šis laiškas įsirikiuotų į mano minėtų „nuo pirmos pastraipos pramatomų“ tekstų gretas. O paskatino jį ne noras rašyti komplimentus, o būtent Jūsų apžvalginis laiškas skaitytojams, spausdintas gruodžio numeryje, ypač jame prisiminta kun. Aliulio katalikiškos spaudos apimties ir įvairovės „doktrina“ į kurią įsirikiuoja ir NŽ. Tai pirminei kun. Aliulio programai galima visiškai pritarti, ir dabar iš tam tikros laiko perspektyvos jau galima ir paklausti kiek jos pasiekta, ir kas dar siektina? Nenoriu (ir jums tai greičiausiai būtų nepatogu) NŽ puslapiuose kritikuoti likusią katalikišką spaudą. Be to, tam šiuo metu neturiu pakankamai informacijos. Nes tenka prisipažinti: nors anksčiau prenumeruodavau daugiau katalikiškos spaudos, per pastaruosius metus šis ratas susiaurėjo. Pagrindinė to priežastis – nesugebėjau priprasti prie informacijos pateikimo stiliaus, kuris vyrauja kituose leidiniuose.

Sakoma, jog „dėl skonio nesiginčijama“. Gal iš tiesų jausminis, melancholija ir pesimizmu persunktas stilius šiuo metu yra tai, ko tipišką katalikiškos spaudos skaitytojas pageidauja? Aš ko gero nesu tipišką skaitytojas, tad man apie tai spręsti nelengva. Galiu savo nuomonę pareikšti tik prenumeruodamas ar neprenumeruodamas ir šitai jau padariau.*Kadangi, kaip minėjau, nenoriu Jums sudaryti nepatogumų kritikuodamas kokį konkretų leidinį, šio rašinio temą pakreipsiu kitu kampu ir pateiksiu klausimą, kuris man ne vieną kartą kildavo ir dar kyla, kai skaitau katalikiškoje spaudoje pasirodančius straipsnius.

Būtent, kaip krikščionis, o tiksliau katalikas, privalėtų aprašyti blogio apraiškas?

Klausimas esminis, nes viena iš pagrindinių spaudos (visos spaudos, ne tik katalikiškos) temų yra būtent blogis. Ar prasižengimas Dekalogo „Nežudyk“ įsakymui, kurie visoje pasaulio spaudoje dažniausiai pakliūna į pirmą puslapį, ar nusižengimai įsaky-

mams „Nevok“, „Nekalbėk netiesos“ ar „Negeisk savo artimo moteries...“, kurie randa vietos jei ne pirmuose, tai kituose laikraščių puslapiuose. Šitai ir įvairios biurokratizuotos visuomenės blogio permutacijos, kaip antai kyšininkavimas, korupcija, kontrabanda ir taip toliau, sudaro toli gražu ne tik Lietuvos, bet ir viso laisvo pasaulio spaudos labai ženklia dalį. To nebūdavo, suprantama, totalitaristinės sistemos spaudoje. (Nenoriu čia leisti į visiems žinomas priežastis, paminiu vien dėl to, kad tai visgi turi įtakos pateiktam klausimui.) Susumuojant: „blogio“ pasireiškimų visuomenėje aprašymas yra svarbus spaudos veiklos baras; ypač populiarojoje spaudoje užima nemažą ploto dalį. Taip yra visur, kur spauda laisva ir dėl to taikosi prie skaitytojų interesų. Kad taip yra Lietuvos, ir taip pat Lietuvos katalikų spaudoje, manęs nestebina. Ne apie turinį čia kalbu, o apie tai, kaip tas turinys pristatomas.

Taip, blogio esama pasaulyje įskaitant ir mūsų mieląją Lietuvėlę. Ir negalime jo priskirti vien tik rusiškajai okupacijai. Kaip krikščionys privalėtumėm žinoti, jog blogis atsiranda pačioje *Pradžios knygoje* ir seka žmoniją per visus istorijos šimtmečius, per visus kontinentus. Gimtoji nuodėmė nėra poetinė metafora. Tai realus žmogiškosios prigimties įvertinimas. Užtat su blogio apraiškom susidūręs katalikas neturėtų abstulbti ir pasiduoti visuotiniam beviltiškumui. Labiau būtų suprantama, jei netikintis blogio aki-vaizdoje pasimeta ir neberegį jokios išėities. Iš tiesų pasaulyje, kuriame nėra Dievo, nėra jo apreikštos Gerosios Naujienos, susidėjus atitinkamoms aplinkybėms, gali atrodyti jog blogio triumfas yra absoliutus, kad jis tapo visagalis. Katalikas tačiau, net ir juodžiausios melancholijos apniktas, privalėtų prisiminti, jog visagalis yra tik Dievas.

Atrodytų, tai elementaru, tačiau kaip tada paaiškinti aplinkybę, jog katalikiškoje spaudoje (toje kitoje, ne NŽ) apstu straipsnių, kuriuose blogio triumfas tiesiog suabsoliutinamas? Kur padėtis aprašoma taip klaikiai, jog nepaliekama vietos jokioms vilties prošvaistėms? Esu bandęs šia tema Lietuvoje diskutuoti ir man vienas redaktorius paaiškino, jog aš nesusigaudau. Viena problema, anot jo, ta, kad aš žodžius priimu per rimtai. Pavyzdžiui, kai perskaitau žodį „visi“ (pvz., „visi ima“, „visi vagia“ ir t.t.) privalėčiau tai suprasti kaip poetinį pasakymą, kaip metaforą. Jei būtų parašyta „kai kas“ arba net „dauguma“, arba, pvz., 43%, tada gal būtų tiksliau, tačiau išpūdis būtų ne tas. Jei skaitau, „jog aplinkui matosi tik nuo girtumo drumstos lėliukės“, tai vėlgi privalau suprasti, jog tai žodžių žaismas, kuriuo rašantysis siekia pagilinti išpūdį. Privalau įsijausti į publicisto pastangas vaizdžiai išreikšti kaip baisu, jog tų drumstų lėliukių esama, suprasti, kad jis neteigia, jog visi Lietuvoje prisigėrę „kaukolinio“.

Antras dalykas, anot redaktoriaus, kurio aš nesuprantąs, yra kad žmonėms reikia duoti progos pasiskusti bei padejuoti. Tokie mat dabar laikai ir daug kartėlio susikau-pia ant širdies šių dienų Lietuvoje. LDDP sugrobus visą turtą, komunistai „kelia galvas“ (suprantama, pokalbis vyko prieš rinkimus), siaučia mafija, lobsta muitininkai, propa-guojama pornografija, o KGB-istams mokamos didžiulės pensijos. Nenuostabu tad, kad tam vargšui katalikui labai graudu ir liūdna. Užtat liūdni ir straipsniai.

Kadangi, kaip jau prisipažinau, negaliu tvirtinti, jog esu tipiškas skaitytojas, su redaktorium nelengva ginčytis. Gal jis teisus. Gal tas tipiškas katalikiškos spaudos skaity-tojas iš tiesų mėgsta tuos perdėtai liūdnius straipsnius? Tačiau leiskite išreikšti ir abe-jonę. Ne apie skaitytojo skonį ar pageidavimus, nes to išties nežinau. Bet apie tikslingu-mą naudoti katalikišką spaudą kaip katarsio priemonę. Net jei tokios spaudos krypties

poreikis išties egzistuoti, šitos kategorijos kun. Aliulio sudarytame plane nebuvo pramanyta. Taip pat abejoju, ar tikslinga publicistikoje naudoti kad ir vaizdžias metaforas, jei jos iškreipia tikrovę. Iškreipia tiek, kad jei žodžiams suteiktume jiems žodyne priskirtą reikšmę, tada reikėtų pripažinti, jog nemaža dalis tų straipsnių suvisuotina blogi. O šitai, kaip visi žinome, nesiderina su krikščionių tikėjimu.

Gal verta pabrėžti, jog čia išsakytos mintys – tai mano asmeniškai, o ne NŽ redakcijos nuomonė (redaktorius savo apžvalgoje mini, jog tokių nesusipratimų pasitaiko). O kad nebūtų NŽ redakcijai čia pažerta vien tik komplimentai, turiu ir priekaištų. Štai redaktorius savo apžvalginiam straipsnyje pamini, jog vienas iš tikslų leidžiant NŽ buvo toks: „mėginome priešintis kultūrinei disproporcijai, kuri radosi Lietuvoje nuosekliai populiarinant liberalų „Metmenis“ ir gerokai rečiau teprisimenant katalikų „Aidus““.

Šitame teiginyje esama dviejų klaidingų implikacijų. Viena sąmoninga. Būtent teigiama, kad „mėginome priešintis“, o kadangi rašo pats redaktorius, neturiu priežasties abejoti, jog iš tiesų tokios intencijos būta. Tačiau tai bloga priežastis kultūros žurnalo leidimui. Kultūros žurnalas privalo „teigti“, o ne „priešintis“. Laimė, šiuo atveju konkretūs darbai atsiskyrė nuo intencijų. Kita klaidinga implikacija subtilesnė, ir gal redaktoriai jos iki galo nesuvokia. Kalbama apie „nuoseklų Metmenų populiarinimą“. Čia implikuojamas, jei ne tiesiogiai, tai bent potekstėje, tam tikras sąmokslas. Atseit buvo populiarinamas vienas, ir sąmoningai apeinamas kitas leidinys. Realybė buvo kita. Apie ją gal vertėtų parašyti ir plačiau, tačiau šis laiškas jau ir taip per daug išsitęsė. Tad apibendrinsiu labai glaustai.

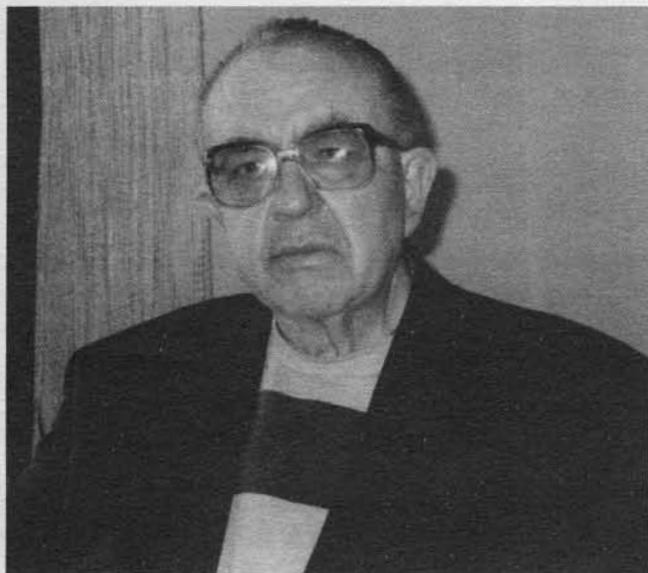
Dabar ir Lietuvoje žinoma, jog per paskutinius okupacijos dešimtmečius dėl bendravimo su okupuota Lietuva išėivijoje konfliktavo dvi skirtingos nuomonės. Viena jų teigė, jog su okupantu negalima palaikyti jokių ryšių. Nuosekliai interpretuojant, tai reiškė, jog negalima lankytis Lietuvoje (tam reikia okupanto leidimo), negalima susitikti su iš Lietuvos besilankančiais (tarp jų yra okupanto tarnų). Kita nuomonė teigė, jog, nežūrint rizikos, reikia stengtis išnaudoti kiekvieną progą bendrauti. Reikia stengtis perduoti informaciją, asmeniškais santykiais įtaigoti tautiečius. Nenoriu dabar kelti klausimo, kuri grupė buvo teisi (ar teisesnė). Šiuo atveju aktualu tai, jog „liberalai“ buvo už bendravimą, o su „Aidais“ susijusi grupė priklausė labiau anti-bendravimo pusei. Dėl to „liberalai“ kiek sugebėjo važiuoti į Lietuvą, o kadangi leidinių būdavo galima pervežti nedaug ir su tam tikra rizika, vežė daugiausia savo leidinį. Su „Aidais“ susiję žmonės tai darė mažesniu mastu. Štai ir pagrindinė priežastis, kodėl atgimimo pradžioje „Metmenys“ buvo kur kas geriau pažįstami.

Tikiuosi, jog mano pastabos bus priimtose kaip katalikiškai spaudai gero linkinio skaitytojo pastabos. Kun. Aliulis teisingas, reikia ir lengviau suvirškinamo pasiskaitymo, ir plačiau pateiktos informacijos, negu tai gali padaryti NŽ. Todėl vėl norėčiau užsisakyti kitos katalikiškos spaudos. Puoselėju viltį, jog po paskutinių rinkimų melancholijai bus mažiau priežasčių ir tai ilgainiui atsispindės katalikiškos spaudos puslapiuose.

College Park, MD, 1997 sausis

IN MEMORIAM ČESLOVUI KAVALIAUSKUI

VYTAUTAS ALIŠAUSKAS

Noriu pradėti nuo balso, netvariausio ir neapčiuopiamiausio iš visų žmogiškųjų dalykų. Jį labiausiai dera sergėti atmintyje. Taigi – vasara, iki pilkumo apdulkėjusi pakelė, paskui troba, persunkta aitraus odekolono kvapo. Ar tik ne septyniasdešimt šeštieji. Klausausi: „Mano žemiški potraukiai nukryžiuoti ir mano juslinė liepsna užgesusi. Manyje srovena ir šnara gyvasis vanduo. Jis manó gelmėje byloja: Eime pas Tėvą!“ Patyli ir priduria: „Čia Ignotas Antiochietis. Per naktį išverčiau.“ Pagalvoju apie šventąjį Jeronimą – ką jis išvertė pernakt? Bene Giesmių giesmę? „Išverčiau ir Giesmių giesmę, naujoviškai. Įdomu, ar jums patiks. Nerandu. Turbūt viską išdalinau.“ Paskui, per daugelį metų, skaičiau jo vertimus, studijas, eilėraščius. Veik viską. Bet šio teksto taip ir nepamačiau. „Žinot, mėgstu diktuoti, kartais sesuo užrašo. O lietuvių kalbos nemo-ku. Ne poetas esu.“ Už lango kaitra. *Vox dilecti mei.*

Aitrus ir keistas kvapas jį lydi visur – Dubingiai,

Žasliai, Joniškis... Jo mėgstamas knygas nesunku atpažinti iš to kvapo – *Florilegium Patristicum*, Rahneris, Wilde, Mc Kenzie „Biblijos žodynas“. Ir, žinoma, Naujasis Testamentas. „Pradėjau skaityti graikiškai dar seminaristas. Atsisėdu per atostogas kur laukuose, aplink žolė, viskas kvepia, ir skaitau. Tokia jėga... Dabar susiklijavau į mišiolą, vietoj lotyniško.“ Nusima akinius ir atmintinai cituoja: *hos en morphē theoy hyparchon...* „Jis, turėdamas Dievo prigimtį, godžiai nesilaikė savo lygybės su Dievu, bet pats save apiplėšė, priimdamas tarno išvaizdą...“ Citavo man šias Laiško filipiečiams frazes daugybę kartų. Kiekvieną kartą tarsi pirmą. Visi žinojo, kaip svarbus jam buvo Prisikėlimas. Tik retas patyrė, ką jam reiškia Kančia. Rašė ir kalbėjo apie tai nedaug. Kartais prabildavo apie Jėzaus agoniją. „Alyvų darželyje...“ – taip ir sakydavo, senoviškai. Vieną kartą užsiminė apie lageryje patirtą siaubą. Gal keli mėnesiai prieš mirtį aiškino per radiją: negana prisikėlimo, Jėzaus be jo kentėjimų nesuprasi. Šliūkšteli ant delno odekolono ir trina pusiau paralyžiuotą skruostą. *...odorem suavitatis, hostiam acceptam.*

Sėdėjo ant žalios apsilupusios taburetės, su atverstu aplanku rankose, galingas ir orus, kaip Mykolo Angelo pranašas (kaip Chestertono Sekmadienis – pagalvoju pamatęs pirmąsyk). „Labai žavėjau protestantų teologais... Buvau beveik praradęs tikėjimą.“ Sunkiai pakilo – „nebepaeinu“ – ir dūsaudamas nuėjo prie elektrinio virdulio. „Čia tokios kavos man atvežė. O gal norit arbatos?“ Žiūrėjau, kaip tirpsta kavos kristalai, tamsėja vanduo... „Krikščionybės pamatus galima pačiuopinėti, apčiuopti.“ Paėmė į rankas nuotrauką – Turino drobulė. „Tai Jėzaus veidas“ – kur dar galėjo būti jį

matęs? Pasakojo apie šventąją Elena, – kaip ši nukeliavo į Jeruzalę ir atrado Viešpaties kryžių bei šventąsias vinas. Pakėlė ir visiems parodė. Kažin kodėl prisimenu, kaip prieš dešimt metų džiaugėsi sena mėlyna knygele. „Va, aprašyti pirmi Lurdo stebuklai. Žinote, kokia bedieviška buvo Napoleono III Prancūzija. Ir niekas negalėjo nuneigti. Išymiausi gydytojai pripažino. Matot – tų laikų leidinys. Dabar man viskas aišku.“ Tokia yra krikščionybė – ne idėja ar vizija, bet gyvenimo faktūra, spalva, skonis. Raugas. Grūdas. Moneta. *Et sumens coram eis manducavit.*

Laidotuvėse nebuvau. Buvusieji girdėjo tokią istoriją. Vieną Kūčių vakarą jį aplankė suvargusių senelių pora. Neturėdamas kuo sušelpiti, senukui atidavęs švarką, o senutei – sutaną. „Pasisiūs suknelę.“ Likęs beturtis kaip šventoji šeima. Pasijuto tikrai laimingas. – Ar tai iš *Legenda Aurea*?

Atsigrėžiu. Virš katedros Elena kelia Kryžių. *Requiem æternam sacerdoti tuo Ceslao da Domine. Requiescat in pace.*

„Kryžiau šventas, visų medžių tu tik vienas pažiba, neišželdins girios brandžios kito tokio niekada! Saldus medi, vynos saldžios, keliama saldi našta.“

GALUTINIS GRIEŽTUMAS

JEAN-LUC MARION

I. PREDIKACIJA

Tikėjimas nerėkia. Riksmė jau dėl pačios jo priedarties slypi tik sumišas anonimiškumas, kur skausmas niekuo nesiskiria nuo malonumo, o džiūgavimas – nuo prakeikimo. Juo stipriau jis sklinda, juo mažiau ką nors išsako. Juo labiau jis smarkėja, juo labiau nyksta komunikacinė jo funkcija. Nuoširdumas kaltinamas barbariškumu. Bet vis dėlto tikėjimas neturi nieko bendra su diskursu, jeigu diskursui būtina bent jau argumentų seka, objekto tikrumas, kurį tiksliai apibrėžia subjekto pirmumas. Tikėjimas nekalba ir neišsako: jis tiki ir neturi jokio kito tikslo, kaip tik tikėti. Arba, veikia, net jei jis kalba ir savaip išsako prasmę ir net jeigu bent jau kurį laiką jis pajėgia eiti predikatinės kalbos pėdsakais ir atrodo, kad jis taip pat apie kokius nors dalykus ką nors pasako, – nereikia užmiršti esminio dalyko: tikėjimas be meilės nieko nevertas: „jei turėčiau visą tikėjimą, kad galėčiau net kalnus kilnoti, bet neturėčiau meilės, aš būčiau niekas“ (*I Kor 13, 2*). Iš esmės tikėjimas turėtų ištirpti meilėje, kurios logiką jis savaip išsako. Meilė, „būdama už viską aukščiausia“ (*I Kor 13, 13*), valdo tikėjimą. Tuo norima pasakyti, kad tikėjime, taigi ir jo prabilime, reikia atrasti tikruosius meilės bruožus. Kadangi jie, o tiksliau, šis bruožas užčiuopiamas valių vienybėje – „ne mano valia, bet tavoji“. Vienybė, kuri

JEAN-LUC MARION (g. 1946) – filosofas ir teologas. Filosofijos daktaras (1980), dėstė Puatjė universitete, dabar – Paryžiaus X universitete. Žurnalo „Communio“ prancūziškojo leidimo redakcinės kolegijos narys.

Svarbesni veikalai: „Stabas ir distancija“ (*Idole et la distance*, 1977), „Dievas be būties“ (*Dieu sans l'être*, 1982), „Prolegomenai artimo meilei“ (*Prolégomènes à la charité*, 1986), „Redukcija ir donacija. Husserlio, Heideggerio ir fenomenologijos studijos“

įvykdo „viską“ tuo, kad atbaigia Trejybės asmenų komuniją – iki pat žaidimo ant Kryžiaus. Tad kaip mąstyti tikėjimą remiantis valių vienybe arba (ir čia glūdi jos implikacija) užčiuopti, kad vien tik meilė sukuria logiką, kuria naudojasi tikėjimas, ir kuri visiškai skiriasi nuo kiekvienos kitos formalios ar dar kokios nors logikos?

Teologija palieka radikaliai neapmąstyta pirmąją savo prielaidą – tą, kuri sprendžia apie viską tol, kol negali pateisinti meile ir, pagaliau, perrašyti meilės „kalba“ to diskurso, kuriame tikėjimas ją skelbia [*profère*]. Be šio veiksmo teologija sklendi gnosticizme arba pasiduoda moksliskumo pretenzijai, juo labiau iliuziškai, juo labiau jai pavyksta pasiekti savo tikslą. Taigi čia klausiamą apie tai, kaip tikėjimas gali suteikti žodį meilei ir kaip meilė gali sutvarkyti tikėjimo diskursą. Atsakymas: tikėjimo išpažinimu, sakančiu, kad „Jėzus [yra] Viešpats“¹. Bet ką čia nurodo „tikėjimo išpažinimo“ paminėjimas? Kodėl nepasakius vien tik elementaraus predikatinio teiginio ir kodėl jam nesuteikus modalumo pasakymo „x išpažįsta, kad...“ veiksmazodžiu? Iš tiesų, šio argumento prijungimas atskleidžia atotrūkį tarp kalbančio tikėjimo ir predikatinio pasakymo. O šio atotrūkio analizė galėtų mums leisti patikslinti, kokiū būdu išsiskiriantis tikėjimas paklūsta meilės logikai.

Idant būtų įteisintas argumentas „x tiki/išpažįs-

(*Réduction et donation. Recherches sur Husserl, Heidegger et la phénoménologie*, 1989). Straipsnį iš pranc. k. (*Dieu sans l'être*. – Paris, 1982. – P. 259-277) vertė Aušra Pažėraitė.

¹ Su tam tikra sąlyga ši formuluotė savo lingvistiniu statusu priylgsta Senojo Testamento formulei, kurią ji atbaigia: „Jahvė yra mūsų vienintelis Dievas“. Galima bus ir toliau naudotis šių pasakymų numatomu lygiavertiškumu.

ta, kad *p*“, kur *p* žymi predikatinį pasakymą „Jėzus [yra] Viešpats“, reiktų sugebėti įvykdyti keletą sąlygų. Žymėjimo sąlyga: joks empirinis verifikavimas bent jau įprasta prasme negali garantuoti *p* teisingumo, kuris iš tikrųjų negali būti konstatuotas kaip pakartotinas ir išmatuojamas faktas (Jėzus nurodo į istoriškai praėjusį ir vienintelį įvykį.) Ši pirmoji sąlyga numato kitą – prasmės – sąlygą: ar galima laikyti prasmingu teiginį „Jėzus [yra] Viešpats“, arba „Jėzus [yra] Kristus“, jei *Viešpats* ir *Kristus* priklauso griežtai religiniams titulams, naudojamiems tam tikroje privačioje kalboje (nors ir visos tautos – žydų)? Šis dvigubas silpnumas skatina nuo paties predikatinio pasakymo („Jėzus [yra] Viešpats“) perkelti dėmesį į argumentą, kuris jį perima, ir paklausti: kokia legitimacija leidžia kalbėtojui išsakyti predikaciją, kuri visiškai neįvykdo nei žymėjimo, nei prasmės sąlygos? Legitimacija čia esmiškai nekyla iš paties pasakymo, kaip gerai sudaryto – prasmingo ir veiksmingai patikrinamo – teiginio atveju. Vis dėlto kaskart vis kiti kalbėtojai nesiliauja skelbę šio pasakymo. Iš kur tad kyla jei ne tokio sakymo legitimacija, tai bent jau tokios legitimacijos pretenzija? Iš paties kalbėtojo. Bent jau pirmiausia fragmente „*x* išpažįsta, kad, Jėzus [yra] Viešpats“ teiginio galiojimo nustatymas [*invalidation*] paremtas *x*-u. Kaip ir kodėl vienas ar kitas empirinis individas ryžtasi įsitraukti į šį *x* žaidimą? Kokia teise ir, visų pirma, kaip drąsiai? Nes juo mažiau predikatinis pasakymas iš savęs paties galės nustatyti savo paties griežtumą, juo daugiau sakytojas [*énonciateur*] turės nešti pasakymo legitimavimo pačiu savimi našta. Iš čia atsiranda *perkėlimas* nuo pasakymo prie sakytojo, nuo galiojimo nustatymo ir verifikavimo prie legitimavimo ir kvalifikavimo. Problemos svarstymas perkeliamas nuo pasakymo – kurio keistas ir dvigubas silpnumas, atrodo, turi kiekvieną sakytoją nukreipti nuo tokio pasakymo iššūkio priėmimo – prie sakytojo. Bet ar taip problemos svarstymas iš teorinės srities neregresuoja į egzistencinį (kadangi galutinai vienaskaitinį) ir nediskutuotiną (kadangi griežtai iracionalų) bereikišumą? Tikėjimo paradokso, gilaus sprendimo bedugnės, įsipareigojimo nepaaiškinamumo ir t.t. šaukimasis tikinčiajam gali

padėti rasti išeitį iš keblios situacijos, bet su sąlyga: reikia paprasčiausiai „pereiti prie kitos temos“, išvengti priešpriešos. Faktiškai problemos svarstymo vieta ne vien tik perkeliama nuo pasakymo prie sakytojo; veikiau tuo kartu diskutuotinas racionalumas pakeičiamas nediskutuotinu sprendimu, tad ir bereikišmiu arbitralumu. Faktas iškėlimas klausimo niekaip neišsprendžia, bet tik sunaikina. Kaip išvengti to, kad tikėjimo liudijimas galiotų ne vien tik kaip riksmas? Šiuo atveju – tik terorizmu. Tik sakydamas „aš tikiu...“, pasakymo „Jėzus [yra] Viešpats“ galiojimo nustatymą paremdamas tik savo įsitikinimo jėga – taigi vien savo įsitikinimo galia – tikintysis ne tiek pateisina pasakymą, kiek atskleidžia jo neesmingumą. Kristaus viešpatystė tampa „skelbimu“ [*“message”*]. Apvilkdami jį „evangeliškumo“ epitetu, vargiai pridengsime jo lozunginį statusą. Iš čia – jo kovingumas, su erezija turįs vieną bendrą bruožą: pagal savo norą keisti tai, kas daugiau jau nebesasirodo kitaip kaip turinys. Tai, kad čia viskas priklauso nuo savalaikiškumo (pagal tai, kad tas „skelbimo“ aspektas „tinka“ arba „nebetinka“) arba „tiesos (kuri formuluojama ir apibrėžiama pagal savo norą) gynimo“, arba kokio kito kriterijaus, kiekvienu atveju kalbėtojo ryšys su pasakymu lieka toks pat, kaip veiksmingumo ryšys su indifferencija, fakto ryšys su neverifikuojamumu, vienu žodžiu – valdymo ryšys. Bet jei valdymo ryšys valdo tikėjimo išpažinimą, priversdamas jį tapti užsivertusiu reikalais kovingumu ir/arba užkariaujančia erezija, – mes esame priešingoje pusėje to, ko siekiame: ištirpdyti tikėjimo diskursą meilės „logikoje“².

II. ATLIKTIS

Ar vis dėlto ši nesėkmė mus palieka beviltiškoje situacijoje? Ne, jeigu ji slepia savyje daugiau, nei ji pati. Problemos svarstymo perkėlimas suteikia pirmumą kalbėtojui. Kalbėtojas šią pirmenybę ką tik

² Apie šį nukrypimą žr. mūsų eskizą „Apie prakilnų vargšų krikštytųjų vertumą“ (*De l'éminente dignité des pauvres baptisés* // Revue catholique internationale Communio. – Paris, 1979. – IV/2.

interpretavo kaip valdymą. Bet ar negalima to paties perkėlimo suprasti kitu būdu? Ką gali rodyti kalbėtojo pirmenybė pasakymo atžvilgiu? Pasakymo be-reikšmiškumą, bet taip pat ir kalbėtojo veiksmingumą.

Bassano. Šv. Jeronimas. Piešinys. XVI a. vidurys. Sankt-Peterburgas, Valstybinis Ermitažas

mą. Tačiau ką implikuoja kalbėtojo veiksmingumas? Kol kas jį aptarėme tik kaip arbitralumą, įsitvirtinantį su visiška indifferencija – net ir pagrįstiems – pasakymams. Iš čia kyla prievarta, cinizmas, tylą. Vis dėlto veiksmingumas gali ne tik būti supriešintas su pasakymu, bet taip pat, be jokios abejonės, ir priimti jį kaip tokį. Nes veiksmingumas, reikia pasakyti, galėtų persmelkti patį pasakymą, o pasakymas galėtų sugrįžti atgal į veiksmingumą: juos sujungia trečia sąvoka – pats sakymas [énonciation]. Sakymas tam tikrais atvejais leidžia sakytojui atlikti [performer] pasakymą. Kad meras pasakytų: „Aš skelbiu jūsų sujungimą santuokos ryšiais“ – ir du susižadėję būtų veiksmingai sutuokti, kad žandaras pasakytų: „Įstatymo vardu jūs esate sulaikytas“, arba tardytojas: „Jūs esate kaltinamas tuo...“ – ir iki šiol

laisvas pilietis būtų veiksmingai suimtas ir apkaltintas. Kūnų atskyrimas, atsisakymas paklusti ar pabėgimas nieko šiose atliktose [performances] nepakeis, bet veikiau pabrėš neredukuojamą jų veiksmingumą. Atliktis veiksmingumą verčia nuslysti nuo sakytojo (čia teisėjas, meras, žandaras turi galią ne patys savaime, bet kaip kitų instancijų atstovai) prie paties pasakymo, kuris tokiu būdu įsitvirtina kaip padarinys. Be to, tiesiogiai pasirodo ir papildomas šio veiksmingumo įrodymas: tik kita atliktis (skrybų, neutralios vietos, išteisinimo paskelbimas) galėtų išardyti tai, ką padarė pirmoji. Ar galima remiantis šiais performatyvais³ interpretuoti tikėjimo išpažinimą, kai *x* sako, kad „Jėzus [yra] Viešpats“? Pernešyk anksti iškeltas klausimas. Kelyje, kuris į jį nuvestų, iškyla ankstesnis klausimas: atliktis tampa galima tik tada, kai ji paremta tam tikra sakytojo kvalifikacija. Tik meras (arba deramai įgaliotas jo atstovas) gali sutuokti, tik įstatymo atstovas gali sulaikyti (turėdamas orderį areštui), tik teisėjas gali apkaltinti. Kitaip santuoka pasirodo niekai, bėgimas – įteisintas, o pabėgimas – pagirtinas. Be abejo, atlikties esama ir tada, kai kas nors privačiai pasako: „Aš pažadu“, „Aš prisiekiu“, „Aš tave myliu“, „Aš tave prakeikiu“ ir t.t., ir jokia kvalifikacija neturi būti išoriškai pridurta prie intymaus sprendimo. Bet tai neatleidžia nuo kvalifikacijos apskritai, tik šiuo atveju ji lieka būtent „intymi“. Kiekvienas žmogus, bent jau iš principo, turi savyje ir iš savęs tą galią ir tęstinumą, kurie vieni tegali įteisinti pažadą, priesaiką, meilę, prakeikimą ir t.t. Be jų žmogus tam tikra prasme nebesaprešias kaip jo implikuojama pilnatvė. Beje, ši kvalifikacija gali būti prarasta. Pavyzdžiui, ir Donžuanas, ir Jagas, ir Sganarelis jau nebeturi viso to, kas žmogiška: diskvalifikavus jų žmogiškumą, jie nebegali atlikti kai kurių pasakymų. Taigi performatyvas suponuoja kvalifikaciją – arba įstatymišką, arba natūralią. Sakytojas turi šia kvalifikacija naudotis tokiu mastu, kiek pasakymas yra performatyvus. Kad būtų paskelbtas karas, reikia turėti galią ir valstybės vadovo įgaliojimus; kad meras sutuoktų, būtina po-

³ Performatyvas anglosaksų analitinėje filosofijoje reiškia tokį pasakymą, kuris tuo pat metu konstatuoja veiksmą, į kurį jis nurodo. Sąvoka pirmą kartą pasirodė Austino filosofijoje (red. past.).

litinė, tam tikra prasme natūrali susitarimo kvalifikacija. Kad žadėtume, prisiektume, mylėtume, prakeiktume, negali būti diskvalifikuotas mūsų žmogiškumas – kvalifikacija, apimanti visą žmogiškąją esmę, kuri gali būti prarasta, bet niekada negali būti susigražinta. Tačiau kokios kvalifikacijos pakaktų ir iš kur ji turėtų kilti, kad išpažintume, jog „Jėzus [yra] Viešpats“? Kitaip sakant, kas galėtų gerai suvaidinti tokį Aš vaidmenį, kad atliktų pasakymą, taigi tokį vaidmenį, kad jis visiškai iširtų metakalboje, kurios pirminę instanciją jis konstituuoja? Taip pat tokį vaidmenį, kad jis pakiltų į tokį lygmenį, kai kalbama apie predikavimą predikaciniame pasakyme „...Viešpats“? Sąvokų Aš ir *Viešpats* atitikimas reikalauja autoriteto, kuris būtų suteiktas kokiam nors Aš ir kuris atitiktų tai, ką suponuoja *Viešpats*. Kokia viešpaties teisė viešpatiškaai atliktieji kada nors bus suteikta kokiam nors Aš? Kalbant visiškai griežtai, tik tas, kuris yra pasakęs: „Aš esu kuris esu“ (*Iš* 3, 14 = *Jn* 8, 24, 58), pasakymą „Jėzus [yra] Viešpats“ gali traktuoti kaip performatyvą. Tam tikra prasme jis nieko kito ir nedarė. Bet tikrai tam tikra prasme, nes šią viešpatišką kvalifikaciją jis, kaip Sūnus, nepaliaujamai gauna iš Tėvo. Ir krikščioniška dogmatika, Jėzaus asmenyje atpažindama jo dieviškumą, arba, tiksliau, pripažindama, kad Tėvas jam be paliovos jį pripažįsta, garantuoja šią kvalifikaciją. Kaip tik dėl to Jėzus pasirodo kaip Sūnus. Taigi nereikia nieko kito, kaip tik amžino Sūnaus, idant būtų sunaikintas (arba, dar esmiškiau, įveiktas) atotrūkis tarp Aš ir *Viešpats*. Kas kitas tai galėtų? Kas kitas, jei ne Viešpats, galėtų atlikti tai, kad „Jėzus [yra] Viešpats“? Jei vienintelis Sūnus atlieka kerigimą, tai niekas kitas, išskyrus išūnį, negali perimti kaip savos panašaus pobūdžio atlikties pretenzijos. Bet šis atsakymas dar nieko neišsprendžia: kas gali kada nors žinoti, ar jis turi išūnio įgaliojimą? Atsakymas į šį klausimą lieka viršistorinis ir niekas negali jo patenkinti, išskyrus tą, kuris išūnija. Todėl sunkumą reikia įveikti aplinkiniu keliu. Atliktį įvykdyti galėtų tik tas, kuris nepažeistų formalios – vėlgi perkėlimo, nors ir ne to paties – sąlygos. Dabar jau perkėlimo nuo kalbėtojo prie pasakymo, kurį jis atlieka ir kuris žymi kvalifikaciją, po kuria kalbėtojas turi pasirašyti,

sąlygos. Jau ne predikatinis pasakymas iširtsta kalbančiam, bet sakytojas radikaliai apibrėžiamas per tai, kas veda sakymo žaidimą. Taigi perkėlimas apverčiamas: jau ne tik nebylus aukštybių veiksmingumas, bet ir sakytojo „semantinė“ kvalifikacija suteikiama pasakymu, kurį reikia atlikti. Taigi anaipol neišsivadavus nuo pirmojo perkėlimo sunkumų, antroju jie tik padvigubinami. Jei pirmas perkėlimas vedė prie kovingojo diskurso modelio, neišardomai susijusio su indiferencijos nukrypimu (cinizmu, oportunizmu, prievarta), tai antras perkėlimas veda prie ekstatinio diskurso modelio, neišvengiamai paveikto savų nukrypimų. Būtent: absoliučios kvalifikacijos pretenzija, išrinktumo tikrumas, įsitikinimas, kad nereikia nei pasiaiškinti, nei suvesti sąskaitų, nei, kraštutiniu atveju, siekti, kad žodžiai būtų išgirsti. Ekstatinis diskursas įsivaizduoja atliekų tikėjimo išpažinimą, kadangi įsivaizduoja esąs betarpiškai pakankamas. Jis, kaip ir kovingasis diskursas, gali pasinerti į terorizmą bei prievartą. Tad perėjimas nuo predikacijos prie atlikties nežengia nė vieno žingsnio į priekį. Jis tik po pirmojo perkėlimo (nuo pasakymo prie sakytojo) pabrėžia antrojo perkėlimo (nuo sakytojo prie pasakymo) reikalavimą. Ar šiedu diskurso–objekto ir metakalbos toposai gali būti supriešinti? O gal veikiau tarp jų esama pusiausvyros?

III. KONVERSIJOS

Du priešingų krypčių, taigi tariamai supriešinti perkėlimai. Bet ar šios temos orkestruotė jau nebuvo girdėta, kai metafizika pasiekė savo viršūnę (Hegelis), nors ir ne atbaigimą (Nietzsche)? Ar nereikėtų čia galvoti apie spekuliatyvų teiginį, kuris subjektą ir predikatą įtrauktų į dialektinį judėjimą? Predikatas jame konstituotų ne antraeilį ar atsitiktinį priedėlį prie subjekto, bet pačios subjekto apraiškos momentą. Subjektas visiškai įeity į predikatą kad ten esmiškai įgautų pavidalą. Pasakymas „gėlė yra žydinti“, „žmogus yra kalbantis“ nereiškia, kad paprasčiausiai suteikiama kokiam nors papildoma informacija apie gėlę ar žmogų. Gėlė, kuri niekada ne nusipelnytų būti pavadinta pražydusia, paprasčiau

siai būtu ne gėlė (t.y. ne vaisiaus pažadas), bet nudžiūvusios šaknies žymė. Žmogus, apie kurį niekada ir jokia prasme negalima būtų pasakyti „kalbantį“ (t.y. įmestas į pasaulį, kad jį konstituotų kaip „atvirą“), būtų ne nebylys (nes nebylys taip pat kalba), bet gyvulus. Predikatas – nesvarbu, ar analitiškai, ar sintetiškai sujungtas su subjektu – tiesą gauna iš subjekto, kuris visiškai į jį persikelia. Tačiau tokiu atveju paprastas loginis predikato ir subjekto neišskiriamumo ryšys žymi daugiau nei predikatinį santykį: subjektas predikatui yra daugiau nei inertiškas substratas, su kuriuo jį sietų kokia nors jungtis. Predikatas pats atsiduria subjekte ir persikeldamas į subjektą (į jį pakartotinai įsijungdamas dėl judėjimo, patvirtinančio esminę – nes dialektinę – tapatybę), pripažįsta jį būtent kaip savo paties apraiškos esmę. Ar spekuliatyvaus teiginio dialektinis judėjimas taip nepateikia dar galingesnio tikėjimo išpažinimo modelio, mat jis įtraukia du ankstesnius modelius bei jų perkėlimus?

Kol dar nepasidavėme lengvam sutapatinimui, reikėtų išryškinti du spekuliatyvaus teiginio ir tikėjimo išpažinimo skirtumus. Tik dėl šio išryškinimo bent jau dalinis jo naudojimas taps teisėtas. Visų pirma, spekuliatyvus teiginys, visiškai spekuliatyvus kaip tik tada, kai juo teigiama, kad substancija yra subjektas (ir atvirkščiai), lieka grynas teiginys, noriu pasakyti – visiškai predikatinis pasakymas: predikato ir subjekto žaisme subjektas perkeliamas į predikatą, predikatas perkeliamas į subjektą; kiekviena metakalba turi ištirpti teiginio formulėje. Beje, tokiu būdu tampa mąstomas absoliutus žinojimas – žinojimas, pažįstantis patį save ir įtraukiantis sakytoją į pasakymą. Tikėjimo išpažinimas, priešingai, visiškai išsiskleidžia per sakytojo ir pasakymo atotrūkį, kuriame slypi ir didžiausias jo sunkumas ir taip pat pirmoji formali jo savybė. Šia prasme tikėjimo išpažinimas dukart panaudoja spekuliatyvius modelius. Pirmas panaudojimas: „Jėzus [yra] Viešpats“, kur subjektas ir predikatas abipusiškai pereina vienas į kitą: visų pirma – apologetiškai, nes jei nesakoma *Viešpats, Kyrios, Adonai*, tai Jėzus paprasčiausiai nesutampa su savimi pačiu, su savo paties vardu „to, kuris gelbėja“ (*Mt* 1, 21 ir *Lk* 1, 31); ir atvirkščiai, nes

eschatologinis gelbėtojas nieko negelbėtų, jeigu neišsikūnytų į, arba, veikiau, kaip Jėzus Nazaretis. Ne tik apologetika, bet ir dogminė logika taip pat pri-meta spekuliatyvų apvertimą: subjektas (Jėzus) turi visiškai pereiti į predikatą (*Viešpats*), kad Priskėlusiojo išaukstinimas absoliučiai apreikštų nukryžiuotojo dievybę; ir atvirkščiai, reikia, kad Viešpaties Priskėlimas grįžtų (jei galima taip pasakyti, prieš chronologiją) investuotis į Jėzaus žmogiškumą, idant įsikūnijimo kenozė taptų išvelgiama [*envisageable*]. Spekuliatyvus „subjekto“ ir „predikato“ ryšys – to paties „kartą visiems laikams“ (*ephapax* – *Rom* 6, 10; *Žyd* 10, 10) gelmėse – slepia abipusišką įsikūnijimo ir Dangun Žengimo implikaciją. Antras panaudojimas: kalbėtoją nuo pasakymo skiria tam tikras atotrūkis, kurį peržengia du jau išryškinti perkėlimai, nors niekada perėjimų pakartojimas nesunaikina atotrūkio. Nes krikščioniu faktiškai tampa tik tas, kuris supranta, po to priima, kad niekada jam nepavyks griežtai sutapatinti to, ką jis išsako, su tuo, kas jame tai išsako. Ne tik, banaliai šnekant, jam nepavyks sutaisyti to, kas jis yra, su tuo, ką jis sako (nelaimingas „autentiškumas“), bet dar radikaliau – to, kas jis yra, su Tuo, kurį jis sako. Kol dar nežinoma, kaip užpildyti šį pertrūkį (ir net nežinoma, ar reikia mėginti užpildyti) reikia jį priskirti spekuliatyvaus teiginio dialektiniam modeliui, sudarytam iš dvigubos opozicijos: iš pradžių tikėjimo išpažinimas čia mobilizuoja teiginį ir metalingvistinę instanciją; pas-kui, kai viena iš sąvokų išveda ryšį iš (bent jau suponuotos) jo transcendencijos pusiausvyros, dialektinis judėjimas tampa jei ne neįmanomas, tai bent jau ganėtinai abejotinas. Dėl viso to, atrodo, akivaizdžiai reikia antro pertvarkymo.

Kodėl dialektinis judėjimas faktiškai neturi jokių išimčių, tuo tarpu pritaikytas tikėjimo išpažinimui, jis atrodo lyg būtų sudarytas pagal kitą logiką („Jėzus [yra] Viešpats“), arba tampa problemiškas (turint omenyje ryšį tarp sakymo ir pasakymo)? Kadangi dialektinis judėjimas pradeda veikti dėl „rimtumo, skausmo, kantrybės ir negatyvumo veikimo“⁴. Tad negatyvumas esinio totalumą valdo taip pat vi-

⁴ Hegel G. W. F. *Phänomenologie des Geistes*. – Hambourg, 1980. – S. 18.

suotinai, kaip ir Dvasia, į kurią jis tam tikra prasme sugrįžta kaip savastis [*en propre*]. Tačiau (ir, mūsų požiūriu, sunkumas vertas nebūti sumenkintas), be abejonės, reikėtų sutikti, kad Meilės griežtumas, taigi išgelbėjimo, kaip tikėjimo išpažinimo, ekonomijos⁵ griežtumas, skiriasi nuo logikos mokslo. Kadangi toks teiginys čia nebus pagrįstas, pakaks atsižvelgti į jo galimybę, o tada tuojau pat pasirodys gilus spekuliatyvaus modelio nepakankamumo (mūsų ketinimui) motyvas. Iš tiesų reikia mėginti apmąstyti dialektinį ryšį, viena vertus, tarp pasakymo sąvokų ir, kita vertus, tarp sakytojo bei pasakymo, arba, šiuo atveju dar tiksliau, du anksčiau minėtus perkėlimus pateikti kaip neprieštarigus. Dialektinė instancija neleidžia pasilikti prie tariamo jų prieštaravimo. Bet jos, be abejo, nepakanka, kad būtų suvokiama, kaip ir kodėl šiedu perkėlimai gali ir turi vienas kitą stiprinti. Ji, žinoma, puikiai parodo, kad net ten, kur loginis supratimas išryškina tik prieštaravimą, dar gali būti (kita) logika, nors dialektinė instancija ir neparodo, kokia. Arba veikiau logika, kuri pradeda veikti per negatyvumą, neatitinka meilės griežtumo. Bet ar būtent meilė atskleidžia loginį griežtumą? Tai, ko dėl logikos reikalaujama iš meilės, galima būtų suformuluoti taip: per to, kuris išsako, ir jo pasakymo ryšį garantuoti šio pasakymo ir to, kuris išsako, kvalifikacijos veiksmingumą (žymėjimą). Kitaip sakant, garantuoti, kad tas, kuris išpažįsta tikėjimą, savo paprasta esatimi neprieštarautų tam, ką jis išsako, ir kad tai, ką jis išsako [„Jėzus [yra] Viešpats“], atitiktų dalykų padėtį. Tad reikalaujame dvigubos garantijos, ir kad to pasiektume, apeliuojame į meilės logiką. Bet ką reikalauja garantijos iš meilės? Meilė galės mums suteikti garantiją tik tada, jei ji – kaip Dvasia, per savo pačios negatyvumą pasiekianti Absoliutaus Žinajimo skaidrumą, – sukuria, taigi visų pirma *taikosi* [*visé*] į garantiją. Tad meilė apskritai su garantija palaiko ryšį, dėl kurio garantijos reikalavimo pagrįstumas yra menkai garantuotas.

⁵ Ekonomija šiuolaikinėje filosofijoje suprantama kaip bet koks veikimas, išvengiantis bereikalingų išlaidų, kitaip sakant, visos „išlaidos“, visos pastangos yra atlyginamos, sugrįžta į „namus“, vėl tampa nuosavybe, savastimi (gr. *oikos* – namas, būstinė,

Prieš tęsdami pažymėsime, kad iš dviejų reikalavimų garantijų vienai jau turime atsakymo pradžia. Pasakymas „Jėzus [yra] Viešpats“ patenka jei ne į spekuliatyvų žaismą, tai bent jau į tokį, kuris atitinka reikalavimus, kuriuos spekuliatyvus teiginys savo ruožtu bando įvykdyti: *Jėzus* ir *Viešpats* dogmiškai ir apologetiškai pereina vienas į kitą. Jie konvertuojami vienas į kitą. Bet tokia loginė teiginio sąvokų konversija pati akivaizdžiai įsirašo velykinio *triduum* slėpinyje. Tam tikra prasme, kaip kai kurie yra sakę (von Speyr, von Balthasar, Bouyer, Guillet ir t.t.), Jėzus

Mattio Preti. Šv. Sebastijono kankinystė. Piešinys. XVII a. antra pusė. Londonas, privati kolekcija

ant Kryžiaus žaidžia iš savo Viešpatystės. Jis ją laimi tik ryždamasis ją prarasti. Ši kenozinė prarastis iki pat mirties ir ypač iki nužengimo į pragarus pasiro-

tėvynė). Pagal ekonomijos principą bet kokio veikimo prasmė pagrįsta atpildu, atlygiu (*red. past.*).

⁶ Pažodžiui „kryžiaus logosas“ (plg. 1 Kor 1, 18) (*red. past.*).

do kaip aukščiausia viešpatystė – būtent meilės be jokių išlygų, visuotinės ir todėl visagalės meilės viešpatystė. Tačiau apie šią viešpatystę nepakanka tiesiog pasakyti, kad ją prarasdamas Jėzaus žmogiškumas žaidime „pralošęs laimi“ neturėjo jokios garantijos ją atgauti. Nepakanka, nes net pati jo dievystė išrėkė 22 psalmę, vienu ypu paliudijančią ir kenozę, ir dievystę kaip kenozę. Kai Jėzus prisikelia, jis prisikelia anaipol ne iš savęs paties, bet Tėvo galia ir valia. Tai, kad ši amžina ir absoliuti valia šitaip yra įkvėpusi neišvengiamai pavergiančią meilės logiką, visiškai nereikia, kad Jėzus būtų gavęs garantijų, nereikia net to, kad dieviška jo sąmonė būtų jų turėjusi, įgijusi *ar net pageidavusi*. Meilės logika atsiskleidžia su prievartiniu griežtumu, vis dėlto suteikdama garantijų – ypač modalumo sąvokomis formalizuojamų garantijų. Čia jau galima įtarti, kad pats meilės logikos griežtumas (išsakomas *logos tou staurou*⁶ forma) privalo negarantuoti konversijos jokia garantija. Tai, ko mus išmoko pirmoji konversija, gali nušviesti antros konversijos aporiją. Pastaroji klausia, kaip tas, kuris išsako, gali neprieštarauti tam, ką jis išsako savo paties diskvalifikacija pasakymo „Jėzus [yra] Viešpats“ užmojo akivaizdoje. Sakytojui trūksta pagrįstumo garantijos: ne tiek to, ką jis išsako (nes, trumpai tariant, prisikėlimas lieka istoriškai konstatuotinas), kiek jo įgaliojimo tai išsakyti pagrįstumo garantijos. Jis reikalauja garantijos, kad tikrai turi teisę išpažinti tikėjimą, ir kartu, kad jis tikrai „turi pagrindą“ tai daryti. Klausimas dėl aporijos: kokia prasmė čia reikalauti garantijos? Kadangi kalbama apie sakymą, keliais bruožais priminėme ne ką kita kaip velykinį mirties ir prisikėlimo slėpinį, kur pavergiantis žengimas priekin patiriamas žmogiškai ir, be abejonės, dieviškai, kaip garantijų žlugimas. *Jėzaus* ir *Viešpaties* konversija, išsakoma juo griežčiau, juo labiau ji išreiškia be išankstinės garantijos. Lygiai taip ir tikinčiojo konversija į pasakymą, kuriame jis leidžiasi būti pripažįstamas (jeigu ne kvalifikuojamas) kaip toks, turi būti juo griežčiau pagrįsta meilės logika, juo labiau ji neparemta garantija. Supraskime teisingai: čia nekalbama apie trivialų savęs pateisinimo prieš apostazę konfliktą, kuris teatrališkai supriešina su „mano dešinėje“ atkak-

lų tikrumą ir „mano kairėje“ autentišką, be išankstinio tikrumo tikėjimą, kurį galima pakartotinai kvestionuoti iki apvalančio skurdo ir t.t. Šiuo atveju kalbama apie supratimą, kad, jei logika čia priklauso nuo meilės, ši konversija turi būti suprasta kaip bet kokia konversija. Tai reiškia, jei velykiniame *triduum* loginė *Jėzaus* ir *Viešpaties* konversija paremta absoliučia Tėvo ir Sūnaus konversija, jei ši konversija triumfuojančiai atbaigiama Sūnaus atsidavime Tėvui be jokių išlygų ir be garantijos, jei, pagaliau, meilė pasirodo atsisakanti reikalauti išankstinių garantijų, mažą to – pasirodo atsisakanti sau suteikti garantiją („išsigelbėti pačiam“, „nultipti nuo kryžiaus“ *Lk* 23, 35, 39 ir *Mt* 27, 40), – tai tam, kad tikėjimo išpažinimas, taigi tikinčiojo ir kerigmos konversija visiškai paklustų meilės logikai, reikia, kad jis neturėtų pretenzijų būti pagrįstas kokia nors garantija. Tokio sakymo akivaizdumas, aiškumas ir pasitikėjimas suponuoja šį griežtumą ir auga kartu su juo. Tas, kuris išpažįsta, kad „Jėzus [yra] Viešpats“, išpažįsta tai dvasioje ir tiesoje tik tada, jei iš Jėzaus viešpatystės laukia vien to, kad ji tai patvirtintų jo išpažinime. Vienintelis Jėzus mums gali patvirtinti, kad jis [yra] Viešpats ir kad mes jį išpažįstame tiesiogiai, nes jis iš Tėvo yra gavęs viešpatystę (*Fil* 2, 11) ir išpažinėjo įgaliojimą (*I Tim* 6, 13). Tarnas nėra didesnis už savo šeiminką: kaip Jėzus iš absoliučios dvasinės konversijos gavo absoliučią „loginę“ *Jėzaus* konversiją į *Viešpatį*, taip ir tikintysis kada nors galės gauti savo „loginę“ konversiją į tai, ką jis išsako, tik iš savo paties gelmių inchoatyvios bei tangentiškos konversijos į Tą, kuris jį veda ir eina pirma jo. Beje, iš čia kyla konversijų ir išpažinimų lygiavertiškumo principas: „Aš jums sakau: kas išpažins mane žmonių akivaizdoje, tą ir Žmogaus Sūnus išpažins Dievo angelų akivaizdoje“ (*Lk* 12, 8). Krikščionis liudija apie save kaip tokį ne tada, kai jis pats sakosi esąs krikščionis, bet tada, kai sako „Jėzus [yra] Viešpats“ ir iš vienintelio Jėzaus laukia, kad jis patvirtintų ir pasakymą, ir sakytoją, ir per šį laiko tarpą jis ištveria tai, kad kiti jį vadina *krikščioniu* (*Apd* 11, 26). Šitaip jis ištveria panašiai, kaip ir dažnai persekiota mažuma ištverė kančią, skausmą nepažinti to, kurį ji pavadina, ir ypač skaus-

mą žinoti, kad neturi jokios kvalifikacijos jį pažinti, negana to, jį išpažinti. Bet ar tada nėra taip, kad tikėjimo išpažinimas randa savo logiką vien tik surasdamas savo griežtumą? Ar šitaip išryškintoje meilės logikoje jis teranda tik savo apleistumą? Priešingai, jis atranda, kad tikėjimo išpažinimui pakanka meilės. O meilės krikščionis niekada nestokoja, nes Dvasia išlieja meilę ją priimančiose širdyse (*Rom 5, 5*).

IV. KANKINYSTĖ

Anksčiau minėtų perkėlimų tiesa glūdi dviguboje konversijoje, kuri tampa regima dėl dvigubo spekuliatyvaus teiginio pertvarkymo. Šio kritiško pertvarkymo esmė vienu atveju – „Jėzus [yra] Viešpats“ – reiškia dialektinio (negatyvaus, absoliutaus žinojimo) garantijos pakeitimą velykiniu atsidavimu, kitu – sakytojo/pasakymo – atveju reiškia konstatavimą, kad vienintelė Jėzaus viešpatystė galės (galėtų) kvalifikuoti kalbėtoją, idant šis atliktų tokį pasakymą. Todėl skirtingų diskurso sąvokų suvienijimo sunkumas, atrodo, ne tiek susilpnina ar uždraudžia tikėjimo išpažinimą, kiek, visų pirma, tinkamai jį apibūdina. Tam tikra prasme tikėjimo išpažinimo „sunkumai“ įgauna apibrėžimo vertę: ar galima tikėjimo išpažinimą apibrėžti kaip „sunkų“ diskursą? Be abejo, kaip ši „sunkų“ diskursą: „Sunki yra ši kalba“ (*Jn 6, 60*). Sunki, nes ji mėgina išsakyti Dievo⁷ palaiminimą [*bénédiction*]: šlovinti [*bénir*] Dievą dėl to, kad Jėzuje Kristuje jis laimina [*bénit*] žmones. Mūsų diskursui sunku išsakyti *eulogiją* – lengvus palaiminimo žodžius. Mat palaiminimas *par excellence* „pade- da pasijusti lengviau“ (*eu-*) tam, į kurį palaiminimas

nukreiptas ir kurį pripildo savo malone. Palaiminimas suteikia visą lengvumą tam, kurį pamalonina. O mūsų diskursas – jei manysime, kad jis lieka valdymo modelio ribose, apribotas kieta būtinybe įgyti garantiją – šių dovanų ir pamaloninimų lengvai nesuteikia. „Sunkumas“, kuris sulaiko mūsų diskursą konversijos ar tikėjimo išpažinimo kelyje, yra ne kas kita kaip pati konversija. Konversija, dar kartą reikia pakartoti, čia nereiškia ašarojimo dėl neišsakomų sielos būsenų (privatūs pasisakymai) panaudojimo, bet reiškia vienu galiojimo nustatymo taisyklių pakeitimą kitomis. *Tikėjimo išpažinimo galiojimo nustatymo taisyklės, kaip ir „žodis apie kryžių“ (1 Kor 1, 18), kyla iš meilės, kaip „tiesos meilės, agapė tės alētheias“ (2 Tes 2, 10)*. Paryškinkime du išankstinius elementus, kurie galėtų padėti apibrėžti šias galiojimo nustatymo taisykles.

Išpažinimas, idant turėtų absoliučią vertę, supnuoja, kad Jėzus tikrai Viešpats, o išsakantis krikščionis – iš tiesų atkurtas pagal Kristaus paveikslą. Bet pagal apibrėžimą šių dviejų sąlygų sakytojas negali įvykdyti iš savęs paties, nes nei viena, nei kita nėra jo kompetencijoje: vienintelis Tėvas gali apreikšti Jėzaus Viešpatystę, lygiai kaip vienintelis Jėzus gali pripažinti mokinį savu. Šia prasme tikėjimo išpažinimas, aukščiausia prasme implikuodamas tikintįjį, neturi nieko bendra su saviimplikacija: ne tik nepakanka save implikuoti, kad galėtum verifikuoti tikėjimo išpažinimą, bet net pretenzija į tai būtų apsišaukėliškas *par excellence*. Tikėjimo išpažinimas pereina per sakytoją, bet jis ateina iš toliau ir eina toliau. Jis persmelkia sakytoją kiaurai: ateidamas iš „prieš pasaulio sutvėrimą“ paslėptos žmonių išūnystės Sūnuje paslapties (*Ef 1, 4-5*), jis siekia iš

⁷ Toks kryžminis perbraukimas yra tam tikra rašto „gudrybė“, naudojama šiuolaikinėje filosofijoje (ypač Derrida filosofijoje). Juo siekiama pabrėžti tai, kad perbrauktas žodis nėra nei substancija, nei daiktas ar buviny, o kartu tai, kad jis žmogiškai egzistencijai pasirodo per esaties/nesaties žaismą. Ši rašto „gudrybė“ perimta iš Heideggerio („Apie tai dėl tos pačios priežasties Heideggeris taip pat primena, kai knygoje *Zur Seinsfrage* žodį „būtis“ jis leidžia skaityti tik perbrauktą kryžmai (*Kreuzweise Durchstreichung*). Nors šis kryžminis perbraukimas nėra „tiesiog negatyvus ženklas“ (Derrida J. *De la grammatologie*. – Paris, 1967. – P. 31). „Šis perbraukimas yra paskutinis epochos raštas.

Po šiais ženklais nusitrina, pasilikdama įskaitoma, transcendentinio signifikato esatis. Nusitrina, pasilikdama įskaitoma, susinaikina, pasilikdama regima...“ (*Ibid.* – P. 38).

Kita vertus toks perbraukimas yra nuoroda į apofatišką Dievo vardo pridengimą. Kaip žinia, Senasis Testamentas buvo užrašytas be balsių. Vėliau, jį vokalizavus, Dievo vardas (JHVH) liko nevo-kalizuotas ir kartu ne(iš)tariamasis. Vietoj jo buvo vartojamas (tariamasis) kitas Dievo vardas – Adonai. Kryžminis perbraukimas dedamas būtent ant balsių, šitaip nurodant šio vardo neištariamumą (plg. Rusijos žydų religiniuose raštuose vietoj *BoR* vartojamą *Br* formą) (*red. past.*).

naujo suvienyti viską vienoje Sūnaus viešpatystės pasaulyje galvoje (*Ef* 1, 10). Visa, kas pastatyta ant tikėjimo išpažinimo kortos, priklauso kaip tik nuo to, ar tikintysis pasiduoda šiam perėjimui. Ar jis gali būti tinkamas tokiam perėjimo vaidmeniui, kuris jį vers pereiti tarp dviejų instancijų, galutinai praradusių bet kokią valdymo garantiją? Sutikimas ar atsisakymas prabilti tokiomis („logiškomis“) sąlygomis kyla iš tariamai iracionalaus sprendimo, kuris vykusiai bus pavadintas egzistenciniu. Faktiškai šis egzistencinis sprendimas neturėtų jokios vertės, jei neišsirašytų į meilės logiką. Atsisakęs atlikinėti [*performer*] ir predikuoti pagal valdymo modelį, tas, kuris išpažįsta, kad „Jėzus [yra] Viešpats, *vistik jau* atlieka meilės aktą, *vistik jau* korektiškai predikuoja Žodį, kurį jis gali mylėti. Be abejonės, šis išpažinimas lieka inchoatyviai pašvęstas meilei. Bet šis atotrūkis ir pats neišvengia meilės. Nes atotrūkis implikuoja atsidavimą ir ypač šio atsidavimo ištvėrimą. Tikėjimo išpažinimą taip pat perima kankinystė. Nes kankinystė, prieš paskelbiant mirties nuosprendį, liudija. Negana to, prieš liudydama ji pakartoja liudijimą, įsikūnijusį pačiame Kristaus ir jo kenoziskai triumfuojančios viešpatystės paveiksle. Tam, kas išpažįsta, kankinystė suteikia galimybę, kaip suteikė

Steponui, patekti į vietą (ir pažinti sąlygas), kur tikėjimo išpažinimas tampa absoliučiai korektiškas. Kankinystė išpažinėjui leidžia matyti Trejybės žaismą – „kupinas Šventosios Dvasios... jis išvydo Dievo šlovę ir Jėzų, sėdintį Dievo dešinėje“ (*Apd* 7, 55). Taip Viešpatystė priklauso Jėzui per abipusį ir pilnutinį ryšį. Predikacija tampa visiškai teisėta. Pagaliau kankinystė išpažinėjui suteikia galimybę remtis Kristaus savybėmis ir, atvirkščiai, būti jų paremtam: atiduoti savo dvasią Dievui (*Apd* 7, 59=*Lk* 23, 46), atleisti savo budeliams (*Apd* 7, 60=*Lk* 23, 34). Šitaip kvalifikacija užvaldo kankinį, kai jis sutinka susijungti su kančia, kitaip sakant, su meilės logika. Atliktis taip pat tampa visiškai teisėta. Kankinystė tokiu būdu pasirodo kaip privilegijuota instancija, kur tikėjimo išpažinimas randa savo pirminį atbaigimą. Tarp išpažinimo, kur *aš* įvykdo savo konversiją į diskursą, kuris visada sako per daug tam, kuris jį išsako, ir kankinystės, kur *aš* sutinka per Jėzaus pavidalą tyliai atsiduoti Viešpačiui, kurio šlovę jis kontempliuoja, yra įsteigiamas *admirabile commercium*⁸, kur su mūsų kalbos likimu žaidžia eschatologinis pasaulio tarpnis. Vienas ir kitas – pasaulis ir kalba – priklauso nuo tos pačios distancijos įveikimo⁹.

⁸ Stebinantieji mainai (lot.).

⁹ Žr. *Stabas ir distancija* [*L'idole et la distance*], loc. cit. 16, ir

„Išpažinimo teisė“ // *Revue Catholique Internationale Communio*. – Paris, 1975. – 1/1.

KAIP ŽEMĖ, DUONA IR VANDUO

KAZYS BRADŪNAS

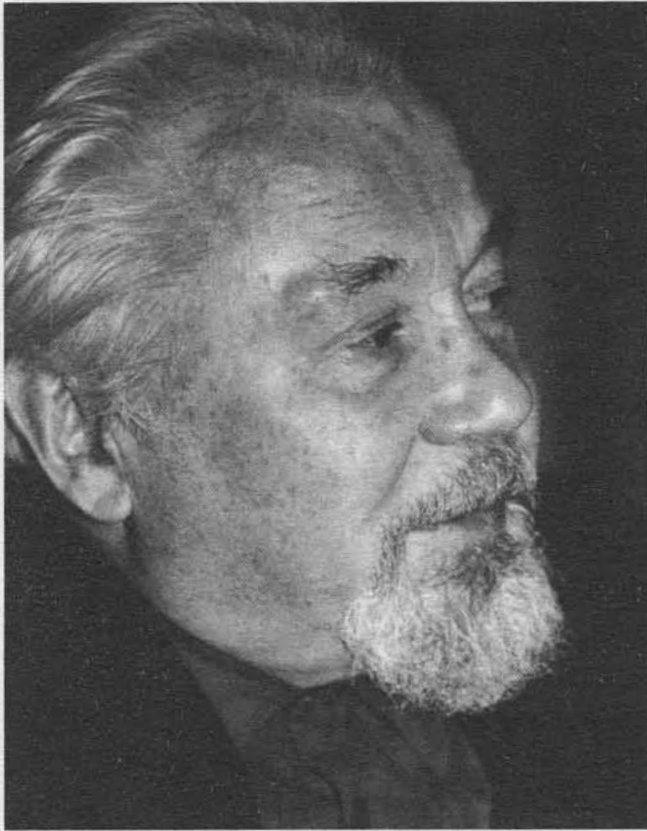
AKMENĖLIS

Ten kur prasideda tėvynė,
Guli pėduotas akmuo.
Kas pėdas akmenin įmynė,
Žinodavo tiktai piemuo,
Pagrojęs paslaptį žalia
Išpjauto karklo dūdele.

*

Tyli akmenėlis kaip nesavas,
Tyli tartum svetimas laukuos.
Veidą jam apaugo samanės,
O vis tiek praeidamas lenkiuos.

Aukuras ne aukuras apleistas,
Be regėjimo, be balso, negirdiš...
Viešpatie! –
Mano paties paveikslas –
Tyliai akmenėjanti širdis.

Sako, KAZYS BRADŪNAS grįžo į Lietuvą. Bet ar Jis buvo iš jos pasitraukęs? Nors fizinis Jo buvimas kelis dešimtmečius sijo su Vokietija ir JAV, – savo kūryba, dvasia ir mintimi Jis buvo čia, Lietuvoje – Suvalkijoje, Kaune, Vilniuje, Tolminkiemyje bei visose kitose gyvose ir mirusiose Lietuvos vietose; vienur – su būsimos laisvės viltimis, kitur – su atodūsiomis ir paguoda. Jis buvo čia eilėraščių žodžiais, pareidamas net Jam pačiam tuomet neįsivaizduojamais keliais (per Armėniją, Gruziją), prasiverždamas pro visas užtvanas. Gerai prisimenu – bent jau nuo 1956-ųjų – kaip nuorašais po Lietuvą sklido ne tik prieškarinio ir karo metais rašyti eilėraščiai, bet ir „Apeigos“, „Maras“, „Morenų ugnys“, „Devynios baladės“...

Ir šiandien atrodo, kad Kazio Bradūno skaitymas anais laikais buvo ir prasmingesnis, ir gilesnis. Ne tik todėl, kad Jis buvo kitoks, kad nelengvai pasiekiamas, bet ypač todėl, kad tas skaitymas buvo pavojingas... Taip skaitėme dvi didžiąsias lietuvių XX amžiaus poezijos kartas – Aistį, Brazdžionį ir Radauską..., Bradūną, Nagį ir Nyką-Niliūną...

Neatsigėrėdami Kazio Bradūno poezijos įnašais, mažiau prisimename kitas Jo plačios veiklos sritis – literatūrologiją, meno kritiką, redaktoriystę (kuriai, beje, irgi jau 60 metų, nuo kauniškės „Ateities“) ir visuomeninę veiklą – jo nenuilstamą dalyvavimą toje išėivijos kultūrinėje veikloje, kuri turėjo ilgalaikės prasmės. Tiesiogiai nepriklausydamas dažnai besirungiančioms grupuotėms, Jis visuomet būdavo su tais ir ten, kur su rūpesčiu buvo svarstoma Lietuvos dabartis ir ateitis, kur kas nors rimta tais tikslais veikta. Į Laisvę Fondo nariai, Lietuvių Fronto bičiuliai, ateitininkai ir kiti su dėkingumu prisimena valandas su Kaziu Bradūnu...

„Naujasis Židinys-Aidai“ – jo redaktoriai, bendradarbiai ir rėmėjai nuoširdžiausiai sveikindami Poetą, vieną pirmųjų „Aidų“ redaktorių garbingo jubiliejaus proga, linki Jam negęstančio kūrybos džiaugsmo ir visokeriopos geros kloties.

Ad multos annos!

Juozas Tumelis

1997 02 11

*

Akmenėlis turi aukso širdį,
Akmenėlis klausosi ir girdi,

Kaip dulkelė vakare nusėda,
Kaip samanė avilėly gieda.

Akmenėlis visą žemę myli,
Akmenėlis meldžiasi ir tyli.

ŠVILPYNĖ

Švilpia švilpynė šile
Seniai pamesta,
Seniai užmiršta.

O gal ir ne ta?
Ne. Švilpia švilpynė šile,
Ties negilia
Upeliuko brasta
Piemens pamesta.

Vidurnakčių sapne
Ji švilpia, ji šaukia mane.
Ir aš einu
Takais piemenų,
Užžėlusiais žole,
Kur brasta negilia
Braidu medžiai šakoti, –
Bėgu jos balso ieškoti.

Tik ją surandu
Jau virstančių girių aidu.
Ir drebančiais pirštais liečiu,
Ir šlančiom lūpom pučiu...

Ar tu girdi mane
Vidurnakčio sapne
Grojantį švilpyne?..

DEVYNIABROLĖ

Ant aukšto kalno devyni medžiai,
Medžiuos devynios paukštės.

Čiulba ir ulba devynios paukštės,
Raudonas uogas lesa.

Kiekviena uoga – kraujo lašelis
Devynių brolių kraujo.

Eina ir eina Devyniabolė
Brolių kraujo žegnoti.

Kraują žegnoja ir paukščių prašo
Taip garsiai nečiulbėti.

O paukštės čiulba, o paukštės ulba –
Devyniabolė verkia.

SURASTAS ŽODIS

Iškrito žodis man iš rankų
Ir nuriedėjo... Nerandu.
Tą žodį, kaip gyvybę brangų,
Šaukiu eilėraščio vardu...

Ir atsiliepia... Jis nedingęs...
Aš jį randu!.. Aš jį randu!
Žodis dar vis man reikalingas
Kaip žemė, duona ir vanduo.

PĖDOS – AUKSO SMĖLY, JUODŽEMY, PURVE...

Bažnyčia ir Lietuvos visuomenė 1996 m.

PAULIUS SUBAČIUS

Seni pranašai tebevaikščioja ant baltų debesų:
jų nekaltos pėdos šviečia kaip platina,
nepalietusios žemės dulkių ir žemės žolės
Henrikas Nagys, „Mėlynas sniegas“

Ištarmė apie 1996-uosius trumpa ir paprasta – pagaliau Lietuvos Katalikų Bažnyčia patyrė būseną, kurią be ypatingų išlygų galima tapatinti su didžiūmos vakarietiško bažnytinių provincijų egzistavimo aplinkybėmis. Matyt išūlu ar net naivu taip tiesmukai konstatuoti, praėjus jau (arba tik) aštuoneriems metams po viešojo atkutimo pradžios, visuomenei susikračius į ramesnį kasdienį gyvenimą. Tačiau mūsų žvilgsniu būtent pernai baigė galioti tiek moralinės neliečiamybės, tiek specialių sociopolitinių nuolaidų kortelė, Bažnyčios įgyta sovietmečio nuopelnų ir lietuviško galvojimo inercijos dėka. Prieš dvasininkus ir sakralinius pastatus nukreiptų žudymų, vagysčių, padegimų, reketavimo bei niekinimo atvejų gausa, augantis visuomenės informavimo priemonių priešiškus verčia suvokti, jog religijos sritis pagal „džiunglių įstatymus“ gyvenančios visuomenės akyse praranda net menkus autonomijos trupinius. Kitas dalykas, kad ši išvada nedžiugina – vargu, ar Bažnyčia naujajai būsenai yra pasirengusi, ar visi jos kūno „sąnariai“ po ateistinio viduržiemio paralyžiaus ir pavasarinių pervartų gripo pakankamai sustiprėję, idant būtų drąsu pilnus plaučius įkvėpti ne itin gaivaus postmoderniosios epochos oro.

Detalizuodami spėtinai pavojingos situacijos prielaidas, mėginsime aptarti visuomeninio ir religinio gyvenimo niuansus. Tačiau prieš tai meskime žvilgsnį į objektyvias aplinkybes, kurios nuvertino Bažnyčios akcijas šiuolaikinėje vertybių ir patogybių biržoje. Tos aplinkybės labai skiriasi svoriu bei reikšimosi trukme, tad jas vardysime bemaž atsitiktine seka: kardinolo Vincento Sladkevičiaus pasitrauki-

mas, rinkimai į Seimą, žūtibūtinės didžiųjų masinės informacijos priemonių įtakos sferų dalybos, kritinis „pilkujų“ žmonių skurdas, augantis Lietuvos įsijautimas į vakarietiškos valstybės statusą.

I. DRUMZLIŲ TELIŪSKAVIMAS

Kardinolo Sladkevičiaus atsistatydinimu ir Sigito Tamkevičiaus įžengimu į Kauno arkivyskupo sostą gegužės 19 d., gausiais naujų dekanų (ypač Telšių vyskupijoje) bei seminarijų darbuotojų skyrimais baigėsi antrasis Bažnyčios vadovybės per(si)tvarkymo etapas (pirmojo metu 1989–1991 m. buvo konsekruoti keturi vyskupai). Pasikeitimus, leidusius koncentruoti įtaką šiuolaikiško galvojimo dvasininkų rankose, įtvirtino lapkričio 12 d. įvykę Lietuvos Vyskupų Konferencijos Nuolatinės tarybos rinkimai. Jų metu parodytas konfratūrų pasitikėjimas abiem metropolitais. Su šiais įvykiais reikėtų sieti išaugus politinių konjunktūristų ir aferistų dėmesį bet kuriems, net menkiausiems kunigų ir vyskupų nesutarimams (apie tai dar tarsime keletą žodžių). Galimas daiktas, apsispręsta keisti dvasininkų supriešinimo taktiką – pertvarka kurijose aptemdė perspektyvą kiršinti Kauno ir Vilniaus, senuosius ir naujuosius hierarchus. Užsipuolimų prieš pastaruosius buvo apstu: pavyzdžiui, žymiesiems istorikams ir politikams veikėjams kyštelta mintis pakelti triukšmą, nes, arkiv. Audrys Bačkis rengiasi pakeisti Vilniaus Šv. Mikalojaus bažnyčios – lietuviybės citadelės – statusą. O pastarojo pusmečio laikraščių publikacijos piršo mintį naujieji vyskupai nustūmė šalin ir užmiršo *mūsų* gerąjį kardinolą¹. Drauge apibléso nereligingų pasau-

¹ Plg. Kauno diena. – 1996. – Birž. 25, liep. 20; Laikinoji sostinė. – 1996. – Rugs. 28.

liečių simpatijos Bažnyčiai, kurias laicistiškai nusiteikę sluoksniai sovietmečio ir Atgimimo sentimentų bei politinių sumetimų dėka rodė vyskupams tremtiniams, ypač – Vincentui Sladkevičiui.

Seimo rinkimų išvakarėse „atverti naiviems katalikams akis“, parodyti jiems „tikrąjį“ religinių institucijų veidą ir atvėrsinti tautos prielankumą Bažnyčiai buvo itin suinteresuota tiek LDDP, tiek visuomenės informavimo priemonės, linkusios netrukdomai manipuliuoti politiniais favoritais. Konservatoriai su krikdemais tikėjosi dvasininkijos paramos, tačiau ir tarp jų esama žmonių, kurie lengviau atsikvėptų, jei Bažnyčios moralinis balsas, sunkiai įspraudžiamas į partijos šūkių lagaminėlį, skambėtų „ne taip įkyriai“. Priešrinkiminę sumaištį sunku atskirti nuo paastrėjusios, naują mastą įgavusios laikraščių bei televizijų tarpusavio kovos ir jų bendro siekio monopolizuoti tiesosaką. Priimti itin keisti įstatymai, reguliuojantys visuomenės informavimo priemonių veiklą², išvirtinę *Lietuvos ryto* priedai abiems sostinėms, pasikeitusi *Veido* kryptis, jau į šiuos metus persiritę gandai apie *Dienos* galutinį žlugimą bei *Lietuvos aid* pardavimą Lubiui liudija tiek spaudos magnatų politinę įtaką, tiek, pačių žurnalistų žodžiais, tendencijas monopolizuoti „ketvirtąją valdžią“. Sociologinių tyrimų išvados, jog 1996 m. viduryje visuomenės informavimo priemonės aplenkė pirmoje vietoje buvusią Bažnyčią pasitikėjimo reitingu, tokius svarstymus aiškiai patvirtina, net nesvarbu – teisingos ar suklastotos jos būtų.

Tad nesunku suprasti, kodėl tariamai solidžiausi leidiniai praėjusiais metais iš bulvarinių laikraščių perėmė visas su Bažnyčia susijusias kontroversiškas temas. Metai pradėti dvasininko homoseksualo istorija, įpusėti kunigų vedybų klausimu, o baigti klebono finansinių machinacijų ir milijoninių skolų analize. Prie paminėtųjų pridėjus ne mažiau afišuotas satanizmo, moterų kunigystės, eutanazijos ir seksualinės laisvės propagandos problemas, pagaliau katalikų archaistų išpuolius turėsime beveik išsamų vaizdą klampynės, kurioje surengti „atvira diskusija“ vadinamą pasibraidžiojimą Bažnyčią nuolat kviečia vakarų laicistai. Popiežiaus užsipuolimai – jais 1996 m. mirgėte mirgėjo lietuviška spauda – stip-

rus argumentas, jog nuosekliai stengtasi suniekinti pačią Bažnyčią ir net religiją, o ne reikia „nuomonių įvairovė“ ar demaskuotos pavienių dvasininkų ydos. „Popiežius veda Bažnyčią atgal į viduramžius“, „Joną Paulių II lydėjo šūksniai ir patyčios“, „Popiežių ir Prancūzijoje persekioja skandalai“ – tai tik kelių antraščių, kuriomis *Respublika*, *Lietuvos rytas* bei kiti laikraščiai paminėjo Šventojo Tėvo pamokslus bei keliones, pavyzdžiai. Klastojant faktus, sąmoningai atrenkant ir perdirdbant informacijos agentūrų pranešimus eiliniam Lietuvos piliečiui buvo brukte brukama nuomonė, kad tik „atsilikusioje“ Lietuvoje, na gal dar Lenkijoje gerbiamas Vatikano šeimininkas – „civilizuotose šalyse“ jį esą pasitinkančios prostitučių demonstracijos ir spjūviai į veidą.

Ar dėta pastangų vienpusišką vaizdinį paneigti? Galima sakyti – beveik ne. Nuolatinė popiežiaus veiklos kronika *Katalikų pasaulyje* bei *XXI amžiuje*, žurnalistinių falsifikacijų kritika *Naujajame židinyje*³ nebuvo lygiavertė priešstata šališkoms dienraščių publikacijoms. Tiek bažnytinė, tiek svarbiausių katalikiškų organizacijų vyresnybė elgėsi taip, lyg nematytų Šventojo Tėvo įžeidinėjimų. Pernai beveik vienu metu imta prekiauti dviem vaizdo kasetėmis, kurios reklamuotos, o daugumos krautuvų vitrinoje dar ir siūlomos greta: pirmoji apie Jono Pauliaus II apaštališkąją kelionę į Lietuvą, o antroji, kaip nuo visų skelbimo stulpų rėkė plakatas, „geriausia Marijos žemėje“ – *Radiojo šou...* Vargu, ar viešas pasipiktinimas dėl etinių ribų, elementarios pagarbos normų nepaisymo šiuo atveju būtų padėjęs. Tačiau apmaudu, kad nepasinaudota galimybe surengti solidžią, turiningą vyskupų bei nuncijaus spaudos konferenciją Šventojo Tėvo kelionių, sveikatos ir naujaušų Vatikano iniciatyvų tema, pasiūsti į *Lietuvos rytą* ir kitus laikraščius popiežiaus sutikimą Vokietijoje, Prancūzijoje mačiusių liudininkų laiškus ar kitais Bažnyčios žmonių orumo nežeminančiais būdais paskleisti bent menkumėlę alternatyvios informacijos.

² Turime omenyje, kad stambiausių VIP vadovams *de facto* perleista tiek dorovinė kontrolė, tiek biudžeto dotacijų skirstymas.

³ Žr. Tumėnaitė R. *Popiežius Chlodvigo krašte* // *Naujasis židinys*. – 1996. – Nr. 10. – P. 676-679.

TRYS „LAISVĖS“ VARIACIJOS

Akivaizdu, kad dar mažiau noro dalytis mintimis su visuomene vyskupams kyla, kai reikia dėstyti požiūrį į skandalingas kunigų gyvenimo istorijas. Didžiausia tokių nemalonumų dalis pernai teko Kau- no arkivyskupui, kuris stebėtinai ramiai ir diskretiškai laikėsi žurnalistų tardomas apie homoseksualizmu, nepilnamečių prievartavimu ir kitais dalykais apkaltintą naujos Šiaulių bažnyčios administratorių Alvydą Vainorą. (Beje, jį smerkę laikraščiai lyg niekur nieko garsino Gėjų lygos pareiškimus, jog reikia keisti Konstituciją.) Tačiau tiek šiuo, tiek kitais atvejais aplinkybėms paaiškėjus ar situacijai pasikeitus episkopatas, katalikiška spauda „nesiveržė“ dalykų plačiau aptarti. Be reikalo viltasi, kad visuomenė liūdną istoriją greit pamirš (laikraščiai randa progą jas priminti). Parodę iniciatyvos, pirmieji pateikę įvykio ar situacijos versiją visada pranašesni, į pridurmui komentuojančius žiūrима nepatikliai. Informacijos amžiuje taip sunku nemalonus problemas nusišlepti, kad tik atviras, rimtas ir taiklus kalbėjimas apie jas gali užtikrinti visuomenės pasitikėjimo kredita, kurio labai prireikia, kai dvasininkai užsi- puolami nepagrįstai. Taip būta, pavyzdžiui, Viduklės klebono Viktoro Aukštakalnio atveju – pasirodė, kad jis perdėm vienpusiškai apkaltintas piktybišku elgesiu su našlaičius globojančiomis šeimomis bei vienuolėmis.

Ypač stigo nuoseklaus Bažnyčios pozicijos aiškini- mo celibato klausimu – kunigų šeimyninio gyvenimo problema 1996 m. pakylėta į kokybiškai naują lygmenį. Metusiųjų kunigystę skaičius jau keletas metų išlieka beveik toks pat, tačiau užpernai apsi- sprendė vesti blankokos povyzos dvasininkai. Jų ne- rišlūs pasiaiškinimai prieš sensaciją užuodusių tele- vizininkų kameras nė iš tolo neprilygo amerikietiš- koms pagarsėjusių, išsilavinusių kunigų, dargi rašy- tojų, Rolando Kaušo ir Edmundo Atkočiūno vestu- vėms, kurios perkūnu nugriaudėjo pernai. Pastaro- jo viešų pareiškimų apie celibatą ir vedusiųjų kuni- gų draugiją atgarsius galima palyginti nebet su Vin- co Mykoliaičio-Putino nukunigėjimo padariniais. Sun- ku nuspėti konfratrų reakcijos mastą, tačiau dažno

pasauliečio sąmonėje spaudai, atrodo, tikrai pasise- kė įtvirtinti dar vieną „vakarietišką standartą“ – nei- giamą požiūrį į dvasininkų skaistybę. Šia proga su pasimėgavimu pasakota apie vedusius kunigus už- sienyje. Tokiame kontekste šokiravo gausios pakylė- to tono publikacijos apie pradedančius savo tarnys- tę dvasininkus. Antai kun. Rolando Makricko primi- cijoms keli laikraščiai skyrė beveik daugiau dėme- sio, nei vyskupų Juozo Žemaičio, Juozo Preikšo ar Antano Vaičiaus septyniasdešimtmečiams. Šaunu, jei tai pasitarnautų kaip atsvara celibato griovėjams, tačiau konjunktūrinis saldžialiežuviavimas, deja, ne- trunka atsigręžti antru lazdos galu.

Nepraleidžianti progos deklaruoti asmens (taip pat ir kunigo) apsisprendimo laisvės liberalioji spau- da šį principą „pamiršo“, kai radosi galimybė pa- graudenti skaitytojus vienuolės kelią pasirinkusios merginos istorija. Komentatoriai su pasibaisėjimu gūžčiojo pečiais: kaip galėjo *pilnametė* be tėvų prita- rimo išvažiuoti į noviciatą užsienyje. „Bažnyčia atė- mē iš motinos vaiką“, – tokią išvadą implikavo ateiz- mo klasikų paveldą ir nacionalistinę angažuotę gudriai supinanti retorika: „Vienos įsidarbina Izrae- lyje prostitutėmis, kitos apsigyvena užsienio vienuo- lynuose! Vyrų šaudosi arba stoja į kunigų semina- rijas“⁴. Tiesa, laikraščiuose netrūko vargšus globo- jančių vienuolių vaizdelių; pasirodė kelios prancū- ziškų komedijų stiliumo apybraižos apie Lietuvoje įsikūrusias „modernias“ sesutes užsienietes – asump- cionistes, Švč. Širdies pranciškonės misionieres. Tik nežinia, ar fasadiniai rašiniai neutralizavo pasąmo- ninę neapykantą, kurią nuolat siekta provokuoti iš Prancūzijos, Italijos, pagaliau Lenkijos atvykstančių vienuolių atžvilgiu. Juk jos – tai viena autentiškiau- sių sąsajų su gyvąja Visuotinės Bažnyčios dvasia, svei- ka alternatyva smulkiuose vidaus vaiduose pasken- dusioms diecezinėms moterų vienuolijoms. O gal kaip tik todėl ribotesnio mąstymo Lietuvos dvasi- ninkų, vienuolių bei pasauliečių veiduose šmėkš- teldavo piktdžiugiška šypsena – atseit, nėra ko vilio- ti į Vakarus mūsų „kontingento“.

⁴ Strikuliene O. *Vienuolės motina* // Respublika. – 1996. – Rugs. 21.

III. PINIGAI IR MENAI

Skandžiausi, nes ypač tiesiogiai tikinčiųjų bendruomenes užgaunantys ir iš realių dvasininkijos ydų kylantys viešieji svarstymai buvo susiję su kunigų asmeniniu polinkiu į materialią gerovę arba netinkamu parapijos kasų tvarkymu. Eilinių šalies piliečių skurdas, ypač badantis akis dėl kasdien didėjančios turtinės diferenciacijos, paakino liguistai jautriai reaguoti į finansinius luomo, kuris pagal pašaukimą turėtų kentėti drauge su vargingiausiais, reikalus. Į tikrą gaisrą grasinančią peraugti polemiką dėl grandiozinių bažnyčių statybų apmaldė arkiv. Tamkevičius, per įgressą ištaręs plačiai katalikiškame pasaulyje nuskambėjusią frazę, esą geriau šiuo sunkiu metu melsimės mokyklų salėse, bet mokykimės vieni kitiems padėti. Rugsėjo 19 d. Kauno kurijos aplinkraščiu sugriežtinta Šv. Mišių stipendijų administravimo tvarka, nurodyta vykdyti tik patį būtiniausių bažnytinių pastatų remontą, atsisakyti išlaidų puošimams bei statuloms, stambesnes ūkinių išlaidų sumas derinti su ordinaru⁵. Arkiv. Tamkevičiaus ištarmė, jog didžioji išteklių dalis skirtina varguoliams remti ir gyvajai, o ne mūrinei Bažnyčiai statyti buvo palankiai sutikta visuomenės, bet, galima sakyti, negirdomis nuleista konfratūrų.

Bažnyčių Elektrėnuose ir Palemonė, pamatinių akmenų Šilainiuose (Kaune) ir Lazdynuose (Vilniuje) šventinimas buvo triumfališkas, tačiau vis gausėjo nusiskundimų dėl prastų keliolikos nebaigtų arba dar tik pradėtų maldos namų reikalų. Šen ten kilo rajoninių triukšmelių, klebonams savavališkai įvedus kalėdinės rinkliavos ar įnašo į bažnyčios remonto fondą „tarifus“. Nepaisant vis dar sublizgančių „prabangybių“, visur buvo žymūs finansinės krizės ženklai, ypač palietę katalikišką spaudą. Skandžiausia, kad kilus išgyvenimo klausimui, paaštrėjo ne visai padori tarpusavio konkurencija, kur ne kur prasikišo populistiniai masiškumo, pataikavimo skaitytojų skoniui kriterijai. Tuo tarpu konfesinės literatūros platintojai vis dažniau susidurdavo su klebonų, anksčiau sumokėdavusių už dešimt ar dvidešimt egzempliorių, atsisakymu pirkti nors ką. Net pašolidėjusių, dvasininkams būtinų *Bažnyčios žinių*

prenumeravimą, jas rengiančiųjų liudijimu, vienas kitas kunigas pavadino prievartine finansine našta. Sunkmetis sunkmečiu, tačiau toks požiūris, deja, išduoda abejingumo savo pareigoms ir godumo masą.

Šio deguto šaukšto pretekstu nuo seniausių laikų griautas Bažnyčios autoritetas. „Žinant kokiais automobiliais važinėja kunigai, kokias brangias dovanas jie perka savo merginoms ir tai, ką jie valgo bei geria, mokesčius jie turėtų mokėti“, – atsakė Laisvės alėjoje mokytoja Zita Karvelytė į *Laikinosios sostinės* klausimą „Ar bažnyčia turi mokėti mokesčius valstybei?“⁶. Žurnalistai tendencingi, tačiau panašiai manančių žmonių nereikia atsidėjus ieškoti. Jų dar pagausėjo, paviešinus Nemenčinės klebono Ričardo Jakučio kreditų sumą ir įvairių machinacijų masą. Gali tik rankom skėstelti: jei kurijoje būtų laiku prisiminti *Katalikų Bažnyčios kronikoje* pavaizduoti kun. Jakučio sovietinių laikų nuopelnai, gal dabar šešių milijonų litų skola, paimta abejotinoms statyboms, nekabėtų ore, o garsusis paveikslų kolekcionierius jau po pirmų skandalo ženklų būtų atsidūręs jo prigimtį labiau atliepiančiame poste.

Nemenčinės istorija sustiprino seną Bažnyčios žmonių nuostatą, kad reikia rezervuotai vertinti kultūrinės dvasininkų iniciatyvas, o ypač jų artimą bičiuliavimąsi su žymiais, tačiau religijai abejingais menininkais bei politikais. Antai kun. Jakučio įsteigtos labdaros organizacijos globėja buvo Adolfo Šleževičiaus žmona. Nevardysime, kas tie Nemenčinėn dažnai atvažiuodavę ir, anot buvusio klebono motinos, po koncertų noriai taurius gėrimus maukdavę operos solistai. Nors kun. Jakučio veikla – pavyzdinis religinę ir moralinę dimensijas praradusio „dvasingumo“ atvejis, tačiau pernykštės audrės dėl „kultūrą ir dvasią“ skleidžiančių dvasininkų likimo epicentras – kun. Ričardo Mikutavičiaus ir kun. Mykolo Dobrovolskio (tėvo Stanislovo) asmenų.

Kauno metropolito pastangos sutvarkyti chaotišką sakramentų administravimą Dotnuvoje ir Kauno Įgulos bažnyčioje bei spręsti susikaupusias kariuomenės sielovados problemas Banyčios Kanonų po-

⁵ Žr. Bažnyčios žinios. – 1996. – Nr. 16. – P. 10-11.

⁶ Laikinoji sostinė. – 1996. – Birž. 19.

žiūriu buvo neabejotinai teisėtos. Tačiau pasklidus gandams apie minėtų kunigų iškėlimą, „kultūriniai“ katalikai suvokė, kad kėsinamasi į jų „šventenybes“ – galimybę iškilmingai tuoktis net nemokant persižegnoti ir „aukštuosius potyrius“, kuriuos suteikia ne Šv. Mišios ar Atgaila, o intelektualūs pokalbiai su meną suprantančiais kunigais. Apmaudu, kad piketus prie kurijos organizavę tikintieji nesu-prato ir, matyt, nesupras, kaip gudriai jie buvo kurs-tomi tų, kuriems aktualiausia užkliudytų kunigų politinė orientacija. Viešas Lietuvos ateities forumą kūrusiųjų kvietimas apginti dvasininkus, pas kuriuos keliauja „dvasiniuose ieškojimuose pasiklydę intelek-tualai“⁷, vertė suklusti, ar mezgamos intrigos šerdis – religiniai dalykai. Tuo tarpu premjero Mindaugo Stankevičiaus atostogų maršrutas, prie jūros vedęs pro Dotnuvą ir Įgulos bažnyčią, bet aplenkęs arki-vyskupo rezidenciją, bei tomis pat liepos dienomis Kauno „Varnelės“ kavinėje ministro Lino Linkevi-čiaus ir kun. Mikutavičiaus gurkšnota arbatėlė liu-dijo aukščiausių LDDP sluoksnių susirūpinimą, kad nebūtų apribota ekskomunistams prie veido tinkan-čią „kultūrinę“ katalikybę puoselėjančių kunigų įta-ka. Suskaičiavusio, kad pastato puošimas kun. Miku-tavičiui atsiėjo septynis milijonus litų, ministro aiš-kinimai žurnalistams: „parapinė bažnyčia patenkina kariuomenės poreikius“⁸ bei premjero nuomonė, esą „parapijiečiai gali pasirinkti kunigą“⁹, bylote bylojo „nusimanyimą“ apie pastoracinį darbą ir bažnytinę subordinaciją. Valdžiai mieliems kunigams buvo padalyta ordinų ir garbės vardų, kurie mūsų valsty-bėje ne pirmus metus seikėjami rieškutėmis. (Įdo-mu, kelintas Lietuvos prezidentas susipras tinka-mai pagerbti *Katalikų Bažnyčios kronikos* leidėjus, Ti-kinčiųjų teisėms ginti komiteto narius ir kitus Lie-tuvos politinį bei dvasinį tęstinumą palaikiusius dva-sininkus...)

Tam tikrą tašką šiose istorijose padėjo Vyskupų Konferencijos pirmininko kalėdinis pamokslas, api-bendrinęs episkopato požiūrį į nežinia kokiais mili-

jonais operuojančius galerijų steigėjus ir jų globė-jus: „Didžiausias šių dienų pavojus, užmiršus Bet-liejaus neturto pamoką, ieškoti Bažnyčios galios už-tikrinimo turtuose, biznyje, piniguose. [...] Negali-ma Bažnyčios paversti ir vien tik meno, muzikos, kultūros gerbėjų vieta. Šventovė negali virsti teatro, koncerto ar parodų sale, kur susirenka meno ger-bėjai ir žinovai. Betliejaus tvartelis negali tapti gra-žiu papuošalu, dekoracija“¹⁰. Išimtinai kultūriškai interpretuoti Bažnyčios vaidmenį būdinga ne vien postsovietiniams kraštams. Greičiau priešingai – tik pernai Lietuvos hierarchai gavo progos įsitikinti, jog pasisėjusią nureliginto, šventinio, saldaus, „gy-venti netrukdančio“ krikščioniškumo sampratą lyg ir suvėlinta rauti su šaknimis. Ji labai patogi visiems pragmatiškiems politikams, ir valstybinis tokios sam-pratos protegavimas *de facto* suvedė Lietuvos Bažny-čią į akistatą su Vakarų pasaulyje išsidiferencijavu-siomis tradicinio, gyvojo, ritualinio bei konjunktūri-nio religingumo alternatyvomis.

IV. AR PAKELTI BALŲ PIRŠTINĘ?

Kitos vyskupų ir valdžios santykių plotmės taip pat nestokojo intrigos elemento bei „opa opa į Eu-ropą“ motyvo. Antai Algirdas Brazauskas savirekla-mai sumaniai panaudojo Bažnyčios dėmesį mirties bausmei ir, kalbant Vladimiro Iljičiaus frazeologija primetė visuomenei diskusiją šia tema. Atkreiptinas dėmesys, kad populiariausi Lietuvos dvasininkai (ga-jie todėl populiariausi?) pasisakė už mirties baus-mę, kaip ir dvi trečiosios pasauliečių. Antrasis pre-zidento mostas, suteikęs progą iškilmingai fotogra-fuotis vyskupų apsuptyje, buvo jo nurodymas už-baigti Vilniaus Arkikatedros statulų atstatymą. Tačiau rinkimų katė jau buvo perbėgusi kelią, o ekskomu-nistai ketverių metų darbais ir ypač nesėkmingu pernykščiu mėginimu suvaržyti tikybos dėstymą-įrodę priešišumą Bažnyčiai. Tad vargiai patikėta abipusių šypsenuo širdumu.

⁷ Žr. Diena. – Liep. 9; I. Kostkevičiūtės, M. Mironaitės, V. Bag-donavičiaus, A. Juozaičio, L. Noreikos, A. Stasiulevičiaus, K. Stoš-kaus parašai.

⁸ Žr. Laikinoji sostinė. – 1996. – Liep. 23.

⁹ Žr. Kauno diena. – 1996. – Liep. 20.

¹⁰ Cit. pagal Vilniaus kurijos archyve saugomą tekstą.

Hierarchų ir daugumos kunigų laikysena rinkiminės agitacijos fone buvo tiesiog pavyzdinė¹¹. Visais anksčiau minėtais negailestingų puolimų atvejais greičiau sukietosi nuo visuomenės informavimo priemonių drabstomų purvų. Spaudai piktai pasiūšaušus dėl diplomatiškų arkiv. Bačkio pastabų pornografijos bei smurto platinimo tema¹², susidarė išpūdis, jog kurijose susigūžta, vengiant dar labiau šaržuoto draudėjų ir laisvų žmonių persekiotojų įvaizdžio. Gal todėl tėvas Vaclovas Aliulis atrodė vienišas Bažnyčios riteris suįžūlėjusio Šeimos planavimo centro ir asociacijos „Už gyvybę“ kovos fronte. Prieš *Laisvą nepriklausomą kanalą* bei kitus „lyg nuo virvės nutrūkusius“ amoralumo skleidėjus nesiiimta jokių rimtesnių viešų akcijų (jas drauge su prezidentystės iniciatyva metų pabaigoje sėkmingai pra-

¹¹ Esame ją smulkiau aptarę: žr. Subačius P. *Du raginimai, dvi visuomenės* // Naujasis židinys. – 1996. – Nr. 7/8. – P. 497-498.

dėjo Vaidotas Žukas ir *Mažoji studija*). Tuo tarpu priekaištai, jog Bažnyčia per daug ar per mažai kišasi į politines aktualijas buvo atremti ryžtingai ir solidžiai; ypač energingai reiškesi arkiv. Tamkevičius, atrodo, dažną įtikinęs, kad prisiimtas „netylinčio“ vyskupo vaidmuo ir klerikaliniai išpuoliai – visai skirtingi dalykai. Tai teikia vilties, kad šiomet atsiras ryžto ir kitais katalikams aktualiais visuomenės gyvenimo klausimais ne vien laikytis tam tikros pozicijos, bet ir ją deklaruoti, ginti, propaguoti.

Ne dėl rinkimų, bet drauge su rinkimais Bažnyčiai baigėsi postsovietinis laikotarpis siaurąja prasme, kai vyko revoliucinė restitucija ir kontrevoliucinis jos stabdymas, kai valytos dulkės nuo hierarchų-tremtinių sostų, kai nukentėję buvo išaukštinti, o užčiauptiesiems suteikta progos iki valiai byloti

¹² Žurnalistai skelbė: „Bažnyčia nori uždėti apynasrį spaudai“, pvz., žr.: *Laikinoji sostinė*. – 1996. – Liep. 17.

Vilniaus arkivyskupas Audrys Juozas Bačkis. 1996. Henriko Gaičevskio nuotrauka

apie tikėjimą ir tautą. (Kitas dalykas, kad sovietmečio rudimentai šmėkščios dar ilgai, netrumpiau už XIX a. pabaigos ir tarpukario kovų su lenkais atošvaistus.) Geriausias šio pokyčio indikatorius – kun. Alfonso Svarinsko bažnytinio statuso kaita. Nors monsinyoras tebekalba apie „būtinybę tęsti kovą“, tačiau andai kardinolo pritarimu balotiravęsis į parlamentą ir ėmęsis tvarkyti religinį bei patriotinį karių ugdymą, jis pernai ne be hierarchų sutikimo buvo priverstas palikti vyriausiojo kariuomenės kapeliono pareigas ir grasinant suspensa ragintas atsakyti Krikščionių demokratų partijos valdybos nario kėdės. Įvykių raida liudija, jog ryžtingą episkopato poziciją šiuokart lėmė ne asmeninės ambicijos ar kun. Svarinsko retorikos pobūdis, nes šių eventualių veiksmų ankstesniais metais nepakako jį atšaukti iš Vilniaus į altariją Kaune. Tai, kad sovietmetis – jau ne vakar diena, o nutolusi istorija, ypač aiškiai pajusta šių metų pradžioje, minint Lietuvos bažnytinės provincijos pertvarkymo penkmetį bei *Kronikos* dvidešimtpenkmečio sukaktį.

V. NAUJOVĖS IR ATOTUPSČIAI

Lietuvos Bažnyčios kelyje pasitaikančiai bjaurasčiai įgyjant vis daugiau moderniojo pasaulio klampumo, purus jos kaimiškos praeities juodžemis virto basus padus deginančiu didmiesčio asfaltu. Arkiv. Tamkevičiaus pagaliau garsiai suformuluota banali tiesa, jog didžioji dalis katalikų gyvena miestuose, teikia naują postūmį episkopato mėginimams iš esmės keisti pastoracijos strategiją. Dėl jos, švelniai tariant, nedžiūgauja vyresnės kartos kunigai; kaip rodo atsiliepimai¹³, rasis ir skeptiškų pasauliečių. Tačiau vežimas jau pajudėjo iš vietos, pavyzdį parodė jėzuitai ir pranciškonai, pasistengę aptarnaujamose miesto parapijose sutelkti gausiau kunigų, nei iki šiol buvo įprasta. Evangelizacijos ir sielovados programos projektas paskelbtas viešam aptarimui. Nepaliovė gausėti neokatechumenų grupių ir

įvairiausių maldos ratelių. Vysk. Preikšą vizitacijos Obeliuose metu lydėjo iškilminga rokerių rikiuotė. Tai dėmesio jaunajai kartai, pasauliečiams suteiktų galimybių reikštis ženklai, Bažnyčios atsinaujinimo pėdsakai kasdienybės dirvoje.

Metams baigiantis parodyta valios ryžtingai „vytis“ po Vatikano II Susirinkimo kituose kraštuose įteisintus katalikiškai santuokai keliamus reikalavimus. Vyskupų Konferencijos sprendimu nuo 1997 m. kovo trisdešimt pirmosios bažnytinės santuokos siekiantys asmenys turės užsiregistruoti parapijoje ne vėliau, kaip prieš tris mėnesius iki jungtinių datos bei įvykdyti pasirengimo santuokai programą. Reikės bent tris kartus susitikti su kunigu, užpildyti didelę konfidencialią priešjungtvinę anketą, lankyti katalikiškų šeimos centrų organizuojamus kursus. Tai vyskupų iššūkis pirmiausia patiems sau. Ar jie įstengs pasiekti ne vien formalų Visuotinės Bažnyčios siūlomų rengimo santuokai priemonių praktikavimą – paaiškės galbūt dar šiemet. Tuo tarpu jėzuitų rudeniop surengtas seminaras apie dvasingumą sportuojant ne tik atskleidė gilesnę jau kuris laikas organizuojamų sporto varžybų tarp parapijų, katalikiškų mokyklų prasmę, bet ir bylojo lietuvius pribrendus domėtis tomis religinėmis iniciatyvomis, kurios net Vakaruose tebėra novatoriškos.

Tiesa, būta ir konservatizmo recidyvų – lapkritį susirinkę Panevėžio vyskupijos dekanai, konsultoriai ir kapitula pageidavo, kad tikyba, kur tik įmanoma, dėstytų kunigai. T.y. būtų grįžtama prie varganos šešerių metų senumo padėties, kai dar stigo šiam darbui pasirengusių pasauliečių katechetų, ir dvasininkai kankinosi dėl prievartinės pedagoginės saviveiklos. Bėlieka viltis, kad Kauno kunigų seminarijoje vasarą įgyvendinta radikali reforma (panaikintos seminarinio lygio studijos, visus auklėtinius orientuojant bent į teologijos bakalauro diplomą didelė atsakomybės dalis perkelta ant vyskupijom: atstovaujančių ugdytojų pečių) ir priėmimo komisi jos bendradarbiavimas su psichologais paklojo pamatus kitaip mąstančių, pasauliečiais pasitikinčių kunigų rengimui.

„Labiausiai dabar žmonės trokšta galimybės išsakyti savo nuomonę. Todėl mes turime visus palenk

¹³ Pvz., žr. Pūras K. *Kunigo vaidmuo kaimiškoje parapijoje* // *Naujasis židinys*. – 1996. – Nr. 11/12. – P. 745-748.

ti disputais, renginiais, maldos būreliais – tiesiog skubėti pas žmones, kurie neateina į bažnyčią¹⁴, – tai monsinjoro Jono Kaunecko siūloma vaisingos Bažnyčios orientacijos samprata. Smagu, kad dėl šių dalykų bene pirmą sykį Lietuvoje būta ne tik viešų, bet ir kultūringų diskusijų, kuriose dalyvavo tiek dvasininkai, tiek pasauliečiai (plačiausią nuomonių spektrą atspindėjo *Žemaičių saulutėje* skelbti laišakai). Vienur kitur pagaliau šmėkstelėjo ramus, dalykiškas iš Vakarų ateinančių tradicijų vertinimas krikščionio akimis – tarkim, įsiminė korektiškas mokytojos Zitos Petraitytės žodelis apie šv. Valentino dieną *Katalikų pasaulyje*. „Mums, vyresnei kartai, ši diena atrodo tik paikiojimai, jaunimo pakvailiojimas. [...] Paaugliams, jaunuoliams ji reikšmingesnė. [...] Ypač droviesiems Valentino diena padeda susipažinti, susidraugauti bei parodyti išskirtinį dėmesį, panašiai kaip ekskursijos, išvykos ar šokiai. [...] Dauguma svajoja apie gražią, tyrą, kilnią meilę. Manau, jog Valentino diena jos nepažemina“¹⁵. Carito pasiryžimas imtis AIDS problemos, katalikiškų leidinių apie seksualumą ir homoseksualizmą pasirodymas liudijo, kad praeina apkasų taktikos laikai, kad Bažnyčios ir kiekvieno kataliko atvirumas pasaulio įvairovei (pasiliekančiam sau galimybę laiku atitolinti, jei ji pernelyg įkyriai siūlys moralinį kompromisą) išpaudžia vis gilesnius pėdsakus Lietuvos žmonių dvasios plėšiniuose.

Na o Bažnyčios vidinės įvairovės puoselėjimas 1996 m. išties apvainikuotas sėkme. Ja galėtume pavadinti tiek žymiai pagausėjusias saleziečių stovyklas vaikams, tiek pranciškonų naujakurystės prie Kryžių kalno pradžia, tiek dominikonų žurnalą „Septyni“. Tačiau pačių išpūdingiausių vaisių davė charizmininkų veikla. Vieno kito surambėjusio kunigo ar pagyvenusio moterėlių dar apšaukiamų sektantais *Gyvuųjų akmenų* rengtos dvasinio atsinaujinimo dienos ir išgydymo pamaldos¹⁶ nuskambėjo Lietuvoje garsiau už bet kokius skandalus, sumenkino netradicinių religinių grupių šansus įsitvirtinti ir gausėti

labiau, nei daugelis administracinių priemonių ir iš sakyklų siunčiamų prakeiksmų. Galima sakyti – pačiu laiku, nes naujieji protestantai nesnaudė: Tikėjimo žodis išleido lietuvišką Bibliją¹⁷ ir iširengė susirinkimų palapinę Vilniuje, Naujoji Apaštalų bažnyčia atidarė didingus maldos namus Klaipėdoje ir Šilutėje, vis gausiau uostamiesčio ir Šiaulių studentai lankė Laisvųjų krikščionių bažnyčios pamaldas.

VI. ŠĖTONO IŠDAIGOS

Aptartų poslinkių fone apgailėtinos kai kurių tradicinių konfesijų, ypač sentikių ir evangelikų reformatų, nesibaigiančios vidinės rietenos. Kitų senųjų bendruomenių gyvenime didelių permainų nebūta. Paminėjimo vertas tik gražiai surengtas Brastos Unijos 400 metų jubiliejus ir nuolat stiprėjantis krikščioniškas žurnalas *Prizmė*. Jis kur kas geriau už konjunktūrinę Reformacijos istorijos draugijos veiklą liudija protestantų inteligentų potencialą. Šiaip jau tradiciniai krikščionys tartum nebuvo tarpusavyje priešiški, bet ir nesijautė esą vieni kitiems įdomūs.

Tuo tarpu visų sveikų religinių jėgų santalkos verkiant reikia, idant stiprėtų opozicija destruktiviosioms sektoms. Jehovistų leidinių 1996 m. Lietuvoje, atrodo, pagausėjo kelis kartus, tą patį būtų galima pasakyti ir apie mormonus, kurį laiką siūlius savo knygą Vilniaus Gedimino prospekte esančio McDonaldo restorano lange. Pirmuosius mokslo metus su trimis dešimtėmis jaunuolių sėkmingai baigė ir antruosius su didesniu užmoju Vilniuje pradėjo „Kūrybinių galių mokykla Darna“, kuri laikytina pirmąja rimta pastanga įkultūrinti Lietuvoje *New Age*. Akivaizdžiai suintensyvėjo Ošo centro veikla – į meditacijos mokyklos užsiėmimus kviečiančiais skelbimais, kurie žadėjo „meilę ir laimę be priežasties, skrydį be sparnų ir galvojimą be proto“, beveik kas mėnesį būdavo apklijuojamos daugelio mokyklų ir įstaigų skelbimų lentos. Demaskuojant sektas

¹⁴ *Bažnyčiai reikalinga teisinga kritika* // XXI amžius. – 1996. – Nr. 46.

¹⁵ *Katalikų pasaulis*. – 1996. – Nr. 2. – P. 22.

¹⁶ Plačiau žr. Subačius P. *Išgydymo strėlė* // Naujasis židinys. –

1996. – Nr. 9. – P. 596-597.

¹⁷ Žr. Vytauto Ališausko recenziją „Naujajame židinyje“ (1996. – Nr. 7/8. – P. 523-525).

pernai ypač pasitarnavo dienraščiai, tiesa, lydimi noro įkasti vienam ar kitam politikui. Taip buvo sutrukdyta jehovistams plėsti placdarmą Kaune, o munistų galimybės maskuotis po *Lietuvos ryto* atakos, panašu, liko ne itin didelės.

Didžiausias triukšmas kilo dėl satanistų akcijų. Dar gerai, kad policija įstengė sugauti Šilutės kapinėse siautėjusius jaunuolius ir apskritai teikė tokiems įvykiams pakankamai dėmesio. Satanistai satanistais – šį reiškinį gimdančios socialinės bei kultūrinės priežastys gana gerai žinomos ir nuo Bažnyčios mažai tepriklauso. Tuo tarpu šventovės niekinusių ukmergiškių atvejis vertas atidesnio žvilgsnio. Nėra abejonės, kad turime reikalą su psichiniais nukrypimais (todėl į merginų prisipažinimą, kad būtent jos įvykdė nusikaltimus tiek Ukmergės rajone, tiek Kaune, verta žvelgti rezervuotai – mat maniakams paprastai malonus jų „nuopelnų“ hiperbolizavimas). Tačiau ultraprotestantiški religiniai vaizdiniai, paskatinę Krasauskaitę bei Joteikaitę bjauruoti bažnyčias (jie užfiksuoti policijos rastame dienoraštyje), ir gana gausios konservatyvių katalikų grupės nuostatos, paradoksas, sukelia panašius padarinius. Vien Vilniuje įmanu suskaičiuoti kelias dešimtis moterų, kurios, aiškindamos savo poelgius tariamų Švč. Mergelės Marijos apsireiškimų metu išgirstais raginimais priešintis liturgijos atnaujinimui, įvairiose parapijose rengė akcijas pamaldų metu. Jos garsiai kalbėjo ir protestavo chorui giedant šiuolaikiškas giesmes, demonstratyviai ėjo komunijos klūpomis ir trukdė kitiems tikintiesiems priimti ją stovint. Šių moterų platinamiems teiginiams, kad Dievo Motina verčia dėl naujojo komunijos dalijimo būdo, kad arkiavyskupai ir jaunieji kunigai yra šėtono tarnai, viso krašto mastu pritaria toli gražu ne vienas šimtas tikinčiųjų. O gal tai, drauge su gandais apie slapta veikiančią Pijaus X (Iefebrištų) draugiją, yra dar vienas mūsų Bažnyčios europietiško, šiuokart – leistinas ribas peržengiančio pliuralizmo – ženklas? Išties, naujausi įvykiai liudija, kad Lietuvoje jau lengvai rastum beveik visų – tiek pozityvių, tiek ir rimtas abejones keliančių vakarietiškų religinių idėjų atš-

vaitų. Dar vienas pavyzdėlis – feministinė teologija, kurios ištarmes apie Bibliją kaip vyrų, o ne Dievo parašytą kūrinių pernai mėginta mūsųose paskleisti.

VII. AUKSO IEŠKOTOJAMS

Idant absurdu vardinamas neužgožtų brandžių pernykščio religinio gyvenimo momentų, kelis jų palikome užbaigai. Išleistas Naujasis Katalikų Bažnyčios katekizmas, sustyguotos spausdinimo laukia katalikiškoji bei ekumeninė geriausio lietuviško Biblijos vertimo redakcijos, pradėta leisti lietuviška tarptautinė „Ordo socialis“ knygų serija, skirta Bažnyčios socialiniam mokymui, enciklikos „Pastores dabo vobis“ pasirodymu baigtas svarbiausių ligšiolinių Jono Pauliaus II pontifikato dokumentų skelbimas – visą šį po kruopelę telktą daugelio Bažnyčios žmonių labai galima pavadinti auksinių smilčių sąnašomis. Jos kelis artimiausius dešimtmečius maitins Viešpaties artumo ir išminties brangenybų ieškotojus. Būtent šių knygų trūko lietuviškai katalikybei, kad ji nesijaustų užuita, nebylia jaunesniaja seserimi Lenkijos, Prancūzijos ar Austrijos Bažnyčių akivaizdoje. Būtent šias knygas nešimės užanty brisdami per auksinį mūsų polėkių smėlį į juodą kasdienybės dirvą, grįždami prie įprastinių darbų ir rūpesčių.

POST SCRIPTUM. Praėjusį pavasarį šių pastabų autoriui teko gurkšnoti kavą ir klausytis ramios muzikos Klaipėdos senamiestyje, galerijoje-bare „Pėda“. Kaip tik virš mano staliuko prie lubų buvo prisegtas didelis popieriaus lapas, atstojantis galerijos svečių knygą. Jame savo vardus bei titulus, o vietoj parašo – batų ar basų pėdų apybraižas buvo palikę kelios dešimtys galerijos lankytojų – menininkų, studentų, užsieniečių. Tarp jų regėjosi ir vieno kunigėlio „autografas“ – gal nerūpestingo jo laisvalaikio, o gal šiuolaikiško rūpesčio sielovada liudijimas. Kaip patirti, ar ta pieštuku apvedžiota pėda giliai įsispaudė mistinių dvasios paslapčių ir bendruomeniško ramybės palinkėjimo geidžiančių jaunų širdžių jauroje?

DINGĘS PASAULIS

ONA JURGAITYTĖ

KLANINĖS EKONOMIKOS PALIKIMAS

Chronologinės metų ribos – grynas sąlygiškumas, nei procesų pradžios, nei pabaigos nežyminti formali laiko atkarpa. Tačiau mūsų protas turi savybę, žvelgdamas atgal į bet kokias žiūrai atsaiduodančią tikrovę, surišti prasmingą seką ir paliudyti pamatinį pasaulio teisingumą. 1996 metai naujausioje Lietuvos istorijoje reikš ekskomunistinės valdžios bankrotą ir pabaigą. Tai didelis palengvėjimas politikos apžvalgininkams: jau sunku ką nauja pridurti prie to, kas buvo pasakyta ir parašyta apie buvusiųjų komunistų žygius. Seniai išsemtas kritikos ir pašaipų aruodas, viskas pasverta, nuosprendis paskelbtas. Prasidėję bankų krize ir LDDP Vyriausybės atstatydinimu metai baigėsi triuškinančia opozicijos pergale Seimo rinkimuose ir Konservatorių vadovaujamos koalicinės vyriausybės sudarymu.

Šie metai buvo rimtas išbandymas: kantrybės išbandymas, laukiant teisingo ir teisėto valdžios pasikeitimo, ir sveikos nuovokos, sugebėjimo perduoti valdžią į švarias rankas išmėginimas. Ne mažiau svarbūs bus ir ateinantys metai, parodysiantys ar mokėsime nuolatos tikrinti valdžios rankų švarumą. Norėtųsi tikėti, kad susikompromitavusios politinės valdžios atsisakymas buvo lietuviams būdingo savisaugos ir išlikimo instinkto paraiška, kurią lydės ir tam tikra vertybinė konsolidacija, susivienijimas naujiems tikslams. Bet vėlgi, kas skelbs tuos tikslus? Ne jau „dainuojančios revoliucijos“ saulėlydyje iš poetų pranašų togas nušvilpę politikai? Ar bus išklaustytas ir paprastas žmogus, Gilberto Keitho Chestertono paprastuoju: „dėl žmoniją išstinkančių katastrofų, kaip rodo istorija, kalti ne proziški ciliniai žmogeliai, kurie neva nieko neišmano, bet, kone visuomet, teoriškai mintijantys žmonės, kurie žino tik tiek, kad viską išmano“.

Šiandien dar neturime nešališkos posovietinio laikotarpio analizės, bandančios atskirti bendruosius pereinamojo laikotarpio dėsningumus ir politikos veikėjų sprendimų pasekmes. Regis, Lietuva, kaip ir visos postkomunistinės visuomenės, susidūrė su tuo pačiu fenomenu: kelias į rinką iš planinės veda per klaninę ekonomiką. Pripažįstant šį faktą, būtų neteisinga pritarti bedugnę ir katastrofą pranašaujanti totalinei kritikai, skambėjusiai nuo pat 1992 m. Pasak jos, kaip sovietiniuose istorijos vadovėliuose, liaudies padėtis vis blogėjo ir blogėjo. Pranašystės apie LDDP skilimą, išankstinius rinkimus ir gresiantį socialinį sprogimą, grįžimą atgal, lyg ir nepasiteisino. LDDP išbuvo visą Konstitucijoje numatytą kadenciją, išlaikė aptirpusių gretų vienybę (skilimo neišprovokavo net staiga iškilusio Šleževičiaus ir jo šalininkų skandalingas krytis ir pralaimėjimas Brazausko rėmėjams), o Lietuva – jei ir neturi kuo labai didžiulotis, savo politine ir ekonomine padėtimi nuo kaimynų iš esmės neatsilieka. Dar negalutiniais Statistikos departamento duomenimis 1996 m. Lietuvos bendras vidinis produktas (BVP) išaugo apie 3,6%, t.y. augimo tendencija pastebima trečius metus iš eilės (gyventojų skaičius jau kelerius metus mažėja). BVP vienam gyventojui pagal perkamosios galios indeksą turėtų sudaryti apie 4 800 JAV dolerių (1995 m. 4 322 JAV dol.), o metinė infliacija – 13,1%, tai geriausi rodikliai, lyginant su kitomis Baltijos šalimis. Kiti rodikliai prastesni – Lietuvoje mažiausias vidutinis darbo užmokestis (spalio mėn. 176,17 JAV dol.), mažiausia tiesioginių užsienio investicijų, didžiausia užsienio skola ir didžiausias 6,4% nedarbas. Būtų veidmainiška sielotis dėl neįvykusios

katastrofos, tarsi dėl nesulaukto šimtmečio potvynio, lygiai kaip ir nurašyti visas visuomenės problemas piktavališkiems valdžios kėslams, pripažįstant vienai partijai išties demoniškas galias. Atrodo, kad sutikti su naujuoju LDDP pirmininku Česlovu Juršėnu dėl istorinio LDDP vaidmens galima tik taja istoriko prasme, kai istorikas – žmogus, patenkantis į įvairias istorijas. Šiai partijai ir nepriklausomybė, ir valdžios sugrįžimas – netikėtos istorijos, į kurias patekusi sukosi pagal savo išgales. Pozityvios tiek vidaus, tiek užsienio politikos programos stoka, politinės atsakomybės vengimu, etiniu ir istoriniu abejingumu bei sovietmečio darbo ir bendravimo stiliaus įpročiais LDDP kaip partija pasirodė negabi ne savo sugalvotų reformų vykdytoja, sudariusi šiltnamio sąlygas apsuksiams savosios gerovės kūrėjams. Valdančiojoje partijoje visą laiką vyko kova tarp pradėtas reformas visai niekinusių socialistinio skirstymo šalininkų ir kitų sąskaita lengvatų siekiančių įvairaus plauko lobistų. Dėl to kilusios sumaišties atspindys – valstybės biudžetas, nebeturintis nieko bendra nei su realiai surenkamomis pajamomis, nei su jų naudojimu. Tai, kad bendro vidinio produkto augimas neatsispindi darbo užmokesčio rodiklyje, demonstruoja ydingą pajamų perskirstymo sistemą: eiliniai žmonės nejunta ekonomikos augimo rezultatų. Žodžiu, pasak ekonomikos ekspertų, valdymas tapo silpniausia grandimi rinkos struktūroje.

Pagrindiniai priekaištai LDDP ekonominei politikai buvo priekaištai nomenklatūrizmu – kapitalizmu saviesiems. Pirmiausia tai privatizavimas. Privatizuojant turtas nebuvo indeksuojamas. Valstybinėms įmonėms buvo leista panaudoti pelno likutį įstatiniam kapitalui didinti, o tokiu būdu padidinus akcinį kapitalą, perregistruoti šias įmones ir pakeisti jų statusą iš valstybinės į akcinę bendrovę. Išvengus viešo privatizavimo valstybės turtas šiose įmonėse perėjo į privačias rankas. Šie ir kiti pirminio privatizavimo įstatymo nuostatų pažeidimai, įvairiausios machinacijos leido pusvelčiui perimti privatizuojamą valstybės turtą.

Kitas priekaištas – užsienio paskolų politika. Šiandien Lietuva turi dvigubai didesnę nei Latvijos ir Estijos užsienio skolą – 981 mln. JAV dol. Pagrindinė

gautų paskolų dalis buvo panaudota Vyriausybės išlaidoms. Ūkio investicijoms atitekę Vyriausybės vardu arba su jos garantija gauti kreditai buvo skirstomi savavališkai, be realių garantijų, niekaip nekontroliuojant ar jie panaudojami pagal paskirtį; žodžiu, visur kyšo neįrodytos, bet akivaizdžios korupcijos uodegos. Kreditus skirsčiusi Vyriausybė pasirodė ne geriau, kaip netikę bankininkai.

LDDP vyriausybė turi prisiimti kaltę ir už bankų krizę. Lietuvos akcinio inovacinio (LAIB) ir Litimpeks bankų uždarymas buvo ne ekonomikos logikos padikuotas, o politinis sprendimas. Ne veltui suimtas Litimpeks banko valdytojas Preidys „Dienos“ korespondentui sakė, kad Ratkevičius prieš banko uždarymą kalbėjęs: „gavau partijos ir vyriausybės įgaliojimą kirsti“ („Diena“, 96 01 06). Bankų sistema susidūrė su daugeliu sunkumų, kuriuos sąlygojo besikeičiančioms makroekonominėms tendencijoms neadekvati bankų paskolų politika. Buvo iškreiptos ekonominės banko funkcijos: jo savininkai rūpinosi ne tuo, kaip vykdant finansines operacijas gauti daugiau pelno, o tuo, kaip palankiomis sąlygomis gauti paskolų savo įmonėms ir nukelti jų grąžinimo terminus. Daug paskolų buvo suteikta be reikiamų garantijų, nesąžiningo pasipelnymo tikslais. Lietuvos Bankas nesugebėjo efektyviai kontroliuoti komercinių bankų ir sudarė palankias sąlygas piktnaudžiavimams, o Vyriausybė nieko nedarė bręstančiai krizei sustabdyti. Laikinasis LAIB administratorius Visokavičius šiandien atvirai sako, kad LAIB ir Litimpeks bankų uždarymas buvo bandymas sveltimomis rankomis išspręsti valstybinių Taupomojo, Komercinio ir Žemės ūkio bankų problemas. Vyriausybės atsakomybę didina ir tas faktas, kad 40% LAIB akcininkų buvo valstybinės arba valstybinės akcinės įmonės, vien energetikos įmonės krizės išvakarėse laiku negrąžino 32 mln. Lt. Tuo tarpu Litimpeks bankas, pasak Seimo Ekonominių nusikaltimų tyrimo komisijos laikinosios tyrimų grupės išvadų, uždarymo išvakarėse buvo mokus, jo krizę išprovokavo banko valdybos ir tarybos pirmininko suėmimas. Sprendimas uždaryti du 30% Lietuvos finansų rinkos kontroliavusius bankus išaldė daugelio piliečių indėlius ir įmonių sąskaitas, sukėlė apyvartinių lėšų

trūkumą bei atsiskaitymų sutrikimus. Kad ir kokios buvo akcijos sumanytojų užmačios, jos nepasiteisino. Valstybiniai bankai tebelaukia veiksmingos gelbėjimo programos, didžiulių nuostolių patyręs Litimpeks bankas šiandien jau atnaujino veiklą, LAIB gavo leidimą vykdyti kai kurias operacijas ir dar laukia galutinio sprendimo. Netylant ginčams, išileisti ar ne užsienio bankus į Lietuvą, trys privatūs bankai – „Vilniaus“, „Hermis“ ir „Ūkio“ – išplatino akcijas užsienyje ir tapo pirmais užsienio kapitalo valdomais bankais.

Finansinių problemų sprendimas, probleminių bankų pertvarkymas liko naujajai Vyriausybei, kaip ir būtinybė pertvarkyti energetiką, įdiegti draudos mediciną, papildomą socialinį draudimą, reformuoti valdymo ir teisėtvarkos institucijas, baigti privatizavimą, žemės reformą ir reorganizuoti mokesčių sistemą bei jų administravimą. Deja, terminus painiojantis ir įsivėlęs į daugiau negu keistas skolų istorijas finansų ministras Matiliauskas tapo silpniausiu politiku naujoje vyriausybėje ir jau atsisveikino su savo postu. Toks keistas vieno iš svarbiausių Vyriausybės portfelių skyrimas leido pasklisti įvairioms versijoms, kas už jo stovi. Lygiai kaip konservatorių susitarimas su pramonininkais reikalauja patikslinti kas turėta omenyje – lobizmas ar lubizmas, kalbant apie verslo interesus. Kaip pasakytų vokiečių valstybės teisės teoretikas Carlas Schmittas, „parlamento viešumas galbūt tėra fasadas, už kurio pasislėpusios partinės ir ūkinės jėgos priima tikruosius sprendimus“ („Naujasis židinys“, 1996, Nr. 6).

KLANO METASTAZĖS

Bankų krizė, kuriai ypatingo pikantiškumo suteikė 132 tūkst. litų Šleževičiaus indėlio atsiėmimo ir gražinimo istorija, dar kartą patvirtino, nuo kurios vietos pradeda gesti žuvis. Pažymėtina, kad ir uodegėlės – LDDP Seimo frakcija ir partijos aktyvas – vieningai ir ryžtingai stojo ginti susikompromitavusių pareigūnų. Tik po milžiniško visuomenės spaudimo atsistatydino Lietuvos banko valdybos pirmininkas Kazimieras Ratkevičius ir Vidaus reikalų mi-

nistras Romasis Vaitekūnas, nuoširdžiai apsimesdami nesupratę, kodėl minia juos nori paaukoti. Atpirkimo ožiu save vaizdavo ir Šleževičius, kurio paslaugų po ištiso mėnesio svarstymo vis dėlto pasiryžo atsisakyti Prezidentas. Šis delsimas suprantamas, mat Lietuvos ekonominis ir politinis gyvenimas turi tą aspektą, kad „visi mes giminės“, t.y. pajudinus vieną kėdę, sudreba ištisa virtinė kitų. Matyt nedarbo grėsmė yra smarkai perdedama, nes dauguma įvairiausio rango kyšininkų iki šiol jaučiasi pavydėtinai ramūs. Retas stengiasi žiūrėti toli į priekį. Virginijus Valentinavičius yra pastebėjęs, kad galbūt Šleževičiaus kritimą lėmė tai, kad jis peržengė tam tikrą ribą, kai paprasti žmonės pasijuto patys apvogti, bet „normalus“ piktnaudžiavimas bus ir toliau pakenčiamas. Tikriausiai čia daugiau tiesos, negu iš pirmo žvilgsnio gali pasirodyti. Neseniai televizijos žurnalistas kalbino Daktaro (Henytės) kaimynus, tiksliau kaimynes, nuoširdžiai apgailėstavusias dėl jo suėmimo. Kiekvienas gyvena kaip sugeba, sakė jos, o prie Daktaro kaime buvo ramu, nebuvo jokios policijos, durų rakinti nereikėjo, jis neleidęs kitiems mafiozams paprastų žmonių skriausti. O kad Daktaras žmones žudo ar kankina, tai gal čia ir netiesa. O šiaip jis ir į prezidentus tikty, tvarką įvestų. Vienu požiūriu jos tikriausiai teisios – paprastas žmogus iš valdžios yra patyręs didesnių skriaudų, negu iš mafiozų. Be to, kai muša policija, labiau skauda.

Pasitraukus šeštajai vyriausybei, teisėsaugos institucijos tarsi lengviau atsikvėpė. Kritus Vaitekūnui ir Šleževičiui, buvo suimtas seniausias tradicijas turinčios Kauno nusikaltėlių „šeimos“ vadeiva Henrikas Daktaras. Sakoma, kad Vidaus reikalų ministerija stengėsi visai sutrukdyti bylos tyrimą. Vėl viešumon iškilo faktai apie policijos ir muitinės pareigūnų bendradarbiavimą, gabenant kontrabandą ir prekiaujant nelegaliu alkoholiu. Pagaliau prasidėjo teismas Sausio 13-osios byloje, įvyko pirmasis teismas dėl kaltinimų genocidu. Tačiau poslinkiai buvo pernelyg menki, ir ne visai į gerąją pusę: 1996 m. Lietuvoje užregistruoti 68 053 nusikaltimai, arba 11,9% daugiau negu pernai, iš jų 41,3% išaiškintų. Nužudyti 405 žmonės, tai 19,3% daugiau negu 1995 m. Beje, kaimyninėse valstybėse Latvijoje, Estijoje, Baltarusi-

joje nusikaltimų skaičius pernai sumažėjo, pavojingiausia šalis tebėra Estija, kur 10 tūkst. gyventojų užregistruota 239,9 nusikaltimo, Lietuvoje – 183,3, Latvijoje – 151,8. Pirmasis civilis Vidaus reikalų ministras Virgilijus Bulovas, žmogus ne iš sistemos, nesiemė jokių ryžtingesnių žingsnių, kad gražintų pasitikėjimą policija. Liudytojų atsisakymas duoti parodymus teisme yra pagrindinis teisingumo įgyvendinimo stabdys, ir matyt toks išliks tol, kol tokios laikysenos naudai bylos panašūs atvejai kaip prieš Daktarą parodymus davusio verslininko Sigitą Čiapo nužudymas. Įvykis Panevėžyje, kai verslininkas Okuličius nušovė keturis Kūčių vakarą pas jį užėjusius reketininkus ir dar keturis sužeidė, sukėlė gyvą diskusiją visuomenėje, kurios leitmotyvas buvo – duokite ginklų, šaudyti juos reikia, mafiozas, kaip ir indėnas, geras tik negyvas. Regis savo kelyje į Vakarus pradėdame po truputį laukėti.

Daugelis sako, kad nusikalstamumas – tai ekonominė problema, kurią sąlygojo valstybinės ekonomikos monopolio sugriovimas, privatizavimas, šešėlinės ir nelegalios ekonomikos atsiradimas. Bet ši priežastis nepaaiškina kodėl nei aš, nei Jūs, mieli skaitytojai, net didžiausio stygiaus dienomis neimate į ranką laužtuvo ir neinate plėšti banko. Nusikaltimas, kaip ir bausmė visada buvo ir tebėra pirmiausia moralinė problema (žr. Dostojevskį). Nusikaltėlis būtinai siekia save pateisinti, tai pademonstravo „Respublikoje“ publikuoti reportažai iš mirtininkų kambarių, arba suversti kalnę kitiems (dažniausiai aplinkybėms), arba sakyti, kad tai joks nusikaltimas. Organizuoto nusikalstamumo pasiteisinime glūdi degradavęs kario kodeksas, išvirkštinė riterystė, būdinga ir Viduramžių pakelių plėšikams, ir Naujojo pasaulio užkariavimo laikų flibustjerams, ir šiuolaikiniams Mario Puzo romanų išugdytiems mafiozams. Karas ir valdžia yra amžinas kaip pasaulis žaidimas, kuriame ant kortos statoma laisvė ar net gyvybė. Sukčiavimas čia baudžiamas mirtimi, vienintelė moralinė maksima – ištikimybė bendrams. Visa tai kuria romantišką visuomenės priešų savivoką (iš priešų, kaip žinia, galima imti nesiklausus), pakurstomą pigios Holywoodo produkcijos – napoleonus nuo herojų pjeđestalo nuvertė stalonės ir marlonai bran-

do. Šiam romantizmui nenoromis pasiduoda ir visuomenės informavimo priemonės, vaizdingai piešdamos nusikalstamo pasaulio išžymybes, mafijos karius ir pan., užuot atvirai vagis pavadinusios vagimis o žmogžudžius – žmogžudžiais. Visuomenė nesugeba priešinti jiems savosios vertybių sistemos, o jėgo struktūros – savojo kario kodekso, atvirksčiai, lengviau atsiliepti taip, kaip šaukia. Tad nenuostabu, kad ji nuomonė, kad teisybės ieškoti geriau eiti pas brigadininkus, negu į policijos nuovadą. Kartais pasigirstantys policijos pareigūnų pasisakymai, esą nerko kištis į gaujų tarpusavio kovas, tegul jie tarpusavy išsišaudys, yra be galo naivūs ir ydingi: pirma, sėlmingas gaujų tarpusavio saskaitų suvedimas dar labiau sustiprina jų organizavimąsi ir vertybių konsolidaciją; antra, teisingumas turi galioti visiems, ar jis nustoja būti teisingumas. Kaip byloja senas kriminalistų aforizmas – svarbu ne bausmės dydis, o jo neišvengiamumas.

MAŽUMOS VALDŽIA

Vienas iš LDDP rinkiminių arkliukų 1992 m. buvo Maskvos „koridorių“ pažinimas, esą reikia ubaigti konfrontacinę politiką ir užmegzti abipusišknaudingus ekonominius ryšius su Rusija bei kitomis NVS valstybėmis. Tačiau po kelių itin nesėkmingų bandymų kadencijos pradžioje tais koridoriais pasivaikščioti (Rusijos kariuomenės išvedimo istorija, karinio tranzito byla), galima sakyti, išsipildė klasikinis mažumos valdymo modelis: siekdami išvengti įtarimų Lietuvos gyvybinių interesų išdavystei LDDP ir jos buvęs lyderis drausmingai pasuko Europos Sąjungos (ES) ir NATO link, o į Rusijos pusbijoją net pažvelgti. Nenuostabu, kad Konservatorių susitikimas su Rusijos parlamentarais demokrtais, o iš karto po rinkimų Vagnoriaus ir Landsbergio – su Karaliaučiaus krašto administracijos vadovu sukėlė nemenką buvusių užsienio politikos vairininkų susierzinimą (kas leidžiama Jupiteriui...). To Rytų politikos pasyvumas lėmė, kad buvo „pražiosota“ Baltarusija. Permainų baimė ir tvirtos rankilgesys į valdžią iškėlė autoritarinį prezidento L

kašenkos režimą, kuris įstūmė šalį į ekonominį chaosą, užgniaužė laisvą spaudą ir panaikino parlamentinę demokratiją. Susijungimas su Rusija baltarusiams dabar jau ne tik politinis interesas, bet ir savotiškas ekonominės ir politinės laisvės pažadas, kita vertus, Rusijai – tai dideli finansiniai išpareigojimai ir tikėtina baltarusių nacionalistų problema. Kaip rusai sako: *i chočetsa, i koletsa*. Tuo tarpu Lietuva savo ilgamžei istorinei kaimynei net nebandė pasiūlyti kitokios alternatyvos. Jeigu dar ne formalus, tai beveik *de facto* Baltarusijos išnykimas iš politinio Europos žemėlapiu yra rimtas smūgis Lietuvos interesams.

Užsienio politikos veikla Vakarų ir Vidurio Europos kryptimi buvo žymiai sėkmingesnė. 1996 m. birželio mėn. buvo ratifikuota prieš metus pasirašyta asociacijos su ES sutartis, prieš tai vieningai priėmus žemės nuosavybės teisę reglamentuojančio Konstitucijos 47 straipsnio pataisą, suteikiančią teisę užsieniečiams įsigyti ne žemės ūkio paskirties žemės Lietuvoje (pagal Europinės ir Transatlantinės integracijos strategiją). Nuo 1997 m. sausio pirmos įsigaliojo laisvos prekybos sutartis su ES. Pasirašytos laisvos prekybos sutartys su Lenkija, Čekija, Slovakija, pradėtos derybos su Vengrija ir Slovėnija – visa tai būtinos prielaidos, siekiant narystės Vidurio Europos laisvos prekybos asociacijoje (CEFTA). Lietuva reguliariai dalyvavo vadinamame politiniame dialoge tarp ES prezidentūros ir asociacijos sutartis pasirašusių valstybių įvairiais daugiašalės politikos klausimais. Europos integracijos požiūriu 1996 m. buvo ekspertų darbo metai. Belaukiant prezidento rinkimų Rusijoje ir JAV rezultatų, o vėliau, Boriso Jelcino širdies operacijos baigmės, svarbūs politiniai sprendimai buvo atidėti 1997 m. Kitų metų liepą NATO valstybės paskelbs šalis, kviečiamas pirmosiomis įstoti į Šiaurės Atlanto aljansą, o rudenį laukiama derybų dėl narystės ES pradžios. Šiandien atrodo įsivyrąja nuomonė, kad pastarosios bus pradėtos vienu metu su visomis norinčiomis tapti ES narėmis kandidatėmis, bet, atsižvelgiant į šalies pasirengimo lygį, vyks skirtingu intensyvumu ir tempu. Tuo tarpu NATO pasirinko kitokį modelį: siekdama nesusilpninti savo karinės galios ir sprendimų priėmimo efektyvumo, ji ketina apsiriboti keletu naujų narių, palikdama

„atviras duris“ tolesniam plėtimosi etapui.

Tokiame kontekste ypač aštriai išskyla Baltijos valstybių saugumo klausimas: ar bent viena iš jų pateks į pirmąjį NATO plėtimosi ratą, o jeigu ne (kas labai tikėtina), kokios garantijos galėtų užtikrinti, kad „durys“ iš tiesų liks atviros. Baiminamasi, kad šios šalys arba jų kaimynai gali suprasti, kad jos paliekamos pilkojoje arba specialiujų Rusijos interesų zonoje. Prieš keletą metų retas kuris įžvelgė galimybę Lietuvai, Latvijai ir Estijai tapti Šiaurės Atlanto klubo narėmis, o šiandien tokia galimybė realiai svarstoma ir netgi sakoma, kad jų šansai auga. Pagal politinės ir ekonominės raidos rezultatus Baltijos valstybės aplenkė Balkanų tautas (Rumuniją, Bulgariją, buv. Jugoslavijos valstybes, išskyrus Slovėniją, kuri laikoma Alpių šalimi), ir vertinamos palankiau už Mečiaro vadovojamą Slovakiją. Tačiau geostrateginiu požiūriu Baltijos valstybių saugumas kelia daug klausimų, į kuriuos Vakarų politikai dar neturi atsakymų, todėl šių šalių sostinėse vyrauja nuomonė „kol kas ne“. Energingai ėmusis užsienio politikos reikalų naujoji valdžia pasiūlė Baltijos šalių individualizavimo koncepciją, kurią išsakė Užsienio reikalų ministras Algirdas Saudargas vizito Vokietijoje metu. Tai siūlymas vertinti tris Baltijos valstybes atskirai, o ne kaip vienetą, ir bent vieną iš jų įtraukti į pirmąjį NATO plėtimosi etapą. Tai nėra labai nauja mintis, savotiškas jos pirmtakas buvo JAV ekspertų siūlymas (kurį iki šiol dar kartuoja kai kurie Vakarų politikai, pvz., Kinkelis), kad geriausiai ekonomikos reformą vykdanči Estija galėtų pirmoji tapti ES nare. Neabejotina, kad tai yra nauja politinė linija. Garsiai nesakoma, bet turima omenyje, kad Lietuva šiandien geriausiai pasiruošusi NATO narystei – ji neturi tautinių mažumų ir teritorinių problemų, aktyviai dalyvauja partnerystės programose, palaiko gerus santykius su visais savo kaimynais ir t.t. Žvelgiant istoriškai, asimetriškai Baltijos valstybių žingsniai nepriklausomybės kovoje buvo praktiški ir naudingi: Lietuva pirmoji paskelbė Kovo 11 d. aktą, pirmoji pasiekė, kad Rusijos kariuomenė būtų išvesta iš jos teritorijos, drauge palengvindama ir kitų dviejų valstybių padėtį. Sunkumų kyla dėl Baltijos vienybės stereotipų tiek Vakaruose, tiek ir pačioje Lietuvoje,

kurios vadovai, nepaisydami neišspręstų nesutarimų dėl jūros sienos su Latvija, ir praėjusiais metais reguliariai pabrėždavo pasiryžimą bendradarbiauti.

Paradoksalu, bet geriems santykiams su kaimynais, ypač Lenkija, pasitarnavo LDDP „pragmatizmas“, tiksliau, abejingumas istorinei tiesai ir tautinėms aspiracijoms. Kai šie dalykai nustojo įtakoti politinius sprendimus, santykiai su Lenkija tapo geriausi per visą istoriją. Šiandien visai Europai galime girtis sukūrę pavyzdines teises ir kultūrinės sąlygas Lietuvos tautinėms bendrijoms. Kita vertus, tokia principingumo stoka vos nepakišo kojos garsiojoje Maišiagalos istorijoje, į kurią buvo įkliuvęs Prezidentas. Reikia tikėtis, kad kitais metais tokių įkliuvimų nebus, mat į užsienio politiką, jeigu ne pagal pareigas, tai pagal autoriteto svorį sugrįžo Vytautas Landsbergis.

VALDŽIOS ANATOMIJA

1996 m. įvyko ryškūs politinių jėgų struktūriniai poslinkiai, netgi tam tikras persilaužimas demokratijos ir politinės atsakomybės įtvirtinimo link. Šiais metais iš esmės pasikeitė Lietuvos valdymo tradicija: sukurta pirmoji politinė ir pirmoji koalinė vyriausybė. Nors LDDP savo valdymo pradžioje mėgdavo remtis tautos mandatu ir girdavosi nebijanti prisiimti atsakomybės už šalies valdymą, vargu ar šeštąją ir septintąją vyriausybę galima būtų pavadinti politinėmis tikraja to žodžio prasme. Visoms rimtesnėms partijoms atsisakius pripažinti buvusių komunistų legitimumą, LDDP jautėsi nejaukiai, todėl stengėsi visus ir, pirmiausia, save pačią įtikinti, kad turi plačią visuomenės paramą ir kūrė vadinamosios specialistų vyriausybės regimybę, dažnai pabrėždama, kad ne visi ministrai yra partijos nariai. Nors ministru pirmininku paskirtas Adolfas Šleževičius, laikantis politinės vyriausybės principo, netrukus tapo ir partijos pirmininku, partija ar frakcija jo nekontroliavo. Atvirkščiai, būdamas darbštus ir ambicingas, jis pats netrukus ėmė kontroliuoti įtakos partijai svertus, išdalijęs daug reikšmingų portfelių užsitikrino sau tvirtą paramą. Partinius ryšius pakeitė „klano“ ryšiai. Tarpusavio priklausomybe parem-

Prezidentūra. Vilnius, 1996. Henriko Gaičevskio nuotrauka

ta veiksminga Šleževičiaus įtaka partijoje ėmė stoti Brazausko autoritetą, juolab, kad pastarasis pagal Konstituciją sustabdė savo narystę ir stengėsi parodyti atstovaujant ne partijos, o visos tautos interesams. Deja, dažnai šiuos interesus sutapatindavo ko vertas vien Kirkilo pasiūlymas opozicijai nedalvauti balsavime dėl atstatydinančio Ministrų Pirmininką Prezidento dekreto – esą leiskite LDDP išspręsti vidines problemas. (Rinkimų kampanijos metu Prezidentas vėlgi nesusitūrėjo neagitavęs už LDDP Vasario 23 d. sudarytai Mindaugo Stankevičiaus vadovaujamai Vyriausybei Prezidento įtaka gal ir sustiprėjo, tačiau partijos – sumenko, tai vaizdžiai liudija nutrauktas „Dienos“ laikraščio finansavimas. Naujasis Premjeras atsisakė siūlyto partinio posto, o ministras paskyręs net penkis buvusius ministerijų sekretorius, sustiprino „specialistų“ sparną.

Ištisus ketverius buvimo valdžioje metus LDDP liko izoliuota. Jos neoficialūs sąjungininkai Sein

buvo Lenkų frakcijos nariai, o už Seimo ribų – marginalinės Tautos pažangos, Socialistų ir, iš dalies, Valstiečių partijos. Vis dėlto į rinkimus LDDP ėjo be sąjungininkų. Net „jėgų žydėjime“ nebuvo nė vieno ryškesnio perbėgimo į jos stovyklą, užtat 1996 m. skęstantį laivą paliko keletas garsenybių – Rajeckas, Genzelis, Linkevičius. Save gerbiantys visuomenės veikėjai laikėsi nekolaboravimo nuostatos, visuomenės informavimo priemonės – atsinaus priešišku mo. Valdžios sistema regėjosi svetima, netikra, dirbtinė, dauguma jos atstovų – tarsi ant lagaminų gyvenantys nesąžiningi nuomininkai, siekiantys kuo daugiau išspausti iš netikėtai kliuvusios progos. Tikriausiai todėl pakankamai garbingai savo kadenciją atlaikiusi Stankevičiaus vyriausybė po rinkimų sklandžiai, netgi su regimu palengvėjimu perdavė reikalus naujai koalicijai.

Rinkimus laimėjusios partijos pasirinko politinės vyriausybės modelį. Lietuvoje tai iš tiesų kiek neįprasta, neišbandyta forma. Daugelis įsitikinę, kad ministru būtinai turi būti savo srities specialistas, todėl pradėjo gūžčioti pečiais, pamatę pasiūlytą Gedimino Vagnoriaus vadovaujamos Vyriausybės narių pavardes. Dauguma jų – gana jauni žmonės, karjeros pasiekę jau nepriklausomoje Lietuvoje. Jų nepančioja praeities šleifas, daugelio – netgi pirmųjų Sąjūdžio vyriausybių šleifas. Kita vertus, dar ne visi jie atskleidė savo politikų ar administratorių talentus, kai kurie dar niekuo, išskyrus ambicingus viešus pasisakymus nepasižymėjo. Ambicijos – ne yda, juolab, kad buvusioji valdžia pabaigoje jau net ambicijų nebeturėjo. Kiek kartų teko regėti, kaip daug nesvarstydamas karštuolis imasi ir padaro darbus, kurių „realistas“ ilgai rengdamasis, svarstydamas, devynis kartus matuodamas taip ir nesugeba pradėti. Visgi šiandien Vyriausybė, kurios programą Seimas patvirtino gruodžio 10 d. – katė maiše, ir tik laikas parodys, kas ko vertas. Lengva agituoti už švarias rankas, kol niekas kyšio nepasiūlė. Politinė koalicija yra rimtas uždavinys – reikia išmokti formuoti bendrą politiką, paklausti ir išgirsti koalicijos partnerį, ką ir kalbėti apie opozicijos argumentus, juk pasak buvusio premjero Lubio, valdžiai greitai užgula klausas. Šiuo požiūriu įdomi Gedimino Vagnoriaus poli-

tinė metamorfozė, pasak kito buvusio premjero Abišalos, jam išaugo ausys. Politinis konservatorių lyderis Vytautas Landsbergis atrodo nepasikeitęs – tas pats dėmesys žodžiui ir gestui. Galiu kirsti lažybų, kad dviejų centristų įtraukimas į Vyriausybę yra jo rankų darbas. Pasikliovus tam tikra Centro sąjungos tuštybe (parodysime, kaip reikia dirbti) vienu šūviu buvo nušauti du zuikiai: pirma, netapęs lygiaverčiu koalicijos partneriu, Centras bus priverstas laikytis lojalumo Vyriausybei ir gerai sverti kritikos žodžius; antra, Centro sąjunga konservatoriams lieka tarsi atsarginis išėjimas, jeigu sąjunga su krikdemais imtų irti. Įdomu, ką apie tai galvoja patys Krikščionys demokratai?

Apie rinkimų rezultatus „Naujajame Židinyje“ jau buvo išsamiai rašyta ir nesinorėtų čia kartotis. Gal dar galima būtų pastebėti du dalykus. Šių rinkimų rezultatai, manyčiau, turėtų užbaigti gana aštriai eskaluotą „partijų“ ir „asmennybių“ priešstatą, išiforminusią net tokiais kuriozais, kaip „Nepartinių judėjimas“. Ne vien todėl, kad, pasak Vytauto Bogušio, pats save rinkimuose iškėlęs kandidatas dar nebūtinai asmenybė. Suformuoti veiksmingą valdymo struktūrą nelengva net didelėms partijoms, ką jau kalbėti apie išrinktus pavienius politikus, kuriems labiau dera kritikų vaidmuo. Beje, skubiai susimetę į trikinkes (net keturios frakcijos turi po tris narius) jie patys paneigė savo principus. Antra, rinkėjai dar kartą pamokė politikus – rinkimų metu neįvyko net penki referendumai. Šiandien turbūt retas teatsimena, kokie buvo referendumo klausimai, tai reiškia, kad jie terūpėjo tik juos uždavusiems. Neįvykęs referendumas jau tampa tradicija, kad tik nesibaigtų kaip tam Mikei melagėliui: iškilus tikrai svarbiam reikalui, šauk nešaukęs, niekas nebeateis.

Trumpai apibendrinant, galima pasakyti, kad skaudžiai pralaimėjusi LDDP liko bedantė. Nieko verti jos veidmainiški pagraudenimai apie diktatūros pavojų ir dešiniųjų kėslus susigriebti kuo daugiau valdžios. Vienintelis šiandien Lietuvai gresiantis pavojus – tai grėsmė, kad jos bus sugriebta per mažai, kad nepavyks įveikti per buvusios valdžios malonę įrūgusio klano. Į Seimą nepakliuvę LDDP partiniai aktyvistai – Bernatonis, Germanas, Gričius

– atsitraukė už storų Prezidentūros sienų. Šiomet vyksiantys prezidento rinkimai jiems vienintelė viltis išlaikyti savo įtaką. Socialdemokratų partija šiandien turi puikų šansą konsoliduoti kairiųjų pažiūrų elektorata. Tuo turėtų būti suinteresuota ir pozicija. Didžiausia klaida šiandien būtų dvinarės politinės sistemos gaivinimas, kurį galėtų išprovokuoti kad ir LDDP mistifikavimas arba primygtinai brukama opozicijos lyderio institucija. Centro sąjunga kaip visada dviprasmiškoje padėtyje – nei koalicija, nei opozicija. Krikščionims demokratams tenka sudėtingas mažesniojo koalicijos partnerio vaidmuo, o kartu jiems teks spręsti metų pabaigoje išryškėjusias vidines problemas, galų gale apsispręsti dėl partijos tapatybės. Kas šiandien yra Tėvynės sąjunga, ar naujas partijos įvaizdis buvo rinkimų triukas, ar organiškų vidinių pokyčių ženklas, šiandien turbūt sunkiausia atsakyti. Ji turi drausmingą partinę struktūrą, nemaža ryškių asmenybių, tačiau jų pažiūros ir deklaracijos priklausomai nuo auditorijos būna gana eklektiškos, kartais net prieštaringos. TS/LK regis vienintelė nuosekliai įgyvendina partinę kontrolę savo nariams. 18 tūkstančių narių vienijantys konservatoriai šiandien pirmąją pagal iš partijos už nedermą elgesį pašalintųjų skaičių. TS/LK sėkmė, manau, labai priklausys nuo valdymo, tiksliau, vadybos, sugebėjimo išjudinti gana inertišką mechanizmą, kuris deklaracijas ir politinius prioritetus paverčia apčiuopiamu rezultatu. Neabejotina, kad nuo to priklausys ir Lietuvos sėkmė.

LDDP pralaimėjimu baigėsi ne tik 1996-ieji, bet ir ištisas „lietuvišku sindromu“ pavadintas laikotarpis, kurio pagrindinis bruožas – nepriklausomybės įkliuvusios sovietinės nomenklatūros siekimas savanaudiškai pasinaudoti laisvės vaisiais, pirmiausia, ekonominės laisvės vaisiais. Šito neatimsi – žinojo, šelmiai, kuo naudotis. Už LDDP balsavę sovietinio-

kolūkinio „rojaus“ ir „tautų draugystės“ besiilgintys tiek lietuviai, tiek kitataučiai gavo nusivilti: ten, kur prasidėjo pinigai, baigėsi kalbos apie „demokratinį socializmą“. Tuo tarpu gyvenimas išsklaidė praeities nostalgiją ir visiems bent kiek sveiko proto turintiems žmonėms turėjo tapti akivaizdu, kad „grįžti“ nebėra kur. Tai – dingęs pasaulis. Tik visada linkusios ištrinti ir paspalvinti atminties pokštai kuria kažkokios buvusios tvarkos iliuziją, kaip prabėgusios jaunystės ilgesio atšvaitą. Alternatyvos bandžiusiose ieškoti šalyse viešpatauja skurdas ir chaosas.

Rinkimų rezultatai parodė, kad visuomenė, tiksliau balsavusi jos dalis, puikiai suvokia, kas yra politinė atsakomybė. Regis, išgali ir supratimas, kad valstybės institucijos tai ne koks svetimas autonomiškas kūnas, o visuomenės tęsinys, jos įrankis bendram labui, už kurio paslaugas pati visuomenė ir moka (ryškus pavyzdys – kilusi diskusija, ar galėjo valstybinės ligoninės gydytojai teikti paslaugas banditams, jei šie nepateikė Sodros knygelių). Šešerių demokratijos metų patirtis negalėjo nepalikti savo pėdsakų. Dar prieš keletą metų spaudoje mėgavomės saviplaka, kokie nevykę, sovietmečio suluošinti esame, kaip skiriamės nuo „normalaus“ pasaulio, kaip nepajėgiamie garbingai pakelti laisvės naštos. Regis, jau persirgome šia liga. Dabar svarbiausia, ar permainos jau virto nauja kokybe. Savo esė „Ispanija be viršūnių“ Ortega y Gassetas yra rašęs, kad tautos gyvena ne tradicija ir praeitimi, o atvirkščiai, jos formuojasi ir gyvuoja tokiu mastu, kokių savyje įkūnija siekimą įgyvendinti bendrą ateities programą. Tam tikra prasme mums pasisėkė – pati istorija pasiūlė tokią programą. Jeigu nebūtų europinės integracijos, tikriausiai ją reikėtų išgalvoti kaip visuomenės pastangas vienijantį tikslą ir tautos egzistenciją mobilizuojančią siekiamybę.

FENIKSŲ IR DINOZAUŲ METAI

EGIDIJUS VAREIKIS

Laikas bėga greitai: demokratinėms permainoms pasaulyje, kažkada sietoms su Gorbačiovo vardu, jau dešimtmetis: pergryventa tautinio atgimimo euforija, patirtas nusivylimas, senosios nomenklatūros grįžimas ir naujas posūkis dešinėn. Politologams tai dar viena vadinamųjų „demokratijos bangų“ teorijos iliustracija, politikos praktikams – tai viltis, jog šis kartas tikrai nemeluos. Belieka priminti, kad po kiekvieno pasaulinio karo Europos likimui nuspręsti reikėjo dešimtmečio. Artėja dešimtmetis po šaltojo karo. Artėja sprendimai.

Teoriškai Lietuva ir jos kaimynės jau įrašytos į sąrašus šalių, turinčių galimybes tapti Europos Sąjungos dalimi, vis dažniau minima ir tarp potencialių NATO narių. Tikrovė tačiau ne visuomet tokia, kaip teorinis jos modelis.

I

Metų įvykiu Europos Sąjungos raidoje tapo prasidėjusi Tarpvyriausybė konferencija, turinti nuspręsti šios – bene sėkmingiausios kontinento istorijoje – ekonominės bendrijos ateitį. Europa, pasak planų, turi būti „atviresnė“ piliečių poreikiams, saugesnė nuo išorinių negandų (terorizmo, narkotikų), demokratiškesnė, „skaidresnė“ naujoms idėjoms. Sprendimai turėtų būti subsidiariškesni, t.y. daromi valdžios lygyje, artimiausiam ir priimtinausiam eiliniams piliečiams. Kita vertus, aišku, kad šalių tarpusavio sąveikos taisyklės, gerai veikusios tuomet, kai bendriją tesudarė šešios valstybės, nebetinka ateičiai, kai Sąjungos narių bus per dvidešimt. Tenka keisti net Maastrichto sutarties įgyvendinimo procedūrą, sutarties, kurios vienas svarbiausių nutarimų – mone-

tarinė unija – iki savo įkūnijimo dar labai toli. Ne ypač yra kuo pasigirti vykdant bendrą užsienio ir gynybos politiką: jų iš esmės taip pat dar nėra.

Papildomos ir itin nemalonios problemos tebėra nedarbas ir nevienodas atskirų šalių ekonominis išsivystymo lygis, praėjusiais metais nemalonumų sąrašą papildė vadinamoji „pasiutusių karvių liga“, be savo tiesioginio poveikio visam penkioliktukui dar kartą sugadinusi Londono ir briuseliškų institucijų santykius.

Lietuvai ir kitoms Vidurio Europos šalims svarbiausi klausimai: Sąjungos plėtimas ir galimybės tapti Vakarų Europos dalimi. Plėtimosi mechanizmas jau numatytas: konferencijai pasibaigus, Europos Sąjungos „technokratų“ padalinys, Europos Komisija pasiryžusi paskelbti nuomonę apie kandidujančių šalių pasiruošimą narystei, po to visos arba dalis šalių pradės ir konkrečias derybas. Geriausiai atveju tai įvyks paskutinėmis šių, 1997 m. dienomis, realiai – 1988 m. pirmąjį pusmetį.

Pretendentų Vidurio Europoje yra dešimt. Tai šalių grupė nuo Estijos iki Slovėnijos. Negalima nepastebėti, kad dešimtukas vis dažniau apibūdinamas tuo pačiu CEC-10 vardu. Politškai tai reiškia, jog dešimt šalių yra laikomas tos pačios kategorijos, t.y. panašių galimybių valstybėmis. Suprantama, kad skirtumų tarp jų nestinga, tačiau pradedama teigti, kad skirtumai veikia kiekybiniai – kokybiškai procesai panašūs ir minėtos valstybės beveik vienodai gali tikėtis narystės Europos gerbūvio oazėje.

Derybas reikės pradėti su visomis šalimis kartu arba sukurti būdą, kaip, anot Vokietijos kanclerio Helmuto Kohlio, diferencijuoti nediskriminuojant, t.y. pradėjus derybas su pirmaujančiais, nenuvilti

kity, o padidinti viltį, kad ateitis priklauso tik nuo pačių kandidatų.

Turi ar neturi Lietuva šansų būti ta, kuri gali ramiai laukti derybų pradžios? Pagal įvairius vertinimo kriterijus mūsų šalis šiandien rašoma 5-7 vietoje, o tai jau neblogai. Praėjusių metų „derlius“ Europos Sąjungos plėtimosi kontekste neblogas: ekonominiai rodikliai Vidurio Europoje vieni geresnių, politinių valdžios kaitų problemų bei nestabilumo išvengta. Tačiau daug ką lemia ir geopolitinė inercija, pagal kurią ne ekonomika ir net ne dabartinė politika svarbiausia. Svarbu Rusijos artumas ir tai, kad keliems dešimtmečiams iš žemėlapių tiesiog pranykome. Ar Molotovo-Ribentropo pakto bei Antrojo pasaulinio karo pasekmės tebegalioja? Europos Sąjungoje mažiau negu NATO jaučiamas Rusijos faktorius, ir Vidurio Europos šalys „dirba“ sėkmingiau, įrodydamos, kad pasiruošimo „namų darbus“ atlikti sugeba. Plėtimasis – tai labai rimtas uždavinys ir Vakarams, uždavinys, kurį spręsti nebuvo laiku ir tinkamai pasiruošta.

II

Ne mažiau aistrų Vidurio Europos šalims keliančia problema tampa ir NATO plėtimasis. Keletą metų siūlomi savotiški narystės surogatai ir pereinamieji laikotarpiai, tokie kaip Šiaurės Atlanto bendradarbiavimo Taryba (NACC) ir Partnerystė Taikos labui (PFP), pagaliau turi būti keičiama tikra naryste ar bent jau konkrečiais jos pažadais.

1996 m. pabaigoje pasirodė vis daugiau žinių, kad narystės pažadus neabejotinai gaus trys šalys: Čekija, Lenkija ir Vengrija. Pažįstantiems Europos žemėlapi tokia plėtimosi geografija gali pasirodyti keistoka ir pilna dvigubų standartų: jei Vengrija tampa NATO nare, Šiaurės Atlanto aljansas išigyja geografiškai izoliuotą teritoriją, mat Vengrija neturi bendros sienos su Čekija, Lenkija ir kitomis NATO šalimis. Besirūpinant Karaliaučiaus likimu ir jo atsiradimo istoriniu akibrokštu, naujas Karaliaučius kuriamas dirbtinai. Kalbos apie Lietuvos neapgina-

mumą tampa juo labiau naiviu argumentu, jei Vengrijos apginamumas garantuojamas.

NATO optimistai gali manyti, jog geografiškai kurioziška trijulė, tapusi aljanso dalimi, jau pati savaime pranašauja NATO narystę kitoms šalims, mažiausiai – Slovakijai ar Slovėnijai. Tačiau Briuselis nė nemano sakyti, kad tai savaime aišku. Ir, beje, turi rimtų argumentų. Jei NATO geografiškai apsupa Austriją, Rusijai suteikiama ypatinga proga „nerimauti“, nes šiaip ar taip Rusija, SSRS teisių ir pareigų perėmėja iki šiol formaliai atsakinga už Austrijos saugumą bei neutralitetą. Formaliai atsakinga daug daugiau nei už ką nors, kas vyksta Baltijos šalyse.

Ne mažiau reikšmingas ir įsitikinimas, kad NATO plėtimą turi lydėti sandėris (o gal sutartis?) su Rusija apie tai, kad plėtimasis turi būti Rusijai naudingas (tarkime, finansiškai), kad naujasis NATO turi būti tas, kuris su Rusija bendradarbiauja, o ne konfliktuoja. Tačiau naivu manyti, kad Lenkiją Rusija „atiduos“ ramia širdimi, o dėl Slovakijos ar Lietuvos bus pasiruošusi net kariauti. Tikroji priežastis, kaip rodo informacijos „nutekėjimas“ iš NATO būstinės, yra kur kas proziškesnė už painią geopolitiką. Trijų šalių – Čekijos, Lenkijos ir Vengrijos – narystei tiesiog yra gautas visų šešiolikos dabartinių NATO narių sutikimas. Tai tiek. Lietuvai ir kitoms Baltijos šalims svarbu žinoti ne vien, kas yra jų rėmėjai, bet ir kodėl rėmėjų yra mažiau negu šešiolika. Mažai kas abejoja, kad Danija ar Norvegija bus šalimis, remiančiomis NATO Baltijos regione, Graikijos ir Turkijos norai daugeliu aspektų visiškai neaiškūs, nemažai priklausysiantys nuo to, ką patars... Vašingtonas. Tad laimės ieškoti reiktų veikiau Amerikoje, o ne Graikijos apelsinų giraitėse.

Naujoji Lietuvos vyriausybė, pasiruošusi nesigėdyti Lietuvos tokios, kokia ji yra, bei efektyviau išnaudoti šalies galimybes, ėmėsi drąsaus žingsnio teigdama, kad į NATO būtina kuo anksčiau priimti bent vieną Baltijos šalį. Toks žingsnis taptų aiškiu signalu, kad Baltijos šalys nėra pamirštos, „parduodamos“ ir realiai dalyvauja NATO plėtimosi procese, kad Baltijos šalys nesuplakamos į specifinę „Baltijos grupę“ su blogesnėmis nei tradicinė Vidurio Europa politinėmis charakteristikomis. Vienos Bal-

tijos šalies priėmimas į NATO reikštų ir galutines Molotovo-Ribentropo pakto padarinių laidotuves.

Dėl visai suprantamų priežasčių tokia pirmąja Baltijos šalimi logiškiausiai gali tapti Lietuva. Tad dabar Lietuvos diplomatijai, metusiai iššūkį geopolitinei inercijai, teks greitai sukstis.

III

Praėjusius metus Bosnijoje ir Hercegovinoje jau spėta pavadinti pirmaisiais taikos metais. Daytono susitarimų skeptikai, manę, kad paliaubos ir vėl bus trumpalaikės, šį kartą liko neteisūs. NATO taikos palaikymo misija IFOR, matyt, buvo rimtas argumentas prieš karą. Nuo karo pavargo žmonės, pradeda suprasti, kad senai pamirštas Clausewitzas buvo teisus – ne pergalės, bet sugebėjimas gyventi po karo parodo, kas buvo tikrasis jo laimėtojas.

Taikos sutartis, kurią galima pavadinti apibendrinančia bazine sutartimi, įgyvendina tai, ko norėjo kariaujantieji: vieną valia šalis liko formaliai vieninga, patenkinus kitų norus, buvo padalyta. Vieninga Bosnija ir Hercegovina formaliai panaši į Balkanų Šveicariją, nors reikia nepamiršti, kad niekur kitur, išskyrus pačią Alpių respubliką, šveicariško modelio taip ir nepavyko įgyvendinti. Gerovė Vidurio Rytų šveicarijoje – Libane – pasirodė efemerinė.

IFOR pergalės neįstengė paslėpti ir taikos palaikymo krizių. Svarbia kliūtimi taikai įgyvendinti stauga tapo... vienas žmogus – Bosnijos serbų lyderis Radovanas Karadžičius, neva nenorįs pasitraukti iš aktyvaus politinio gyvenimo. Karadžičiaus nušalinimui buvo pasitelktas „aukščiausias lygis“: JAV prezidentas vėl pasiuntė į Balkanus Daytono taikos krikštą Richardą Holbrooką, kuris dėl Karadžičiaus likimo diskutavo su trijų buvusios Jugoslavijos respublikų – Serbijos, Kroatijos bei Bosnijos ir Hercegovinos – vadovais. Politinė Bosnijos serbų vadovybė net ir po oficialaus Karadžičiaus atsistatydinimo neatsisakė „kietos linijos“. Ar pasitraukęs „savo noru“ Karadžičius iš nusikaltėlio nepavirs teisuoliu ir kankiniu? Nors NATO Generalinio sekretoriaus Solanos nuomone Karadžičiaus vieta yra Hagos tribuno-

le, NATO, kaip regis, yra per silpna institucija, kad sugebėtų Karadžičių ten nugabenti. Pastarojo rėmėjai galės sakyti, jog Bosnijos rinkimai ir visas taikos procesas niekad nebūs teisėti, nes įvykdyti prieš tautų valią.

Europos Sąjunga ir NATO atsidūrė itin keblioje padėtyje ir Mostare, kur kartu gyventi nesugeba musulmonai ir kroatai. Geografiškai Mostaras dalomas labai nesunkiai, absoliuti vietos gyventojų dauguma sutinka, kad jo vietoje atsirastų du miestai. Buvusioje Jugoslavijoje tai ne naujiena: pažvelgę į žemėlapi, rasime keliolika miestų ir miestelių, kurie skirtingose upės pusėse vadinami skirtingais vardais. Tačiau principas, kuriam prisiekė taikdariai, liepia viską jungti ir nieko neskirti, idant neatsiras-tų pasaulyje nauji berlynai ar padalytos vokietijos.

Dar vienas padalijimas, o gal ir pasidalijimas įvyko simbolinę reikšmę turinčią rugpjūčio 23 d. Sklandė gandai, kad Serbijos ir Kroatijos prezidentai, atnaujindami diplomatinius santykius tarp savo šalių, pasirašė ir „slaptuosius protokolus“ dėl Bosnijos pasidalijimo. Gando, beje, niekas ir nepaneigė. Balkaniškojoje diplomatijoje tai reiškia, jog abiems lyderiams naudinga, kad niekas nežinotų tikros tiesos. Tiesa tai, kad abi pusės, kad ir kokios preišškos viena kitos atžvilgiu būtų, nenori, kad Sarajevo musulmonų valdžia kada nors taptų realiai įtakinga. Dar kartą paaiškėja, kad nei serbų, nei kroatų mentalitete vietos musulmonų tautai nėra.

Kitų įvykių šešėlyje įvyko ilgai laukti Bosnijos ir Hercegovinos rinkimai. Jų rezultatai parodė, kad laimėjo tie, kurie laimėjo ir 1992 m., tie, kurie karą pradėjo ir eskalavo. Vadinasi, Balkanuose nieko nauja, o trejus su puse metų trukęs karas nepakeitė Balkanų gyventojų pažiūrų, mažai ko išmokė ir rinkimų stebėtojus bei taikos planų kūrėjus. „Liūto dalis“ balsų teko tiems, kurie pasisakė už etninį grynumą ir sąskaitų suvedinėjimą su viena ar kita bendruomenę nuskriaudusiais kaimynais.

Daugiausiai balsų prezidento rinkimuose, kaip žinia, surinko Alija Izetbegovičius – formalus ligšiolinis „vieningos Bosnijos“ prezidentas. Jį parėmė 85% musulmonų, tačiau labai mažai kroatų ir serbų. Ideologinė Izetbegovičiaus propaguojamos Bos-

nijos vienybė tebuvo vienybė euroislamiškoje valstybėje. Realiai trejus su puse metų Izetbegovičių savo reprezentantu laikė tik islamą išpažįstanti gyventojų dalis. Vieniems jis buvo demokratijos ir pasipriešinimo simbolis, kitiems – klastingas musulmonas, ketverius metus vertęs Sarajevo, Tuzlos, Srebrenicos gyventojus kentėti dėl savo idėjų ir tarptautinės bendrijos klaidų. Būdamas silpnas kariniu požiūriu, jis vykusiai naudojosi Jungtinių Tautų ir Europos Sąjungos klaidomis, didžiausia kurių buvo Bosnijos ir Hercegovinos, kaip vieningos valstybės, tarptautinis pripažinimas. Ar dėl jo išsaugojimo vakar, šiandien ir rytoj vertėjo sudėti tiek aukų, istorija dar tars savo žodį.

Serbų bendrijoje nieko nauja. Naivus pasirodė kai kurių politikų tikėjimas, kad serbus terorizavo tik Karadžičius, kad, pašalinus jį iš politikos, serbai pasijus išsivadavę iš nelaisvės ir staiga taps demokratijos šalininkais. Niekas nepasikeitė. Apie 70% serbų balsų surinko Momcilo Krajišnikas, nepripažintos Serbų Respublikos parlamento pirmininkas, Karadžičiaus politinės grupuotės atstovas. Kroatų bendrijoje triumfavo Kresimiras Zubakas, surinkęs net 90% savo „tautiečių“ balsų, susirinkimuose dalyvaujantis su Kroatijos (t.y. kaimyninės šalies) vėliava. Jo partija – Kroatų demokratinė unija – Zagrebe formaliai laikoma tik prezidento Tudžmano partijos regioniniu padaliniu.

Europa ir pasaulis nori tokios Bosnijos ir Hercegovinos, kokią prieš kelerius metus pripažino. Pasak viešosios nuomonės apklausų 97% musulmonų (sudarančių 40% gyventojų) norėtų suvienytos Bosnijos, tačiau dauguma serbų ir kroatų norėtų ją padalyti etniniu pagrindu. O tai visai ne tai, ko nori Briuselis, Vašingtonas ar kokia nors Maskva.

IV

Vidurio Europa 1996 m. pabaigoje pergyveno savotišką „rinkimų rudenį“. Parlamento, prezidento ar vietinės valdžios rinkimai įvyko Bulgarijoje, Čekijoje, Estijoje, Lietuvoje, Rumunijoje, Slovėnijoje. Prisiminus gretimas šalis: Albaniją, Jugoslaviją,

Moldaviją, Rusiją, galima teigti, kad įvyko naujas regiono demokratijos testas.

Prezidento rinkimų Bulgarijoje laukta su neslepia susidomėjimu. Valdanti Bulgarijos socialistų partija ėmėsi populistinės politikos, sukėlusios hiperinfliaciją ir net maisto produktų stygių. Dešinieji stengėsi konsoliduoti savo jėgas ir vienyti apie bendrą kandidatą. Opią vadinamosios dešiniųjų vienybės problemą jie išsprendė, surengdami... pirminius rinkimus. Rinkėjai, kuriems tai buvo įdomu, patys pasirinko vieną dešiniąjį kandidatą. Juo tapo Petaras Stojanovas, opozicinės Demokratinė Jėgų sąjungos vicepirmininkas, vėliau sėkmingai laimėjęs ir tikruosius rinkimus. Kairiesiems, tiesa, trukdė kurioziškos aplinkybės – simpatiškesnią jų kandidatą, užsienio reikalų ministrą Georgijų Pirinskį, „išbrokavo“ Konstitucinis teismas, nusprendęs, kad Pirinskis negali būti kandidatu į prezidentus, nes... nėra tikras bulgaras. Mat, nepaisant to, jog jo tėvas, gyvenęs JAV, tebeturėjo Bulgarijos pilietybę, pats Pirinskis automatiškai gali būti laikomas tik JAV, tačiau ne Bulgarijos piliečiu, kaip reikalauja Konstitucija.

Su naujojo prezidento Stojanovo vardu siejamos permainų viltys. Tačiau ar dešiniųjų pergalė reiškia, jog Bulgarija keičiasi? Anaiptol. Stojanovas perima valstybės vadovo postą labai rizikingu momentu, kuomet gilėjančios krizės pasekmių nematyti beveik neįmanoma. Prezidento postas Bulgarijoje yra veikiau reprezentacija, nei valdžia. Ligšiolinis prezidentas Želju Želevas taip pat buvo dešinysis, tačiau reali valdžia priklauso parlamentui, kuriame absoliučią daugumą tebeturi buvusieji komunistai. Jie valdo ir savivaldybes. Stojanovas tebėra laikomas politiku be patirties. 1991–1992 m. jis buvo teisingumo ministro pavaduotojas, tačiau yra labiau žinomas kaip privatus teisininkas, besispecializuojantis... skyrybų bylose.

Rumunijoje – pirmą kartą po 1989 m. revoliucijos, nušalinusios nuo valdžios „Karpātų genijų“ Ceauscescu – prie valstybės vairo stoja žmogus, nesusijęs su buvusia kompartijos nomenklatura. Moldovoje į antrąjį prezidento rinkimų ratą išcina nomenklaturininkai, anaiptol nepasiryžę vesti savo šalies Euro-

pos integracijos keliu. Viltis, kad Rumunija bunda iš politinio marazmo nepalieka užsienio apžvalgininkų ir vietinių politikų. Tačiau nereiktų tikėtis pernelyg daug. Rumunijos politika tebėra personalizuota, baiminamasi, kad dešiniųjų skilimas neišvenigiamas, o naujai suformuota koalicija turinti vos juntamą absoliučią daugumą, nebus ilgaamžė. Belieka pagyventi ir pamatyti, ar Rumunija jau tikrai Vakarų, o ne Rytų valstybė.

Slovėnija kol kas yra vienintelė buvusios Jugoslavijos respublika, kurios integracija į Vakarų Europos struktūras laikoma realia. Slovėnijos politinės partijos, nepaisant ideologinių skirtumų, sugyvena santykinai taikiai, dar labiau gerindamos šalies stabilumo įvaizdį. Galbūt todėl Slovėnijos rinkimai, vykę lapkričio 10 d., nesukėlė tokio ažiotažo, kaip analogiški įvykiai Rumunijoje ar Jugoslavijoje. Formaliai rinkimus laimėjo Liberalų demokratų partija. Antra liko daugiausiai kaimo žmonėms atstovaujanti Liaudies partija, treči socialdemokratai, toliau išsiriaviavo krikščionys demokratai bei buvę komunistai.

Slovėnijos partijų pavadinimai gali klaidinti. Liberalų demokratų partija, nepaisant noro būti labai dešiniąja, savo ištakomis siekia buvusios kompartijos jaunimo lygą ir turi būti laikoma kairiąja partija su polinkiu į jaunatvišką liberalizmą. Pats Drnovšekas buvo aukšto rango Jugoslavijos funkcionierius, 1989–1990 m. ėjęs net Jugoslavijos prezidento pareigas. Kai kuriais bruožais Slovėnijos liberalų demokratų partija panaši į dabartinę Reformų partiją Estijoje ar Čekijos premjero Vaclavo Klausos partiją, nors rinkiminė Liberalų demokratų partijos sėkmė buvo kuriama priemonėmis, gana panašiomis į lietuviškąsias kregždutes.

Socialdemokratai – tai viena dešiniausių, net nacionalistinių bruožų turinti partija. Socialdemokratų sėkmė didele dalimi aiškinama jų lyderio Janezo Jančos asmenybe. Šis politikas vadovavo Slovėnijos gynybai tuomet, kai Jugoslavijos armija bandė ginklu palaužti šalies nepriklausomybės siekius. Tačiau 1994 m. jis tapo savotišku „metų žmogumi“, skandalingai pašalintas iš gynybos ministro posto.

Kitos dešinėsios partijos kilo iš savotiško Slovėnijos Sąjūdžio – „Demos“ koalicijos. Svarbiausia jų –

krikščionys demokratai, kurių lyderis Lojze Peterle buvo pirmas nepriklausomos Slovėnijos premjeras. Slovėnijos krikdemai įrodė, kad jie tikrai yra lietuviškosios LKDP broliai dvyniai. Paskutiniuose savivaldybių rinkimuose 1994 m. Slovėnų krikdemai surinko 18% balsų (LKDP 1995 m. – apie 17%), dabar 9,5% (LKDP – 9,9%). Panašus ir buvusių komunistų likimas – Lietuvoje ir Slovėnijoje jiems teko kiek daugiau nei 9%. Jugoslavijos Komunistų sąjungos slovėniškasis padalinys šalies nepriklausomybės procese elgėsi labai panašiai į Brazausko partiją Lietuvoje. Kučano vadovaujami Slovėnijos komunistai anksčiau nei kitose buvusios Jugoslavijos respublikose nusprendė atsiskirti nuo federalinės partijos, deklaruodami savo suverenitetą. Toks žingsnis padidino Kučano populiarumą, įgalindamas 1990 m. jį tapti šalies prezidentu.

Čekijoje rinkimai vyko santykinai ramiai ir išsidėstymo valdžios sanklodose nepakeitė. Pastebėti verta tik tai, kad ne kokioje atsilikusioje Rumunijoje, o pirmaujančioje Čekijoje partija, atvirai besivadinti Čekijos ir Moravijos komunistų partijos vardu, užėmė tvirtas pozicijas parlamente. Tai stipriausia marksistinė partija regione.

Estijos savivaldybių rinkimai Europos visiškai nesudomino. Nesudomino ir prezidento rinkimai, kurių formalias peripetijas sunkiai suprato net patyrę politikos žinovai. Šiaip ar taip, Estija skaudžiai pajuto, kokia ji maža šalis, o joje vykstantys procesai, kad ir kas nutiktų, laikomi atveju, o ne reiškiniumi. Gal todėl Briuselyje visai nesvarbu, kas praecityje buvo šios šalies prezidentas ar premjeras, o juo labiau miesto tarybos vadovas.

Europos Sąjungos ekspertai Vidurio Europą jau seniai suskirstė į dvi grupes: šalis, galinčias sėkmingai integruotis į Vakarų Europos struktūras ir tas, kurios Vakarų Europa veikiausiai netaps. Smarkiai peikiami Briuselio biurokratai ši kartą atrodo būsią teisūs. Albanijoje ir Jugoslavijoje vykę savivaldybių rinkimai patvirtina, kad „antros rūšies“ Europoje nesugebama nei garbingai laimėti, nei pralaimėti.

Rinkimų rudeniiui pasibaigus verta pastebėti, kad demokratijos bangų teorijos puoselėtojai gali sakyti esą teisūs. Vadinamuosius reformuotus komunistus

keičia reformuoti sąjūdžiai. Beveik neabejojama, kad Lietuvos padiktuota tendencija ateis ir į kitas, beje, šiandien pirmaujančiomis laikomas šalis. Kad ir kaip žiūrėtume, Vengriją ir Lenkiją tvirtai valdo postkomunistinės nomenklatūrinės grupuotės.

V

1996 m. buvo ir didžiųjų politikų – feniksų ir dinosaurų metai. Didysis Feniksas – Borisas Jelcinas, vasarą laimėjęs prezidento rinkimus. Šiandien, metams pasibaigus, rinkimų pasekmės Jelcino sveikatai akivaizdžios, rinkimai nebuvo nei itin demokratiški, nei teisingi, tačiau būtent tokių rezultatų buvo viltingai laukiama ir Vakaruose, ir pačioje Rusijoje.

Vakarai dar kartą parodė, kad, permainių bijomasi, ir visuomet norima veikiau turėti Maskvoje jau pažįstamą, prognozuojamą, „savą“, tegu ir nedemokratišką lyderį, negu kurti tikrą demokratiją. Balsavimas, pratęsęs Jelcino kadenciją, daugeliu aspektų nebuvo net balsavimas už šį kandidatą. Antrajame rinkimų ture aiškiai buvo matyti, kad pagrindinis pasirinkimas buvo balsuoti už Ziuganovą ar balsuoti prieš Ziuganovą. Tad ne Jelcinas, o Ziuganovas buvo svarbiausias prezidento rinkimų dalyvis.

Šiandien Rusija saugo prezidento „sveikatą“ būdais, išbandytais Leonido Brežnevo laikais. Europa vis dažniau su nostalgija prisimena Michailo Gorbačiovo laikų viešumą ir nuoširdžias žmonių pastangas Maskvą priversti Kremliaus koridoriuose kurti europietišką valstybę. Jelcino laikais vis dažniau kalbama apie bizantiškąją tradiciją. Jelcino žmonės vykdė ne demokratinės valstybės, bet Jelcino misiją. Tačiau kad ir kokie būtų Jelcino žmonės, jie vado charizmos neturi, tad Boriso Nikolajevičiaus valdžią vis labiau apima autoriteto erozija, liga, galinti tapti kur kas pavojingesne už vado pneumoniją.

JAV prezidento Clintono pergalė visai kitokia – ji pasiekta išties demokratiškuose rinkimuose. Nepamirština tai, kad Billas Clintonas tapo pirmuoju po Franklino Roosevelto demokratu, laimėjusiu antrąją kadenciją. Suprantama, Clintono pergalę nemaža dalimi lėmė varžovo silpnumas, tačiau tai nerei-

šia, kad prezidentas, įžengęs į antrąją kadenciją nevertas tokiu būti.

Nerimą gali kelti kitkas – amerikiečiai galė rinktis tarp propagavusio idealią Ameriką ir siūlusio Ameriką priimti su visomis jos silnybėmis ir nuodėmėmis. Amžinas klausimas, ar rinkėjas balsuotų už panašų į save ar už tą, koku norėtų būti, spręstas vienareikšmiškai – amerikiečiai balsavo save, nors vargu ar galės sukurti Ameriką, kol nori turėti.

Paminėtinas ir dar vienas politikas, tiesa, rimuose nedalyvavęs, tačiau pasiekęs keletą asmeninių ir nacionalinių rekordų. Tai Helmutas Kohl – ilgiausiai poste esantis kancleris nuo atmintinųjų I marcko laikų. Niekas neabejoja Vokietijos demokracija, tačiau mokyklose, kur kažkada mokiniams buvo aiškinama, jog vienas iš demokratijos požymių yra valdžių kaita, šiandien reikia „keisti plokštelę Britų salose išaugo karta, nepažinusi kitokios valdžios nei konservatorių, Vokietijoje – kito kanclerio Ispanijoje – nesocialistų premjero. Ar demokratija gali peraugti į gerontokratiją? Vokietija, JAV ir Ispanija skiriasi nuo Rusijos. Rusijoje valdžios pakeitimas visuomet siejamas su galimais nesklaidiniais. Ispanijoje – tik su lentelės pakeitimu ant premjero kabineto durų. Vokietija stabili ne todėl, kad premjero poste yra Kohlis. Stabili todėl, kad tai demokratiška valstybė. Rusijoje žodį demokratija galima palydėti lyderio pavarde. Kad ir kaip žiūrėti – Europų Europoje yra mažiausiai dvi, vargu ar lima viltis, jog tarp demokratiškos ir nedemokratiškos nereikės brėžti dalijimo linijų.

VI

Šiandieninei europiečių kartai Taivanas yra lima sala, garsėjanti kompiuteriais ir daugybe klaidinio naudojimo „plastmasių“. Taivano klausimas sprendėsi tuomet, kai Lietuva dar buvo sovietinė, tačiau šiandien kai kurias istorijos pamokas reikia pakartoti. Reikia pripažinti, kad ši šalis svarbi Lietuvai bent jau ta prasme, kad Taivano problemos sprendimas kontinentinės Kinijos nau-

visai netapo pragmatišku pavyzdžiu, tarkime, Baltijos šalių aneksijos pripažinimui.

Taivano gyventojai ilgus metus jautėsi gana dvišaršmiškai. Saloje buvo dvi valdžios: viena visos Kinijos, kita – vietinė – Taivano provincijos. Visos Kinijos parlamentas, keletą dešimtmečių neperrinktas ir baigias fiziškai išmirti, buvo valdžia, aišku, viršesnė už tą, kuri tiesiogiai valdė Taivaną. 1996 m. vykę prezidento rinkimai – tai iš esmės Taivano žingsnis normalios valstybės link, siekis pagaliau prisitaikyti prie skaudžios tikrovės, bylojančios, kad Kinija – tai daugiau nei Taivas, tačiau ir siekis patvirtinti, kad Taivas yra svarbus pasauliui, kad be jo ne viskas būtų taip, kaip yra. Būtent antroji realija kėlė didelį Pekino įniršį. Vašingtonas įrodė, kad yra pasiruošęs Taivaną ginti. Dabar, bent jau formaliai tapęs demokratiška šalimi, Taivas tik sustiprina savo pozicijas derybose su „kontinentu“. Pekino pozicija – viena valstybė, viena vyriausybė, dvi santvarkos (Taivas – laisvoji ekonominė zona) atrodo mažiau tikinamas, nei taivaniečių siūlymai – viena šalis, dvi vyriausybės, dvi santvarkos.

Taivas buvo ir lieka valstybė. Šiandien kurianas Honkongo ir Makao perdavimo Kinijai mechanizmas turi daugybę trūkumų, tad Taipėjuje galima niegoti ramiai, nes Pekinui reiks dar nemažų pasangų sugalvoti kokį nors taivaniečius patenkinantį sambūvio planą. Net ir milijardinei Kinijai pagrobti valios nepavyks todėl, kad Taivas ginamas ir apginamas netgi jo nepripažinus.

VII

Izraelio parlamento ir ministro pirmininko rinkimai tapo svarbiausiu įvykiu Vidurio Rytuose, o Benjaminas Netanjahu pergalė sukėlė šoką. Rinkėjai, nors ir nedidele persvara pasirinko dešiniojo bloko Likud atstovą, o ne Šimoną Peresą, laikytą regiono taikos garantu, pamiltą ir remtą visose didžiosiose valstybėse.

Kodėl Benjaminas izraeliečiams pasirodė geresnis nei Šimonas? Prieš keletą dešimtmečių buvo sakoma, kad Izraelis yra vienintelė demokratiška Vidurio Rytų valstybė. Tai tiesa. Tiesa ne vien todėl,

kad rinkimuose buvo galima laisvai pasirinkti už kokią partiją balsuoti, bet ir todėl, kad kairieji ar dešinieji visada laimėdavo labai nežymia persvara. Priešinkų valstybių apsuptyje toks negarantuotas jėgų balansas buvo labai rizikingas, tačiau izraeliečiai savo stabilumo egzaminą puikiai išlaikydavo – dauguma valdė kur reikia „nubalsuodama“, kur reikia sutardama su opozicija.

Šį kartą Izraelio rinkėjai turėjo progą išbandyti dar vieną demokratijos galimybę: tiesioginiu balsavimu išsirinkti ne tik partiją, kuriai simpatizuoja, bet ir... šalies premjerą. Šimonas Peresas buvo Vidurio Rytų taikos proceso apologetas ir aiškino, kad būtent taika su arabais yra Izraelio išlikimo garantija. Netanjahu įrodė, kad bloga yra ta taika, kuri negarantuoja kiekvieno piliečio asmeninio saugumo, o būtent tokią taiką sukūrė Peresas bei jo pirmtakas Rabinas. Negali būti taikos, kurios vienas svarbiausių komponentų yra baimė. Televizijos debatuose Netanjahu žodį baimė pakartojo 11 kartų per 14 min.

Netanjahu laimėjo dar vieną pergalę, patraukdamas į savo pusę žydų ortodoksus, gana nepatikliai žiūrėjusius į abu kandidatus. Taip jis išskleidė kaltinimus, jog esąs gerokai susikompromitavęs moralės sferoje ir visiškai negalįs reprezentuoti nei Izraelio valstybės, nei žydų tautos. Benjaminas šalininkai primena, kad 1988–1992 m., per paskutinį Likud valdymo laikotarpį Netanjahu buvo užsienio reikalų viceministras, o prasidėjus taikos dialogui su arabais Madride – savo šalies delegacijos pirmininkas, prieš tai pabuvojo Izraelio generaliniu konsulu Vašingtone ir atstovu Jungtinėse Tautose, kur Izraelis ne visuomet buvo gerbiamas. Rinkėjai žino ir tai, kad jo šeima sudėjo asmeninę auką ant šalies laisvės aukuro – Benjaminas brolis Jonathanas 1976 m. žuvo įkaitų vadavimo operacijoje Ugandoje. Benjaminas Netanjahu savo partijoje yra savotiškas kompromisinis lyderis – per mažai dešinysis, kad patiktų savims ekstremistams, tačiau pakankamai „kietas“, kad atsispirtų tuščios draugystės su Arafatu pagundoms.

Pirmieji naujojo premjero mėnesiai poste išskleidė paskutinius mitus apie tai, kad Netanjahu vardas yra karo sinonimas. Dialogas įmanomas. Tačiau problemos ne vienadienės. Žydų, gyvenančių auto-

nominiuose rajonuose likimas dar galutinai nenu-
spręstas, Jeruzalės statusas bus apibrėžtas nežinia
kada vėliau, Palestinos valstybė negarantuota. Lig-
šiolinės sutartys – tai tik palestiniečių autonomija.
Dialogas su Sirija nebuvo itin konstruktyvus. Libane
tebėra dislokuotas galingas Sirijos armijos kontin-
gentas, formaliai palaikantis taiką šalyje. Ši armija
Izraelio nedžiugina. Ji daro Libaną Sirijos sąjungin-
inke ir valstybe, priešiška Izraeliui. Antra vertus,
Izraelis tebeokupuoja dalį Pietų Libano teritorijos,
kas savo ruožtu visiškai nepatinka Sirijai, laikančiai
Libaną savo istorinių interesų sfera.

Taigi 1996 m. nebuvo spartaus progreso metai.
Tačiau kitaip ir būti negalėjo. Ritualinės politikos,
kurioje dokumentas svarbiau už jo įgyvendinimo
pasekmes, laikas jau baigėsi. Tad gal iš tiesų pasikei-
timas Izraelio valdžios viršūnėse negalėjo neįvykti.

VIII

Afrika ir Lotynų Amerika praėjusiais metais nie-
kuo nenustebino. Alžyre pusiausyra tarp islamo fun-
damentalistų ir diktatoriškos valdžia išliko, tačiau
ji nestabili. Pusiausyra, reikalaujanti gausių aukų iš
abiejų pusių, nėra sprendimas, nors vis tik laikoma
priimtinesne būseną už smurtinę pergalę. Nestabi-
li pusiausyra tebėra Burundyje, Somalyje, Zaire ir
dar dešimtyje kontinento šalių. Nigerijos generolas
Sani Abacha ėmėsi atsargių žingsnių demokratijos
link, Pietų Afrikos prezidentas Nelsonas Mandela
tęsia demokratijos procesą.

Afrika praėjusių metų politikoje užfiksuota nau-
jojo Jungtinių tautų Generalinio sekretoriaus var-
du. Kofis Annanas – pirmas tikrasis, „juodasis“ afri-
kietis, vadovaujantis universaliai pasaulio saugumo
organizacijai, pakeitęs ne visai tikrą europietį (egip-
tietį) Boutrosą Boutros Ghalį. Daugeliui politikos
apžvalgininkų Annanas, patyręs Jungtinių Tautų
funkcionierius, atrodo esąs tik rasinės rotacijos pa-
darinys, o ne tokioms pareigoms tinkamas asmuo.

Lotynų Amerikos politinė pusiausyra virto fizi-
ne, gruodžio pabaigoje kilus įkaitų krizei Peru sos-
tinėje. *Tupac Amaru* teroristai, okupavę Japonijos

ambasadoriaus rezidenciją suvokia, kad juos saugo
tik garbingų įkaitų gyvybė, tad derybos vyksta tik
dėl jos. Terorizmas Lotynų Amerikoje pergyvena ne
pačius geriausius laikus. Politologai teigia, kad šia-
me kontinente demokratijų ir diktatūrų bangos
keičiasi kas dvidešimt metų. Apie 1940 ir 1980 m.
kontinente demokratiškai išrinktų vyriausybių be-
veik nebuvo, apie 1960 m. ir dabar – praktiškai vi-
sose sostinėse valdo išrinktos valdžios. Tikimasi, kad
bent jau iki 2000-ųjų nieko ypatinga čia neįvyks. O
kas po to?

Azijoje nepriklausomos valstybės dar neturi pa-
kankamai ilgos istorijos, leidžiančios prognozuoti
demokratijų ir diktatūrų kaitą. Šalis, vadinama di-
džiausiąja demokratija pasaulyje, savo vardo kol kas
nepateisina – buvimo valdžioje laiką salygoja veikiau
gebėjimas atsispirti korupcijai, o ne kokie nors il-
galaikių politinių sprendimų siūlymai. Ne kitaip įvy-
kiai klostosi Pakistane, Tailande, Malaizijoje.

IX

Generolas Aleksandras Lebedis, kalbėdamas su
žurnalistais vizito Briuselyje metu, prasiitarė, kad pa-
grindinės grėsmės Rusijos saugumui kyla ne Vaka-
ruose, o Pietuose. Lebedis dar pridūrė: „Vakarai yra
civilizuoti ir su jais susitarsime...“ Suprasti mįslingą
tuometinio Rusijos Saugumo šefo užuominą galima
įvairiaprasmiškai. Pietuose nėra su kuo susitarti, Pie-
tuose barbarai, nuo kurių reikės tik gintis.

Lebedis tikriausiai teisus. Per pastaruosius kelis
dešimtmečius Sovietų Sąjunga konfrontavo su Vaka-
rais šaltajame kare, tačiau galiausiai konfrontacija
nugalėdavo baimė, jog pradėtas karas atneš dau-
giau problemų, negu pergalių. Pietuose Afganista-
no karas buvo labai tikras karas, visiškai ne šaltasis,
o pastarasis turėjo savo „pietinę“ dimensiją: SSRS
siekiė sulipdyti sau palankų bloką islamo šalyse, va-
dovaudamasi principu „mano priešo priešas yra ma-
no bičiulis“. Buvo laikas, kai tai atrodė pavyksią, ta-
čiau 1990 m. Gorbačioviui teko paremti antiirakišką
koaliciją ir tas arabų šalis, kurios niekadoms nebuvo
SSRS draugai.

Nuo to laiko Pietų politikoje būta daug nesusipratimų ir klaidų, tačiau 1996 m. užsienio reikalų ministro postą atidavus arabistui Jevgenijui Primakovui, politika tapo aiškesnė ir suprantamesnė. Rusija turi interesų Pietuose: Primakovui pavyko įtikinti pramonininkus, kad Irako blokada kainavo Rusijai apie 10 mlrd. dolerių – sužlugę kontraktai, nebaigtos investicijos, nafta ir taip toliau. Tačiau Rusija turi ir savus Pietų barbarus – islamo fundamentalistus.

1993 m. vasarą Harvardo universiteto profesorius Samuelis Huntingtonas žurnale *Foreign Affairs* išspausdino jau garsiu tapusį straipsnį „Civilizacijų mūšis?“, kuriame pranašavo, kad, pasibaigus šaltajam karui, pasaulis pasidalins nebe ideologinių, bet kitų vertybių pagrindu – etninių, kultūrinių ir religinių. Vakarų krikščionybė konfrontuos su tokioomis kultūromis, kurios atmeta vakarietiškas vertybes. Tai, visų pirma, islamo pasaulis ir Kinija. Ten, kur kultūros susitinka fiziškai, įtampa galiausiai gali virsti ginkluota kova. Bosnijoje tai jau įvyko, tokioomis valstybėmis gali tapti Alžyras, Turkija, Vidurinė Azija ir Kaukazas. O gal jau tapo? Jei taip, tai ir Rusija virsta didžiąja pafrontės valstybe, jei taip, tai Rusija net ir nenorėdama bus priversta permąstyti savo geopolitinę orientaciją.

Kad ir kaip būtų keista, Huntingtono idėjas Rusijos politinis elitas sutiko... supratingai. Istorijos aboliutinimas Rusijai, beje, ne naujiena. XIX a., nukariaujant Kaukazą, buvo kalbama apie savotišką civilizacinę misiją, panašią į tą, kurią vakariečiai vykdė Amerikoje. Didžiosios Azijos dalybos tarp „civilizuotų tautų“ – rusų ir britų – vyko praeitame šimtmečiuje. Britai gavo Azijos sritis prie vandenyno, rusai – didius sausumos plotus, Afganistanas nepasidavė nei žiniams, nei kitiems. Tačiau dabar rusai supranta, kad civilizacijų kovoje rusai bus... Vakarų dalis, kaip au kartą yra buvę, priešinantįs mongolams. Vakarai irgi tai suvokia, tad Vakarai ir Rusija yra pasmerkti bendradarbiavimui, jei ne kam nors daugiau.

Huntingtono spėjimus patvirtina ir daugiau faktų. Optimizmas, kad demokratija greitai pasieks pergalę visame pasaulyje, buvo per ankstyvas. Bosnija ir optimizmą galutinai sugriovė, o smurtas visame

regione nuo Alžyro iki Afganistano patvirtina, kad pakraščiai „verda“. Islamiškąjį fundamentalizmą propaguojantys talibai užėmė Kabulą ir pažadėjo... traukti į šiaurę. Talibano pergalė – dar vienas ženklas, kad Rusijai reikia būti budriai: kažkada pultas Afganistanas gali pulti Rusiją. Rusijos karas Čėčėnijoje – dar vienas pavyzdys. Konkreti karinių veiksčių pradžia galėjo būti asmeninių ambicijų ir korupcijos rezultatas, tačiau konfliktas tiesiog buvo neišvengiamas ir įgavo kultūrų karo požymius.

X

Romą sugriovė ne kosminiai ateiviai, o barbarai. Rusija, bent jau šiandien, Pietuose nesugalvojo nieko daugiau už seną romėnišką taktiką. Savo spėjusioje pagarsėti knygoje „Didžioji Romos imperijos strategija“ Edwardas Luttwackas teigia, kad romėnai, supratę, jog negalės apsiginti nuo barbarų uždangomis (tegu ir ne geležinėmis), ėmė kurti buferines zonas, buferines teritorijas iš tautų, kurios, gaudamos privilegijų iš centro, saugojo imperijos prieigas nuo barbarų. Pirmąja gynybos linija Rusijos pietuose šiandien tampa didieji Sovietų Sąjungos priešai – Ahmadas Šachas Mosudas ir Rašidas Dostumas, vadovaujantys savoms tadžikų ir uzbekų pajėgoms. Toliau jau rusai, saugantys „ne savo“ Tadžikistano ir Afganistano sieną, dar toliau Uzbekistanas su Kazachstanu. Vidurinės Azijos tautos ir valstybės, kurioms duotas „pusiau barbarų“ statusas, yra stipriai priklausomos nuo Rusijos malonių. Nuo 60 iki 90% karininkų Uzbekistano, Kazachstano ir Kirgizstano armijose yra rusai, tarnaujantys pagal kontraktus. Jie gal net svarbesni už visas pasienio pajėgas Tadžikistano ir Afganistano pasienyje, tesusedančias iš 5 000 žmonių. Roma žlugo, Rusijos imperija, kazokų ginama, plėtėsi. Ką parodys trečias kartas?

Nesvetima šiandieninei Rusijos politikai ir „skaldyk ir valdyk“ strategija. Didžiausias jos triumfas – Užkaukazė, kur meistriškai išnaudoti religiniai, etniniai ir kultūriniai skirtumai – visi remiami, tačiau niekam neleidžiama iškilti iki pavojingo galingumo. Ne be Rusijos „paramos“ jėgų pusiausyva tarp Ar-

mėnijos ir Azerbaidžano tokia, kad ir vieniems, ir kitiems reikia Maskvos, ne be Rusijos pagalbos atsirado Abchazijos ir Osetijos problemos, o kartu „norma“ valdžia Gruzijoje.

Čečėnijos karas – tai Rusijos karinės mašinos gėdos demonstravimas. Tačiau jėgos persvara dar tebėra Rusijos pusėje – ginklų kiekiu, o dažnai ir kokybe Rusija pranašesnė už čečėnus ir Talibaną kartu paėmus. Rusija gali kariauti – reiktų tik keisti taktiką, o tai visai įmanoma rimtai ir demokratiškai pertvarkant ginkluotąsias pajėgas.

Tačiau Romos likimo šmėkla tebesklando. Techniškai pranašesnė Roma žlugo ir dėl vidinių problemų. Ar Čečėnija yra pirmoji Rusijos sėkmė, ar pirmoji nesėkmė, dar parodys istorija. Viena aišku, Rusija nenori tapti kompaktiška Europos valstybe, o veikia saugos imperinį palikimą. Žymūs geopolitikai, Mahanas ar Haushoferis, buvo teisūs – tautų charakterį formuoja ne valdžios politinė orienta-

cija, bet geografija ir istorija. Šiandien daug ką, je ne viską, lemia pietiniai kaimynai, su kuriais bendraujant reikia subtilaus jėgų balanso: Tadžikistanas ar Gruzija gali išsprūsti iš teorijų, jei vienur ar kitur bus perspausta ar atleista. Užsienio reikalų žinovu neatsitiktinai labiau reikalingas ne Vakarų specialistas Kozyrevas, o arabistas Primakovas. Savo aiškios pozicijos neišsakė ir Europa – kaip elgtis leisti barbarams sunaikinti nemiėlą Rusiją ar imti ją gelbėti? Kas geriau Lietuvai – nedraugiški, be prognozuojami kaimynai už rytinių sienų ar bizardiškai islamiškas chaosas. Tiesaus atsako nėra.

Gal dar per anksti pranašauti Rusijai Romo likimą: šiame amžiuje būta keletas momentų, kai šalies situacija išties atrodė tragiška, tačiau Rusija išliko ir stiprėjo. Beje, Roma taip pat „puvo“ keletą šimtmečių, tik istorijos vadovėlius skaitant atrodo, kad laikas slenka greitai.

ATSISVEIKINIMAS

JAMES FARL POWERS

Birželį, likus mėnesiui iki emeritūros, Ostergotenbergo (Minesotos valstija) vyskupas dėl sekretorės klaidos gavo savo kurijos laišką, kuriuo diecezijos kunigai prašomi prisidėti prie jam perkamo automobilio: klebono įnašas dvidešimt dolerių, vikaro – dešimt.

Vyskupą laiškas nuliūdino. Kam imtis darbo, kuris gali nepasisiekti? Kam taip atvirai įvardyti būsimą atsisveikinimo dovaną? Ar nepajus pagiežos tie, kurie važinėja senais laužais? Ar ne geriau buvo parašyti tiesiog „dovanai“, ar „tinkamai dovanai“? Be to, jis juk tebebus čia, gyvens kalkakmenio name, kuriame įsikūrusi ir kurija, tai kam tas atsisveikinimas? Šitaip ginčydamasis su laišku ir svarstydamas, kokių atsakymų jis sulauks, tačiau nieko negirdėdamas, Vyskupas praleido paskutines dienas soste, kupinas blogos nuojautos.

Likus dienai iki atsistatydinimo – dar nieko nebuvo sužinojęs – jis atidavė įstaigoje dirbusiai merginai raktus nuo senstančio juodo kadilako, priklaususio diecezijai; kai reikėdavo kur važiuoti – labai retai – Vyskupas imdavo jį.

Kitą dieną po atsistatydinimo (vis dar nieko neišgirdęs) jis išėjo ir nusipirko naują automobilį, mersedesą – pilką, nes juodo parduotuvėje nebuvo. Jo įpėdinis vyskupas Gau, pamatęs pasakė:

– Vyskupe, bet *mes* ruošėmės padovanoti jums automobilį. Mes, kunigai. Aš išsiunčiau visiems laiškus. Tik laukiau, kol gausiu visus atsakymus.

– Kad tik išgyventume iki tol, – susigėdęs atsakė

JAMES FARL POWERS (g. 1917) – iškilas amerikiečių rašytojas katalikas (kritikų gretinamas su Flannery O'Connor), apsakymų rinkinių *Prince of Darkness and Other Stories* (1947), *The Presence of Grace* (1956), *Look How the Fish Live* (1975), romano *Morte D'Urban* (1962) autorius. Kūrybai būdinga dvasininkijos

Vyskupas, nes buvo tikras, kad atsakymai sukėlė nusivylimą, vien dėl to laiško tonu.

Tačiau kai jam buvo įteikta dovana, vyskupo Gau su šypsena pavadinta grobiu, o jame – jo čekis šimtui dolerių, kitas – jo draugo tėvo Rapo čekis penkiasdešimčiai dolerių, Vyskupas pagalvojo, kad surinkta tik keletu šimtų mažiau negu galima tikėtis geriausiu atveju, ir kad kunigai – tiesą pasakius, geri vyrukai – vis dėlto jį vertina.

Ėjo dienos, savaitės, mėnesiai; Vyskupas rašė padėkas dovanotojams, gražindamas visiems jų įnašus, aiškindamas, kad pinigus dera panaudoti geresniam tikslui – spalio mėnesį darbas dar nebuvo baigtas. Nieko sau darbas, ranka parašyti šimtą šešiasdešimt aštuonis laiškus, kiekviename kreiptis į adresatą asmeniškai, tačiau nė vieno neiškirti, nesikartoti, tik žadėti, jog kiekvieną prisimins prie altoriaus, prašyti, kad ir jį taip pat prisimintų ir pasirašydamas vardu – † Džonas Dalingeris, o keliuose laiškuose tiesiog † Džonas.

Spalio pradžioje, kai buvo išsiųsti laišakai visiems aukotojams (išskyrus vyskupą Gau ir tėvą Rapą), ir tebesilaikė geri orai, jis išvairavo iš garažo mersedesą ir nuvažiavo keturiasdešimt šešias mylias apžiūrėti statomos bažnyčios, paskutinės iš daugelio, kurių kertinius akmenis buvo pats padėjęs – „jo tarnystė, gausi pasiekimų, nebus pamiršta jau vien dėl pastatytų bažnyčių“ (Ostergotenbergo *Times*). Namo grįžo saugiai dar nesutemus, labai patenkintas naujuoju automobiliu. Buvo išvažiavęs juo dar du kar-

gyvenimo tematika ir problemų, susijusių su bažnyčių luomų dialogu bei Bažnyčios veikla pasaulyje, interpretacija. Spausdinamą novelę iš anglų k. (Powers J. F. *Look How the Fish Live*. – London, 1988. – P. 146-167.) vertė Rasa Drazdauskienė.

tus. Galvojo apie trečią – spalio mėnesį, medžiams apsipylus siautėjančiomis spalvomis, diecezija atrodė gražiausiai. Bet ėmė lyti, paskui smarkiai pašalo ir prasidėjo žiema.

Tada iš tikrųjų ir prasidėjo jo emeritūra.

Jis tebelaikė aštuntos valandos Mišias dabar jau buvusios katedros bažnyčioje (naujoji buvo nepatogi), ten klebonijoje pusryčiaudavo, o pietus valgė namie – tačiau juos gamino valytoja, nes šeimininkė irgi išėjo į pensiją. Tačiau tarp valandos, kada rytą grįždavo namo, ir valandos, kada išeidavo valgyti vakarienės į Vebo viešbutį, atsirado netikęs aštuonių valandų tarpas, kurio anksčiau nebuvo. Jis skaitė, žiūrėjo televizorių ar tiesiog sėdėjo, kartais trokšdamas turėti jaudinantį hobį ar mokslininko protą. (Tačiau kiek vyskupų šiomis dienomis turėjo viena ar kita?) Kai prie namo sustodavo automobilis, eidavo prie lango pažiūrėti, kas atvažiavo (labai dažnai tai būdavo tik vyskupas Gau ar tėvas Rapas), po to grįždavo į krėslą skaityti *Kas yra Kas Vidurio Vakaruose*, dominusio jį daug labiau už *Kas yra Kas Amerikoje* (pats jis buvo abiejuose) arba *Times*, arba diecezijos laikraščio, kuriuos dabar skaitė daug rūpestingiau, tačiau sulaukdavo mažiau pasitenkinimo: skaityti apie dalykus ir juose dalyvauti buvo anaipatol ne tas pat.

Tačiau jis vis dar nepavydėjo vyskupui Gau, kai šalyje ir bažnyčioje dėjosi tokie dalykai, ir viskas ėjo tik blogyn, nors diecezija laikėsi neblogai, vis dar giliai kaimiška ir katalikiška. Vyskupas Gau geriau tiko šiems laikams, atlaidžiau vertino puspročius, baigiančius seminariją ir vyresnius staiga pašėlusius kunigus – pats jis kartą, sutikęs kunigą pasaulietiskais drabužiais, paklausė: „Kas nutiko, tėve? Jūs girtas ar gėdijatės kunigystės?“

Jis lengvai įsikarščiuodavo, o tai blogas bruožas, net siekiant gero tikslo; už tai kartais turėdavo susimokėti. Užsimiršęs išrašė čekius keletui sunkiai besiverčiančių diecezijų iš už anapus Geležinės uždangos, kurių vyskupas buvo sutikęs Romoje ir pajutęs jiems prielankumą, surengęs jiems ir dar keletui priėmimus Grando viešbutyje, kuriame visada apsištodavo; grįžęs namo, neišvengė tyliakalbių konsultantų žeminimo – nuo to laiko visus jo čekius turė-

davo pasirašyti ir augziliaras. Vyskupas Gau, staiga iškilęs, pradžioje padedamas Vyskupo, o paskui Romos, finansus išmanė geriau, negu Vyskupas kada nors galėjo tikėtis išmanyti. Dabar vyskupas Gau ir tėvas Rapas važinėjo greitais naujais fordais, vienos sidabro spalvos, o senstantis juodas kadilakas išnyko, tikriausiai buvo sėkmingai iškeistas. Vyskupas Gau puikiai tvarkė tokius reikalus. Tiesą sakant, beveik visus reikalus. Tačiau nekaip susitvarkė su atsisveikinimo dovana Vyskupui.

Tokiomis aplinkybėmis Vyskupas buvo priverttas išleisti pinigų brangiam automobiliui, kuriuo nedažnai naudojosi, ir patirti papildomų nuostolių grąžindamas įnašus, tą grobį. Šį žodį jis išsiaiškino taip, kad juto negalįs kitaip pasielgti. Tačiau daugelis tų, kurių įnašus jis grąžino, tikriausiai užsimins apie šį stulbinantį dalykėlį, o čia Vyskupas turės pirmenybę prieš anuos du, vyskupą Gau ir tėvą Rapą, nes jų čekius tebelaikė. Dažnai pasvarstydavo, ką jie apie tai galvoja, ir mėgėdavosi įsivaizduodamas, kaip jie išgirsta apie jo filantropiją iš kitų aukotojų, kurių vis gausėja. Tai ir buvo bene vienintelis dalykas, kuriuo tomis dienomis buvo užsiėmęs Vyskupas.

Vakarienė Vebo viešbutyje tomis dienomis įgavo jam vis didesnės svarbos; ne dėl to, kad būtų išaugęs apetitas. Ne, tiesiog jam patiko Vebas, visada patiko, dabar *labiau*: geras maistas ir apšvietimas (ne prieblanda), stalai ir kėdės (ne nišos), muzika ir gruodžio mėnesį atsirandantys papuošimai bei didelė eglė – tikra, žalia (nenupurkšta baltais dažais), išauginta diecezijoje. Kai kiti valgytojai sustodavo prie jo staliuko pareikšti pagarbos – nenustojo tai darę, – jis vertindavo tai labiau negu anksčiau ir nebe taip atidžiai stebėdavo prekybos darbuotojus ar kunigus. Kai žmonės sakydavo, kaip gaila, kad jis išėjo į pensiją, jam buvo smagu girdėti, net kai būdavo kalbama apie jo įpėdinį; kartais taip nutikdavo, tada jis girdavo įpėdinį arba apsimesdavo nenugirdęs.

Taip jis pasielgė ir vieną vakarą gruodžio pradžioje, kada monsinjoras Holšteinas – buvęs katedros rektorius, diecezijos vicegenerolas ir Vyskupo dešinioji ranka, dabar tik švento Jono Nepomuko bažnyčios kunigas Niu Pilzene, – paklausė:

Alyvdas Lukys. *Suremti*. I. 1994. Fotografija

– *Wie geht's?* Mums dabar tavęs labai trūksta, Džonai.

Vyskupas pakvietė monsinjorą Holšteiną prisėsti; šis atsisėdo, rodydamas baltas puskojines, sakydamas:

– Kaip senais laikais, Džonai.

Vyskupas vėl apsimetė nenugirdęs; sutiko, kad viskas priminė senus laikus, kai jiedu sėdėdavo Vebe prie kampinio staliuko ir dažnai svarstydavo diecezijos problemas, kurdavo veikimo planus, tačiau kartu gailėjosi dėl savo elgesio su monsinjoru Holšteinu, kuris viską labai padoriai priėmė ir paaukėjo atsisveikinimo dovanai tiek, kiek kunigui priklausė. Ne-kerštingas, savaip geras žmogus monsinjoras Holštein- as, bet idealistas. Kai jis išvyko iš miesto, gyvenimas Vyskupui ir kitiems, tarp kurių, nelaimėi, buvo ir realinės mokyklos humanistai, ir Orfėjaus vado-

vybė, gerokai palengvėjo. Jis amžinai nerimo, nuolat kalbindavo Vyskupą ką nors daryti – vis ką nors sumanydavo; monsinjoras Holšteiną galėjo daug aukščiau iškilti ar bent pasilikti kur buvęs, jei ne ta silpnybė. Tą vakarą Vebe jo silpnybė vėl išlindo, kai rūkydamas cigarus jis prakalbo apie tą moterį, poniją Neidžel, iš kaimo, kuri mano regėjusi Dievo Motinos apsireiškimą medyje, keletą kartų. Visada ką nors sumanydavo, taigi.

Žinoma, Vyskupas sutiko, kad šiais laikais tik sensacija gali priversti žmones daugiau pamąstyti apie dvasinius dalykus, ir kad tai gali būti tokia sensacija, o jei taip, tai diecezijai išeitų į gera. Bet moters papirijos kunigas, patikimas žmogus, ir jos vyras, irgi patikimas žmogus, mokyklos autobuso vairuotojas – abu jie, kiek Vyskupas suprato, nerodė didelio džiaugsmo; tai anaipol nebuvo negirdėta panašiais atvejais („Tie, kurie arčiausiai vyksmo, dažniausiai patiki paskutiniai, Džonai“), tačiau Vyskupui pakako.

– Pakalbėk su augziliaru, – pasakė jis. Vyskupas Gau jam tebebuvo augziliaras, – ir nutilo.

– Buvau pas jį šiandien popiet, Džonai.

Tikrai, Vyskupas pro savo langą matė, kaip monsinjoras Holšteiną tą popietę atvažiavo į kuriją.

– Ką jis sakė?

– Negalima ta moterim tikėti. Labai daug apgavysčių.

Taip, bet jeigu Vyskupas pats aplankytų moterį, galbūt jis ja patikėtų? Atrodo, monsinjoras Holštein- as manė, kad ne. Smūgis į veidą, ar ne? Taip, bet juk tai ir reiškia būti emeritu. Jau šiais metais atėjo – taip, ir toliau taip bus – mažiau kalėdinių sveiki- nimų. Svarbiausia užimama vieta, ir niekur kitur la- biau negu Bažnyčioje, kitaip ji virstų dar viena pa- prasta institucija, kurią įveiktų pragaro vartai.

– Augziliaras teisus.

– *Džonai, o kas, jei jis klysta?*

– *Jis vis tiek liks teisus.* – Vyskupas žinojo, ką turi galvoje. – *Jis dabar vyskupas.*

Monsinjoras Holšteiną pasakė:

– Tokiais atvejais istorija nesigaili hierarchų, Džonai.

Vėlai tą vakarą, jau su pižama, atsiklaupęs prieš-

kambaryje, Vyskupas pakišo po kurijos durimis du vokus; kiekviename buvo kalėdinis sveikinimas ir čekis, ant kurių prieš keletą mėnesių (jeigu kartais netikėtai numirtų) buvo užrašęs: „Labai dėkoju, bet juos galima panaudoti geriau, D. D.“ Tada vėl atsigulė į lovą ir dabar jau miegojo.

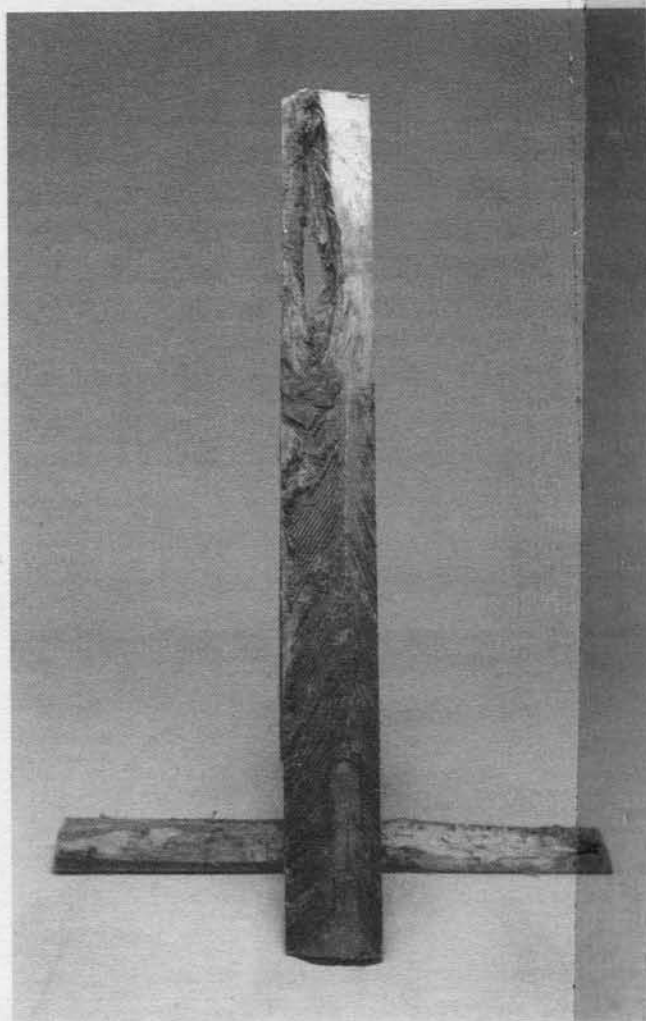
Kitą popietę, važiuodamas mersedesu į šiaurę, neturėjo jokių nemalonumų, kol už mylios po Farenheito išsukdamas iš 52 greitkelio sulaukė aršaus sunkvežimio pypsėjimo. Atsiprašydamas įjungė posūkio šviesas ir važiavo švysčiodamas bei dundėdamas žvyrkeliu kokią pusę mylios, tada priartėjo prie balto valstiečių namo, šalia kurio stovėjo oranžinis mokyklos autobusas, o už jo automobilis, kurio spalva vyskupą padrašino. Tebežybčiodamas dešiniojo posūkio šviesomis, pasuko į kairę ir sustojo už juodojo automobilio.

Monsinjoras Holšteinas materializavosi šalia mersedeso – bent jau taip pasirodė Vyskupui, vėl susipainiojusiam saugos diržuose. Jie nuėjo prie užpakalinių namo durų, monsinjoras Holšteinas kalbėjo, kad šaltu oru gerosiomis durimis nesinaudojama, o Vyskupas, vertindamas Neidželių ūkį, pastebėjo guotelį balteglių, vienintelius suaugusius medžius, nors aplink buvo pilna sodinukų.

Tam atvejui, jei ponias Neidžel, ko gero paskatinta monsinjoro Holšteino, kartais sugalvotų pabučiuoti vyskupo žiedą – tokius dalykus šiomis dienomis geriau palikti kunigams, – Vyskupas nenusimovė pirštinių; bereikalingas atsargumas. Ponias Neidžel labiau rūpėjo monsinjoras Holšteinas ir jo akiniai, aprasoję įžengus į šiltą virtuvę, tad valė juos lininiu rankšluosčiu, o jis stovėjo greta beveik aklas; Vyskupas mėgavosi reginiu kaip žmogus, tegu vyresnis, bet akinius užsidedęs tik skaitydamas. Ponias Neidžel buvo šviesiaplaukė, apyjaunė, kokių penkiasdešimt metų, ji jam pasirodė žvali, darbšti, sveiko proto moteriškė; toks tipas siejosi su ligoninės seselėmis ir oro linijų stiuardėmis, kurios jam patiko, tačiau pagalvojo, kodėl *joje* nemato nieko daugiau.

– O dabar štiš, – pasakė ji, baigusi valyti akinius ir vėl ėmėsi dailinti iškeptą pyragą.

Taigi Vyskupas ir monsinjoras Holšteinas šypsodamiesi – abu tvirtai tikėjo moterų viršenybe tam

Alvydas Lukys. *Suremti*. II. 1994. Fotografija

tikrose gyvenimo srityse – išėjo iš virtuvės, perėjo valgomąjį, kuriame, kaip ir virtuvėje, buvo pilna įvairių augalų, ir pasiekė svetainę, kur jų buvo dar daugiau. Taip, visokiausio pavidalo žalumynai (kai kurie, milžiniško dydžio, augo statinaitėse), ir tokie vešlūs, kad Vyskupas, įsitaisęs ant kušetės, ir monsinjoras Holšteinas, prisėdęs prie vijokliais apaugusio televizoriaus, galėjo matyti vienas kitą tik žvelgdami pro plyšį.

– Ar aš tau nesakiau, Džonai?

– Ko?

– Ji puiki šeimininkė.

– Taip.

Taip, žmonių požiūriu tai tikrai buvo ponios Neidžel privalumas. Tačiau kai Vyskupas galvodavo apie dvasios išgyvenimus (kurių nebuvo pats paty-

reš), jo vaizduotėje sukdamosi neįprasti žmonių tipai. Tai, kad ponias Neidželas nebuvo tokia, kad ji nebuvo, kaip sakė monsinyoras Holšteinas, neįprastai pamaldūs – eidavo į Mišias tik sekmadieniais ir per šventes iš pareigos, išpažinties kartą per mėnesį, – kad ji visais požiūriais buvo tiesiog gera, vidutinė katalikė, o ne kokia pakvaišėlė, Vyskupo manymu, bylojo jos menaudai. Tačiau kaip tik tuo šis atvejis ir buvo nuostabus, anot monsinyoro Holšteino, kuris, aiškindamas jį savaip, kaip dangaus ženklą, kad tradicinis Bažnyčios mokymas ir praktika išliko teisingi, galėjo ginti savo interesus; to baiminosi Vyskupas. Monsinyoras Holšteinas, kaip daugelis kunigų pastaruoju metu, patyrė nemenką vikarų, parapijiečių ir žurnalistų spaudimą, visi rėkė: keistis, keistis, keistis. Vyskupas irgi buvo panašiai spaudžiamas, tačiau dabar, emeritūroje, galėjo žiūrėti objektyviau, ir, tiesą sakant, niekaip negalėjo išsivaizduoti, kad ši moteris, kuri jam labai patiko savo virtuvėje, būtų specialiai pasirinkta Dangaus.

Ne, kai ji įėjo į svetainę ir atsisėdo, kur jis galėjo ją matyti, vis tiek abejojo tokiu jos vaidmeniu. Abejojo ir gerdamas kavą bei valgydamas pyragą, kai klausėsi jos pasakojimo, įrašyto į kasetę, nes ją lankė tokia daugybė žmonių, kad kartojimas kėlė siaubą. („Mažoji Gėlėlė jautėsi taip pat“, – pasakė monsinyoras Holšteinas.) Vyskupą tai suerzino – pagaliau juk Mažoji Gėlėlė buvo seniai kanonizuota šventoji, – ir išklausęs kasetę, kuri jį taip pat suerzino, nes manė, kad šiuo atveju buvo galima padaryti ir išimti, jis tylėjo.

– Vyskupe, galite klausti ko norite, – pasakė monsinyoras Holšteinas, kurio Vyskupas, pasitraukęs užleisti vietos ant kušėtės ponias Neidželas, nebegalėjo matyti.

– Ak, tikrai? – rūgščiai pasiteiravo Vyskupas, leisdamas žodžiams prasiskverbti pro žalumynus, už kurių tūnojo monsinyoras Holšteinas, o tada kreipėsi į ponias Neidželas:

– Ta šaka, – šaka, kuri trukdė jai miegoti ir kurią ji ketino nukirsti vieną rytą, kai pirmą kartą pamatė apreiškimą tame medyje, moters figūrą mėlynu drabužiu, šypsiančią, bet purtančią galvą, – ta šaka nusistojo brazdėti į namą?

– O, ne. Ypač kai pučia stiprus vėjas iš šiaurės. Vyskupas tai žinojo iš monsinyoro Holšteino, tačiau tikrino, egzaminavo.

– Vis dar brūkšni į sienas?

– Taip, kai stiprus šiaurės vėjas. Bet man *dabar* tai netrukdo.

– Kol kas jokių stebuklų, – pasakė monsinyoras Holšteinas iš savo slėptuvės, – ir nė vienos pretenzijos.

Virš galvos pasigirdo žingsniai. Vyskupas paklausė:

– Ką sako jūsų vyras, ponias Neidželas?

– O, Martui tai niekada nerūpėjo. Jo ausys ne tokios geros.

Žingsniai pasigirdo ant laiptų. Vyskupas paklausė:

– Aš norėjau pasakyti, ką jis sako... apie visa tai?

Ponias Neidželas nusijuokė – doras juokas, pagalvojus Vyskupas, be jokio kartėlio.

– O, Martas tiesiog galvoja, kad man vaidenasi.

Monsinyoras Holšteinas pasakė:

– Tie, kurie arčiausia vyksmo, dažnai patiki paskutiniai.

– Martui tik nepatinka visi tie lankytojai, – pasakė ponias Neidželas. – O, jis labai geras. Bet lankytojų plūdo tiek daug – pilni *autobusai*, – o mes tiesiog neturime, žinote, kur jų dėti.

Trinktelėjo užpakalinės durys.

– Martas turi eiti parvežti vaikus, – pasakė ponias Neidželas.

Vyskupas sunkiai atsistojo, sakydamas:

– Ar nevertėtų ir mums judėti, monsinyore?

– Viskas gerai, – pasakė ponias Neidželas.

– Žemė užšalus, – pridūrė monsinyoras Holšteinas.

Vyskupas priėjo prie šoninio lango ir dirstelėjo pro jį dengiančią lapiją. Jis pamatė, kaip aikštelė labai greitai nuvažiuoja autobusas.

– Martas vėluoja, – paaiškino ponias Neidželas.

Vyskupas, kuris svarstė, kodėl ponas Neidželas nusileido pasisveikinti su juo, atsisėdo sakydamas:

– Tuos kartus, – iki šiol buvo penki kartai, visi per Dievo Motinos šventes, įskaitant Kalėdas kaip vieną jų, – ar *ji*, kad ir kas būtų, niekada nesako, kas *ji* tokia?

– Ne.

– Ir jūs niekada neklausėte?

– Ne, aš *žinau*.

Vyskupas minutėlę patylėjo, sverdamas tikėjimo ir atsargumo reikalavimus, kaip tai darė jau trisdešimt metų, tačiau jam nepalengvėjo.

– Ji visada sako tą patį?

– Taip.

– Jūs tai suprantate?

– O, taip.

– Kada ji liepė jums to niekam daugiau nesakyti?

– Tai man pasakė tėvas Barnetas.

Vyskupas tai žinojo, bet ir vėl tikrino, egzaminavo.

– Tai jūs jam vieninteliui tai pasakėte?

– Dar Martui. Pasakiau jam anksčiau negu tėvui, bet tėvas sakė, kad nieko tokio. Svarbu, kad niekam daugiau nesakyčiau.

– Ir jūs sutinkate su tuo, ką liepė tėvas?

– O, *taip*.

Vyskupas turėjo nusišypsoti.

– Nes jis jūsų ganytojas ir nuodėmklausys?

– Žinoma.

Vyskupas vėl nusišypsojo.

– Net jeigu jis pats galbūt netiki?

– O, taip, – ir ponias Neidžel nusijuokė, kaip anksčiau, iš minties, kad jai tik vaidenasi.

Kaip tik taip dangaus pasirinkta moteris turėtų atsakyti ir atsakytų šio pasaulio skeptikams, manė Vyskupas, tačiau dar didesnę įspūdį jam darė, iš tikrųjų jaudino tai, kaip ši moteris pakluso abejojančiam savo ganytojui – tikram Bažnyčios autoritetui.

Koks nuostabus būtų pasaulis, jeigu visi taip darytų.

– Aš nebeturiu daugiau klausimų, monsinjore,
– tarė Vyskupas.

Važiuodamas namo vienas mersedesu, Vyskupas sustojo prie Farenheito klebonijos ir paskambino į duris.

– Ar klebonas namie?

– Namie, – sušuko šeimininkė.

Tėvas Barnetas, beveik šešiasdešimties metų amžiaus kunigas, kokių anksčiau būdavo visur, o dabar labai pasigendama, pastovus, gulėjo miegamajame, šezlonge, pasikišęs po nugara pagalvę. Jis pasveikino Vyskupą žodžiais:

– Vakar, Vyskupe, kėliausi išjungti žadintuvo – laikau jį ant televizoriaus, kad nepasiekčiau iš lovos, todėl turiu atsikelti, kai suskamba. Žodžiu, pft. Išniro slankstelis. Tai *jie* taip sako, bet aš *nežinau*. Kalbėjau su jais Mineapolyje. Kalbėjau Sen Pole. Pas mus čia viešėjo pora vyrų iš Ročesterio, žvejojo, tai aš kalbėjau ir su jais. Tik laiką sugaišau. Vieni su tuo sutinka, kiti ne. Vyskupe, yra dvi žmogaus kūno dalys, apie kurias mes iki šiol nieko nežinom – nugara ir galva. Arba beveik nieko, man taip atrodo, su jais pakalbėjus. Aš jau su jais *nebekalbu*, Vyskupe. Pats gydausi. Reikia *kietos* pagalvės, Vyskupe. Ne *minkštos*. Svarbiausia – *spaudimas*. Kad nugara būtų atremta. Kad audiniai galėtų sugyti. Daugiau nieko nepadarysi. Reikia laukti. Po kelių dienų aš būsiu tvarkoj, Vyskupe. Visada taip. Gerai, kad galėjau iš karto imtis priemonių. Ne taip, kaip aną kartą. Buvau palindęs po lova, tiesinau lentas – turiu po lova pakišęs lentas, Vyskupe, – ir negalėjau nieko prisišaukti. Šeimininkė buvo išėjusi. Keistas jausmas, Vyskupe. Guli sau ant nugaros, paralyžiuotas, o tavo gyvenimas eina pro šalį ir taip toliau. Prisėskit, Vyskupe. Kaip *jūs* čia atsidūrėt?

– Dėl ponios Neidžel.

Tėvas Barnetas linktelėjo.

– Monsinjoras Holšteinas buvo užsukęs.

Tėvas Barnetas dar kartą linktelėjo.

– Keistas atvejis.

Tėvas Barnetas linktelėjo.

– Gerai, gal pakalbėsime apie tai vėliau, tėve.

Vyskupas (jis taip ir neatsisėdo) priėjo prie telefono, surinko kurijos numerį ir pakalbėjo su mergina, pranešė, kad kelias dienas pabus Farenheite. („Tėvas Barnetas kankinasi nugaros skausmais, nieko labai rimto“), paprašė perspėti buvusią katedrą ir Vebą ir padėjo ragelį.

Tėvas Barnetas pasakė:

– Tai labai gražu iš jūsų pusės, Vyskupe.

Vyskupas linktelėjo.

Tada jis nuėjo žemyn, pakalbėjo su šeimininke ir nuvažiavo į parduotuvių rajoną, ten nusipirko keletą dalykų, tarp jų žadintuvą. Parduotuvėse jį pažino pardavėjai ir kiti pirkėjai, valstiečiai ir jų žmonos, kurie per daugelį metų iš jo ganytojiškų laiškų

žinojo esą jam artimiausi žmonės, o kai jis stovėjo gatvėje prie atvirų mersedeso durų, ruošdamasis įlipti, jam saljutavo pro šalį važiuojanti moteris, pypteldama muzikiniu signalu – visa tai teikė asmeninį pasitenkinimą. Tačiau, dar svarbiau, rodė, kad Bažnyčia turėjo vietovėje gerą vardą, o dar svarbiau, kadangi miestas niekuo nepasižymėjo (gal tik artumu prie ponios Neidžel sodybos, kurią paminėjo vieno valstiečio žmona), rodė, kad diecezija išliko nesugedusi.

Grįžęs į kleboniją sustojo prie įvažiavimo ir pasigailėjo, kad turi palikti mersedesą lauke, šaltyje (garažas tik vienam automobiliui, ir jame stovi tėvo Barneto automobilis). Užuoat vėl skambinės į gerąsias duris, jis įėjo pro užpakalines, nelaukdamas išvykimo dienos, padovanoto šeimininkei dėžutę šokoladinių saldainių ir padavė porą dešimčių kiaušinių, pasakęs, kad „kai kas“ juos jam davė, nemindamas ponios Neidžel. Pasiėmęs tėvo Barneto brevijorių, nuėjo į bažnyčią, ten apžiūrėjo visus šviesos jungiklius zakristijoje, po to atsisėdo į klauptą ir skaitė maldas, kol virš galvos įsijungė garsiakalbiai ir pasigirdo *Viešpaties angelas*, tada atsistojo. Grįždamas į kleboniją, vėl įėjo per užpakalines duris, papietavo vienas – ne taip gerai, kaip būtų galėjęs Vebė, bet neblogai.

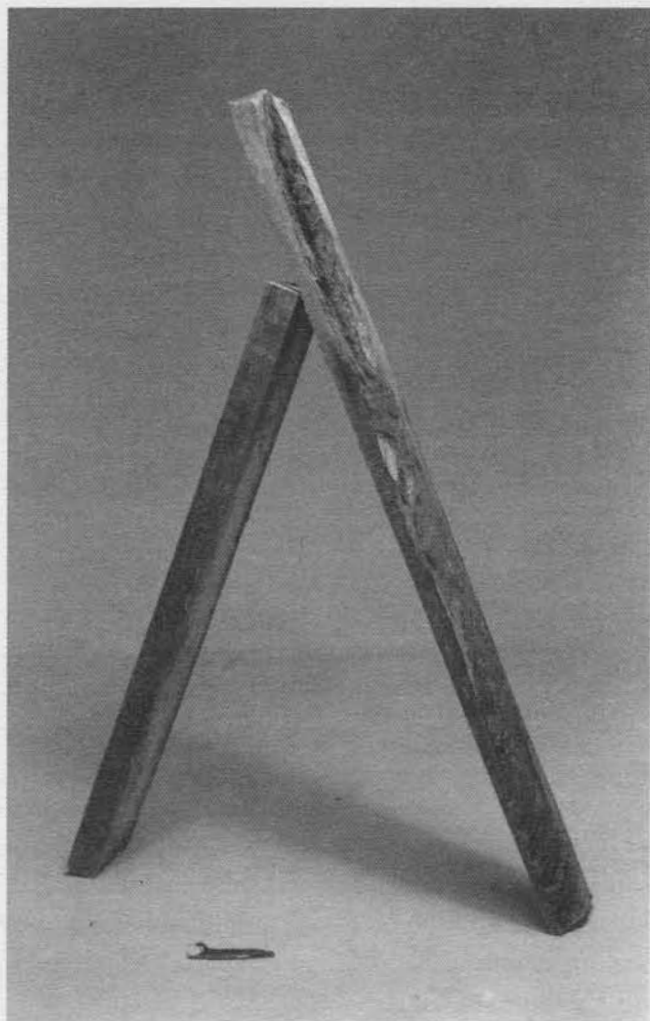
Šeimininkės patartas, užsuko į moterų susirinkimą, tą vakarą vykusį bažnyčios pusrūsyje, ir labai gerai, kad taip padarė, nes pasklido žinia apie jo atvykimą, ir, kaip jam buvo pasakyta, susirinko daug daugiau lankytojų negu paprastai. Jis išreikalavo, kad programa išliktų kokia numatyta – viena moteris pasakojo apie Kalėdas Betliejuje, – bet jai pasibaigus, jo paprašė pakalbėti. Jis taip ir padarė – pakalbėjo apie Kalėdas Romoje, nelabai vykusiai. Baigęs kalbėti apie Romą, papasakojo apie savo tarnystę Bažnyčioje, nuo vikaro, klebono iki vyskupo, nuo Šiaurės Dakotos iki Minesotos, iki šios diecezijos – tarp kitko, pasakė jis, geriausios vietos pasaulyje per Kalėdas ar bet kuriuo kitu laiku. Už tai susilaukė gausių plojimų, ir, jau tikriausiai be reikalo, kalbėjo toliau, kad jeigu žmonijos istorija būtų buvusi kitokia, pirmosios Kalėdos galėjo būti atšvęstos tinkamesnėje vietoje; tai suglumino kai kurias susirinku-

sias moteris ir iškaudino anksčiau kalbėjusiąją. Vis tiek vakaras buvo labai vykęs. Įsitraukė į pokalbį (keletas moterų paminėjo ponią Neidžel), ir grįžo į kleboniją tik po dešimtos.

Pažiūrėjo žinias su tėvu Barnetu. Po to abu išgėrė po taurelę (sveikasis atnešė iš virtuvės ledo) ir lošė kribidžą – vyskupas nebuvo to daręs nuo seminarijos laikų. Tėvas Barnetas kalbėjo apie savo nugarą ir savo parapiją, daugiau apie pirmąją negu apie antrąją, ir neminėjo ponios Neidžel. Po valandos Vyskupas nuėjo į savo kambarį, pralošęs devyniolika dolerių ir baisiai pavargęs, tačiau negalėjo užmigti, gulėjo apsvilkęs nauja pižama, klausėsi naujo žadintuvo, kuris garsiai tikėjo.

Kitą rytą pamatė, kad mersedesą apsnigo. Po Mišių pasiskolino iš šeimininkės šluotą, nušlavė auto-

Alvydas Lukys. *Surenti*. III. 1994. Fotografija

mobilią ir dalį takelio, kad sukiltų apetitas. Po pusryčių aplankė tėvą Barnetą, kuris paklausė, kiek Mišiose buvo žmonių, kaip daro visi klebonai, o išgirdęs kiek, – Vyskupas iš šeimnininkės sužinojo, kad tai tris kartus daugiau, negu paprastai susirenka savaitės dienomis, – tik linktelėjo, kaip daro klebonai.

Vyskupas tą rytą nuveikė daug naudingų darbų – atsakinėjo į telefono skambučius, kalbėjo su atsilankiusiais (jų buvo tik du) ir gražiai pasišnekėjo su paštininku bei žmogumi, atgabenusiu skystą kurą. Popiet Vyskupas aplankė kalėjimą ir pabarė niekam tikusį vyrą nelaimingos moteriškės, su kuria buvo kalbėjęs rytą (ir kuriai išrašė čekį), po to užsuko į Kraislerio garažą, nes Farenheite nebuvo mercedesų platintojo, ir susitarė, kad palaikys automobilį ten, nes vėl pradėjo snigti. Užsakė žiemines padan-

Alvydas Lukys. *Suremti*. IV. 1994. Fotografija

gas užpakaliniams ratams. Tada nuėjo iki Reksolo parduotuvės ir pakeitė savo žadintuvą kelioniniu, einančiu labai tyliai, nusipirko mercedesui sniego šluotą, sujungtą su ledo valytuvu, ir su savininku prie sodos vandens aparato išgėrė puodelį kavos. Netrukus išgėrė dar vieną puodelį su vietos liuteronų pastoriumi – maloniu, gal kiek intelektualiu jaunuoliu, – kuris parvežė jį į kleboniją.

Tą vakarą, pamatęs Bažnyčios pusrūsyje degant šviestas, nuėjo patikrinti ir rado susibūrusius skautus.

Grįžo į kleboniją vėlai ir nespėjo pažiūrėti žiniu, užtat buvo smagiai pasikalbėjęs su skautų vadovu ir pasižymėjusiu skautu (pašaukimas?), dar nebuvo per vėlu taurelei ir kribidžui. Sužinojo daugiau apie tėvo Barneto nugarą, bet vis dar nieko apie poniją Neidžel, apie kurią vis mažiau norėjo klausinėti. Dabar jam geriau pasisekė lošti, pralošė tik vienuolika dolerių ir nuėjo miegoti ne toks pavargęs, nors praleido sunkią dieną. Kurį laiką gulėjo be miego, patenkintas nauju žadintuvu, jo tyliu tikėjimu, ir savimi, o to nebuvo jautęs jau trisdešimt metų. Buvo gera vėl dirbti parapijos klebonu.

Po trijų dienų vyskupas atsisveikino su šeimnininke (su kuria buvo ne kartą maloniai pašnekėjęs) ir su tėvu Barnetu, kuris, jau atsigavęs, palydėjo jį iki gerųjų durų, ir ten (prieš tai ne kartą priminęs sau esąs emeritas, kišąsis ne į savo reikalus ir neprivalas taip elgtis) Vyskupas paklausė:

– O kaip ta ponija Neidžel?

Tėvas Barnetas atsakė:

– Ji geras žmogus, Vyskupe. Nė kiek neabejoju jos dorumu. Tačiau yra vienas dalykas, dėl kurio negaliu tikėti – negaliu ja *tikėti*, Vyskupe. Tai, ką jai atseit sako. Ji man tai pasakė per išpažintį, todėl negaliu jums pasakyti, kas tai buvo. Bet pasakysiu štai ką – tai nekelia jokių nesutarimų, neturi nieko bendra su maldomis už Rusijos, Kinijos ar Amerikos atsivertimą, ir aš patariau jai niekam to nesakyti (žinoma, nesakiau, kodėl), nes niekas ja nepatikės, net žmonės, kurie tiki regėjimais, ir bijojau, kad ją įskaudins. Turėjau liepti jai tylėti ir apie regėjimus – dabar supratau, – bet tada suabejojau, ar galėsiu įtikinamai paaiškinti, kodėl. Turėjau pamėginti. Tu-

rėjau liepti laikytis visiškos tylos, arba jau pasakoti viską. Pasiklydau tarp dviejų pušų, Vyskupe, ir pats esu dėl visko kaltas. Ne ponía Neidžel. Ji geras žmogus. Nuoširdi. Daugiau neturiu ko pridėti, Vyskupe. Yra dvi žmogaus kūno dalys, apie kurias iki šiol nieko nežinom.

Tada Vyskupas išvažiavo.

Tą vakarą jis pavakarieniavo Vebe, kitą rytą buvusioje katedroje atlaikė aštuntos valandos Mišias ir vėl ėmėsi įprastų darbų namie. Tačiau kitą vakarą jau buvo Gebhardo klebonijoje, netoli Farenheito, kur jį iškvietė pagalbos šauksmas (gripas), ir praleido ten penkias dienas, įskaitant sekmadienį. Vos sugrįžus namo, tą pačią dieną paskambino iš Glenvilio, vakarinės diecezijos dalies, nes tarp kunigų pasklido gandas, kad Vyskupas gali pavaduoti nelaimėi ištikus, taigi praleido ten dvylika dienų (du sekmadienius). Dar būdamas ten buvo iškviestas į Žiogų ežerą (vėl gripas), tad nuvažiavo tiesiai, neužsukdamas namo. Kalėdų šventes praleido Žiogų ežere ir buvo ten labai laimingas, kas vakarą klebonijoje linksminosi su choro giedotojais – smagi kompanija, jis užsakė jiems alaus ir liepė suderinti fortepijoną. Iš ten nuvažiavo į Pamfrį, išbuvo dešimt dienų, tad kai parsigavo namo, sausis jau buvo įpusėjęs.

– Klausykit, – pasakė vyskupas Gau, – neprivalot ir toliau keisti arklių – taip šitą darbą vadino koledžo vienuoliai, kurie savaitgaliais pagelbėdavo parapijose, – bet toliau pradėjo kalbėti apie padėtį Bule (ir Kulyje, kur buvo misija); vietos klebonas, vienas nedaugelio diecezijos kunigų, išventintas ne Vyskupu, ir vienas nedaugelio neprisidėjusių prie atsisveikinimo dovanos, pasišalino nepaprašęs leidimo. Vyskupas Gau pasakė manęs, kad tėvas (greitai tapsias monsinjoru) Rapas, nors dabar pats kėglių sezono įkarštis, turėtų laikinai nuvykti į Bulą ir apraminti žmones. Vyskupas, įsitikinęs, kad geriau susidoros su tokia delikačia padėtimi – labiau patyręs ir, tegu emeritas, tebeturi daugiau įtakos, – pasakė važiuosias pats, prisipylė kuro ir išvažiavo.

Bule ir Kulyje jis išmetė iš bažnyčių mėgėjiškus plakatus (Taika, Džiaugsmas, Meilė ir panašius), liepė moterims iššveisti grindis ir klauptus, vyrams – juos išvaškuoti ir nupoliruoti, pats dalyvavo visuo-

se darbuose. Aplankė visų parapijiečių namus, pasikalbėjo su vienu, su kitais, neatmetė nė vieno kvietimo ir apskritai padarė ką įmanydamas (abiejuose miesteliuose surengė didelius šventinius vakarus), kad žmonės pamirštų buvusį kleboną ir prisimintų jį, žinoma, tik maldose. Susiklosčius ypatingoms aplinkybėms, jis kasdien Kulyje laikė Mišias, o tai reiškė, kad prieš pusryčius nuvažiudavo dvidešimt aštuonias mylias netikusi keliu per ledą ir sniegą, tiesa, mersedesas su tuo puikiai susidorodavo.

Kai po mėnesio išvyko iš Bulo, automobilio stogas buvo padengtas ledu (nešildomas garažas), po radiatoriaus grotelėmis buvo prišalę varvekliai, padangos aplipusios druska, o pats automobilis atrodė senesnis ir pilkesnis, tačiau važiavo vis tiek puikiai. Apie save Vyskupas to negalėjo pasakyti. Praleidęs sunkią naktį namie, nuvažiavo į lignonę (gripas). Išėjęs iš jos po dešimties dienų, tebebuvo visiems labai reikalingas – du skambučiai jau pirmą dieną, bet turėjo pasakyti ne, jis dar nepakankamai atsigavęs po ligos, dar sveiksta.

Tuo laikotarpiu vieną dieną, apie trečią valandą popiet, jis pamatė į kuriją atvažiuojantį tėvą Barnetą, o po keleto minučių juoduoju automobiliu atvyko monsinjoras Holšteinas ir ponía Neidžel.

Manęs gali prireikti, – pamanė jis, apsiavė batus, užsidėjo apykaklę, apsilvilko švarką. Tada lūkuriavo kol suskambės telefonas, ir galiausiai pasijuto kvailai, kad taip elgiasi. Tad atsisėdo skaityti *Kas yra Kas Vidurio Vakaruose*.

Tačiau neilgai trukus telefonas suskambėjo.

Augziliaras.

– Vyskupe, aš nežinojau, kad jūs lankėte ponią Neidžel.

Tai ne klausimas, kam į jį atsakyti?

– Vyskupe, jei būčiau žinojęs, – tarsi jis privalėjo žinoti, atsiprašomas tonas reiškė kaip tik tai, – būčiau jums paskambinęs anksčiau.

Ir vėl ne klausimas.

– Tik dabar sužinojau, vyskupe.

Ne klausimas.

– Vyskupe, jei nesate pernelyg užsiėmęs, gal nusileistumėte pas mus?

– Su malonumu, – atsakė vyskupas ir nuskubėjo žemyn.

Įėjęs į didelį kabinetą, anksčiau priklausiusį jam pačiam, jis sustojo prie pirmos pasitaikiusios kėdės, tikėdamasis, kad bus palydėtas prie kitos, arčiau rašomojo stalo, bet taip neatsitiko, tad atsisėdo, o su juo ir kiti – vyskupas Gau prie rašomojo stalo, jam iš kairės monsinjoras Rapas, o prieš juos ponია Neidžel, monsinjoras Holšteinas, tėvas Barnetas.

– Ponia Neidžel, esu jums labai dėkingas, kad atsakėte į mano klausimus, ypač kai dabar žinau, kad pas jus lankėsi ir Vyskupas. Atsiprašau, kad anksčiau to nežinojau, – tarė vyskupas Gau (Vyskupas tyliai atsakinėjo „nieko, nieko“). – Labai atsiprašau, kad turėjau paprašyti jūsų dar kartą pakartoti visą pasakojimą, bet pamaniau, kad turiu jį išgirsti iš jūsų. Tačiau galiu suprasti, kodėl nutarėte įrašyti jį į kasetę. Puikiai suprantu ir jūsų vyro nepasitenkinimą lankytojais. Nemalonu tai pripažinti, ponია Neidžel, tačiau kartais atsitinka, kad net mano padėties žmogus persisotina bendravimu su žmonėmis. Esu tikras, kad štai Vyskupas man pritaras.

Vyskupas nebuvo tikras, kad pritartų, bet linktelėjo galva, norėdamas padėti, svarstydamas, kas gi, po velnių, atsitiko – o *kažkas* tikrai atsitiko, buvo visiškai aišku.

– Ponia Neidžel, noriu, kad jūs suprastumėte. Tokie dalykai gali užtrukti metus, net šimtmečius, kol juos patikrina, o tada kas? Laimėjimas ir pralaimėjimas priklauso tik nuo tikėjimo kad ir kaip ten būtų, tai, ką pasakiau ar galiu pasakyti, negali būti laikoma sprendimu – oficialiu, asmenišku ar kokiū kitoku, – apie jus ir jūsų išgyvenimus. Ar suprantate mane, ponია Neidžel?

– Aišku.

– Gerai. Dabar apie tai, dėl ko jūs čia atvažiavote. Svarstydamas tai, ponია Neidžel, jaučiu jums didžiausią prielankumą, tačiau turiu nepamiršti ir to, kas, mano manymu, geriausia visiems su tuo susijusiems. Be to, aš juk tegaliu patarti, ne liepti. Tai štai, aš jums patariu, ponია Neidžel, tą patį, ką jau patarė jūsų klebonas. Būtent – tylėti. Iki šiol jums labai gerai sekėsi.

– Žinau. Bet tai man nepatinka, niekada nepati-

ko, – atsakė ponია Neidžel, ir Vyskupas pamanė, kad ji tai sakė jau anksčiau, prieš jam įeinant. – Kodėl aš *neturėčiau* persakyti žmonėms to, ką ji sako?

Vyskupas pagalvojo, kad išgirdo kažkieno (monsinjoro Holšteino?) aimaną.

– Žmonės jums nepatikės, ponია Neidžel, – tarė tėvas Barnetas, kurio balsas, Vyskupo manymu, skambėjo *pernelgy* ramiai.

– *Kai kurie* žmonės ir dabar manimi netiki.

– Netikės dar daugiau, – kalbėjo tėvas Barnetas – Žymiai daugiau.

– Man nesvarbu. Man ir dabar nesvarbu.

Vyskupas aiškiai išgirdo monsinjoro Holšteino aimaną.

Vyskupas Gau tarė:

– Ponia Neidžel, aš turiu rūpintis tuo, kas man atrodo geriausia visiems suinteresuotiems, taip pat ir jums. Ir aš patariu tylėti. Ne tik apie tai, ką ji sako, bet ir apie visus jūsų išgyvenimus. Tylėti, ponია Neidžel.

– Bet *kodėl*?

– *Mieloji* ponია Neidžel, – pratarė monsinjoras Holšteinas ir susiėmė už burnos, kaip anksčiau monsinjoras Rapas atsikrenkštė, norėdamas patraukti dėmesį.

– Ponia Neidžel, jūs niekam daugiau nesakėt, kas buvo jums pasakyta – tik savo vyrui ir dabar mums?

Dabar mums?

– Ne, nesakiau. Bet manau, kad turėčiau pasakyti. Tikrai manau.

Ką gi jai pasakė?

Vyskupas Gau tarė:

– Gerai. Tada patariu jums kalbėti, ponია Neidžel. Pasakokite žmonėms apie savo išgyvenimus, pasakite ir ką išgirdote.

– Kaip jūs galite *tai* patarti, – monsinjoras Holšteinas buvo labai prislėgtas.

– Jeigu tylėti neįmanoma, ką gi, galiu, – atsakė vyskupas Gau.

– Kodėl ne? – paklausė ponია Neidžel. – Juk tiesa.

– Ne, *tylėkite!* – sušuko monsinjoras Holšteinas.

– Ne, sakykite tiesą, – atsakė vyskupas Gau. –

beveik geriausia išeitis. Ji negali toliau taip elgtis. Mes irgi negalim.

Ką ji išgirdo?

– *Jūs*, – tarė monsinjoras Holšteinas, – *jūs* man akėte, kad tai nesukels nesutarimų.

– Aš turėjau galvoje, – atsakė tėvas Barnetas, – politinius nesutarimus.

Ką ji išgirdo?

– IŠSAUGOKIT MINESOTĄ ŽALIA! – suriko labai nuliūdęs monsinjoras Holšteinas. – O kaip *vi-a kita* šalis? Kaip, tiesą sakant, *pasaulis*?

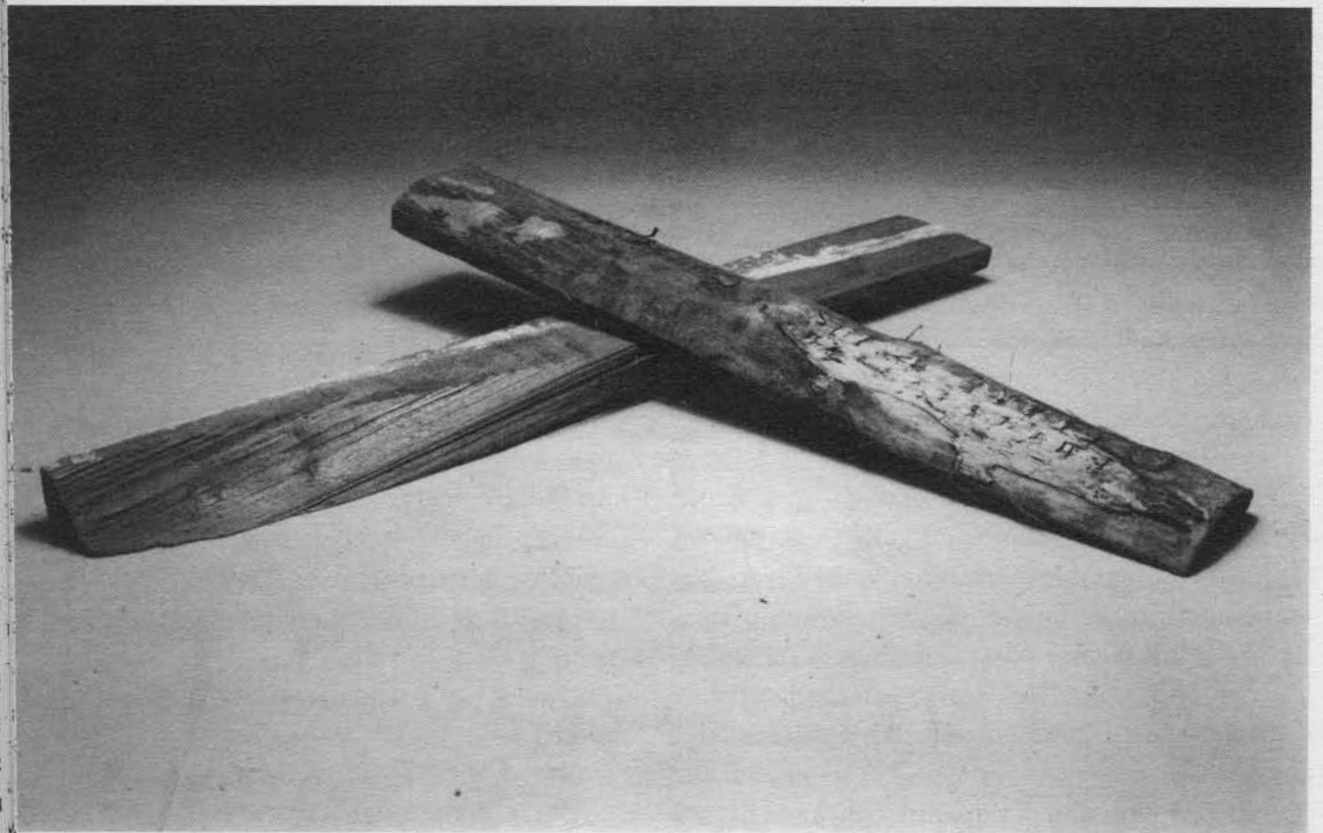
Vyskupas Gau, mikliai pakilęs nuo kėdės, žvilgsniu ir galvos linktelėjimu paragino Vyskupą ir sustojo ulenkęs galvą.

Vyskupas sunkiai atsistojo ir pradėjo malda.

Ponia Neidžel nustojo slėpti, ką buvo išgirdusi

per apreiškimą, ir pagaliau ponas Neidželas galėjo atsikvėpti nuo lankytojų, tačiau dalyvavusių įvykyje dvasininkų gyvenimas ėjo kaip anksčiau. Monsinjoras Holšteinas balandžio mėnesį sulaukė skaudaus smūgio, sužinojęs, kad jo buvęs vikaras ir parapijos mokyklos vienuolė, kurių santuokai jis labai priešinosi, Kalifornijoje išsiskyrė, o rugpjūčio mėnesį tėvas Barnetas atgulė su skaudančia nugara. Vyskupui teko vėl važiuoti į Farenheitą – beveik kaip grįžti namo. Jis toliau kaitaliojo arklius, nedažnai besirodėdavo Vebe, nuvažiavo daugybę mylių mercedesu. Būtų nuvažiavęs dar daugiau, tik vieną spalio pradžios dieną, kada diecezija gražiausia, jis važiavo 52 greitkeliu, gėrėdamasis vaizdais, ir buvo sunkvežimio nusviestas į šalikelę. Kurį laiką pagulėjo ligoninėje, taisydamasis visai pakenčiamai, kaip tokio amžiaus žmogui, tik staiga jam pablogėjo.

vydas Lukys. *Suremti*. V. 1994. Fotografija

„JEI GYVENIMAS SAPNAS...“

RITA TŪTLYTĖ

IV-asis dešimtmetis lietuvių literatūroje yra gilių ir giluminių kultūrinių lūžių laikas. Šis laikas bei jį „sukūrę“ ir kūriniuose išreiškę autoriai traukia kaip ne iki galo įspėta mįslė. Skirtingos ir stiprios asmenybės, besinaudodamos skirtingomis literatūrinėmis tradicijomis, išskleidė itin individualią pasaulėjautą. Tautiško poeto vardą buvo pelnęs Antanas Miškinis, asmeniškios išpažintinės lyrikos viršūnių siekė Salomėja Nėris, o modernaus lyriko šlovę užsitarnavo Jonas Aistis. Bernardas Brazdžionis iš neoromantikų išsiskyrė katalikiška pasaulėjauta. Jis yra nurodęs ir šaltinį, padėjusį poetiniams paveikslams ir poetiniam kalbėjimui susiformuoti: „Į religinės poezijos pasaulį mane bus nuvedusios „kantičkos“, vyskupo Valančiaus giesmynai. Jų kalbos egzotika. Jų barbarizmai. Ir šventųjų gyvenimai. Ta senovė, sumaišyta su moderniaja diena, kažkaip nejučia susilydė į viena ir iškilo tuo stiliumi, kuriuo man lengviausia buvo išsakyti save“¹. Kritikai sako, jog pirmuosiuose rinkiniuose Brazdžionis demonstravo laisvą ir ekstravagantišką, netgi avantiūrišką santykį su religine kultūra, vėliau – surado itin nuosaikią poziciją. Kokį turinį galėtų turėti šis religinės kultūros terminas ankstyvoje Brazdžionio lyrikoje: Senojo Testamento aliuzijas, citatas, krikščionišką gyvenimo sampratą – ar ką kita? Brazdžionis bibliinius motyvus vartoja ir kaip citatas, ir kaip palyginimus, o labiausiai – jais apmąsto žmogų ir pasaulį. Sprendžia žmogaus ir būties mįslę, taip būdingą XX a. filosofams, kultūrologams ir poetams.

Bernardui Brazdžioniui rūpi žmogaus klausimas.

Antanas Vaičiulaitis Brazdžionio poezijoje įžiūri dvi-lypį žmogų: 1) žmogų-žvėrį, 2) per pasaulį keliaujančią renesansinį, kūrybišką, gyvastingą, džiugų ir visuotiną žmogų, „draugą šviesaus Apolono“². Tai žmogaus istorijoje pavidalai. Juos atitinka pasaulio griovimo ir pasaulio statymo vaizdai (griuvėsiai, tvanas, sudužimas; ir – miestai, koliziejai, pilys, kolonos). Mums labiau rūpės ontologinis žmogaus klausimas, aiškiausiai skleidžsis pačiuose pirmuosiuose Brazdžionio rinkiniuose. Ontologinis žmogaus klausimas poeto eilėse neegzistuoja atskirai be Dievo klausimo. Ankstyvojoje Brazdžionio kūryboje bandoma sugriauti tradicinį lietuvių literatūroje Dievo ieškojimo, teisingų santykių su Dievu motyvą, suteikti jam naujų matmenų. Matome besikeičiantį Dievo ir žmogaus santykį, kuris atitinka XX a. Vakarų literatūros tendencijas: 1) iš vienos pusės dar labai ryški Dievo svarba (Jis saugo, globoja, atleidžia); 2) iš kitos, vis labiau gręžiamasi į žmogaus svarbą, į tai, kiek žmogus yra aktyvus šiame santykiuje. Rinkinyje „Krintančios žvaigždės“ iš metafizinių ir civilizacinių erdvių sugrįžtama į lietuvišką peizažą ir jame „randamas“ Dievas: prie kryžiaus kryžkelėje, liūdnas, kenčiantis. Šia Dievo metonimija išsakomas žmogaus santykis su pačia Dievo instancija, su „Kitu“. Žmogus sustoja pakelėje, nuplauna Dievo kruvinas kojas ir toliau eina didus ir galingas. Kas čia yra atsitike? Nėra didžio Dievo ir mažo žmogaus – yra lygiateisiai žmogaus ir Dievo gestai. Arba net daugiau: Dievas yra miręs, kenčiantis, ieškomas ir nerandamas, o žmogus yra istorijoje užsigrūdinęs, stiprus. Bet ir nustojęs būti pasyviu, egoistu. Jis yra aktyvus: jis pagaili Rūpintojėlio, jis nusilenkia Nukryžiuotajam ir nuplauna kojas. Dievas yra jo sopulys, jo nelaimė, jo rūpestis. Taip – gana paradoksaliai ir labai tiks-

¹ Vaičiulaitis A. *Bernardo Brazdžionio lyrikos versmės* // Aidai. – 1987. – Nr. 4. – P. 230.

² *Ibid.* – P. 235.

liai – Brazdžionis išreiškia vieną didžiausių XX a. žmogaus Rūpesčių.

Brazdžionio žmogus gana bibliškas: jis yra ir abstrakcija, ir patiriantis kasdieniškas, buitiskas situacijas, patiriantis būtį visu turiningumu. Brazdžioniui rūpi būtent įvairialypis, žemės kelionėje išsiskleidžiantis į daugybę buitės scenų ir situacijų žmogaus santykis su Dievu. Šiuo aspektu Brazdžionis pasirodo esąs labai modernus: jis yra toli nuo tobulų maironiškų Dievo ir žmogaus ryšių (Maironis rodė kano-niškąjį, privalomąjį teisingojo, gerojo žmogaus santykį su Dievu, buvusį gana linijiską). Brazdžionio žmogus yra buitės žmogus: nusidėjėlis, paklydėlis, neteisingas, apsimetėlis. Toks žmogus kalbėdamas su Dievu atveria visą savo silpnybę ir menkystę. Tokio „puolusio“ žmogaus kalba leidžia į tekstą įvesti drastišką žodyną, šiurkštoką formulavimą. Buitis (erotika, avantiūra ir t.t.) – ir metafizika, Dievo ir žmogaus klausimas yra pateikiami iš nusidėjėlio, „chamo“ pozicijų. Todėl ir Dievo ieškojimas tokia-me kontekste skamba ne kaip literatūrinė tema, o yra natūralus ir labiausiai rūpimas. Natūralus ir toks žmogaus elgesys: ir desperatiškas, ir ironiškas, ir nuolankus. Net ir labiausiai klystantis, labiausiai nusidėjęs turi teisę į santykį su Dievu. („Aš alkoholikas, cinikas, latras (teisybė, teisybė!) / Ir vis tiek aš krikščionis“³) Ir jam Dievas yra jo Didysis Rūpestis. Ši paradigma – „nusidėjėlio“, „chamo“ santykį su Dievu įteisinanti – lietuvių lyrikoje ko gero bus visai nauja.

Brazdžionis išvaduoja žmogų iš privalomai teisingo santykio su Dievu, bet „neišvaduoja“ iš paties Dievo: tik žmogus gali užmiršti Dievą, bet Dievas žmogaus neužmiršta („Ir nesiteisina liežuvis – Dievo užmirštas kvailys“, p. 101). Net ir labiausiai pasiklydęs gyvenime žmogus negalėtų taip suformuluoti. Brazdžionio žmogus kasdien gyvena savo nuodėme ir Dievo meile, kasdien patiria jas (net ir ironiškai) kaip aukos metaforą. Paklydėlis ištroškęs kalba: „O aš murmėjau, kone duona – mano nuodėmės, ko / Tavo meilė, Dieve, ne vanduo“ (p. 101), suvokia savo kasdienybės ne tik sunkumą, bet ir prasmę – pri-

ima gyvenimą su visa jo konkretybe, kuri nėra nei ideali, nei graži. Galėtume manyti, jog tam tikra santykių siekiamybė nusakyta programiniame eilėraštyje „Yra žmogus ir Dievas“: „O aš tikiu: nė dul-kės, nė šešėlio / Tarp Dievo ir žmogaus“ (p. 54). Vis dėlto šia fraze nusakomas ne tiek „idealus“, kiek kiekvieno žmogaus asmenišką ir autentišką santykį su Dievu, pabrėžiama asmenybės vertė ir reikšmė šiame santykiuje.

Brazdžioniui rūpi ne tik žmogaus asmenišką, autentišką santykį su Dievu – taip pat jam rūpi ir žmogaus autentišką santykį su savo gyvenimu (Sørenseno Kierkegaardo idėjos).

Brazdžionis kalba apie žmogų, apie jo gyvenimą, „privalomą“ ar asmeniškai pasirinktą, apie atsigrėžimą į save ir savo būtį, apie savo gyvenimo kūrybą („mano derliaus javai“, p. 93; „pasidariau sau nuostabų gyvenimą“, p. 89), apie sutapimą ir nesutapimą su savo gyvenimu („Mes išbėgę iš gyvenimo kaip Mcyri“, p. 90). Brazdžionio lyrika nėra išpažintinė, nors vieną kitą tokio pobūdžio eilėraščių rastume. Net ir kalbėdamas „aš“ vardu, poetas kalba apie žmogų apskritai. Asmeniškumas čia kyla ne iš poreikio poeto asmenybei atsiverti, ne iš subjektyvumo demonstravimo, o yra pagrindinė žmogaus laikysena būtyje. „Mano“, „aš“ – yra autentiškos būties kategorijos, būtis yra „mano“ būtis. „Aš“ – savo gyvenimo šeiminingas ir įvardytojas. „Aš“ suvokia savo ir savo gyvenimo unikalumą („Aš gyvenau, kaip negyveno niekas, / Aš dainavau, kaip niekas nedainavo“, p. 164) ir tam tikrą bendrumą („mes“, „mūsų“), bando suprasti, kas žmogaus gyvenimą daro autentišką, pro ką galima praeiti („Aš pro pasaulio džiaugsmą gal praeisiu“, p. 123), pro ką praeiti nebeįmanoma. Pastanga suprasti savo gyvenimą Brazdžionio lyrikoje išreiškiama nuolatiniu klausimu: kas yra mano būtis, kas yra man duotas gyvenimas, kaip jis skleidžiasi:

Aš matau Tavo šviečiantį veidą

Tyliame liūdesy –

Kas paseks man be žodžio, be aido,

Kas esi, kas esi.

„Regėjimas“ (p. 113)

³ Brazdžionis B. *Poezijos pilnatis*. – V., 1988. – P. 59. Toliau cituojant nurodomas tik puslapis.

Jau pats klausinėjimas, sugebėjimas klausyti, noras išpėti savo būties mįslę rodo gyvybingą buvimą, yra didysis konkretaus žmogaus būties skleidimasis – gyvenimo autentiška.

Gyvenimo filosofijos, egzistencijos idėjos XX a. pirmoje pusėje „plaukioja ore“, sklinda per Friedricho Nietzschės, Rainerio M. Rilkes poeziją, įgaudamos vis didesnį rezonansą. Lietuvių poezijoje šių idėjų artikuliacija labiausiai ir matoma IV-ojo dešimtmečio neoromantikų kūryboje. Individualaus gyvenimo klausimai (laimė, laikas, praeinamybė, ateitis, mirtis, gyvenimas), įsitvirtinę psichologinėje lietuvių lyrikoje, galėtų būti pavadinti poetiniu egzistencializmu ar poetine gyvenimo filosofija. Ši gyvenimo filosofija ir „heidegeriškosios“ egzistencinės idėjos aiškiausiai pavidalu ir aiškiausiomis intencijomis išsiskleidžia ankstyvojoje Brazdžionio poezijoje. George'as Steineris pastebi, kad „Heideggerio veikalai, nors ir labai saviti, turi labai daug sąsajų su ankstesniais to meto sąjūdžiais“⁴, iš tiesų iš jų išauga. Pagrindiniai gyvenimo klausimai pirmaisiai pajuntami ir poetiškai suformuluojami menininkų, o tik paskui virsta filosofinėmis kategorijomis ir sistemomis. Tokias, jau suformuluotas sistemas ir kategorijas 1939–1944 m. Juozas Girnius pristato jaunajai kartai, iš kurių ši mokosi tam tikros laikysenos ir ideologijos, gatavų formuluočių, schemų. Tuo tarpu IV-ojo dešimtmečio gyvenimo filosofija formuojasi natūraliai, kaip bendras Vakarų Europos meninės minties konstruktas. Brazdžionio vieta šiame kontekste dar turėtų būti atidžiau peržiūrėta. Brazdžionio lyrikoje nėra Martino Heideggerio suformuluotų idėjų kaip ideologijos, o yra „heidegeriškosios“ idėjos (iki 1939 m. šio filosofo ideologija nefunkcionuoja kaip tokia): ir neoromantiškasis Brazdžionis, ir ankstyvasis Heideggeris priklauso tai pačiai XX a. pirmos pusės kultūrai, kurioje aiškiai svarbus ir problemiškas tampa klausimas apie žmogaus būtį ir laiką.

Čia reikėtų paliesti klausimą, kiek Brazdžionio egzistencinės idėjos interpretuoja būtent šiuos dalykus. Būties, nebūties, laiko, mirties klausimai Brazdžionio lyrikoje priklausytų gyvenimo mįslės ciklui.

Gyvenimas yra mįslė, kurią gyvenantysis nuolat sprendžia. Kaip pažinti save, savo gyvenimą ir Dievą, pačią gyvenimo paslaptį („Ir taip gimiau, ir mirsiu, taip nesižinojime / jo rūškanas šešėlis“, p. 55). Kas yra mano dienos, ką reiškia tai, kad aš esu, ką reiškia tai, kad esu laikinas, kas bus po to, kokia bus ta būsimoji diena, kai aš išėsiu („O po vyno, o po sapno, po dainos, / Kas bus vynas, kas bus sapnas, kas dainuos“, p. 52). Žmogus stovi prieš gyvenimo mįslę:

Jei gyvenimas sapnas... ir vėlei
Reiks pabust ir gyvent ne sapne,
Jei mūs dienos tik blankūs šešėliai, –
Kas tą naktį užmigdė mane?..
Kas užmigdė mane šiam pasauly,
Kad klajočiau kaip vaikas žieduos,
Kad taip puldamas eičiau į saulę,
O pasiekt... niekados... niekados...
„Jei gyvenimas sapnas“ (p. 147)

Kas yra tas, kuris yra daugiau už mano gyvenimą, kuris mane užmigdo gyvenimui ir pabudina mirčiai, kuris išleidžia mane į gyvenimą kaip į sapną? Ar mano gyvenimas yra tas, kuris yra, ar jis yra tik atspindys, šešėlis (kaip Platono aiškinimuose) kito, tikresnio? Sapnas, – iš simbolistų perėjęs į IV-ojo dešimtmečio poeziją motyvas, – Brazdžionio poezijoje tampa vienu svarbiausių poetinės gyvenimo filosofijos kategorijų. Gyvenimas-sapnas-mirtis yra tarsi vienas keli pavidalai, formos, viena į kitą pereinančios, viena kitoje esančios („Kažkas numiršta ir gyvenimą sapnuoja“, p. 43). Į gyvenimo klausimą įtraukiamas ir mirties klausimas ne kaip reiškiantis „po“, o kaip gyvenimo turinio klausimas. Mirties kaip atskirto nuo gyvenimo objekto pažinti negalima. Mirtis gimsta kartu su gyvenimu („Ir mūsų mirtis, užgimimo pradėta“, p. 73), yra ne atskirai, ne atskirta nuo jo, svetiama jam. Ji yra jame, ji noksta kartu su gyvenimu. Gal pernelyg aiškus, bet lietuvių literatūroje klasikinis tokio formulavimo pavyzdys galėtų būti šis posmas:

O kaip aš tave apimsiu, kad tu Svajonė,
O kaip aš tave sugausiu, kad tu Mintis
O kaip aš pas tave nueisiu, kad tu Kelionė,
O kaip aš tave sutiksiu, kad tu Mirtis – – –
Mirtis (p. 65)

⁴ Steiner G. *Heideggeris*. – V., 1995. – P. 175.

Brazdžionis orientuojasi į nenaujas, bet Rilkes šviežiais vaizdiniais išskleistas idėjas (vėliau Heideggerio susistemintas). Gyvendamas žmogus išpildo save. Bet, kita vertus, gyvenimas naikina patį gyvenimą ir daugina mirtį (gyvenant gyvenimo mažėja, o mirties daugėja). Kol esi, jauti gyvenimą dar neišsipildžiusį, bet dar ir neatimtą („Yra gyvenimas, kurio gyvenimas neatėmė. / Ir gražiai čiulba aukštam skliaute vyturys“, p. 89). Patirti savo gyvenimą galima tik laike, laiku, kuriuo reiškiasi būtis. Būtis yra tėkmė, judėjimas tolyn, pirmyn, kažkur į nežinią... Mintys apie būtį ir laiką IV dešimtmečio poezijoje sudaro poetinės pasaulėvokos centrą, išskleidžia plačią išgyvenimų ir filosofavimų erdvę, perteikiamos išraiškingai ir emociškai. Laiko išgyvenimas jų lyrikoje yra psychologizuotas ir ypač skaudus. Laiko tėkmė suvokiama ne kaip bendras būties dėsnis, o kaip asmeniškai išgyvenama patirtis. Praeinamybę išsakantys motyvai (žydėjimas, vytimas, vandens tekėjimas) visų pirma žymi konkretaus „aš“ būties tėkmę. Daug rašoma apie praeitį ir ateitį, iškeliamas asmeniškios praeities svarba, apmąstomas praeities negrįžtamumas (buvo, praėjo, negrįš). Ateities paveikslai kuriami kaip spėliojimas, likimo būrimas, „žinojimas“. Paprastai nujaučiama, „žinoma“, kas laukia žmogaus (ir situaciškai, ir metafiziškai). Dabartis – nykstanti akimirka. Būtent šitokį laiko išgyvenimą matome Neries, Miškinio, Aiščio lyrikoje. Brazdžionis gamtiškaisiais praeinamybę žyminčiais ženklais kaip ir kiti neoromantikais išsako emociingąjį santykį su praeinančia, tekančia būtimi („Mes kaip žiedas, mes kaip rugio žiedas“, p. 151; „Krito žiedas nuo vyšnios šakos“, p. 148). Būdamas šiame gamtos formų cikliškume, patirdamas jį, žmogus suvokia savojo laiko nepasikartojamumą. Gamtiškųjų formų pasaulyje žmogus yra vienišas. Žmogaus troškimas sutapti su gamtos gyvybe ir mirtimi („Gėlės miršta. Jos numiršta. O aš ne / Gėlės, imkit, numirkit ir mane“, p. 52) slepia norą cikliškai pasikartoti ar kaip tik savo išskirtinumo, vienkartiškumo pajutimą?

Vis dėlto Brazdžionio poezijoje atsiveria ne tiek emocinis laiko išgyvenimas, kiek poetinis filosofavimas apie laiką. Jo žmogus į laiką žvelgia ne asme-

niškai subjektyviai apmąstydamas savo situaciją, o filosofuodamas ir apibendrinamas. Būties tėkmei nusakyti Brazdžionis vartoja biblinės kilmės, bet jau tradicinėje vartosenoje frazeologizmo statusą turinčią dienos ir vakaro opoziciją („Viešpaties diena, į sutemas dienos pasvirę“). Praeis, nukris – pagrindiniai praeinamybę išsakantys žodžiai. Praeinamybę nusako ir simboliškas rinkinio „Krintančios žvaigždės“ pavadinimas. Laikas yra abejingas žmogui („Šalti ir grubūs pirštai / Ant mano veido kažką rašo“, p. 43) ir vis dėlto jo valdovas. Brazdžionio poetiniai paveikslai sukuria išpūdį, lyg būtų plaukiama upe, žavimasi spalvingu kranto pasauliu ir vis pro jį praplaukiama, negrįžtamai paliekama. Brazdžionis nepalieka jokių iliuzijų, nesigaili žmogaus, jo neguodžia. Brazdžionio žmogus visada atviras savo būčiai, susitelkęs ties ja, žino, kad ji teka link nebūties („ir niekad niekad atgalios“). Šia prasme giliai programiškas yra jo eilėraštis „Daržininkas“, menąs Rabindranātho Tagorės „Sodininko“ ciklo eiles bei Rilkes poetinę stilistiką – per daiktus kalbėti apie būtį. Tai eilėraštis programa, eilėraštis metafora. Jame kalbama apie „realų“ veiksmą: daržininkas visą vasarą augina gėles, pats skleidžiasi kaip gėlė („alyvos žydėjo širdy“) ir iki rudens užsimiršta šitame žydėjime. Iš tiesų šiame eilėraštyje kalbama apie žmogaus gyvenimą: apie užsimiršimą būtyje – ir išbudimą pagrindiniams būties klausimams. Iš namų (lūšnelės) išeinama į gyvenimą (į laisvę, veiklą, kūrybą), vykdomas gyvybės įstatymas (auginama ir augama) ir užmirštama sutemų pilna lūšnelė, iš kurios išeita ir į kurią teks sugrįžti („Ir sutemų pilną lūšnelę / Visai užmiršau užmiršau“). Koks džiaugsmingas yra šitas užsimiršimas gyvenimo žydėjime! Ir koks netikėtas išbudimas klausime: „O kas bus, o kas bus su manim?“ Tik pasvirus dienoms į naktį suvokiamas laiko tekamumas, graži ir baisi laiko tėkmė. Šis Brazdžionio eilėraštis yra programiškas ta prasme, kad išskleidžia egzistencinę žmogaus situaciją: užsimiršimą gražiai „žydinčioje“ būtyje ir nubudimą ties savo gyvenimo ir mirties klausimu.

Viena populiariausių būties kaip slinkties metaforų visų amžių poetikoje ir filosofijoje yra kelionė. Neoromantikų poezijoje šis motyvas plėtojamas

psichologinės interpretacijos link, siejasi su gyvenimo filosofijos problemų lauku. Aisčiui kelionė atrodo esanti neviltinga, kelianti baimę, jog iki tikslo nenueis arba nueis tuščiomis rankomis. Brazdžionii yra svarbi pati kelionė kaip procesija („Praeis procesija aušrinių“, p. 156), kaip ritualas (kelionė į gyvenimą ir į mirtį arba kelionė per gyvenimą į mirtį), jos turinys, jos esmė. Šiai kelionei kviečia balsas. Gyvenimo keleivis jį nuolat girdi, bando įspėti. Balsas vilioja gyventi, vilioja tolyn: pažinti, nu-eiti, išsipildyti. Džiaugsmingai apsvaigus klausomasi šito gyvenimo balso („Gaudė gražios girios, / Giriomis aidėjo“, p. 85; „Visas gyvenimas, visas pasaulis / pilnas saldžiausių balso apžavų“, p. 93). Tai gyvybės balsas, kurį keleivis girdi kiekviename žingsnyje – pro tylą, pro mirtį, pro nebūtį:

Aš tave girdėjau vėjo
Begaliniam gaudime,
Aš tave tyloj girdėjau,
Tarsi balsą po žeme.
„Gyvybė“ (p. 294)

Balsas kviečia į gyvenimą („Šlamant lapui ir paukšteliiui giedant / Paklausykim plakančios širdies“, p. 151), kuris savo ruožtu teka mirties link. Balsas kviečia į „šiapus“ ir „anapus“, kviečia gyventi ir mirti („Ir eis šauksmas pro gyvybę prasismelkęs“, p. 81). Brazdžionis labiausiai iš visų neoromantikų yra apibrėžęs šitą žmogaus kelionę filosofiniu aspektu. Heideggerio žmogaus kelionė vyksta baimės (*Angst*) akivaizdoje, o Brazdžionio lyrikoje svarbesnis kitas aspektas. Jo poezijoje kelionė nėra linijiška: nuo-iki, nuo gyvenimo į negyvenimą. Ji yra „sugrįžimas namo“, į „amžiną tėvynę“, į Dievo pasaulį:

Mūsų gyvenimas kaip samanė bitelė
Vėlyvą vakarą į avilį parskris;
Jau bus daina nutilusi, jau bus gražiai pašalę –
Kaip Dievo mintys susirinksim pas duris.
„Ateities paveikslas“ (p. 124)

Tą patį „grįžimo namo“ motyvą galime rasti ir minėtame eilėraštyje „Daržininkas“. Tai sutemų pilna lūšnelė, būstas, į kurį turėtų grįžti išėjusysis. Šią sugrįžimo idėją Heideggeris yra pastebėjęs Friedri-

cho Hölderlino himnuose „Sugrįžimas“ (*Heimkunft*), kur poetas plėtoja piligrimystės ir šventinės procesijos temas. Heideggerio nuomone, šios temos „vykdo pamatinį ontologinį grįžimą namo“⁵, kurį filosofas įsivaizduoja kaip grįžimą į savo esmę. Brazdžionio „grįžimo namo“ idėja yra katalikiška: jo žmogaus kelionė yra ne kelionė į nebūtį ir ne tiek į save, į pradžia, kiek į būtiškai suvoktą išsipildymą katalikiškos pasaulėvokos erdvėje („Į Tave, Tave jau grįžta, Dieve / Jau ir mūsų, jau ir mūsų metai“, p. 121). Gyvenimas nuo-iki, gyvenimas, te-kantis „į ten“, gyvenimas kaip „grįžimas“... Bet būtent GYVENIMAS! Jis yra Brazdžionio ankstyvosios lyri-kos tema, problema ir mįslė. Atrodo, jog Brazdžio-nis rašo tik apie gyvenimo praeinamybę. Bet kaip tik dėl to, kad gyvenimas suvokiamas kaip baigtinis, jis jaučiamas gyvas ir spalvingas. Gyvenimo rėmai leidžia suvokti savąją egzistenciją, ją apibrėžti, ją svarstyti. Iš negailestingai skvarbaus žvilgsnio į laiko tėkmę, į savo (t.y. žmogaus) būtį kyla gyvenimo meilė, gyvenimo pilnumo jausmas. Pasaulis – gra-žus, žydintis; vasa-ra – „pilna gėlių ir saulės“. Gausu-mo, pilnumo, kaupo įspūdį sukuria išskaičiavimai, pakartojimai. Pasaulis yra stebuklas, besireiškiantis smulkmenomis (eil. „Auga mūsų namelis“, „Gaudė gražios girios“), kurios yra regimos (spalvos, jude-siai), itin vizualios (vėjy linguoja kmynas). Pasaulis skleidžiasi regimas, apčiuopiamas. Išorinėmis for-momis besireiškianti gyvybė, gyvenimas – itin magiš-kas ir traukiantis. Bet neatskleidžiantis paslapties, o tarsi tik į ją nurodantis. Kuo daugiau išoriškumo, tuo daugiau paslapties? Išorinių formų stebėjimas (rilkiška pozicija) ne tik nepanaikina, o kaip tik dar labiau leidžia priartėti prie reiškinių esmės. Išorinį daiktšką pasaulį pažindamas (matydamas, patirda-mas) galiu įspėti jo ir jo reiškinių esmę.

Gyvybė, gyvenimas – tai ne tik išorinės formos. Gyvenimas yra dvasios aktas. Vidujiškumą kaip at-svarą išoriškam gyvenimo reiškimuisi nusako ne-regėjimo, neregio tema (eil. „Neregys“, „Neregio elegija“). Pasaulio esmės įžvelgimas įmanomas kitu būdu – dvasios akimis, nematant „pasaulio šviesios karalijos“ išorinių formų.

⁵ *Ibid.* – P. 167.

Bernardas Brazdžionis, aiškindamasis, kas yra gyvenimas, paties gyvenimo sąvokoje atskleidžia daugybę prasmės niuansų. Gyvenimas apibūdinamas skirtingiausiomis kategorijomis: jis ir „elegija“, ir „džiaugsmo malda“, ir „apoteozė tai graži“, ir „sunkus kaip 100 tonų“, ir „juodas sukynsyn“. Jis yra regėjimas ir neregėjimas, turėjimas ir neturėjimas („Mes neturime namų... viskas mūsų“, p. 96). Brazdžionio poezijoje gyvenimas veriasi ir kaip konkretus, besireiškiantis buityje, ir formuluojamas kaip bendrybė, kaip kategorija. Gyvenimą siekiama išskleisti visu pilnumu, atverti ir taip pažinti ir, kita vertus, bandoma ištraukti jo formulę, apibendrinti (eil. „Oremus“, „Kalbėkit“, „Širdies giesmė“). Metafizinę problemą poetas siekia pateikti apčiuopiamomis formomis. Ieško įvairių konkretybės ir apibendrinimo jungčių, konkretybės ir metafizikos vienkartinį sąsają. Ankstyvasis Brazdžionis bando prasiskverbti į klausimo esmę pro buitinių ir neproblemišką gyvenimo ir mirties supratimą, pro folklorinį, pro naivųjį katalikiybės lygmenį. Neatsiplėšdamas nuo buities, nuolat ją pabrėždamas jis nori jai suteikti metafizinį matmenį. Su metafiziniais dalykais poeto santykis yra suinteresuotas, provokuojantis. Pirmuosiuose rinkiniuose gyvenimo klausimas provokuojamas tarsi iš atvirkščios pusės – metafizika nuleidžiama į buitį ir šiuo aktu lyg ir paneigiama: pasirodo, jog ji nėra nepažini, o kaip tik kasdieniška ir ganėtinai komiška (Zodiako mįslingi ženklai elementariai kukuoja: „Ir vakaro horizonte du zodiakai / Taip daro: – Ku-ku – Ku-ku“, p. 57). Gyvenimo paslaptis paradoksaliai nuvertinama, virsta „komedia dell arte“, o gyvenimas atrodo neturintis tikslo, atsitiktinis. Galingasis kosmosas subyra į smulkmenas, patiria žmogaus likimą (saulė užmiega baltose vyšniose, kažkas ją paima ir išneša).

Štai toks Bernardas Brazdžionis, besiorientuojantis į gyvenimo filosofiją, egzistencializmą, yra dar mažai pažįstamas. Agrarinė kultūra, neoromantinis peizažas ir katalikiškoji kultūra yra žinomos jo poezijos paradigmos. Jos „pridengia“ giluminius dalykus, neleidžia išvelgti besiformuojančių idėjų. Gyvenimo paslaptis bandoma pasiekti įvairiakryptė-

mis metaforomis. Metaforos medžiaga įprastu būdu yra lietuviško neoromantinio peizažo detalės. Neoromantinis peizažas „pažįstamas“ ir atpažįstamas, tačiau jis gyvena tik metaforoje, kuria, savo ruožtu, jau formuluojama egzistencinė žmogaus situacija. Besiskverbiant prie metafizinių dalykų, drąsiai išsi-veržiama iš kamerinio peizažinio eilėraščio ir drąsiai metaforizuojama. Peizažo detalės abstrakčiai minčiai teikia vizualumo, atpažinimo džiaugsmo (kryžius, gėlės, rūkas, papieviai...), tačiau apie ką kalba pati metafora, lieka neaišku. Brazdžionio metafora šia prasme yra akivaizdi užuomina į nepasakomus dalykus. Kas yra Niekados? Kas yra dienų pavėsis? Peizažinės metaforos Brazdžionio lyrikoje ima kalbėti apie egzistencijos rūpestį, tampa poetinės gyvenimo filosofijos kategorijomis:

– Niekados, amžinai niekados, –
Aš tūkstantį kartų kalbėsiu...
Ir ateis čia jinai, ir ateis Niekados
Po trumpų valandėlių pavėsiu.
„Apie amžinąjį Niekados“ (p. 38)

Šalia barokiškos retorikos Brazdžionio poezijoje atsiranda modernaus kalbos komplikavimo – metaforos šuolių. Sakinys teka gramatiškai taisyklingai, laisvai, iškilmingai. Atrodo, kad tai, kas sakoma, yra aišku, bet iš tiesų taip nėra: emociingas ir laisvas kalbėjimas pateikia tik nuorodas, užuominas (eil. „Anapus žvaigždės“, „Apie amžinąjį niekados“). Gražiausi, skambiausi, metaforiškiausi ankstyvojo Brazdžionio eilėraščiai yra iš tiesų neatspėjami, tarsi beprasmiai. Traukia šita miglota kelionė į nežinią, metaforų miškas, šitas slėpingas balsas. Mes pasiduodame poezijos galiai pasiekti slėpingas jėgas, išiskverbti į būties paslaptį. Eilėraščiai, išlaikydami į aiškias prasmes orientuotos deklamacinės poezijos išpūdį, pažada pačiu sakymu pasakyti metaforomis formuluojamą paslaptį. Prasmė nukeliama toli už sakomų žodžių, reikalingų jai „išburti“. Bet į šiuos eilėraščius labiausiai reaguota: anomis ikikarinėmis dienomis – jie skaitomiausi, mėgstamiausi, o vėliau ir ranka nusirašinėjami į sąsiuvinus.

„MYLĖKIMĖS KAIP BROLIAI, BET KIEKVIENAS SAVO ŽIŪRĖKIME“¹

DARIUS KUOLYS

Šiais žodžiais XVI amžiaus pabaigoje Vilniaus publicistas Prokupas Baltromiejovičius nusako geistinus poliublijinius lietuvių ir lenkų santykius². Toks požiūris atitiko vyraujančias tuometinio Lietuvos politinio elito nuostatas.

Tai, kas 1569 m. įvyko Liubline, Lietuvoje per likusius Didžiosios Kunigaikštystės gyvavimo metus buvo vertinama ir aiškinama nevienprasmiškai. Tų pačių metų liepos pabaigoje Vilniaus vaivada ir LDK kancleris Mikalojus Radvilas Rudasis³ Liublino uniją pavadina „LDK Respublikos, kadaisė laisvos ir nepriklausomos, laidojimu ir sunaikinimu amžiams“ (*pogrzebem a zgladzeniem na wieczne czasy wolnej a udzielnej Rzpltej niegdy W. Księstwa Litewskiego*)⁴. Tai kraštutinė nuomonė. Šiaip dalies rusiškų žemių praradimas, prieštaringas ir įvairiai interpretuotas pačios unijos turinys Lietuvoje politikų daugumos vertinti kaip valstybę ištikusi nesėkmė, kaip pralaimėjimas, kaip lietuviams lenkų padaryta skriauda, kurią privalu ištaisyti. Šlovindamas Liublino išvakarėse mirusio Mikalojaus Radvilo Juodojo veiklą, šio buvęs globotinis Andrius Volanas 1572 m. Bijutiškėse rašytos knygos *De libertate politica sive civili* („Apie politinę arba pilietinę laisvę“) pratarėje pastebi: „jei likimas šiam vyrui būtų suteikęs ilgesnį gyvenimą, galbūt nebūtūmums tekę išvysti to nešvarumo, tos bjaurios valstybės būklės, kurią dabar apverkia visi protingi žmonės“⁵. Atlyginti valstybei padarytą teritorinę skriaudą

lietuviai reikalavo dar Žygimantui Augustui gyvam esant, net privertė valdovą 1572 m. viešai iškelti kompensacijos – Mozūrijos priskyrimo Lietuvos Didžiajai Kunigaikštystei – klausimą⁶. Paskutiniam Jogailaičiui mirus, mėginta peržaisti praloštą istorijos žaidimą savarankiškai išsirenkant Lietuvos didįjį kunigaikštį – kviečiantis į Lietuvos sostą Šv. Romos imperijos imperatoriaus Maksimilijono sūnų prinčą Ernestą ar Maskvos valdovo Jono Žiauriojo sūnų Teodorą, su jų pagalba ketinant atgauti Lenkijos pasisavintas rusų žemes. To meto laiškuose lietuviai išsako ryžtą net ginklu šių sumanymų siekti. 1572 m. liepos 29 d. Mikolajus Kristupas Radvilas Našlaitėlis iš Knišino savo dėdei Radvilui Rudajam rašo: „Bet labai bijausi, kad mūsų reikalai gerai neis, kadangi lenkai labai priešiški Austrijos rūmams, atrodo, teks su ginklu reikalus ginti“⁷.

Ginklu kovoti netenka. Lietuvos valstybingumą ima saugoti lietuviška unijos interpretacija pagrįstas, 1588 m. Zigmanto Vazos patvirtintas III Lietuvos Statutas. Bet istorinės skriaudos ir nepasitikėjimo motyvas, lydintis liublįinius lietuvių ir lenkų santykių svarstymus, išlieka. Beje, šio motyvo ištakos senos, Krėvos ir nesėkmingos Vytauto karūnacijos laikus siekiančios. Dar 1526 m. Lietuvos Ponų Taryba karaliui Žygimantui Senajam rašytame laiške, kuris skaitytinas „paslapčia, ypatingoje vietoje“, įspėja dėl Lenkijos ponų noro, „kad ši Jūsų malonybės tėvų val-

¹ „Miluomy się iako bracia, a każdy swego pilnuy“ (lenk.).

² *Censura albo zdanie y uwazenie Prokopa Baltromiejowicza o nominacyey Biskupa Wilenskiego*. – [B. v.] 1598. – K. Bij.

³ Radvilų pavardė lotyniškoje, lietuviškoje, lenkiškoje LDK raštijoje turėjo vyriškos giminės formą – *Radiwilas, Radivilius, Radziwill*. Manytume, kad šią autentišką formą, sekant išėivijos istorikų pavyzdžiu, derėtų išlaikyti ir šiandien.

⁴ Halecki O. *Dzieje unii jagiellonskiej*. – Kraków, 1920. – T. 2. –

S. 344.

⁵ Volanas A. *Rinktiniai raštai* / Sudarė M. Ročka, I. Lukšaitė. – V., 1996. – P. 52, 116.

⁶ Lappo I. *Lietuva ir Lenkija po 1569 m. Liublino unijos*. – K., 1932. – P. 12, 53.

⁷ Tyla A. *Lietuvos rytų politikos formavimas: 1572 m. rugsėjo 24–27 d. Rūdninkų pasitarimas* // Lietuvos istorijos metraštis. 1994 metai. – V., 1995. – P. 11.

Liublino unijos medalis. Aversas, reversas. Raižinys iš knygos „Cabinet medalów Polskich“, t. I. (Wrocław, 1838)

tybė būtų pažeminta, kad būtų jų įtraukta į karūną“. Karalius prašomas neleisti, kad lietuviai taptų „Lenkų karūnos pavaldiniais“. Lietuvos valstybinį savarankiškumą lenkų imperinių siekių akivaizdoje gališ laiduoti tik karalystės statusas. Tad Žygimantas Senasis turįs atgauti iš lenkų kadaise Vytautui skirtą Lietuvos karūną ir ja karūnuoti savo sūnų Žygimantą Augustą – „nes, mieliausiasis karaliau, kai ši jūsų malonybės tėvų valstybė, Lietuvos didžioji kunigaikštystė, turės karūną, tada negalės būti prijungta prie Lenkijos karūnos, nes karūna į karūną įjungta būti negali“. O kad lenkai po Žygimanto Senojo mirties būtų priversti išsirinkti karaliumi šio sūnų, reikėtų būsimai Lietuvos karalystei priskirti Mozūrijos kunigaikštystę⁸.

Lietuvių nepasitikėjimą sąjungininkais stiprino Liublino išvakarėse dalies lenkų politikų viešai reikštos imperinės nuostatos, siūlymai inkorporuoti Lietuvą į Karūną kaip trečiąją provinciją, pavadinti ją Naujosios Lenkijos vardu⁹. „Taigi, Maloningasis Pone, nieko nenori Lietuvai palikti, nebent tik Eišiškes ir Maišiagalą. Išmintingiems ir apdairiems žmonėms tai neteikia jokio pasitenkinimo, o padūkėliai dėl to triumfuoja ir džiūgauja, lyg taip turėtų per amžius būti“ (*Owa Mczywy Panie nie chcą nic Litwie zostawić, iedno podobno Eyszyski a Meyszogolę. Ludziom mądrym a bacznym nie czyni to sam zadnei poćiechy, a szaleni wielkiego triumfu a kochania stego uzywaią, iakoby*

to tak na wieki inusz być miało), – praneša 1569 m. gegužės 31 d. laišku iš Liublino Volanas Radvilui Rudajam¹⁰. Su įtarumu žvelgiama į sąjungininkus ir poliubljiniais laikais. Keliama būtinybė Abiejų Tautų Respublikoje saugoti ir nuo „brolių lenkų“ pretenzijų ginti Lietuvos valstybinį savarankiškumą. Radvila Našlaitėlis 1577 m. išpėja brolių Jurgį, tuometinį Vilniaus vyskupą koadjutorių: „Jūsų Malonybė lietuvis, ne lenkas. Linkėk, Jūsų Malonybe, savo tautai būti žinomai. Lenkai supranta, kad nieko negali padaryti, bet norėtų Lietuvą sunaikinti. Teikis, Jūsų Malonybe, kur tik gali iškelti *gentem suam*“ (*Wasza Miłość Litwin, nie Polak. Życz Wasza Miłość narodowi swemu, aby też o nim wiedziano. Polacy mniemają, że nad nie nie masz, a Litwę radzi by potłumić Wasza Miłość racz gentem suam wywyższać, gdzie możesz*)¹¹. Bajoriškojo sarmatizmo ideologijai būdingas turimų laisvių vertės akcentavimas poliubljinėje Lietuvos raštijoje įgijo papildomą reikšmę. Saugomos ir ginamos laisvės čia suvokiamos ne tik kaip luominė ir bendra pilietinė vertybė, bet ir kaip lietuvių politinis savarankiškumas. Prokapo Baltromiejičiaus teigimu, didžiulį pavojų lietuvių laisvėms sukeltų lenko paskyrimas Vilniaus vyskupu: „Jei laiku nesuvoksite savo teisių ir laiku neišvengsite blogio, tai, patikėkite, ant silpno plauko pakibusios visos jūsų prerogatyvos ir laisvės. Tuščiai po to vadinsitės lietuviais, jei būsite nesugebėję išsaugoti viso to, ką jums jūsų protėviai krauju įgiję paliko“ (*Jeśli tedy wczas praw swoich nie postrzeczecie y wczas zlemu nie zabiezycie, wierzcziesz mi, na słabym włosku zawisły wszystkie praerogatywy y wolności wasze. Próžno się będzie potym y Litwinem zwać, gdzie nie będziecie umieli tego cało chować, co wam przodkowie waszy kwią nabywszy wcale zostawili*)¹².

Su tautine nuoskauda Liublinas siejamas populiariausiame Lietuvos baroko istoriografijos kūrinyje – Alberto Kojalavičiaus „Lietuvos istorijoje“ (*Historia Litwana*, t. I – 1650 Gdanske, t. II – 1669 Antverpene). Nors ir sveikindamas broliškų tautų sąjungą, Kojalavičius vertina uniją kaip karaliaus Žygimanto

⁸ Akty, odnosiaščiesia k istorii Zapadnoj Rossii. – Sanktpeterburg, 1848. – T. 2. – S. 175–176.

⁹ Cynarski S. *Zygmunt August*. – Wrocław, 1988. – S. 108.

¹⁰ Volanas A. *Op. cit.* – P. 346.

¹¹ Wisner H. *Wojna nie wojna*. – Warszawa, 1978. – S. 13.

¹² *Censura albo zdanie...* – K. Bij.

Augusto padarytą skriaudą Lietuvai – savo tėvynei. XVII a. skaitytojui pateikiamas dramatiškas abiejų tautų sąjungos siekusio karaliaus portretas. Pasak Kojalavičiaus, supratęs lietuviams padarytą žalą, valdovas norėjęs nutraukti uniją, bet, susidūręs su lenkų pasipriešinimu, iš sielvarto susirgęs ir greitai miręs¹³. 1653 m. Vilniuje išleistame ir Vilniaus vaivada Jonušui Radvilui dedikuotame veikalė „Fasti Radviliani“ Kojalavičius pastebi, kad Radvilų rūpestis tėvynės reikalais Liublino išvakarėse buvęs kur kas didesnis nei jų giminaičio Žygimanto Augusto¹⁴.

Liublino unija 1569. Fragmentas. Jano Stifi raižinys pagal Jano Matejko paveikslą. (Album Jana Matejki. Warszawa, 1873)

Taigi per šimtmetį lietuvių raštijoje išlieka neigiamas paskutiniojo Jogailaičio vertinimas: tai valdovas, nepakankamai uoliai gynęs gimtosios tautos ir tėvų žemės interesus. „Mūsų Viešpats [Žygimantas Augustas] neturėjo nė lašelio lenkiško kraujo, tik lie-

tuvišką ir itališką. O kad prie to buvo prisidėjęs lenkiškas auklėjimas, Lietuva tą labai skaudžiai jaučia ir, jei Dievas nepasigailės, dar jaus“, – 1572 m. liepos 15 d. laiške rašė dėdei Radvilui Rudajam Radvilas Našlaitėlis¹⁵.

Po Liublino unijos dar ilgam išlieka gyva imperinė lietuvių ideologija, traktuojanti visas rusų žemes ir jų sostinę Kijevą kaip išskirtinę, teisėtai kadaise Gedimino įgytą Lietuvos nuosavybę. 1592 m. Vilniuje išleistame Jono Radvano herojiniame epe *Radvilias* („Radviliada“) šlovinama „lietuvių imperijos galybė ir didybė“, megalomaniškais potėpiais kuriamas lietuvių tautos, įsiviešpatavusios „nuo Baltijos iki Juodosios jūros“, paveikslas. 1597 m. pasirodžiusi anoniminė poema *Philopatris ad senatum populumque Lituaniam* („Tėvynės Mylėtojas Lietuvos senatui ir tautai“) išsako „motulės Lietuvos“ – Respublikos ir Karalienės – ir į svetimas rankas patekusių jos „vaikų“: Kijevo vaivadijos, Voluinės, Palenkės, net Valakijos ir Didžiojo Naugardo, susijungimo viltį. Radvilas Našlaitėlis Nesvyžiuje sudarytame, 1613 m. Amsterdame išleistame Lietuvos žemėlapyje žymi ne tik „naujasias“, bet ir „senasias“, iki Liublino buvusias, Vytauto nubrėžtas Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės sienas. Rusų sostinė Kijevas ir visos rusų žemės turinčios priklausyti ne Maskvai ar Lenkijai, bet Lietuvos valstybei, – teigia Kojalavičius „Lietuvos istorijoje“¹⁶.

XVI–XVII a. Lietuvos raštijoje gana nuosekliai ginama lietuviška unijos interpretacija. Pasak jos, Liubline sukurta Respublika esanti ne tik dviejų lygiateisių tautų, bet ir dviejų savarankiškų valstybių sąjunga, valdoma lietuvių kilmės valdovų. Kotrynos Jogailaitės sūnus Zigmantas Vaza gudiškuose raštuose vadinamas lietuvišku Žygimanto (*Žigimont*) vardu, jis ir jo palikuonys pabrėžtinai laikomi ne tik Jogailaičiais, bet ir Vytenio, Gedimino vaikais¹⁷. Tokiai unijos interpretacijai pradžia duoda

¹³ Wiivk Kojalowicz A. *Historiae Litvanæ Pars altera*. – Antverpiae, 1669. – S. 472, 489, 493.

¹⁴ Wiivk Kojalowicz A. *Fasti Radviliani*. – Vilnae, 1653. – S. 47-48.

¹⁵ Šapoka A. *Leonas Sapiega kaip Lietuvos politikas* // Židinys. – 1933. – Nr. 10. – P. 279.

¹⁶ *Historiae Litvanæ Pars prior*. – Dantisci, 1650. – S. 259-261.

¹⁷ *Historiae Litvanæ Pars altera*. – S. 175-176.

Vilniaus vaitas Augustinas Rotundas 1564 m. pasirodžiusiame darbe *Rozmowa Polaka z Litwinem* („Lenko pokalbis su lietuviu“). „Unija geras dalykas, bet savosios nuo seno įkurtos ir tvarkingos respublikos, prie jūsiškės prisijungdami, nenorime prarasti“ (*Unio dobra rzecz, ale swej zdawna zasadzonej a porządnej rzeczy pospolitej do waszej przystawając stracić nie chcemy*), – aiškina Lietuvis Lenkui¹⁸. Lietuvišką tvarką abiejų valstybių sąjungoje turinti laiduoti lietuviška Jogailaičių dinastija: „Jo malonybė karalius yra mūsų valstybės pilietis ir mūsų valstybės galva, ne jūšų“ (*król jego miłość jest nostrae civitatis civis vel civitatis nostrae princeps, non vestrae...*)¹⁹.

Unija – lietuvių dovana lenkams, – teigia Kristupui Radvilui II dedikuotame kūrinyje *Genealogia* (Lubecz, 1626) Samuelis Daugirdas (*Dougird*):

Su lenkų stipria tauta lietuviai kovojo
Taip ilgai, kad brolybę jiems dovanojo.
(*Z Polskim męznym narodem Litewski woiował
Tak długo: aż braterstwo iemu ofiarował.*)²⁰

Iš lietuvių protėvių romėnų esą kilę visi Sarmatijos bajorijos herbai. Pačios unijos esmę sudarančios vienodos abiejų tautų laisvės:

Šis [Žygimantas Augustas] sujungė Lenkiją su
Lietuva, išties, į vieną kūną,
Kad per amžius vienodų laisvių būtų.

(*Ten złączył Polskę z Litwą prawie w iedno ciało,
By w swobodach iednakich na wieki zostało.*)²¹

Kojalavičiaus tvirtinimu, neprieštaraudami sąjungai su lenkais, lietuviai visad siekė išsaugoti lygias teises, „lietuvių valstybės ir tautos orumą“²². Šitokia unijos samprata raiški ir XVII a. pabaigos tekstuose. 1699 m. Gardine surašytame dokumente *Manifest Bogu, swiatu i ojczyźnie* („Manifestas Dievui, pasauliui ir tėvynei“) LDK didysis etmonas Kazimieras Jonas Sapiega savo karo darbus skiria „Lietuvos kunigaikštystės tautos garbei“ (*dla sławy narodu X. Lit.*), Respubliką aiškina kaip dviejų valstybių ir tautų sąjungą: *republica z obydwu państw i narodów composita*²³.

Lietuvių politinė tapatybė rėmėsi ne tik savarankiška unijos interpretacija, savita Abiejų Tautų Respublikos samprata, bet ir savita lietuviška istorine mitologija, stipriu savos istorinės tradicijos jausmu. Prie lietuviškos istorinės savimonės, lietuviško valstybinio sąmoningumo turėjo prisitaikyti ir abi tautos į vieną politinę bendruomenę jungusi sarmatizmo ideologija. Lietuvos Renesanso ir Baroko raštijoje skelbtas lietuvių ir lenkų brolybės deklaracijas nuolat lydėjo abiejų tautų lygybės bei savarankiškumo teigimas. Polonocentriška lietuvių ir lenkų santykių interpretacija to meto Lietuvos kultūroje nebuvo vyraujanti.

¹⁸ *Rozmowa Polaka z Litwinem* / Wyd. J. Korzeniowski. – Kraków, 1890. – S. 1, 76-77.

¹⁹ *Ibid.* – S. 66-72.

²⁰ *Genealogia albo krotkie opisanie Wielkich Książąt Litewskich, przez Samuela Dougirda z Pogowia.* – Lubecz, 1626. – K. B3-C.

²¹ *Ibid.* – K. C3, F2.

²² *Historiae Litvaniae Pars altera.* – S. 472, 489.

²³ *Sapiehowie. Materiały historyczno-genealogiczne i majątkowe.* – Petersburg, 1891. – T. 2. – S. 413-432.

Apžvalga

Religija

SENSACINGI ATRADIMAI – TIKĖJIMO PERGALĖ AR RELIGINIS ASPIRINAS?

Mūsų dienomis, kai visas gamtiškasis pasaulis jau tūkstančius kartų suskaičiuotas, surūšiuotas ir susistemintas, kai jame nebeliko nė vienos srities, kur kompiuterinė civilizacija nebūtų įkėlusios kojos, mokslo akys ima ir nuo gamtos pakrypsta į antgamtę. Įvairios parapsichologų (suprask mokslininkų) akademijos, asociacijos ir sąskrydžiai seniai tapo įprastu reiškiniu, daugelis jų narių ir dalyvių, anot jų pačių, staiga pajutę savyje „nežemiškas galias“, minėtų akademijų dėka gali jas tobulinti ir paleisti apyvar-ton. Tačiau čionai norėtųsi pakalbėti, kaip šios tendencijos skverbiasi į religijos sritį.

„Ėjimas į bažnyčią padeda jūsų sveikatai!“ – taip skelbė pernai birželio pabaigoje pasirodęs tarptautinio naujienų žurnalo TIME vedamasis straipsnis¹. Jame buvo cituojami mokslinių išvadų duomenys, kurie parodė štai ką: žmonės, reguliariai dalyvaujantys religinėse pamaldose, turi žemesnę kraujo spaudimą, rečiau serga širdies kraujagyslių ligomis, juos rečiau apninka depresija ir apskritai bendra jų sveikatos būklė yra geresnė, negu nelankančiųjų bažnyčios. Tokias išvadas padarė du mokslininkai – gerontologas ir epidemiologas Jeffrey Levinas bei psichiatras Davidas Larsonas, ištyrę 200 atvejų apie religijos vaidmenį.

Taigi, TIME teigimu, malda turi panašaus poveikio kaip ir meditacija, kurios nauda sveikatai, pasak žurnalo, buvo įrodyta jau seniau. Harvardo universiteto

mokslininkas Herbertas Bensonas, išgarsėjęs savo knyga *The Relaxation Response*, kurioje buvo teigiama, jog pacientai gali įveikti su stresu susijusias ligas meditacijos pagalba, 1975 m. rašė, jog malda veikia tais pačiais biocheminiais keliais, kaip ir atsipalaidavimas. Kitaip sakant, meldimasis paveikia adrenaliną ir kitus kortikosteroidinius mediatorius arba „streso hormonus“ ir mažina kraujo spaudimą, ramina širdies ritmą bei kvėpavimą ir kitaip padeda. Savo naujausioje knygoje *Timeless Healing* dr. Bensonas tvirtina, jog žmonės yra „iš tikro sukonstruoti religiniam tikėjimui“. Tokią išvadą jis daro remdamasis penkerius metus vykdytu tyrimu, kuriame pacientai, naudodę meditaciją, greičiau pagydavę nuo chroniškų ligų ir apskritai buvę stipresnės sveikatos.

Straipsnio autorė be kitko dar cituoja ir tyrimus, kurie parodė, jog lankan-tieji bažnyčią jautė stipresnę socialinę paramą, o tai irgi prisideda prie geresnės sveikatos būklės. (Beje, tyrimų duomenimis, tokį patį poveikį turi ir naminio gyvūnėlio laikymas.) Tie, kurie buvo tikintys ir socialiai aktyvūs, buvo 14 kartų pranašesni prieš tuos, kurie buvo vieniši arba netikintys. Tačiau ar tuomet religiniai išgyvenimai nepriskiriami tai pačiai jausmų grupei, kuri kyla, pavyzdžiui, dalyvaujant mitinge ar lankant kokį klubą, vienijantį panašių pomėgių žmones?

Pernai rudenį Jungtinėse Valstijose buvo atlikta šeimos gydytojų apklausa, kuri parodė, jog beveik visi gydytojai mano, kad religiniai įsitikinimai turi gydomųjų savybių ir prisideda prie paciento pagijimo. Tai buvo paskelbta gruodžio mėnesį vykusiame trijų dienų seminare, kurį surengė Johno Templetono fondas, garsėjantis parama projektams, tiriantiems mokslo ir religijos ryšį. Kas gi privertė

gydytojus taip pakeisti nuomonę? Juk prieš kokius dvidešimt metų nė vienas save gerbiantis medikas nebūtų drįšęs propaguoti tokį neapibrėžtą ir neapčiuopiamą gydymo metodą kaip malda. TIME teigia, jog šis gydytojų požiūrio pasikeitimas atspindi pacientų nuotaikas, kurie tolydžio vis labiau pasigenda asmeniškiesnio ir dvasingesnio požiūrio į sveikatą ir gydymą. Įdomus XX amžiaus pabaigos paradoksas: vakarietiškoji medicina pasiekus technologinę viršūnę, kai galima įveikti didžiausias infekcijas, užgydyti karo žaizdas ar persodinti širdį, pasirodo, kad ši medicina bejėgė prieš chroniškas ligas, būdingas gerovės visuomenėse, kaip antai, aukštas kraujospūdis, nugaros skausmai, artritas, depresija ir pan. Gydytojų manymu, daugeliu atvejų šioms ligoms įtakos turi stresas ir gyvenimo būdas. Kita vertus, pasimetę tarp skanerių, lazerių ir įvairiausių testų, pacientai jaučiasi atstumti ir niekam nerūpintys. Todėl jie kreipiasi į vadinamuosius alternatyviuosius terapeutus ir *faith healers* – „gydančius tikėjimu“. Kai kuriais skaičiavimais, jiems išleidžiama apie 30 mlrd. dolerių per metus. Pastaruoju metu Jungtinėse Valstijose populiariausi šioje srityje yra *New Age* gydytojai Deepak Chopra, Andrew Weil ir Larry Dossey, kurie dažnai siūlo patrauklų medicinos ir rytietiškaus motyvais nuspalvinto dvasingumo mišinį. Vienas šių gydytojų – Deepak Chopra šiuo metu labai išgarsėjo, propaguodamas savą meditacijos variantą ir iš savo knygų, paskaitų, vaizdajausčių, gydomųjų žolių mišinių, kurie, jo žodžiais, yra „grynas pažinimas, suspaustas į medžiaginę formą“, susikrovė apie 10–15 mln. dolerių. Didžiausias baubas gerovės visuomenėse yra mirtis, todėl nenuostabu, kad Chopra turi

¹ Wallis C. *Faith and Healing: Can Prayer, Faith and Spirituality Really Improve Your Physical Health?* // Time. – 1996. – June 24. – Vol. 147. – No. 26. – P. 59–64.

ties sekėjų, mat, jei laikysiesi jo propaguojamų gydymo metodų, galėsi sveikai ir laimingai gyventi iki 130 metų!

Skeptikai linkę manyti, kad tokių gydytojų dėmesį dvasinėms pacientų reikėms diktuoja pasaulietiškausia iš visų jėgų ekonomika. Amerikos medicina vis labiau virsta verslu. Medicinos verslininkai dar labiau negu mokslininkai yra linkę malda ir dvasingumą laikyti nebrangiai kainuojančiu gydymu, kurio sakosi norį klientai. „Šių dviejų jėgų – vartotojų poreikio ir ekonominio medicinos nuostukio – derinys labai galingai verčia mediciną staiga atsiverti šiai kryptiai“, – pastebėjo gydytojas Andrew Weilas, Harvardo absolventas ir vienas iš *New Age* daktarų, propaguojančių alternatyvų gydymą². Cinikai ir pikti liežuviai tvirtina, jog esama dar praktiškesnės priežasties gydytojams griežtis dvasingumo net ir tada, kai jie tuo netiki. „Didžiulės draudimo sumos už blogą gydymą skatina gydytojus atsižvelgti į pacientų dvasinius poreikius – ir, jeigu reikia, kartu su jais klaupis ant kelių ir melstis. Tai ne tik padeda atkurti jų kaip neklystančių rūpintojų įvaizdį, bet jei nutinka kas nors bloga, pacientai, kurie sieja savo gydytojus su aukštesne galia, mažiau linkę paduoti juos į teismą.“³

Tikriausiai ne vienas doras krikščionis lošteltų iš nuostabos, išgirdęs tokias „šventvagiškas“ kalbas. Ką gi, galima tai suversti civilizacijos sukeltoms anomalijoms. Mūsų aplinkoje šių tyrimų atgarsiai irgi buvo skelbti, gan charakteringu būdu. Šias Amerikos mokslininkų išvadą apie gydomąją maldos galią išspausdino „Lietuvos rytas“ savo paskutiniame puslapyje, pavadintame „Margasis pasaulis“, kur gali rasti pačių pikantiškiausių naujienų bei paskalų, dažnai susiplakančių į kratinį, tiesiog stebinantį savo eklektiškumu. Nežinia, ar toks straipsnio vietos parinkimas išreiškė laikraščio redakcijos požiūrį į jo turinį, tačiau norom nenorom iš atminties išplaukė kaizė, regis 1983-aisiais tada dar „Kom-

jaunimo tiesoje“ spausdintas ateistinės propagandos straipsnis iš ciklo „Sedentes agamus“, kur buvo norima suniekinti tikinčių žmonių pamaldumą tvirtinimu, jog, girdi, nėra čia nieko nuostabaus, kad malda padeda, juk „kas gi daugiau ji yra, jei ne savęs raminimas“. Tų tolimų laikų priešiškus religijai buvo savime suprantamas. Visa, ką skelbė krikščionių tikėjimas, buvo tarsi automatiškai paneigiama diametriškai priešingais žodžiais. Tai buvo tarsi dar vienas nebylus patvirtinimas tikinčiajam, kad jo įsitikinimai tikrai priklauso ne šio pasaulio, antgamtinėi tikrovei. „Tarybinio mokslo“ nepripažįstama anapusbė tarsi dar labiau sutvirtėdavo, tarsi nuolatiniai užsipludinėjimai būtų tik labiau stiprinę jos neregimas pozicijas. Tuo tarpu dabar, atgavus religijos laisvę, tikėjimo dalykams viešojoje pasaulietinėje plotmėje suteikiama keista interpretacija – jie nustumiami į kažkokią pusiau-realybę, pusiau mokslinę, pusiau maginę sritį, tarytum religiją įleidus į viešumą, atsirado poreikis naujai pagrįsti jos buvimą kasdieniame gyvenime.

Lietuvos bažnytiniame gyvenime ši problema iškilo po „Katalikų pasaulio“ pernykščių metų paskutiniajame numeryje išspausdinto straipsnio „Sensacingas atradimas“⁴, kuriame pasakojama, kaip amerikiečių mokslininkai fizikiniais prietaisais išmatavo mirštančios moters maldos galią: „Pirmą sykį žmonių istorijoje matavimo prietaisai nustatė dvasinės maldos galybę: ši jėga buvo 55 kartus (!) didesnė už anksčiau tais pačiais prietaisais išmatuotą galingiausio Amerikos aparato – siųstuvo energiją. Peršasi išvada: kaip atominė fizika prieš kelis dešimtmečius atskleidė iki tol neregėtas galias, taip ir žmogaus ryšys su Dievu gali apreikšti stulbinantį tikėjimo šuolį“⁵. Paprašytas pakomentuoti šį straipsnelį „Laisvosios Europos“ radijui⁶ Vytautas Ališauskas sakė, jog jam sunku apie tai kalbėti rimtai, nes jo manymu čionai religija interpretuojama „kaip vienas magi-

jos aspektų“. Anot Ališausko, kai kurios parapsichologinės teorijos kalba apie maldos fizinį poveikį ir panašius dalykus, tačiau jo nuomone „čia net parapsichologas imtų kikenti“, girdi, „kodėl malda stipresnė penkiasdešimt penkis, o ne penkiasdešimt tris ar šešis kartus už kažkokį galingiausią Amerikos siųstuvą, kuris siunčia nežinia ką nežinia kam“. Ši Ališausko komentarą „Mažosios studijos“ 1996 12 14 laidoje kritikavo a. a. kun. Česlovas Kavaliauskas, kurį daugelis Lietuvos tikinčiųjų pažinojo iš jo radijo pasisakymų bei straipsnių spaudoje, kuriuose kunigas akcentuoja tikėjimo ir mokslo, ypač fizikos, sąryšį ir su antgamte susijusiuose reiškiniuose ieško mokslinio pagrindimo. Tačiau klausimas regis slypi kitur. Kas iš tiesų svarbiausia šiame „sensacingame atradime“: ar tai, kad maldos stiprumas buvo išmatuotas, ar kad ji yra stipresnė 55 kartus už kažkokį siųstuvą? Ir apskritai kodėl ją reikėtų lyginti su kažkokiu siųstuvu? Jei svarbu tai, kad malda buvo išmatuota, tada visai neaišku, kaip matavimo prietaisai galėjo parodyti, jog tai buvo būtent malda. Galima išmatuoti, pavyzdžiui, sapnuojančio žmogaus smegenų impulsus, tačiau nieko nesužinosime apie sapno turinį. Katalikų Bažnyčios Katekizme, beje, sakoma: „Mūsų žmogiška prigimtis reikalauja, kad vidinėje maldoje dalyvautų ir pojūčiai. Mes esame kūnas ir dvasia ir juntame poreikį išreikšti savo jausmus išorėje. Melstis turime visa savo būtybe, kad mūsų maldavimas būtų kuo stipresnis“⁷. Taigi maldoje dalyvauja visa žmogaus esybė, tačiau mėginimas viską suvesti į skaičius ir vertes būtų tas pats, kaip tarkim meilę laikyti smegenyse vykstančiomis cheminėmis reakcijomis. Juk, anot Katekizmo, malda yra ir slėpiningas susitikimas su Dievu, abipusis Dievo ir žmogaus šaukimasis vienas kito. O kai svarbu kiekybinė vertė, tuomet tikrai prasideda magija, nes tada galima imti matuoti, kas yra geresnis Dievo akivaizdoje – tikriausiai tas,

² *Ibid.* – P. 64.

³ *Ibid.*

⁴ Parengto pagal šveicarų katalikų leidinį *Schweizerisches Katholisches Sonntagsblatt*, 1996 liepos 7.

⁵ *Sensacingas atradimas* // Katalikų pasaulis. – 1996. – Nr. 12. – P. 31.

⁶ Autorė dėkoja p. Pauliui Subačiui, maloniai leidusiam pasinaudoti savo radijui parengtų reportažų stenogramomis. 1996 12 07 laidos

tekstą su „Katalikų pasaulio“ redakcijos komentaru žr. šio žurnalo 1997 Nr. 2, p. 35.

⁷ *Katalikų Bažnyčios Katekizmas*, 2702.

kurio malda stipriau pajudina prietaisų rodyklę. Tada, sekant melo detektoriumi, galima nesunkiai sukurti ir kažką panašaus į maldos detektorius...

Užsimezgas polemikai dėl minėtojo „Katalikų pasaulio“ straipsnio, šiuos klausimus „Laisvosios Europos“ 1997 01 01 radijo programoje komentavo ir neginčijamas abiejų sričių – fizikos ir religijos – autoritetas, jėzuitų provinciolas, gamtos mokslų daktaras ir Katalikų mokslo akademijos viceprezidentas tėvas Jonas Boruta. Kunigas tvirtino, kad nepaprastų įvykių mėgėjų esama tiek tarp religingų, tiek tarp nereliginę žmonių: laisvamanių domėjimąsi skraidančiomis lėkštėmis ir ekstrasesais atliepia tikinčiųjų perdėtas interesas stebuklams arba kalbos apie tikėjimo įrodomumą mokslininkų vartojamais prietaisais ir metodais. „Mokslas yra visada besivystantis, kartais iš esmės pasikeičia požiūris į pamatinius dalykus. [...] Jei visos mūsų tikėjimo tiesos remtųsi tik moksliniais įrodymais, praeitų šimtmetis, ir jas reikėtų grįsti visai kitais argumentais“, – kalbėjo tėvas Boruta ir pabrėžė, kad žmogus turi vidujai apsispręsti, kokiomis tiesomis jis pasitiki, atsakydamas į gyvenimo prasmės, amžinybės klausimus.

Tokių mėginimų tikėjimą įrodyti moksliskai akivaizdoje pravartu prisiminti platesnį jų kontekstą. Kardinolas Josephas Ratzingeris „Krikščionybės įvade“⁸ aptaria posūkį į techninį mąstymą moderniajame tikrovės suvokime, kai tiesos kaip būties samprata virto tiesa kaip galimybė padaryti, padaromumu. Tokioje tiesos perspektyvoje žmogus apskritai galįs pažinti vien tai, ką kiekvienu momentu gali pamatyti pakartojamame eksperimente. „Iš matematinio mąstymo ir mąstymo faktais ryšio paaiškėja gamtos mokslo apibrėžta šiuolaikinė žmogaus proto pozicija – orientacija į tikrovę, kiek ji yra „padaromybė“ (*Machbarkeit*).“⁹ Tuo tarpu tikėjimas iš esmės yra „pasitikėjimas tuo, kas ne paties žmogaus sukurta“¹⁰. Ratzingerio teigimu, technologinio žinojimo prasme tikėjimo nėra ir negali būti.

„Kiekvienas bandymas tikėjimą „padėti ant stalo“, įrodyti jį technologine, padaromumo prasme yra pasmerktas žlugti. [...] Tas primygtinis „galbūt“, tikėjimo visur ir visuomet siūlomas žmogui, nėra nuoroda į netikrumą pačiame technologiniame žinojime, tai abejonė pastarojo srities absoliutumui.“¹¹ Ratzingeris neatsitiktinai prisimena Martino Heideggerio mintį apie skaičiuojančio mąstymo ir apmąstančio mąstymo dualumą. Abu šie mąstymo būdai reikalingi, todėl negalima vieno paaikškinti kitu. Skaičiuojantis mąstymas yra pajungtas padaromybei, o apmąstantis mąstymas orientuotas į tiesą. Mąstančiam vien apie padaromybę gresia savęs ir mąstymo apie būties prasmę užmarštis. Taigi „tikėjimas nėra pajungtas padaromybės ir darinio sričiai, nors ir susijęs su abiem. Jis priklauso prie esminio žmogaus apsisprendimo, įvykstančio iš esmės tik viena forma. Šią formą mes vadiname tikėjimu“¹².

Taigi technologinis žinojimas nesigilina į pačius daiktus, bet klausia tik apie jų galimybę funkcionuoti mums. Vietoj pačios būties tiesos iškyla daiktų reikalingumas mums, pasitvirtinantis rezultatų teisingumu. Kaip tik ši tendencija ir ryški nuo civilizacijos pailsusioje Vakarų visuomenėje, kuri, bet kokia kaina siekdama išvengti sunkumų ir dvasinio diskomforto, išvystė kone terapinį požiūrį į visus žmogiško gyvenimo dalykus, tarp jų ir religiją. Viena iš šios visuomenės nuostatų yra, kad viskas vyktų *softly and smoothly* – švelniai ir sklandžiai, kad būtų kuo mažiau sudrumsta individo kūno ir dvasios ramybė. Tad ir religija tampa priemone gyvenimui pagerinti, savotišku vaistu: prarijai aspirino tabletę – galvos skausmo nebėr, sukalbėjai atitinkamą mantrą – štai ir galas depresijai. Jokiems egzistenciniams svastyms ir apsisprendimams čia nebėra vietos. Religinio tikėjimo prasmė tarsi sutapatinama su sveiku gyvenimo būdu. Juk nesimeldamas kenki savo sveikatai! Tai paliudija minėtojo Deepako Chopra sekėjas, atradęs šio daktaro propa-

guojamos meditacijos naudą: „Kas mane patraukė prie meditacijos, tai jos akivaizdus religinis neutralumas. Tu nepriivalai tikėti niekuo: visa, ko reikia, tai ją daryti. [...] Dabar aš žinau, jog ten yra Dievas – mano Dievas, čia pat, reikalaujantis ne tikėjimo, bet patirties, neišsemiamos nuostabos šios akimirkos turtais“¹³.

Kur galėtų nuvesti toks totalus visos tikrovės sužmoginimas ir palenkimas technikai, kai viskas tampa vien „tiekiniiais“, „kai viskas bus suvirškinta [...] ir taps susumuota mygtukų lentoje“¹⁴? Anot Vinco Vyčino, tada „ir žmonės bus ištiesti įvairiausiais tiekiniiais, nepaliekant žmogaus kaip žmogaus – žmogaus savo žmogiškoje laisvėje“¹⁵. Savo ruožtu kunigas Boruta, komentuodamas „Katalikų pasaulio“ straipsnį, kalbėjo: „Jei sąžinės, dvasinio gyvenimo paslaptys būtų taip lengvai atskleidžiamos, išmatuojamos fizikiniais prietaisais, galėtume kurti siaubingas fantastines vizijas visuomenių, kuriose mokslininkai totaliai kontroliuoja žmogaus sąžinę, kur pagarba asmeniui, jo sielos paslaptėms būtų visiškai sunaikinta. Mokslas mane stebina ne tiesioginiu tam tikros religinės tezės įrodymu, pamatavimu, o tuo, jog visi jo laimėjimai atskleidžia nuostabiai išmintingą tvarką mus supančioje kūrinyje, o ši mintis veda link tos tvarkos davėjo Dievo“, – sakė kunigas. Abejojantiems dėl aptartų dalykų kunigas Boruta siūlė įsigilinti į popiežiaus Jono Pauliaus II kalbą, pasakytą mokslo ir kultūros žmonių apaštalinės kelionės į Lietuvą metu. Atsivertę minėtąją Šv. Tėvo kalbą, skaitome: „Tiesa, kad Dievo būvimą galime pažinti vien protu, tačiau dabartinei nuodėmės sudrumstai žmonių giminei šis pažinimas yra labai ap sunkintas [...]. Mąstymas nėra su niekuo nesusijusi smegenų veikla, jis artimai susietas su visų žmogaus gyvenimu. Todėl jei norime, kad mąstymas atneštų brandžiausių vaisių, ypač tada, kai ieškome metafizinių tiesų, būtina puoselėti *mąstymo etiką*, kuri ieško ne vien loginio tikslumo, bet proto veiklai sukuria dvasinį klimatą, pasižymintį nuo-

⁸ Ratzinger J. *Krikščionybės įvadas*. – V., 1991.

⁹ *Ibid.* – P. 32.

¹⁰ *Ibid.* – P. 35.

¹¹ *Ibid.*

¹² *Ibid.* – P. 36.

¹³ Kaplan M. *Ambushed by Spirituality* // *Time*. – 1996. – June 24. – Vol. 147. – No. 26.

¹⁴ Vyčinas V. *Žmogus ir technika* // LKMA Metraštinis. – Roma, 1985. – T. 6. – P. 380.

¹⁵ *Ibid.*

lankumu, nuoširdumu, drąsa, [...] pasitikėjimu, [...] atvirumu Paslapčiai. Ši visuotinė „mąstymo“ etika neatpalaiduoja nuo

¹⁶ Šventojo Tėvo kalba inteligentijai Vilniaus Universiteto šv. Jono bažnyčioje // Liudykime Kristų. – V., 1994. – P. 68.

UNIJA: TAŠKAI, KLAUSTUKAI IR DAUGTAŠKIAI

„Šventasis Tėve, Aukščiausias Kristaus Bažnyčios Ganytojau ir maloningas mūsų Valdove. Atsimindami buvusią Dievo Bažnyčios, Rytų ir Vakarų, vienybę ir sutarimą, kurį mūsų protėviai patyrė Šventojo Romos Apaštalo Sosto globoje, ir matydami nūdienį pasidalinimą, visuomet labai sielojomės ir maldoje prašėme Dievą tikėjimo vienybės, vildamiesi, jog aukščiausieji Rytų Bažnyčios ganytojai, kurių valdomi ligi šiol buvome, pagalvos apie tai ir ims būtinų pastangų. Tačiau dabar matome, kad bergždžiais viltis, nes negali jie nieko padaryti, ir ne tiek dėl nenoro, kiek dėl sunkios siaubingo mahometonų tirono nelaisvės. Todėl, gyvendami čionykščiuose kraštuose, valdomuose krikščioniško Valdo, šviesiausiojo Lenkijos karaliaus ir Lietuvos didžiojo kunigaikščio, laisvi ir nepriklausomi, nenorime likti kalti patys sau, o taip pat mums patikėtai Kristaus kaimenei, bei būti atsakingi už tiekos žmonių sielų pražūtį dėl Bažnyčios susiskaldymo. Todėl nusprendėme Dievui padedant prisijungti prie tos vienybės, kurią anksčiau turėjo Rytų ir Vakarų Bažnyčios, ir už kurią pasisakė mūsų protėviai Florencijos Susirinkime, kad toje šventoje Unijoje, po aukščiausio Jūsų Šventenybės valdžia, galėtume vienu balsu ir viena širdimi aukštinti ir šlovinti švenčiausią ir didį Tėvo ir Sūnaus, ir Šventosios Dvasios vardą.“

Taip prieš 400 metų į Šventąjį Tėvą kreipėsi LDK stačiatikių ganytojai; netrukus Klemenso VIII bule *Magnus Dominus* pasauliui buvo džiaugsmingai pranešta apie epochinės reikšmės įvykį – LDK stačiatikių prisijungimą prie Romos Katalikų Bažnyčios, žinomą Brastos unijos (1596) vardu. Sovietiniais lai-

tyrinėjimo pastangų, bet jas palaiko ir padeda. O kai veržiamės į paslaptį, net nurodo kryptį. Mat yra vidinė sąsaja tarp *verum* ir *bonum*: tiesos ir gėrio – tai Dievuje sutampa su pačia Jo esme“¹⁶.

Rūta Tumėnaitė

kais traktuota kaip idėjinis, politinis, netgi ekonominis katalikybės skverbimasis į Rytus arba LDK vidinės kultūrinės integracijos rezultatas, Brastos unija šandien vis ryškiau (ir aktualiau) išskyla kaip unikalus ir kartu dėsningas Bažnyčios istorijos faktas. Dėsningas, nes atspindi ilgametės pastangos atkurti Bažnyčios visuotinumą (Liono (1274) ir Florencijos (1439) Bažnyčios Susirinkimai su pastarajame pasirašyta Florencijos unija), unikalus kaip vienintelis sėkmingas bandymas atkurti Rytų ir Vakarų krikščionių vienybę; galiausiai, stebėtinai aktualus dabartinio ekumeninio judėjimo fone. Šiame kontekste Brastos unijos 400-ųjų metinių minėjimas Vilniuje, regis, buvo neišvengiamas. Iš pradžių iniciatyvos ėmėsi Bažnyčios istorijos studijų grupė, vėliau oficialų minėjimo organizavimą perėmė Vilniaus Arkivyskupija, Lietuvos Katalikų Mokslų akademija, Vilniaus universiteto Religijos studijų ir tyrimų centras, Vilniaus universiteto Istorijos fakultetas bei Vilniaus jėzuitų Šv. Kazimiero bažnyčia. Organizacinio komiteto pirmininku sutiko būti Vilniaus arkivyskupas Audrys Juozas Bačkis, sekretoriais – Jonas Boruta SJ ir Algimantas Katilius. Organizatorių dėka minėjime Vilniuje buvo atstovaujama ir Visuotinė Bažnyčia – dalyvauti renginiuose sutiko Vatikano Rytų Bažnyčių kongregacijos sekretorius arkivyskupas Miroslav Marusyn, Lvovo arkivyskupo kardinolo Miroslav Liubačivskij atstovas vyskupas Vasil Medvit, Prancūzijos ukrainiečių apaštalinis egzarchas Michel Hrynchyshyn.

Unijos minėjimas, įvykęs Vilniuje 1996 m. rugsėjo 25–27 d. ir tapęs bene vieninteliu ryškiu visų jubiliejinių metų renginiu, aiškiai turėjo dvi kryptis. Pirmąją, sakytume, „mokslinę“, reprezentavo rugsėjo 27–28 d. Vilniaus universiteto Teatro

salėje vykusio mokslinė konferencija. Dvi darbo dienos buvo padalytos į keturis posėdžius. Pirmasis skirtas Brastos unijai „Bažnyčios ir LDK istorijos įvykių perspektyvoje“, t.y. juo bandyta nužymėti teologinį bei istorinį unijos kontekstą. Pirmuoju kalbėjęs svečias iš Vatikano arkivyskupas Marusyn („Teologiniai Brastos unijos aspektai“) pabrėžė glaudų unijos iniciatorių idėjų (žr. citatą teksto pradžioje) ir Vatikano II Susirinkimo konstitucijos apie Bažnyčią ryšį. Istorines LDK realijas – stačiatikių (vysk. Medvit „Graikų apeigų Katalikų Bažnyčia ir Brastos unija“) ir katalikų (Stanislaw Obirek SJ „Petro Skargos įnašas į Brastos bažnytinės unijos parengimą“) poziciją unijos atžvilgiu – komentavusius pranešimus tarpusavyje susiejo ir papildė nauju (Apaštalo Sosto) dėmeniu Paulius Rabikauskas SJ pranešime „Unijos etapas Romoje (1595 m. antroji pusė)“, o LDK politinę situaciją XVI a. pabaigoje aptarė Antanas Tyla. Paskutinis – Mečislovo Jučo – pranešimas „Katalikų-unijų ir graikų orientalistų kontroversijos XVIII a. pirmoje pusėje“ pasirodė įdomus ne tik kaip bandymas nuspalvinti kone visiškai „baltą“ LDK istorijos tarpsnį, bet ir kaip mėginimas paaiškinti neįprastą unijos sėkmę, atrodytų, tokiomis nepalankiomis jai aplinkybėmis. Savo tema ir turiniu šis pasisakymas „iškrito“ iš bendros posėdžio krypties; jis būtų tikęs antrajam posėdžiui, pavadintam „Rytų ir Vakarų Bažnyčių unijos problema XV–XVIII amžiuose“. Jame sudomino Rita Trimonienė, analizavusi Katalikų Bažnyčios politiką dėl bažnytinės unijos Kazimiero ir Aleksandro valdymo metais. Aptardama unijos idėją tiek bažnytiniame ir teologiniame (Bazelio ir Florencijos Susirinkimai, bernardinų veikla ir stačiatikių rebaptizacijos problema), tiek politiniame (Eugenijaus IV ir Felikso V šalininkų „partijos“) kontekste, autorė priėjo išvados apie LDK Katalikų Bažnyčios hierarchų priešišumą bažnytinės unijos idėjai XV a. (Argumentai? Juos rasite LKMA Metraštyje, žadančiame publikuoti visus skaitytus pranešimus.) Priešingai, „protounijinių“ nuostatų egzistavimą LDK stačiatikių tarpe, remdama si didikų Chodkevičių pavyzdžiais, argu-

mentavo Genutė Kirkienė. Unitų studijas Vilniaus popiežiškojoje seminarijoje apibūdino Artūras Grickevičius, unijinės poleminės literatūros leidybą Vilniuje – Nadija Neporožnia.

Pirmąją konferencijos dieną tarti arkivysk. Marusyno žodžiai tapo puikiu moto antrajai posėdžiavimo dienai, skirtai Rytų apeigų katalikams XIX–XX a. persekiojimų epochose: „Teologiniai Brastos unijos pagrindai niekuomet negali būti tik teologinio nagrinėjimo objektu. Per praėjusius šimtmečius Baltarusijoje, Ukrainoje, Lenkijoje ir Lietuvoje už Uniją atidavė savo gyvybę ir praliejo kraują daugybė kankinių ir išpažinėjų. Turime juos prisiminti ir iš jų mokytis“. Taigi antrąją dieną kalbėta apie švietėjišką, kultūrinę ir leidybinę veiklą XIX a. pradžioje (Arvydas Pacevičius), Brastos unijos panaikinimą 1839 m. buvusioje LDK (Vytautas Jogėla) ir 1875 m. Lenkijoje, Augustavo dekanate (Witold Jemielity), apie Peterburgo politiką Lietuvos unitų atžvilgiu XIX a. (Aldona Prašmantaitė). Vienintelį istoriografinės kontroversijos (Brastos unijos klausimu XIX a. pab. – XX a. pr.) skirtą pranešimą perskaitė svečias iš Gardino Dmitrij Karev. Galiausiai Unitų Bažnyčios persekiojimus Lenkijoje ir Sovietų Sąjungoje aptarė Jacek Sobczak ir Jonas Boruta SJ, kurio pranešime „Informacija apie Rytų apeigų katalikų persekiojimus SSRS „Lietuvos Katalikų Bažnyčios Kronikoje““ vėl, tik kiek kitokia gaida, grįžo Bažnyčios visuotinio motyvas, sovietmečių patirtas kaip persekiojamų Rytų ir Vakarų Bažnyčių solidarizavimasis ir tarpusavio pagalba.

Konferencija kaip konferencija, pasakyčiau dabar, jei reikėtų asmeniškai įvertinti. Margaspalvė pranešimų temomis ir autorių personalijomis, netolygi nuotaika, dalyvių dėmesiu ir gausumu, galop – pačių pranešimų pobūdžiu. Vienuose, pvz., Grickevičiaus, manding, stigo suvokimo, kaip skaitomą tekstą pajėgia suvokti auditorija – juk faktų griūtį įmanoma „suvirškinti“ tik lėtai, nuodugnai ir atidžiai skaitomame spausdintame darbe. Kitas kraštutinis (Neporožnia) buvo laisvai improvizuojamas, jokių formos rėmų nevaržomas literatūrinis „kalbesys“, vertingas kaip impro-

vizacija, tačiau vargiai turis išliekamąją vertę. Pasigedau konferencijoje polemikos dvasios – tos pačios, apie kurią kečiuose pranešimuose tiek daug kalbėta. Ką gi, dabar dvidešimto, o ne šešiolikto amžiaus pabaiga, ir toks tų istorikų kalbėjimo būdas – taškais, ne klaustukais ar daugtaškiais. O gal ir norinčių bei galinčių klausti būta mažiau nei įprasta, mat, tarsi istorikų cecho vienybei parodyti, tą patį savaitgalį vyko net trys istorinės konferencijos – be aptariamios, dar Alfredo Bumblausko diriguojamas teorinių istorijos problemų svarstymas to paties universiteto Senato salėje (jos *spiritus movens*, beje, spėjo užsukti Teatro salėn) bei Lietuvos metrikos gliaudymas Istorijos institute. Brastos unijai skirtą konferenciją iliustratyviu akcentu papildė Universiteto bibliotekoje ta proga istoriko Algimanto Katiliaus parengta jubiliejinė paroda, kulinariniu – RSTC patalpose pilstoma kava su sausainiukais. Regis, visi turėjo būti patenkinti, tačiau kai kurie, ypač „neakademiniškai“, renginio dalyviai laukė ko kito – Brastos unijos ne kaip nagrinėjimo, o kaip išgyvenimo objekto, kurį žadėjo antroji, „šviečiamoji“ minėjimo kryptis.

Šie lūkesčiai, manyčiau, su kaupu išsipildė sekmadienį – paskutinę minėjimo dieną. Ankstų rytą Napalio Kitkausko vedami konferencijos dalyviai aplankė su unitų istorija susijusias Vilniaus vietas: Vilniaus universitetą, Popiežiškąją seminariją, bazilijonų vienuolyną. 12 val. jėzuitų Šv. Kazimiero bažnyčia vietoj įprastos Sumos pakvietė visus į iškilmingas Rytų apeigų katalikų pamaldas. (Gana simboliška ir prasminga: LDK laikais bene aktyviausiai unitus rėmė jėzuitai ir šiandien tęsia gražią tarpusavio bendravimo tradiciją.) Mišių koncelebracijai vadovavo arkivyskupas Marusyn, vyskupas Medvit ir Hrynychshyn; dalyvavo ir padėkos žodį tarė Vilniaus arkivyskupas Bačkis. Įprastų vargonų ašsis nepasigedo: juos atstojo Lvovo unitų Dvasinės akademijos choras; pamaldų giedojimams vadovavęs diakonas, anot vieno kolegos, irgi gaudė kaip vargonas. Mišios, tiesa, praėjo galbūt daugiau kaip reginys – per daug buvo nežinomo, nesuprantamo, nepatirto. Nepaisant įžangi- nių bažnyčios šeimininko Borutos pasta-

bų, pamaldų dalyviai greit pametė orientaciją – chaotiškai klauptėsi ir stojosi, vargiai skyrė mišių dalis, pražiopsojo ramybės palinkėjimą etc. Bet turbūt dauguma žiūrėjo ir klausėsi išsizioję, praradę laiko pojūtį (pamaldos truko virš dviejų valandų) – atrodo, šv. Jono Aukšaburnio liturgija visus grąžino į Bažnyčios Tėvų laikus. Smilkalų debesys, begalinis „Viešpatie, pasigailėk“, tirpstančioje choro harmonijoje vinguriuojantis diakono rečitatyvas, akinančiai švytintys brangakmeniai vyskupų kepurėse – viskas kūrė šventumo ir paslapties išpūdį, ypač ryškų konsekracijos metu: būtent tada, rodos, galėjai apčiuopti nepačiuopiamą perkeitimo Paslapties didybę, taip stropiai slepiamą nuo žmonių akių, nematomą ir nepalytimą. Po Eucharistijos vyno ir duonos pavidalais kai kurie nuoširdžiai susižavėjęsiejį netgi ėmė reikšti norą pakeisti konfesiją; tiesa, kad kas nors būtų taip pasielgęs, girdėti neteko.

Dabar, žvelgdamas iš laiko perspektyvos, galiu pasakyti, kad būtent šis išgyvenimas, o ne sužinojimas liko atmintyje kaip pats prasmingiausias minėjimo akcentas: kaip žingsnis krikščionėjimo (kaip kitų krikščioniškų konfesijų pažinimo) keliu, kaip Bažnyčios visuotinio pojūtis. Atrodo, to tikėjosi ir konferencijos organizatoriai, siekę, kad pamaldos konferencijos dalyviams būtų „ne tik atgaiva, bet ir konkreti praktika, jaudinanči patirtis [...]. Gal ši konkreti patirtis – išgyvenimas padės ne tik mokslininkams, bet ir mūsų katalikiškai bendruomenėi būti atviresniems Evangelijos inkultūracijos skirtingose tautinėse kultūrose problemai. [...] Rytų apeigų katalikų Šv. Mišios Šv. Kazimiero bažnyčioje buvo puiki proga mūsų žmonėms „paliesti“ pažįstamus krikščioniškojo gyvenimo slėpinius, įvilktus į mums neįprastas graikiškos-slaviškos kultūros apeigas ir kartu pajusti, kad esmė išlieka ta pati, nors apeigų formos visai kitokios. Išgyventi Eucharistijos esmę kartu su kitos kultūros žmonėmis ir pajusti, kad esame to paties tikėjimo žmonės, priklausom tai pačiai Visuotinei Katalikų Bažnyčiai“*.

* Boruta J. SJ. *Lietuvos Brastos bažnytinės unijos 400 metų sukakties minėjimas Vilniuje* // Bažnyčios žinios. – 1996. 10. 15. – Nr. 19.

Ar pasiteisino šie lūkesčiai? Anot Jono Borutos, „rengdami šią konferenciją, kažko ypatingo nesitikėjome. Tiesiogiai Bažnytinę Uniją kaip savo asmeninio ryšio su Dievu dalį išgyvena nedidelė grupė Lietuvos Rytų apeigų katalikų“, tad jiems šis įvykis ir buvo svarbiausias, nors iš esmės nepakeitė kasdienės unitų bendruomenės gyvenimo tėkmės. Vilniuje skemadieniais į pamaldas susirenka apie 30 žmonių, per šventes jų būna apie 150. Bendruomenės branduolį sudaro ukrainiečiai, veikia jų šeštadieninė mokykla (mokoma ukrainiečių kalbos, istorijos, geografijos, muzikos, tikybos), kurią lanko apie 40 vaikų. Pamažu, nors ne taip sparčiai kaip norėtūsi, grąžinamos vienuolyno patalpos. Šiek tiek unitų bendruomenę remia valstybė; joje yra lankęsi Algirdas Brazauskas, Vytautas Landsbergis, Ukrainos prezidentas Leonidas Kučma. Kad ir keista, iš užsienio valstybių didžiausią dėmesį rodo ir finansinę paramą teikia vokiečiai – galbūt tai susiję su „orientalizacijos“ mada tenykščių katalikų tarpe? Be Vilniaus, unitų bendruomenės dar veikia Kaune, Jonažoje ir Taline, ir visas jas aptarnauti tenka Vilniaus bendruomenės dvasininkui. Nepaisant minėtų įvairaus pobūdžio problemų, bendruomenės jaunimas optimistiškai žvelgia į ateitį, šiuo metu ruošda-

masis pagilinti savo priklausymo Visuotinei Katalikų Bažnyčiai pojūtį vasarą įvyksiančiame jaunimo susitikime su Šv. Tėvu Paryžiuje.

Kad ir neapribotas „akademiškumo“ rémais, Brastos unijos minėjimas, nepaisant švietėjiškų organizatorių užmačių, vis dėlto netapo įvykiu mūsų katalikiškos visuomenės gyvenime. Keista, jeigu būtų buvę antraip – dėmesio šiam renginiui pašykštėjo ir populiarioji spauda, ir kitos visuomenės informavimo priemonės. Kita vertus, buvo galima justi inerciją pačių katalikų tarpe. Katalikiškosios inteligentijos pavyzdžiu galėtų būti, na, kad ir Vilniaus jėzuitų gimnazijos pedagogai: nors apie minėjimo renginius buvo plačiai informuota, nors iškilmingos Šv. Mišios vyko pačioje gimnazijos pašonėje, vos keletas jose dalyvavo. Šiek tiek daugiau yra girdėję apie unitus, gali paaiškinti jų kilmę, bet didžiama netgi negali išvardyti tradicinių krikščioniškų konfesijų Lietuvoje, maža to, – nesuokia, ką reiškia sąvoka „konfesija“. Esame atsparūs ir sveiki – neduokdie, perpūs kokie ekumeniniai vėjai, arba sužinosime, kur veda Vilniaus baroko mokyklos šedevras – aprūkę ir apdulkėję Bazilijonų vartai, pro kuriuos kone kasdien praciname, nesuvokdami ne tik pirmojo, bet ir antrojo jų pavadinimo dė-

mens – nes argi esame pro tuos vartus įėję?

XVIII a. viduryje kažkokie Žemaitijos bajorėliai katalikai (sic!) Padubysyje sumanė įsteigti bazilijonų vienuolyną. Kaip tarė, taip padarė, o mums paliko mįslę: kodėl Romos katalikų aplinkoje atsirado graikiškos katalikybės sala, kokie buvo vienuolyno fundatorių motyvai? Egzotikos siekis? Noras išsiskirti? „Ekumeninės“ nuostatos? Viena aišku: Brastos unija tuomet veikė, pasiekdama net visiškai svetimų graikų katalikų bei sričių gyventojų religinius horizontus. Šiandienė padėtis išskyla kaip ryškus kontrastas XVIII a. situacijai: nors ir pasirašyta prieš 400 m., šiandien Brastos unija tarsi nėra įvykusi. Galbūt mums tiktų 1590 m. knygelėje „Apie Dievo Bažnyčios vienybę“ tarti Petro Skargos SJ žodžiai: „O kaip savyje džiaugtumės ir Dievo garbėje augtume, jei mes į jūsų, o jūs į mūsų bažnyčią vaikščiodami, kaip vienos avidės avys bendrai prie vieno altoriaus arba graikiškai, arba Romos būdu švenčiausias aukas aukotume ir bendrai viename supratime bei meilėje šlovintume Viešpatį“.

Liudas Jovaiša

VAIDOTO ŽUKO FRESKOS ŠV. BONIFACO KOPLYČIOJE LAUTERBACHE

1996 metais dailininkas Vaidotas Žukas, pakviestas Lauterbacho klebono Heinricho Schäfferio, Šv. Bonifaco namuose esančią kopyčią. Tai septynios freskos, tapytos ant šlapio tinko, kurių bendras plotas 15 kv. metrų. Su kunigu Schäfferiu kalbasi *Jurgis Kunčinas*.

Kas Vaidoto Žuko tapyboje patraukė, kad pakvietėte jį į Vokietiją?

Esu įsitikinęs, kad Žuko tapyba yra tikra ir garbinga. Šis dailininkas yra sąžiningas: jis tapo tai, ką galvoja ir galvoja taip, kaip tapo. Menininkas ir jo kūryba

šiuo atveju neabejotinai identifikuojasi. Esu matęs ir daugiau Žuko paveikslų – vieną jis man padovanojo, tokį labai liūdną paveikslą, kur guldomas ligonis. Jauti tvyrančią baimę, grėsmę. Tas paveikslas mane labai sujaudino. Vėliau aš pasikalbėjau su savo kolegomis Vokietijoje ir pasiūliau pakviesti Vaidotą Žuką padirbėti pas mus. Netrukus jis ir gavo mūsų užsakymą. Mes pagalvojome ir kaip paremti dailininką Vokietijoje – užsakydami jam papuošti savo darbais visą kopyčią, pagalvojome, kad atėjęs su savo kūryba pas mus, jis tam tikra prasme bus jau žinomas ir Vokietijoje.

Kultūra

Iš Jūsų, vokiečio, pusės tai turėjo pareikalauti didelės drąsos ir nusižeminimo. Juk į klestinčią Vokietiją buvo pakviestas dailininkas iš Rytų Europos, tik tik iš komunizmo išsivadavusios Lietuvos? Juk Jūs rizikavote?

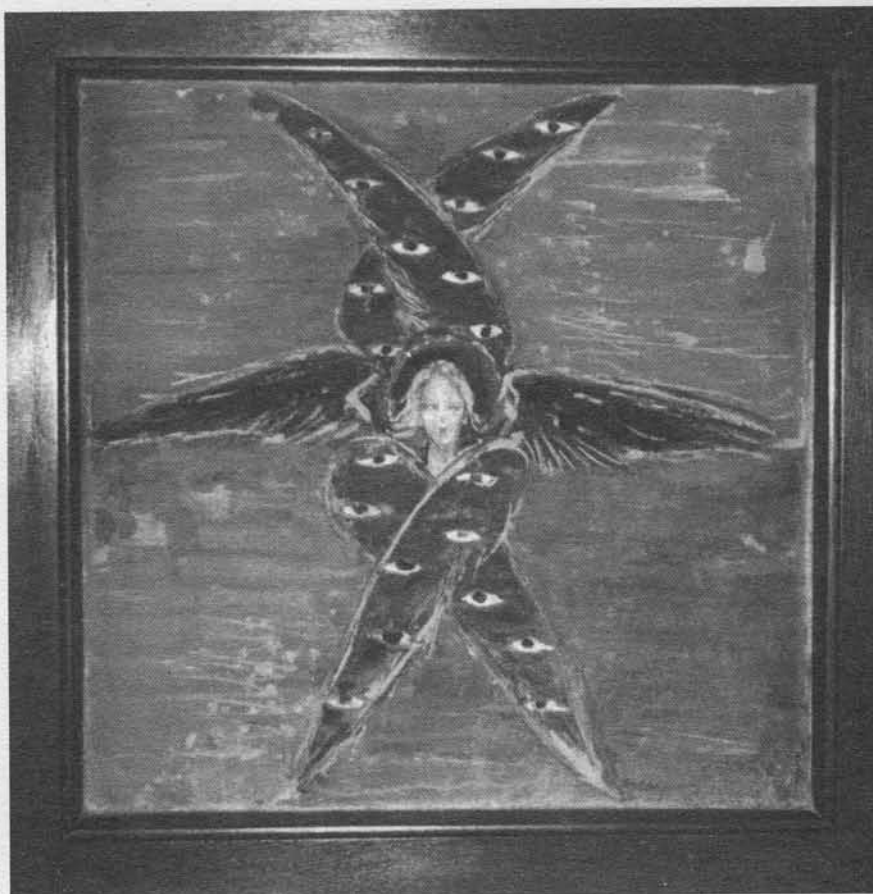
Ne, nė truputėlio. Karo metu Vokietija irgi išgyveno totalitarinio režimo laikus. Nacių režimas irgi buvo klaidus. Po karo mes pasijutome laisvi, praėjo jau penkiasdešimt metų. Lietuva dar tik neseniai tapo laisva, todėl manome, kad patyrimas galėtų atnešti naudos ir čia. Mes neabejodami remiame kiekvieną tautos žingsnį laisvės keliu, taip pat ir

kiekvieną tokiu keliu žengiantį žmogų. Taip sakydamas aš turiu galvoje ne tik nūdienę situaciją Lietuvoje, bet ir situaciją aplink Lietuvą. Turiu galvoje nestabilią padėtį kaimyninėje Rusijoje, nesenus Boriso Jelcino rinkimus, turiu galvoje ir pačias įvairiausias opozicines bei komunistines grupuotes, kurios ten irgi žūtbūt siekia valdžios. Turiu prisipažinti, kad mes šiek tiek glumina, jog Lietuvą valdo prezidentas, buvęs komunistas, kuris pats tam tikru laipsniu yra atsakingas už tai, kas čia dar taip neseniai vyko. Žinoma, mes galbūt daug ko iki galo nesuprantame, bet ne tai svarbiausia, svarbiausia yra tai, kad mes norime ir stengiamės jums kiek galėdami padėti. Visa širdimi trokštame, kad Lietuvoje triumfuotų laisvė, žmogiškumas, kad visose gyvenimo srityse Lietuva patirtų tikrąjį dvasingumą ir atsinaujinimą.

Ar įprasta, kad į Vokietiją būtų kviečiami kurti dailininkai iš svetur?

Taip, tai visiškai natūralus ir įprastas dalykas. Reikia tik pagalvoti apie Würzburgą – ten užsieniečiai kitados išpuošė ir dekoravo visą rezidenciją. Žinote, visais laikais vokiečiai garsėjo kaip literatūrinė šalis. Pakanka paminėti tokius vardus kaip Goethe ar Schilleris, juos žino visur. Kas be ko, mes turėjome ir puikių tapytojų, tačiau pastaraisiais šimtmečiais taip jau nutiko, kad Vokietijoje atsirado iš svetur atėjusios meno srovės. Taip iš Italijos atėjo barokas, įvairios meno srovės plūstelėjo iš Prancūzijos ir Ispanijos. Reikia pasakyti, kad mes, vokiečiai, tuo visuomet tik džiaugėmės, kaip ir šiandien džiaugiamės, jog ir dabar pas mus atvyksta menininkai iš užsienio. Manau, kad tai labai praturtina ir visą šalį, ir kiekvieną žmogų, kuris gauna progą namuose patirti pasaulio meną ir gėrėtis juo. Todėl nieko keisto, kad padirbėti Vokietijoje kviečiami užsieniečiai, puiku!

Papasakokite apie pačias Vaidoto freskas Lauterbache. Gal truputį apie sužetintą liniją. Bet dar įdomiau būtų sužinoti teologinę freskų mintį. Juk originalus dailininkas, tapantis Bažnyčioje, kartais pakeičia, papildoma, keičia ar netgi laužo ikonografinius stereotipus. Kaip apibūdintumėte Vaidoto Žuko freskų originalumą?

Vaidotas Žukas. *Serafinas*. Freska. 1996

Gerai, iš pradžių gal kiek apie siužetą. Eilės tvarka. Pirmosios freskos centre pavaizduota širdis. Kieno tai širdis, mums neaišku – gal tai Jėzaus širdis, o gal mūsų pačių, nežinia. Antrajame paveiksle – Dievo Motina su kūdikiu ant rankų, o trečiasis darbas yra triptikas. Dešinėje jo pusėje pavaizduoti nuodėmės momentai, kur svarbus viršuje nuplytintas Jėzus. Viduryje matome gyvatę, o žemai – Jono Krikštytojo kaukolę. Viduryje – didelis raudonas kryžius žaliame fone, po juo Dievo avinėlis, kuris yra prisiėmęs mūsų kaltę. Kairėje triptiko pusėje – gerai žinomi ir garsūs Vilties ženklai – Šventoji Dvasia, Jėzaus veidas ant ašaromis permirkusios Veronikos drobulės ir Mišių taurė. Dar vienoje šio kūrinio dalyje matome serafiną – jo sparnuose daug akių, tačiau jų žvilgsnis ne pikta lemiantis. Tai priminimas, kad angelas visur regi ir sergsti... Paskutinytis paveikslas yra prisikėlęs Kristus.

Visi šie kūriniai yra neatsiejami vienas nuo kito, juos jungia glaudus vidinis ryšys. Man rodos, visi jie siekia vaizduoti žmogaus kelią iš žemiškojo gyvenimo į Išganymą. Pabandysiu savo nuomonę paaiškinti. Žmogaus kaip asmenybės centras yra širdis. Mes, vokiečiai, mėgstame sakyti – *ich hab dich in meinem Herz geschlossen* – aš uždariau tave savo širdyje. Dievo motina irgi žvelgia į širdį. Ji yra nuolatinė mūsų palydovė visur ir visada, kad ir kas su mumis atsitiktų. Ji mums tyliai pakužda, kas yra tikrasis mūsų Viešpats – štai šis mažas, o podraug begal didelis Viešpats, aš, sako ji, esu tik užnugaris, o priekyje jis, didysis Dievas, dėl mūsų virtęs žmogumi, tai jis valdo jus.

Šioje koplyčioje mes turime vieną seną barokinį paveikslą – „Bėgimą į Egiptą“. Nors jį tapė kitas dailininkas, jis idealiai tinka šioje situacijoje, puikiai priderintas ir kompoziciškai. Čia viskas sutampa – ir spalvos, ir mintis, kad žmogus visada rengiasi iškelti, kad

jis visuomet yra kelyje, nors tas kelias galbūt ne visuomet teisingas ir tiesus, sunku spręsti, ar žmogus laimingas juo eidamas. Bet ne tai svarbiausia – užvis svarbiau, kad žmogus visuomet eitų savo autentišku keliu, identišku jo dvasiai. Ir jis eina, nors ir dairdamasis kairėn ir dešinėn, pagaliau jis atsako už šitą kelią, jis reflektuoja juo eidamas, bet eina. Koplyčioje šoninėje sienoje yra durys, – durys pro kurias galima tik išeiti, – dailininkas įkomponavo ir jas, norėdamas sustiprinti savo freskų teologinę mintį! Tai reiškia, kad žmogaus kelias gali nutrūkti. Tas kelias gali vesti ir į Niekur, jis gali paskęsti ūkanose, nuklysti į smulkų šunkelį, jis pats gali išklysti iš savęs, todėl šios realios durys yra ir įspėjimas, ir ženklas. Šalia durų žmogaus laukia gundymas – gaidys. Žinom, kad šv. Petras buvo nepaprastas, tvirtavali žmogus – „kur tu eisi, ten eisiu ir aš“. Juk prisimenat epizodą iš Jono evangelijos – „Ar myli mane? – Taip, Viešpatie!“ Bet matot, Petras triskart išdavė savo Dievą. Taigi gaidys čia pačios didžiausios išdavystės simbolis. Paskui seka iš dėželės besiranganti gyvatėlė – ji tokia klastinga, jog gali žmogų nuvesti į patį gyvenimo dugną. Trečioji pozicija – kaukolė ant lėkštės. Iš tikrųjų, gali pagalvoti kiekvienas, galbūt tu aukoji savo gyvybę už kažką visiškai nevertu, smulkaus...

O viduryje – Išganymo ženklas. Mano

galva, jį Vaidotas Žukas itin puikiai pavaizdavo – iš jo sklinda ne triumfas, bet nusižeminimas, nuolankumas. Pats simbolis milžiniškame žaliame fone yra visai siauras kryžius, bet kryžiaus įtaiga vis tiek didžiulė, pasiekianti kiekvieną. Čia matome ir mus išganiusį sukniubusį avinėlį – Jėzų – šie du dalykai mane be galo sujaudino, tiesiog suvirpino sielą.

Dabar – Vilties simboliai. Viršuje – ši pasaulį valdanti Šventoji Dvasia, vidury – kenčiantis Kristus, tačiau net kentėdamas jis neša viltį, nes Kristus visuomet mūsų širdyse, tik jo dėka mes patiriame eucharistiją, taurė pavaizduota apačioje. Ant galutinės koplyčios sienos – angelas, kuris žino, kas mūsų visų laukia, jis žino mūsų ateitį. Vienas vokiečių filosofas kitados yra pasakęs – mes visiškai nepažįstame Kajafos. Ne kas kitas, o Kajafa pasakė, kad žmogaus gyvenimas yra nepagydoma liga, kuri visuomet baigiasi mirtimi. Taip jau yra – mes nežinome, ar sulauksime saulės laidos, ar naktį išvysime dar žvaigždes, ar patekės mums mėnulis. Mes žinome tik viena – visi esame mirtingi, visi mirsime. Tai vienintelis tikras žmogaus žinojimas. Tai, žinoma, liūdna. Tačiau angelas mums rodo į Kristų. Mirtis dar nėra paskutinis dalykas – mūsų laukia prisikėlimas.

Būtent Prisikėlimą Vaidotas Žukas pavaizdavo visu spalvų puikumu, įstabiomis stilistinėmis priemonėmis. Ekspresyvia spalvų gama autorius sukūrė šiek

ties abstraktų foną. Labai ryškiai Kristus rodo mums, jog yra prisikėlęs, kad jis jau įveikęs tai, kas mūsų dar laukia. Mano manymu, tai ir yra svarbiausioji kūrinio tema, kūrinio, kuris atliktas su tikru įkvėpimu ir polėkiu.

Apie Vaidoto Žuko kūrinių originalumą man pernelyg sunku kalbėti – esu menkai susipažinęs su lietuvių menu, dar nesu gerai perpratęs lietuvišką meno tradiciją. Galiu tik pasakyti, kad mums, vokiečiams, tai yra kai kas visiškai nauja. Toks ekspresyvumas mums gali pasirodyti nemodernus, net, kaip man sakė kai kurie kūrinių žiūrėję žmonės, naivus, tačiau, mano manymu, šitas vadinas naivumas atveria neįtikimą gelmę ir yra tikras turtas, kuriame atsispindi autentiška dailininko patirtis. Tai patirtis, kurios mes čia, Vakaruose, neturime – tai ilgametė Lietuvos okupacija ir savita jūsų šalies istorija. Manau, kad visa tai padėjo kūrėjui perteikti savo darbuose. Vaidoto Žuko kūriniai iškart neatsiskleidžia, jie reikalauja mąstymo bei suvokimo.

Kaip vokiečiai – parapijiečiai ir svečiai – vertina Vaidoto Žuko freskas Šv. Bonifaco namų koplyčioje?

Svarbiausia, kad žmonės čia ateina. Šioje koplyčioje pamaldos vyksta šiokiadieniais, o šventadieniais einame melsintis į didžiąją bažnyčią, nes koplyčioje per ankšta. Bet į koplyčią kasdien užsuka tikintieji, kurie čia meldžiasi, kalba rožinį, tyliai medituoja. Manau, kad tai ir yra tikroji šios koplyčios paskirtis. Čia, reikia paminėti, nėra klauptų. Čia viskas labai gražu, bet tai nėra svarbiausia. Lemiamos reikšmės čia turi tai, kad koplyčioje yra Bažnyčios dvasia, Jėzaus Kristaus dvasia, kad čia žmonės gali puikiai bendrauti ir tarpusavyje, ir su Dievu. Be jokios abejonės, prie šito nepaprastai prisideda ir naujieji Vaidoto darbai. Antraip žmonės čia neitų. Žinot, vokiškas mentalitetas yra toks: jei man čia kas nors nepatinka, aš čia ir neinu. Pastebėjau, kad kai Šv. Bonifaco koplyčioje atsirado Vaidoto Žuko darbai, jo puikios freskos, čia užsuka daugiau žmonių. Man rodos, tai ir yra pats geriausias teigiamas dailininko triušo įvertinimas.

Šv. Bonifaco koplyčios interjeras. Lauterbachas, 1996

SUBSIDIARUMAS AR...

Rūpesčių rūpestėlių mūsų visuomenėje apstu. Kas ir kaip juos išspręs?

Kiekvienam tenka rytą vakarą stovėti kaip už Lietuvą sukežusiuose troleibusuose ar mėgautis įstabiu rudu skysčiu, tekančiu iš vandentiekio čiaupų, lipti per kalnus sniego ir purvo, suverstus kaip pakliuvo net ir prie solidžių parduotuvių ar įstaigų.

Paprastai dėl tokių nepatogumų keiksojame troleibusų parką, komunalininkus, Seimą, Vyriausybę, ar dar bala žino ką. Dauguma net tyliai tikisi, jog ką nors pakeisti gali „stipri ranka“, „geras ūkininkas“. Dažniausiai galvoje turimas Prezidentas, Vyriausybės vadovas. Ką gi daryti? Atsakymas paprastas – išrinkti tokį „gerą ūkininką“ (geriausia – okupacijos nesugadintą žmogų, turintį vadovavimo patirtį), tai jis ims ir sutvarkys viską! Smagu būti bernu pas gerą ūkininką...

Visa bėda ta, kad užmirštame esant tokį daiktą kaip savivalda. Šiandien kiekvienas pyplys žino, kas yra Lietuvos prezidentas ar Seimo pirmininkas. Bet jei vilniečių ar bet kurio kito Lietuvos miesto ar rajono gyventojų paklaustumėte, kur jų savivaldybė, ką ji veikia, pagaliau – kur jų seniūnija, ar pažįsta seniūną, daugelis tik kraipytų galvas. O tų, kurie uoliai ir kantriai varsto savivaldybininkų kabinetų duris – aiški mažuma.

Gana greitai – kovo 23 d. rinksime savivaldybių tarybų deputatus. Kad ir kaip būtų gaila, būsimieji rinkimai greičiausiai vėl tebus įdomūs tik patiems politikams, apie juos rašantiems žurnalistams bei politologams. Rinkėjų aktyvumas mažėja su kiekvienais rinkimais. Jei tiek nedaug piliečių tenorėjo aktyviai išreikšti per keturis metus susikaupusį nepasitenkinimą Seimo rinkimuose ir paieškoti alternatyvos LDDP, tai ką jau kalbėti apie savivaldą. Kam vargintis, paklaus ne vienas – ko gi verta savivalda? Antai pažvelkim, kiek gali Seimas, Vyriausybė, Apskritis (jau nekalbant apie Prezidentą), ir kokios menkos savivaldybės tarybos galios. O be to valdžia jau pasikeitė...

Nėra ko kaltinti tik rinkėjų. Štai per praėjusius Seimo rinkimus konservatoriai neleido jų partijai priklausiusiems Vilniaus ir Kauno merams kelti savo kandidatūrą, kad būtų išlaikyta įtaka didžiausiuose Lietuvos miestuose. Tokia nuostata būtų prasminga, jei rodytų, kad savivaldos politikai, suprasdami savo atsakomybę prieš rinkėjus, siekia įvykdyti pažadus ir baigti pradėtus darbus. Dabar sąlygos dirbti, regis, pačios puikiausios. Aukštesnėse instancijose yra savos partijos žmonės, kurie ne tik netrukdyt, bet ir supras, padės. Deja, vienas aukščiau minėtų merų paskirtas apskrities viršininku, kitas – ministerijos patarėju. Kas gi tai? Gal kai kuriems politikams savivalda šiandien – tik laiptelis siekiant aukštesnės valstybinės valdžios?

Bėda ne tik ta, jog rinkėjai ar politikai nevertina, netgi negerbia savivaldos, ar neplečia savivaldybių kompetencijos. Daug svarbiau – kokiais principais ir vertybėmis remiamasi tvarkant politinį gyvenimą.

Vienas pamatinių demokratinės valstybės sistemos principų: valdžia turi būti kuo arčiau žmonių. Atrodytų paprasta. Lietuvoje šis principas suprantamas gana savotiškai. Rinkos rykliams, o ir vidutinėms žuvims parankiau turėti valdžioje savų žmonių, su kuriais galima sutarti, taigi išvengti klajonių įstaigų koridorijų džiunglėse. Na, o ne vieno socialiai pažeidžiamo žmogaus akimis valdžia tiesiog „privalo visada viskuo pasirūpinti“. Devyniasdešimt nuošimčių savivaldybės interesantų rūpi tik socialiniai klausimai. Tai gal ir nelabai gerai, bet šiais sunkiais laikais atrodo suprantama. Vargo spaudžiamų žmonių šiandien tikrai daug. Tačiau kaip suprasti tokius, kurie, kaip antai kokio nors griūvančio Šnipiškių namo gyventojai klausia, ar Seimo kandidatas padės susitvarkyti prakiurusį namo stogą. Tokių klausimų skatina ne tik žmonių noras ką nors gauti. Juos provokuoja ir patys politikai. Ne vienas politikas nesidrovėjo pažadėti ne tik naują stogą, bet ir aukso kalnus – svarbu, kad patiktų ir atiduotų balsą.

Tie laikai, kai valdžia „visais ir visada“ rūpindavosi, duodavo butą, darbą, atostogas Palangoje, o motiną pakeitęs partorgas paklausdavo: „Ši nau, ar viską padarei?“ (Justino Macinkevičiaus „Dvidešimtas pavasaris“ jau imami užmiršti. Vis daugiau žmonių suvokia esą atsakingi už savo gerovę. Sakyti, jog „savimi pasirūpinti gali tiktai pats“, darosi netgi madinga. Tačiau kuomet baigsis socialistinės sistemos transformacija – ne visai aišku. Po sovietinės mąstymų bei veikimą ribojančios sistemos griūties norisi kuo daugiau laisvės. Nu vienos kraštutinės ideologijos lengva nuklysti prie kitos. Tad šiandien gyvenant savotiškame įtampos tarp klasikinio liberalizmo bei centralizuotos valstybės idėjų lauke.

Perdėtas etatizmas, aišku, provokuoja neribotą laisvės siekį. Norisi nusimes visus pančius, nebeprispažįstami apribojimai. Tokių austruolių mažuma, bet ji yra pakankamai balsinga. O ir iš žiniasklaidos priemonėmis vadinamos „tribūnos“ paprastai girdimi būtent jų balsai. Eilini piliečiai paprastai nieko nesupranta tiesiog smalsiai visa stebi, tačiau pilną „laukinės laisvės“ bijo, vengia ir krato. Deja, baimė nėra pati geriausia alternatyva.

Dauguma ekonomistų ir politologų teigia liberalių ekonominių bei politinių reformų būtinybę. Tikima, jog tik privatus nuosavybė ir laisva iniciatyva gali pakelti ant kojų varganą Lietuvos ekonomiką. Vargiai rasime tokių, kurie teigtų priešingai. Tačiau lygiai taip ne vienas politologas teiginiui, kad vien tik *laissez faire* principu paremtų reformų nepakankama. Mat „leidimą veikti“ mūsų iškraipęs sąmonė dažniausiai supranta kaip laisvę nuo varginančių finansų inspektorų vizitų. Šiandien Lietuvoje faktiškai kuriami jokiomis formaliomis teisinėmis (ką jau kalbėti apie etines) taisyklėmis neparemta rinka, taigi jokiū būdu neįtikanti ne tik modernųjų, bet ir klasikinių liberalų vizijos. Šitokios politinės nuostatos kitaip, kaip tik „politiniu būdu valdžios“, nepavadinsi. Mintis „turti

gesni piliečiai – turtingesnė valstybė“ praranda prasmę, jei turtingi piliečiai nemoka mokesčių. Taigi darosi aišku, kad radikaliuoju individualizmu paremtas liberalizmas mums nepadės, nes gerove čia gali mėgautis tik labai maža dalis žmonių.

Totalitarinės valstybės idėjų propagavimu galėtume įtarti nebent kokią nors fantastinę, pogrindyje veikiančią maoistų grupelę. Tačiau mintis, jog valstybė yra visa ko pradžia ir pabaiga, mūsų visuomenės (pa)šamoneje tebegyva. Tai rodo kad ir minėta nuostata: „Valstybe, rūpinkis manim!“ Ši visa kuo besirūpinančios valstybės–globėjos idėja neretai atsispindi ne tik socialinės ar ir kitokios paramos reikalingų piliečių lūkesčiuose, bet ir valdžios vyrų bei moterų veiksmuose.

Dauguma turbūt sutiks, jog geriau būtų turtingu, sveiku ir laimingu, negu vargšu, ligotu ir nelaimingu. Taigi visi norime gyventi geriau. „Gerovės valstybės“ pavyzdžių toli ieškoti nereikia. Antai kad ir kaimyninė Skandinavija: šitokios socialinės programos vystomos! Galėtume ir mes. Dabar gi – tokioje Suomijoje bedarbio pašalpa didesnė už Lietuvos Respublikos ambasados pirmojo sekretoriaus atlyginimą. Turėtume tiek, kiek jie, ir mes galėtume sau šį tą leisti. Tik viena „smulkmena“: pinigų trūksta. Tačiau jei jų kada nors ir turėsime tiek, kiek suomiai, rojaus žemėje nesukursime. Popiežiaus enciklikoje *Centesimus annus* puikiai atskleistas pačios gerovės valstybės vidinis prieštaravimas: „Gerovės valstybė, kuri tiesiogiai kišasi į gyvenimą ir atima iš visuomenės jos atsakomybę, naikina žmogiškąją energiją, išpučia valstybės aparatą ir kartu be galo didina išlaidas“^{*}.

„Gerovės valstybė“, kaip ir individualistinė liberalioji sistema mums joks išganymas. Kaip gi tada įveikti tą atkaklų dualizmą: „individas versus valstybė“? Čia norėtusi paabejoti, ar toks dualizmas iš viso egzistuoja. Mat būtų pats laikas prisiminti, jog gyvename ne vieni, izoliuotai, o bendruomenėje: kartu su savo šeima, darbo bendrais, kaimynais, draugais, įvairių bendrijų bei organizacijų nariais. Taip pat ir tai, jog

politiškai svarbius sprendimus galime ir turime įtakoti ne vien rinkdami juos tiesiogiai priimančią Prezidentą, Seimą, per pastarąjį – Vyriausybę, bet ir savivaldybes bei dalyvaudami pačių įvairiausių nevyriausybinių organizacijų veikloje. Tai mūsų piliečio ausiai turėtų skambėti gana neįprastai. Bet iš tiesų *Lietuvos žmogus* tokį paraginimą suvokia kaip pabodusį moralizavimą.

Pabandykite pasakyti ne taip moralizuodami. Valstybės ir visuomenės veikla turi būti subsidiari. Paprastai tariant, tai, ką individas ar mažesni visuomenės vienetai gali pasiekti savo iniciatyva ir savo jėgomis, negali būti atimta ir paskirta didesniems visuomenės vienetais. Kartu kiekvienas individas ir grupė privalo padaryti tai, ką pajėgia. Kita vertus, subsidiarumas reiškia – o tai kartais ignoruojama – ir pagalbą „iš viršaus į apačią“. Individai bei mažosios grupės kartais nesusidoroja su savo uždaviniais. O jie

MININT JAV VYSKUPŲ PASTORACINIO LAIŠKO „EKONOMINIS TEISINGUMAS VISIEMS“ DEŠIMTIES METŲ SUKAKTĮ

Praėjusių metų pabaigoje Jungtinių Valstijų katalikai minėjo 1986 m. pasirodžiusio šios šalies vyskupų pastoracinio laiško pasauliečiams dvasininkams „Ekonominis teisingumas visiems“ (*Economic Justice for all*). Tuomet, kaip liudija patyrusieji¹, šis laiškas buvo sukėlęs aistringą atgarsį liberaliojoje spaudoje ir verslo bendruomenėje – vyskupai, o kartu ir visa Bažnyčia, buvo smerkiami už neleistino rinkos ūkyje socializmo propagandą ir moralinių principų kišimą ten, kur jie netenka reikšmės.

Dabar, šio laiško jubiliejaus proga JAV Vyskupų Konferencija paviešino naują, patobulintą senojo laiško teiginių variantą, pavadintą „Katalikiški ūkinio gyvenimo metmenys“ (*Catholic Framework for Economic Life*). Šįkart verslininkų reak-

¹ Čia ir toliau bus remiamasi Actono Religijos ir Laisvės studijų instituto Mičiganeprezidento, kun. Roberto A. Sirico analize, pasirodžiusia elektroniniame *Wall Street Journal* 96 12 10 leidinyje: *The Bishop's Big Econo-*

neretai vykdo ne tik savo, bet ir visuomenės uždavinius, tai yra veikia bendrojo gėrio vardan.

Pats laikas būtų tiems „negaunantiems“ visokių gėrybių iš valdžios piliečiams imtis jas kurti *patiems*. Valdžios struktūros privalo jiems ne tik netrukdyti, bet ir padėti: kurdamas palankią formalią ir neformalią atmosferą (teisės aktai, fondai, konsultacijos, pripažinimas etc.). Jei įmanoma, minėtas piliečių bei hierarchiškai žemesnių socialinių grupių iniciatyvas reikėtų savotiškai provokuoti. Tuo tarpu nyku darosi, kai mažai, jog net tie menki, savivaldybėms skiriami finansiniai ištekliai (kartu su gana detaliu biudžeto planu!) nuleidžiami iš viršaus. Centrinei valdžiai nėra reikalo bijoti suteikti savivaldybėms ir daugiau galios, ir daugiau atsakomybės.

Kostas Aliulis,
Paulius Milčius

cija turbūt bus kur kas palankesnė, nes dešimt bendrų teiginių, suformuluotų šiame kreipimesi yra žymiai lankstesni, nei ankstesnieji. Svarbiausia, apžvalgininkų nuomone, kad šiuose „metmenyse“ vyskupai moko savo kompetencijos – dorovinio nurodymo – ribose.

Bažnyčios kompetentingumas doroviškai auklėti šiuolaikines visuomenes labai dažnai ir daug kur yra ginčijamas, nors tos kompetencijos ribas yra gana aiškiai ir ne kartą nusakę krikščioniškojo socialinio mokymo teoretikai: mokydama visuomenę, Bažnyčia nesiūlo konkrečių politinių ar ekonominių modelių, tačiau nurodo būdus, pateikia principus, kuriais vadovaujantis galima siekti dorovingesnio visuomeninio ir ūkinio sambūvio. Kodėl jo reikia? Na, pirmiausia dėl to, kad minėtas „spartus pasaulinės ekonomikos vystymasis“ yra labai problemiškas ir dažnai bei daug kur reiškia ne tautų pažangą, bet atžangą ar bent jau stingulį, o pasaulinio ūkio ir pasau-

mic Tent. Kun. Sirico yra katalikas, jo analitinės apžvalgos pasirodymas šiame pripažintame verslo ir finansų pasaulyje leidinyje liudija, kad jo socialinių ekonominių Bažnyčios dokumentų vertinimai sulaukė pripažinimo.

* Plg. Höffner J. *Krikščioniškasis socialinis mokymas*. – V.: Aidai, 1996. – P. 42.

linės rinkos atsiradimas sukelia ir pasaulinį nedarbą bei skurdą. Pastarosios blogybės, trumpai tariant, žemina žmones, atima iš jų galimybę išlaikyti savo žmogiškąjį orumą, kurį Bažnyčia tiki esant prigimtą kiekvienam. Tik dorovinis dabartinių ūkinių ir visuomeninių sąveikų perorientavimas leistų padėti atkusti „mažiausiesiems iš mūsų“, kaip jau šimtmetį moko hierarchai.

Neabejotina, kad ten, kur slypi svarbiausia šiuolaikinio pasaulinio ūkio šerdis – Jungtinėse Amerikos Valstijose – Bažnyčios skelbiamas mokymas apie dorybėmis įprasminamą ekonominį ir visuomeninį gyvenimą susilaukia karščiausių diskusijų. Tad natūralu manyti, kad JAV vyskupų pastangos suvokti būtiną moralinį šiandienybės matmenį gali būti vertingos ir mūsų skaitytojui, besidominčiam Lietuvos įsitraukimu į pasaulio ūkį.

Kuo gi JAV yra svarbios Bažnyčiai? Siūlydama kryptį globaliems keblumams spręsti Bažnyčia, žinoma, visuomet su vilimi žiūri į labiausiai išsivysčiusias tautas, teigdama, kad jos turi dorovinę pareigą padėti bandantiems atsistoti ant kojų kraštams. Kita vertus, net pačios vargingiausios visuomenės negali būti atleistos nuo atsakomybės už savo likimą ir visų joms prieinamų galimybių išnaudojimą. Tiksliau, sekant Šventojo Tėvo mintį, kiekvienas, be visų savo prigimtinių teisių turi ir dorovinę pareigą būti teisingas ūkiniuose ir visuomeniniuose santykiuose, tačiau šios pareigos laikymas priklauso nuo to, ar tu esi galingas, ar stokoji: turėdamas galią (kapitalą, įtaką), atsakai už kitus, būdamas nepriteklėje, atsakai už save. Taip dorovinis „laiko ženklų“ iššūkis tampa lygiavertis tiek JAV, tiek, pavyzdžiui, Lietuvai.

Šnekant apie Jungtinių Valstijų katalikų matomus „laiko ženklus“, dera paminėti šį bei tą iš priešistorės. Pačią sąvoką „laiko ženklai“, dabar itin daug kur vartojamą, nukalė pasaulio vyskupai Vatikano II Susirinkimo baigiamojoje enciklikoje *Gaudium et Spes*. Tai buvo apskritai pirmasis vyskupų bandymas prisidėti prie visuomenės mokymo tradicijos ir tai svarbu paminėti dėl to, kad jų Mokymo interpretacijos labiau progioskos, labiau priartėja prie konkrečių pasaulio ar at-

skirų kraštų aktualijų. Dėl to, kita vertus, šie dokumentai ir nėra tokie autoritetingi kaip bendresnės popiežių enciklikos ir juos reikia dažniau reformuluoti.

Tai gi „skaityti laiko ženklus“ vyskupai bandė ir vėliau – amerikiečių hierarchų skelbti dokumentai atliepia būtent šią Magisteriumo šaką. 1971 m. atliepiant į septinto dešimtmečio politines ir ūkines krizes, pasirodė naujas pasaulio vyskupų kreipimasis – laiškas „Teisingumas pasaulyje“ (*Justice in the World*). Būtent jame buvo ypač pabrėžta teisingumo dorybės reikšmė sprendžiant nūdienos problemas. Buvo teigiama, kad pati Bažnyčia privalo būti teisingumo liudytoja, ypač tuo, kaip Ji elgiasi su savo nariais – pasauliečiais ir dvasininkais. Vos ne patarle tuomet tapo šio anglų kalba parašyto laiško posakis, jog „Teisingumas yra konstitutyvus Evangelijos liudijimo matmuo“². Tiesą sakant, vėlesnėms kartoms šis teisingumo garbystymas pasirodė net perdėtas ir buvo aiškinamas tuo, jog tuometinis vyskupų sinodas buvo dominuojamas „Trečiojo pasaulio“ katalikų, užsikrėtusių vėliau pasmerkta „išlaisvinimo teologija“.

Šiame kontekste 1986 m. amerikiečių Bažnyčios vadovų surašytas „Ekonominis teisingumas“ buvo nelyginant jau esamų katalikiškų pasaulinės situacijos vertinimų perkėlimas į „vietines sąlygas“. Tačiau jis išsikiria keliomis savo įžvalgomis, kuriomis vėliau naudojosi visa Bažnyčia.

Pirmiausia, patys amerikiečiai katalikai suvokė, kad pasaulinio ūkio recesijos ir su jomis susijusios socialinės katastrofos daug kuo priklauso nuo jų šalies elgesio pasaulio rinkoje. Amerikietiškas gyvenimo būdas tapo gyvenimo etalonu, kartu jis pasirodė nepasiekiamas daugumai besivystančių tautų ir bent jau nesiekiamas kai kuriems išsivysčiusiems kraštams.

JAV verslas ir politika įtakoja visą pasaulį, dėl to šios šalies galingiesiems bei visuomenei tenka ypatinga atsakomybė. Tačiau kokie šio globalaus dominavimo atžvilgiai yra esmingiausi ir labiausiai nerimą keliantys? Visų pirma didelis

² *Catholic teaching on the economy and social responsibility* (iš: dennis @ mvmar. enet. urbe. grv. urbe. it).

kapitalo paslankumas ir greitėjanti technologijų vystymasis labai veikia visų šalių darbo rinką: dėl to plūpsniais padidėja nedarbas. Planetos resursų alinimas didina skurdą. Šiuolaikiniai ekonominės veiklos įpročiai ir struktūros visai neremia šeimos gyvenimo. Galiausiai (tai buvo ypač svarbu devintajame dešimtmetyje ir vėl tampa aktuolu dabar), JAV ir išsivysčiusių kraštų ekonomika nemažai pelnosi iš ginkluotės tiekimo, o jo pasekmė – daugiau smurtinių mirčių visoje planetoje.

Toks situacijos įvertinimas, kas įdomiausia, buvo atliktas vyskupams intensyviai tariantis su politikais, verslininkais ir visų galų ekspertais. Tačiau, turint omenyje tuo metu dar „aštrų“ teisingumo imperatyvą, jų išvados pribloškė liberaliuosius Reagano eros sluoksnius: amerikiečiai hierarchai patarė siekti visuotinė teisės dirbti – sukurti daugiau darbo vietų, perkvalifikuoti bedarbius, stiprinti švietimą, žodžiu, sukurti *lygias* įdarbinimo sąlygas visiems. Tai būtų reikalavę ir mokesčių sistemos reformos socialinė rūpybos link, kas buvo neįmanoma turin omenyje tų laikų „minimalios valstybės tendencijas JAV vidaus politikoje.“

Kita vertus, be šio skandalingo „socializmo piršimo“, vyskupai pasakė šį teikšmingo ir Bažnyčios atžvilgiu: ji, tai pat samdydama žmones, privalo įrodyti, ką skelbia puikia savo reikalų vadyba, teisinga įdarbinimo politika ir etiškas investavimo pavyzdžiu. *Practice what You preach!* – toks šūkis tuo metu taikliai apmažino neigiamų atsiliepimų srautą.

Kokie šio epochinio laiško pėdsakai matomi šiandien? „Visuomenė ligi šic neatsakė į mūsų kvietimą didesniai teisingumui!“ – teigia Johnas Carras – JAV vyskupų Konferencijos atstovas spaudai. Prieš dešimtmetį pasirodęs laiškas nebuvo ekonomistų vadovas, tai buvo prašymas atkreipti visuomenės dėmesį į savo pakraščius. Į jį, deja, atsiliepė pati Amerikos Bažnyčia: pasak Carras, ji dabar turi svariausių benamių ir alkstančių gelbėjimo patyrimą.

Padėtis per dešimtį metų, Carro nuomone, tik pablogėjo – nedarbo ir skurd mastai išaugo, o Amerikos ūkis suskilį tris veik nepriklausomas ekonomika – neviltyje gyvenančių „pašalinių“ (we-

fare) skurdžių, kovojančio už išlikimą *middle class* ir klestinčių turčių. Bažnyčios laikysena tokiomis sąlygomis išlieka tokia pati „kontrakultūriška“, kokia ji buvo 1986 m. Vyskupas Williams S. Skylstadas paminėjo kitus nemažiau įdomius laiško jubiliejaus aspektus. Pagrindinis laiško klausimas buvo: „ar ekonominis gyvenimas skatina mūsų bendrabūvį, ar grasina jam?“ Dabar jis tik dar aštresnis dėl išaugusios pasaulinės ekonomikos nestabilumo. Kaip sako kai kurie JAV ekonomistai, nuo 1950 m. pasaulio ūkis išsiplėtė šešeriopai – bet ar nuo to *visiems* tapo geriau?

Tad praėjusių metų lapkritį JAV Vyskupų Konferencija paskelbė savo „Ekonominio gyvenimo metmenis“, norėdama dar kartą mesti iššūkį įprastinei ekonominio mąstymo konjunkčiai. Štai dešimt punktų, turėsiančių dar kartą suvienyti katalikus kovoje prieš skurdą pažangiausioje pasaulio šalyje:

1. Ūkis gyuoja asmeniui, o ne atvirkščiai: kaip *The Wall Street Journal* komentuoja Robertas A. Sirico, tai reiškia, kad ekonominės struktūros nėra kažkokie nuasmeninti agregatai, bet esti dėka žmonių ir turi būti tvarkomi pagal jų prigimtį. Šis teiginys niekuo nesisikiria nuo Šventojo Tėvo enciklikos *Centissimus Annus* išvadų.

2. Visas ūkinis gyvenimas turi būti įprasminamas doroviniiais principais: kaip įprasta teigti Magisteriame, ūkinė veikla ir įstaigos turėtų būti vertinamos pagal tai, kiek jos skatina žmogaus asmens gyvybę bei orumą, kiek jos remia šeimą ir tarnauja bendrajam gėriui. Šioje vietoje, daug aiškiau nei ankstesniame laiške ir net priešingai jam, Amerikos vyskupas pasisako prieš didžiavalstybinę rinkos kontrolę ir biurokratizuotą didelių mokesčių sistemą. Pastarojo dešimtmečio patirtis parodė, kad šeima geriau yra skatinama doroviškai tvarkomoje laisvojoje rinkoje, nei valstybinio monopolio sąlygomis, – teigia komentatoriai.

3. Esminis kiekvienos ekonomijos matas yra tai, kaip joje išsitenka vargšai ir silpnesnieji: tačiau čia nesakoma, kad šis matas yra vienintelis, kaip teigė „išlaisvinimo teologija“, ir visuomenė tokiu

būdu neskirstoma į marksistiškai konfrontuojančias klases, kaip atsitiko kai kuriuose septinto ir aštunto dešimtmečio Magisteriame dokumentuose.

4. Kiekvienas turi teisę užsitikrinti pagrindinių savo poreikių patenkinimą (t.y. maistą, rūbus, pastogę, švietimą, sveikatos apsaugą, saugią aplinką ir ūkinį saugumą): Sirico nurodo, kad ir šį kartą kritikai užsipuola vyskupus, neįsiklausydami į esminį šio principo įvardijimo skirtumą, neleidžiantį, kaip anksčiau, kaltinti Bažnyčią socializmu – čia kalbama apie teisę užsitikrinti, tai yra parodyti asmeninę iniciatyvą, o ne parazituoti socialinės rūpybos sistemoje.

5. Kiekvienas turi teisę ūkinei iniciatyvai, produktyviam darbui, teisėtam atlygiui, deramoms darbo sąlygoms ir profesinių bei kitokių susivienijimų organizavimui: „ūkinė iniciatyva“ (Jono Pauliaus II nukalta sąvoka) yra, iš esmės, verslo iniciatyva, o ankstesnė „teisė darbu“ čia pabrėžtinai virsta pareiga produktyviam darbui. Be to, čia apdairiai pasakoma, kad darbovietėse gali būti kuriamos ne vien profsąjungos. Tai vėl atima kritikams dingstį kalbėti apie „socializmą“.

6. Visi žmonės, tiek, kiek pajėgia, turi atitinkamas pareigas dirbti ir aprūpinti savo šeimas bei turi įsipareigoti teikti savo įnašą pačiai visuomenei: dar kartą skelbiamos teisės yra atsveriamos pareigų, be kurių neturėtų prasmės.

7. Ūkinyje gyvenime laisvoji rinka turi savo privalumą, bet ir aiškias ribas; vyriausybė turi esminę atsakomybę, jos galia taip pat ribojama; savanoriški susivienijimai yra nepakeičiami, tačiau negali pakeisti valstybės teisingumo vykdymo ir rinkos vyksmų užtikrinimo: atrodo, Bažnyčia vis ryškiau (bent jau JAV) linksta prie kapitalizmo.

8. Visuomenė, savo ruožtu, turi dorovinę prievolę užtikrinti savo narių būtinų poreikių patenkinimą bei teisingumo vykdymą ūkinėje sąveikoje, reikalui esant, panaudodama ir valstybinę galią: vyriausybė turi sudaryti būtinas sąlygas sėkmingai ir teisėtai ūkinei veiklai.

9. Darbininkai, darbdaviai, vadybininkai, biržų agentai ir vartotojai – visi yra doroviniai ūkinio gyvenimo veikėjai: nuo

jų pasirinkimų, iniciatyvos, kūrybingumo ir investavimo priklauso ūkinė gerovė, o kartu bendrabūvis ir socialinis teisingumas: tai reiškia, kad Bažnyčia vėl primena asmeninės etikos svarbą ūkinėje sąveikoje, ypač versle.

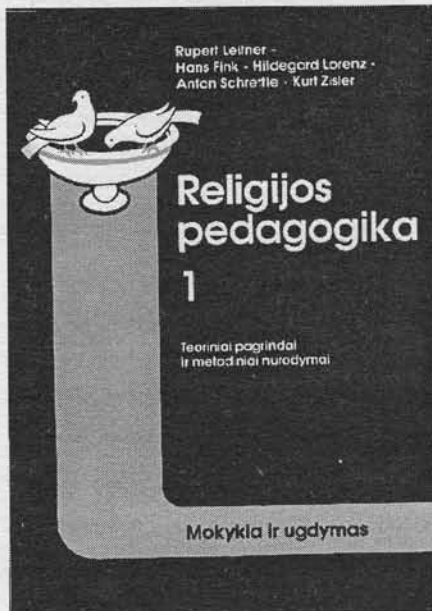
10. Paskutinis punktas skelbia, jog pasaulinė ekonomika turi akivaizdžius dorovinius matmenis ir ryškias pasekmes žmonių gyvenimui. Pasirinkimai investuoti ten ar šen, prekyba, pagalba ir plėtra turi būti nukreipti žmonių gyvybių ir pagrindinių teisių užtikrinimui, ypač ten, kur šiems dalykams gresia dideli pavojai, kad ir kur tai būtų. Taip amerikietiškas Magisteriame variantas pasisako prieš protekcionizmą ir nacionalizmą, gyvuojančius savo pasaulinių kaimynų skurdo ir nelaimių sąskaita.

1986 m. laišką palyginus su šiais naujais principais matyti, kad esminės patisos atsirado vietose, labiausiai nesiderinančiose su šiuolaikinio kapitalistinio ūkininkavimo dvasia. Bažnyčia šia prasme neatsisakė savo vaidmens priminti dorovės matmenį visuomenei, ji tik subtiliau pritaikė jį naujoms ekonominėms sąlygoms. Toks socialinio mokymo „derinimasis prie laiko“ yra būdingas jam nuo pat jo gyvavimo pradžios: prisiminkime, kad per visą XIX a. Bažnyčia kreivai žiūrėjo į kapitalizmą ir demokratiją ir tik Leono XIII pastangomis pozicijos pasikeitė ir prasidėjo aktyvus ginčas su pasauliu dėl teisingos kasdienybės sutvarkymo.

Amerikiečių vyskupų pavyzdys yra svarbus tuo, kad abiejų jų dokumentų atveju tikrai ginčytasi: panašios reakcijos toks dokumentas tikrai nebūtų susilaukęs krikščionių demokratų dominuojamame Vokietijos *Sozialstaat* ar kurioje kitoje šalyje, kurioje Bažnyčia skelbia savo patarimus pasauliečiams. Ta prasme šios mūsų skaitytojo dėmesiui pateiktos idėjos yra iškovotos ne abstrakčiuose krikdemų ar katalikų intelektualų diskusijose, bet kasdieniais sprendimais, bandant paversti Bažnyčia pavyzdiniu ūkiu. Iš šios patirties vertėtų pasimokyti ir mūsų katalikams „visuomeninkams“.

Algis Davidavičius

Knygos ir žurnalai

Religijos pedagogika / Vertė J. Baltušienė, R. Grucė ir kt. Lietuvai adaptavo s. B. Briliūtė. – K.: Tarpdiecezinės katechetikos komisijos leidykla, 1996. – D. 1 (Hans Fink, Rupert Leitner ir kt.). – 173 p.; D. 2 (Klaus Egger, Alois Hadwiger ir kt.). – 220 p.; D. 3 (Heinrich Badura, Oskar Dangel ir kt.). – 252 p. – 1 000 egz.

Pirmas įspūdis – džiaugsmas, kad išėjo rimtas religijos pedagogikos veikalas lietuviškai. Vien knygos viršelis (įskaitant simbolišką piešinį – geriančius balandžius) ištroškusiame patikimų pedagogikos žinių tikybos mokytojų ar besirengiančiam juo tapti studentui žada labai daug: ir teorinius pagrindus, ir metodiką.

Deja, teoriniai pagrindai nėra išsamūs. Antai turinyje pirma dalis pavadinta „Pagrindiniai religijos pedagogikos principai“, tačiau skyrių („Religijos pedago-

gikos antropologinės ištakos ir objekt-yviosios prielaidos“, „Religinio auklėjimo gairės“, „Religinio auklėjimo pripažinimas“, „Religija ir asmenybės ugdymas“, „Religinių pažiūrų struktūra“, „Religinė patirtis“, „Religinė socializacija“, „Etikos mokslas“) bei posyrių antraštės kelia abejonę, ar iš pateikiamos medžiagos skaitytojas sugebės suvokti religijos pedagogikos principus? O ir antra dalis, kurioje skaitytojas turėtų rasti žadėtus metodinius nurodymus, kaip rodo jos pavadinimas „Religinis auklėjimas mokykloje“ ir skyrių antraštės („Mokyklos kultūra“, „Mokyklinė malda“, „Tikybos pamoka bendrojo lavinimo mokykloje“), kažin ar gali pateisinti lūkesčius dabartinio mūsų tikybos mokytojo, jau išgyvenusio laikotarpį, kai buvo „maitinamas“ pirmais po ranka pasitaikiusiais (nors kartais ir vertingais) pamokymais, patarimais bei nurodinėjimais. Šiandien tikybos mokytojas vis atkakliau reikalauja nuoseklių, sistemingų, pagrįstų bei patikimų žinių apie tai, ko ir kaip jis turėtų mokyti. Juolab kad „šis mokymas turi būti ne improvizuotas, o sistemingas, atitinkantis programą, vedančią į aiškiai nustatytą tikslą; mokymas nukreiptas į esmę, nesiekiantis nei aiškinti visų išskylančių klausimų, nei tapti teologiniais samprotavimais ar moksline egzegetika; [...] išsamus krikščionybės įvadas, apimantis visas krikščioniškojo gyvenimo dalis“ (Jonas Paulius II. *Apaštalinė adhortacija Catechesi Tradendae*, 21).

Poetiškos įžangos pabaigoje randu vieno iš autorių (kuris gal yra ir knygos sudarytojas?) įspėjimą, kad „knygoje keliami tik kai kurie pagrindiniai religijos pedagogikos klausimai“ (p. 8). Jeigu tik kai kurie, tada, suprantama, veikalas ieš-

koti pagrindinių religijos pedagogikos principų ar išsamių metodinių nurodymų būtų naivu.

Gerai, manau, tegul bus tik kai kuriatačiau kodėl tokio pavadinimo veikalas („Religijos pedagogika“) keliami tik k kurie ir kodėl būtent tie klausimai, skaitytojų tikriausiai reikėtų žinoti.

Dėl to vos atvertusi knygą, pasigedavau 1) išsamios knygos sudarytojo įžango kurioje būtų pateikta motyvuota visų trijų veikalų dalių struktūra, išskelti konkretūs tikslai, apibrėžti keliamų klausimų atrankos kriterijai, suformuluotos esminės išvados, pristatyti autoriai; 2) pratomės lietuviškajam leidimui, kur būtų pat aiškinta, kodėl šis veikalas pasirinktas išversti į lietuvių kalbą, ką jis iš tikrųjų naujo gali duoti tikybos mokytojų ir juo besirengiančiam tapti studentui, kaip suprasti „adaptuoti Lietuvai“?

Kai įžangoje veikalas argumentuotai nepristatomas, suprantama, gali kilti nemažai nesusipratimų tarp autorių ir skaitytojų. Abejotina, ar tikslinga taip vadinti knygą, kuri tėra įvairių autorių straipsnių rinkinys ir kurio atsiradimą, kaip rašoma pirmos dalies įžangėlėje, „paskatino bendradarbiavimas ir diskusijos su Austrijos pedagoginių akademijų ir religijos pedagogų Katalikų darbo bendrosios nariomis“ (p. 8). Straipsniai įžangėlėje vadinami „studijų tekstais“, kai kurie parašyti beveik prieš 20 metų.

Juk ne tas pats imti į rankas straipsnių ar studijų rinkinį ir teorinius pagrindus bei pagrįstas metodines rekomendacijas pateikiantį veikalą. Straipsnių rinkiniai dažnokai būna „nuomonių lygio“ o teorinėmis koncepcijomis pagrįsti veikalai lygiuojasi į tiesas. „Suvokdami savęs ieškojimų ir teiginių apie katechetinį mokymą įtaką, teologai ir egzegetai priv-

lo sergėti, kad nepateiktų už tikrą tiesą to, kas priklauso nuomonių sferai arba yra ekspertų diskutuojami klausimai“ – įspėja Jonas Paulius II (*Apaštalinė adhortacija Catechesi Tradendae*, 61). Esu įsitikinusi, kad to labai sergėtis turėtų ir religijos pedagogai: tiek mokslinius laipsnius turintys teoretikai, tiek savo patirtį apibendrinantys bei įvairiais klausimais rašantys pedagogai praktikai.

Turiu progos matyti, su kokia pagarpa ir pasitikėjimu ima mokytojai į rankas „Religijos pedagogiką“, tikėdamiesi ten rasti ne tiek nuomonių, kiek tiesų. Net tų beveik 50 litų, pasitaręs su savo pedagogine sąžine, nepagaili skirti iš skurdžios algos mokytojas, iš dar skurdinės stipendijos Tikybos katedros studentas... „Juk tai RELIGIJOS PEDAGOGIKA, tai – ko mums labai labai reikia!“ – taria ne vienas.

Ir aš, skaitydama „Religijos pedagogiką“, ieškau tikrų pedagogikos tiesų. O „autoriai tikisi, kad sugebės pateikti religinius dalykus kaip nenuginčijamą visapusiško auklėjimo aspektą“ ir „sužadins norą apmąstyti žmogiškosios būties tikslus ir parametrus“ (p. 8). Nelaibi suprantu, kaip ir kokie „religiniai dalykai“ gali būti visapusiško auklėjimo aspektas? Gal čia vertėjai iškreipė mintį? Na, o tikybos mokytojui (kuriam visų pirma skirtos šios knygos) „norą apmąstyti žmogiškosios būties tikslus ir parametrus“ kažin ar ne labiau gali sužadinti specialiai tam tikslui skirta literatūra, kurios jau turime palyginti ne taip mažai. Apmąstymams siekiame Tomo Kempiešio, šv. Kūdikėlio Jėzaus Teresės, Louižo Evely, Clive Stapleso Lewiso, Karlo Rahnerio, Josepha Ratzingerio, Jono Pauliaus II, Kęstučio Trimako, Juozo Zdebskio ir kt. darbų bei minčių.

Kitas knygos vertę mažinantis trūkumas – tiksliai nenurodyti šaltiniai, kuriais remiantis daromos vienokios ar kitokios išvados. Todėl „Religijos pedagogikoje“ publikuojami straipsniai tarsi be virtų, gilių šaknų. Pavyzdžiui, iš pavadinimo labai įdomus ir reikalingas būtų Hanso Finko straipsnis „Religijos pedagogikos antropologinės ištakos“ (1 d., p. 11–22), bet kuo pagrįstas čia svarbių sąvokų aiškinimas? Bandydamas trečiajame puslapyje paaiškinti, kas yra „tikroji

religija“, „dirbtinė religija“, „religijos pakaitalas“, autorius pamini tik Ericho Frommo pavardę ir daro išvadą: „Praktiniu požiūriu ir plačioji E. Fromm religijos sąvoka, ir tikroji religija, ir dirbtinė religija arba religijos pakaitalas yra beveik lygiaverčiai, nes žmogus negali apsieiti be vienos kurios iš jų“ (p. 12). Toliau autorius, teigdamas, kad iki šiol dar nėra pavykę rasti visapusiškai priimtino religijos sąvokos apibrėžimo, mano, kad bus naudinga paaiškinti objektyviosios ir subjektyviosios religijos sąvokas.

Turime kelias autoriaus nuomones, bet kuo jos sustiprina religijos pedagogikos pagrindus, ką jos pasako skaitytojui? Jeigu, tarkim, tikybos mokytojas pritaria autoriaus teiginiui, kad žmogus „negali apsieiti be tikrosios ir dirbtinės religijos“, vadinasi, jis vienodai turėtų ugdyti ir tikrąjį, ir dirbtinį religingumą su visais tikrosios religijos pakaitalais?!

Jeigu tikybos mokytojas bus plačiau susipažinęs su Frommo sekuliariniu humanizmu ir ateistine religijos traktuote, jis iš karto suvoks, kur gali nuvesti Frommo pažiūromis paremtas religijos aiškinimas. O jei mokytojas gerai nežino, kas yra Frommas?

Pagaliau visi tikybos mokytojai numano, kad vadinamoji Georgo Friedricho Hegelio dialektinė logika – Dievo mirties teologijos ideologė?¹ Manau, ne visi suprass, jog tenka labai kritiškai vertinti Hegelio filosofiją paremtą subjektyviąją ir objektyviąją religiją ir iš jos išplaukiantį tikybos mokytojo uždavinį – išmokyti vaiką pajusti aplinką dėl to, „kad mus supanti aplinka yra veikiamą objektyviosios religijos“. Nežinau, kaip šį uždavinį mokytojas turėtų įgyvendinti, ir nemanau, kad šią miglotą nuomonę jis turėtų suvokti kaip tiesą.

Suprantama, ramsčiuojantis Hegelium, Sigmundu Freudu, Frommu, galima priieiti išvados, kad „religija ir šiandien yra vienas iš pagrindinių gyvenimo interpretavimo variantų“ (p. 16), kad ji yra viena iš lygiagrečiai egzistuojančių vertybių, galinčių laiduoti gyvenimo prasmę. Autorius skiria keturias gyvenimo prasmę garantuojančias vertybes: partnerį,

profesiją, hobį, religiją (p. 21), ir pastebį, jog „išskirtus vienai vertybei, išlieka kitos prasmę užtikrinančios vertybės“ (p. 22). Vadinasi, jei yra partneris, profesija, hobs, tai religija tarsi nebūtina, žmogus ir be jos gali gyventi prasmingą gyvenimą. „Dėl to į pirmą pradžią pasitikėjimą reikia žiūrėti ne tik kaip į sielos sveikatos, bet ir kaip į meilės bei seksualinės moralės ir elgesio, taip pat į religijos išpažinimo sugebėjimą“ (p. 20).

Kiekvienam žmogui valia turėti savo nuomonę ir valia ją reikšti, bet religijos laikymas viena iš paralelinių vertybių neatitinka Katalikų Bažnyčios mokymo.

Beje, toje pačioje knygoje vos už kelių puslapių kitas autorius (Kurt Zisler), teigdamas, kad „religija konkrečiai perteikia visaapimančią gyvenimo prasmę, garantuoja aukščiausias vertybes ir absoliučius kriterijus“ (p. 24), prieštarauja pirmojo straipsnio autoriaus nuomonei apie religiją kaip apie paralelinę vertybę.

Kadangi, kaip supratau, religijos sąvokos aiškinimas laikomas vienu iš pagrindinių religijos pedagogikos problemų, tai į klausimą, kas yra religija, bando atsakyti keletas autorių, pvz., „religija, kaip mes ją suprantame, yra išgyventas jausmas, įrašytas į žmonių širdis ir dėl to visiems tikintiesiems ypatingai svarbus“ (1 d., p. 24), „religija – mūsų interpretavimo modelių ir identiteto struktūrinis elementas“ (1 d., p. 43). Skaitytojui nelengva iš įvairių kartais viena kitą papildančių, o kartais viena kitai prieštaraujančių nuomonių išsilukštenti tiesą.

Antras, mano supratimu, klausimas, kurį autoriai priskiria prie pagrindinių – religinio auklėjimo tikslai, pvz., „religinis auklėjimas tėvų namuose reiškia: [...] ugdyti jame krikščionį, pasiryžusį be kritikos priimti visus teiginius apie Dievą“. Gal tai būtų tinkama diskusinio pobūdžio tekstuose, bet jeigu kalbama apie teorinius religijos pedagogikos pagrindus, tai kažin ar tie pagrindai gali būti pakankamai stiprūs, jei jie sulipdyti iš tokios nuomonių mozaikos?

Padvelkia visišku vertybių ir nuomonių pluralizmu, kuris, pasak straipsnio „Etikos mokslas“ autoriaus Antono Schretles, „nėra vien pasaulietinės visuomenės apraška. Net religijoje ir Bažnyčioje yra

¹ Žr. Paškus A. *Idėjų sankryžoje*. – K., 1992. – P. 271–274.

nuomonių įvairovė (moters vietos Bažnyčioje, seksualinio gyvenimo, skrybę, celibato ir kt. klausimais), kurių suvienodinimas šiandien tiesiog neįmanomas“ (1 d., p. 113). Jeigu, autoriaus teigimu, šiais klausimais nuomonių neįmanoma suvienodinti, tai ar įmanoma jas suderinti ir kitais Bažnyčios mokymo klausimais? Jonas Paulius II labai aiškiai ir tiesiai enciklikose, ypač *Veritatis Splendor*, *Evangelium Vitae*, pasisako prieš bandymus savaip interpretuoti Katalikų Bažnyčios tiesas ir ardyti vidinę Bažnyčios vienovę. „Būtina iš naujo peržvelgti Bažnyčios moralinio mokymo visumą, idant būtų primintos pagrindinės katalikų doktrinos tiesos, kurioms iškyla iškreipimo ar atmetimo pavojus. Mat nauja situacija susiklostė pačioje krikščionių bendruomenėje, pasklidus daugeliui humanitarinio, psichologinio, socialinio ir kultūrinio, religinio ir net grynai teologinio pobūdžio abejonių ir prieštaravimų Bažnyčios moraliniam mokymui. Tai jau nebe ribotos ir atsitiktinės priešpriešos, bet visuotinis ir sistemingas, tam tikromis antropologijos ir etikos koncepcijomis grindžiamas mėginimas užginčyti moralinį paveldą“, – rašo Jonas Paulius II (*Veritatis Splendor*, 4). Tikybos mokytojas pats privalėtų turėti labai aiškius orientyrus, kad galėtų mokiniams padėti pasirinkti vertybes. Jonas Paulius II reikalauja, kad „katechezė turi iškilti virš vienašalių skirtingų tendencijų – vengti „dichotomijos“ – net ir interpretuojant teologiškai panašius klausimus“ (*Catechesi Tradendae*, 52).

Kaip interpretacija-nuomonė gali mesti šešėlį į tiesos „lauką“, rodo įdomus, turingas straipsnis „Muzika ir religija“ (Antonas Schrettle): „Vakarų Bažnyčios istorijoje išpuoselėtam Marijos paveikslui – benį pastaraisiais metais – yra būdingas nuolankus atsidavimas ir klusnumas. Todėl primygtinai vis cituojamas svarbiausias sakiny: „Tebūna man, kaip tu pasakei“ (*Lk* 1, 38). Be abejo, tai stipriai paveikė mūsų kultūroje moters įvaizdį, atsispindėjusį net ir pačių moterų savimonėje. Šiais laikais daugeliui moterų imponuoja visiškai kitas įvaizdis: savarankiška moteris, nepalenkta jokioms tradicinėms schemoms, kuriomis remdamiesi vyrai ją norėjo paversti ir

pajungti savo tvarkai. Toks požiūris kitaip formuoja gyvenimą: savimone ir savo vertės jautimu.“ (3 d., p. 228).

Jeigu teisingai supratau, tai autorius teigia nuomonę, kad Dievo Motinos nuolankumas ir klusnumas, išreikštas sakiniu: „Tebūna man, kaip tu pasakei“², neigiamai veikia moters savimonę ir menkina jos vertę. Vadinasi, Marijos nuolankumo ir klusnumo aukštūnimas Bažnyčioje – viena iš moters nepilnavertiškumo bei vergiškumo priežasčių?! Ir šiais laikais tokio įvaizdžio atsikračiusi moteris įgavo vertę?!

Pabaigoje norėčiau iškelti keletą klausimų.

Ar derėjo straipsnių ir studijų rinkinį, kuris, keldamas tik kai kurias religijos pedagogikos problemas, daugeliu atvejų priklauso nuomonių sferai, pristatyti kaip religijos pedagogikos teorinius pagrindus?

Ar nebuvo galima, apsvarsčius Tarpdiecezinėje katechetikos komisijoje, atrinkti tuos straipsnius, kurie iš tikrųjų dabar reikalingiausi mūsų tikybos mokytojams ir studentams? Nejaugi tikybos mokytojas turi pradėti aiškintis: kas yra religija, kokie religinio auklėjimo ar ugdymo tikslai, kokios religijos funkcijos, kas ir koks yra Dievas, kas yra tikėjimas, ką reiškia tikėti, kas yra Kristus, kas yra sąžinė ir pan.? Suprantama, gilintis į tuos klausimus, stiprinti teorinius pagrindus tikybos mokytojui būtina be paliovos. Bet ką nauja atskleidžia ne vienas šio rinkinio diskusinis straipsnis? Žinoma, jeigu mes būtume tokie turtinigi, kokie esame neturtingi, tai galima būtų išversti ir išleisti ne vieną panašų straipsnių rinkinį (iš vokiečių, anglų, prancūzų, lenkų kalbų): vis ką nors pamąstymui ar diskusijoms rastume. Bet gal tarp nuomonių įvairovės ir pasiklysti galima?

Ar galima šitaip suredaguotą (o gal neredaguotą?) knygą „išleisti į žmones“? Ar galima šitaip negerbti gimtosios kalbos? Lankantis tikybos mokytojų pamokose į akis krinta žema kalbos kultūra, labai menkinanti tikybos pamokų kokybę. O štai tikybos mokytojai gauna į

² Autorius cituoja tik dalį sakinio (žr. *Lk* 1, 38), o tai keičia prasmę.

rankas patikimos leidyklos išleistą knygą, kur netaisyklinga ir neaiški lietuvių kalba šaukiasi gero redaktoriaus, nes kartais tiesiog sunku suprasti, ką norima pasakyti, pvz., „būti religingam reiškia atitinkamai elgtis; vyksmas pats formuoja religingumo fenomeną“ (1 d., p. 26); „auklėjimas priklausomybės link yra negatyvus ir destruktivus“ (1 d., p. 46) ir pan.

Šiuose straipsnių rinkiniuose galima rasti daug įdomių, vertingų minčių. Ne vienas jų tikrai yra reikalingas ir aktualus, pvz., „Religinis auklėjimas ir rūpinimasis sutrikimų pažeistais vaikais“ (Gertrand Neuhefer). Tai labai nuoseklus, išsamus, pagrįstas darbas, atspindintis autoriaus kompetenciją, nuoširdžią meilę vaikui – negalios pažeistam Dievo kūrinui. Jo pasirodymas lietuvių kalba – didelė ir konkreti pagalba toje srityje dirbantiems tikybos mokytojams.

Neabejotinai vertingi straipsniai, iš esmės priklausantys religijos pedagogikos sričiai: „Simbolis kaip religinės kalbos forma“ (Kurt Zisler), „Krikščioniški papročiai ir auklėjimas“ (Klaus Egger), „Medituoti ir švęsti su mokiniais“ (Johann Perstling), „Mokykla ir ekumenizmas“ (Alois Hedviger ir kt.), „Tapti mokytoju – likti žmogum“ (Rupert Leitner, Anton Schrettle), „Prievertos įveikimas kaip religinis-pedagoginis [gal religijos pedagogikos? – S. D.] uždavinys“ (Oskar Dangel).

Įdomūs straipsniai trečios knygos antroje dalyje – „Dėstomų dalykų religinė dimensija“, bet jie remiasi Austrijos švietimo ir mokyklos savitumais. Manėčiau, kad panašius straipsnius (gal pasinaudodami ir austrų pedagogų teorine patirtimi) turėtų rašyti Lietuvos pedagogai, remdamiesi mūsų tikrove.

Taigi apgalvotai atrinkus straipsnius, juos suredagavus, parašius argumentuotą įžangą, pristatčius autorius, parengus bibliografiją, dalykinę rodyklę, galėjo išeiti viena reikalinga knyga „Kai kurie religijos pedagogikos klausimai“ (į pagalbą tikybos mokytojui).

Baigdamą norėčiau pastebėti, kad nors religijos pedagogiką, religijos filosofiją, teologiją sieja daug bendrumų, bet kiekvienas iš tų mokslų turi savo aiškų objektą, kategorijas, turinį, tikslus, todėl kažin

ar pagrindinių teologijos klausimų gvilde-
nimas yra pedagogikos sritis?

Stasė Dzenuškaitė

Dail. Raimonda Bateikaitė

Daujotytė V., Bukelienė E. *Lietuvių literatūra: XX a. vidurys ir antroji pusė (1940–1995) / Vadovėlis XII klasei.* – K.: Šviesa, 1995. – 343 p. – 26 000 egz.

Knygos viršelyje matome Povilo Vilučio šilkografiją *Agresija* – tikrai agresyvų abstraktų vyrišką profilį iš maksimaliai baltų, raudonų ir juodų spalvų, kur, anot interpretatorės Elės Vilkienės, „Akinančiai baltas fonas bei juodos spalvos bedugnė kuria įtampą, kuri atrodo tuojau prasiverš kunkuliuojančia agresija“. Savo stiliumi paveikslas tolimai, bet įtaigiai primena dar rusų futuristo Vladimiro Majakovskio dramatiškai agresyvias kompozicijas. Majakovskio, kuris kaip vario dūda garsiai šlovino revoliuciją, ateinančių mašinų, miesto, plačių mostų, milžino žingsnių amžių, „didžiųjų nepraustųjų“ proletarų pergalingą žygį prieš dangaus vartus. Bet neišsigąskime: nei viršelio stilius, nei simbolika nieko bendra neturi su knygoje aprašoma lietuvių literatūros raida.

Anaįptol, per visą knygą eina ne kartą tiesiog žodžiais išsakyta prielaida, kad lietuviai yra „archaiška, sėsli žemės tauta“ (p. 57), kad artumas gamtai, kaimui, rugio daigui, lino kančiai – brangiausios tautos kultūros vertybės, kurias reikia žūtbūt išsaugoti, padėti už jas galvą ant kruvinių samanų miško glūdumoj. Lietuvos išgelbėjimas tada būtų tapti savotišku „draustiniu“, nuo istorijos eigos užsisklendusiomis Rumšiškėmis su vakaro žaroj beaidinčia daina. Ir tai vadovėlyje, skirtame kartai, kuri bus Lietuvos ateitis dvidešimt pirmame istoriniame amžiuje.

Netikslu tvirtinti, kad tokia pačios Daujotytės ir Bukelienės ideologija. Vien užmetus akį į mūsų literatūrą iš karto aišku, kad apskritai lietuvių rašytojai dar vis kaimo vaikai ar pamestinukai, kilniai, archaiškai atsilikę ir nenorintys atsisukti veidu į žemdirbiui svetimą „margąjį svietą“.

Ypač skaudu darosi skaitant apie įspūdingai autorių aprašytą lietuvių tremties (čia nekalbame apie mus, „išėivius“) bei ginkluotos rezistencijos kūrybą skyrelyje „Karas pasibaigė, bet ne Lietuvai“ (p. 12–35). Štai pavyzdys iš partizanės Dianos Glemžaitės eilėraščio, dedikuoto žuvusiam kovos broliui slapyvarde „Vėjas“:

Vai, kad ne tas klevas tėviškės palaukėj,
Ne žali arimai, ne baltieji sodai,
Ar Tu būtum ejęs čia, kur nieks

nelaukia,

Kur numiršta svajos, kur užgęsta godos.

Neša sniegą vėjas Tau ant balto veido,
Tau ant nuogo kūno neša sniegą vėjas.
Tu tyli šiai žemei viską jau atleidęs,
Viską atidavęs, viską atmylėjęs. (p. 26)

Tokio pobūdžio eilės, sklandžiai sudėtos, su tikru giliu jausmu, ypač sunkiai guli ant širdies todėl, kad jose visi įvaizdžiai iš standartinių, po lietuvių poeziją nuolat tampytų klišių: berželiai, nakties ašaros, vienišas kapas, drėgna tėviškės žemė, mėlynasis jos dangus ir, aišku, gimtasis kaimas, namo slenkstis, belaukianti motulė. Skaudu dėl Lietuvos ne vien, kad ji taip dažnai kraujavo žiaurais likimo naguose, bet ir todėl, kad pats tas lietuviškasis poeto šnekėjimas, toks paprastas ir neoriginalus, vis dėlto sukūrė

dvasinį pasaulį, kuriame žmonės pašventė save beviltiškiems pasiaukojimo žygiams. Tai tragiškai patvirtina šurpiai rami autorių pastaba: „Lygiai po metų Juodupės žmonės pamatė ant grindinio numestus lavonus, tarp kurių buvo ir jauna moteris su sužalotu veidu...“ Tai toji pati Diana Glemžaitė.

Kraujo auka pašventintos literatūrinės banalybės skamba sieloje kaip gili tiesa ir jau nebepraeina, tampa tautos gyvasties mitu, įauga į belaiikes jos atminties šaknis. Gal ta prasme kalbėjo ir autorių cituojama Marija Gimbutienė, kad „senųjų tikėjimų pasaulėjautos atmintis tebėra kiekvieno lietuviuo sielos dalis“.

Gal ir paradoksalu, bet knygos autorių akyse vienu iš ryškiausių tokios archaiškos, kaimiškos pasaulėjautos vaizduotojų iškyla išėivis (tiesa, pats su ginklu už tėvynę stojęs) Marius Katiliškis: „M. Katiliškio kūriniai tuo ir ypatingi, kad [...] [jam] pavyksta per buitines konkretybę ir pabiras kasdienybės formas išvelgti iš toli ateinančius dvasinės patirties ženklus“ (p. 57). Tais ženklais nusmaigstytas ir visas metų laikų ratais vedantis lietuvių kaimiečio kelias, arba, kaip autorės sako apie Katiliškio *Užuovėją* (p. 58): „Tas ciklinio laiko vertimasis novelėje vyksta prieš mūsų akis lyg koks pagoniškas ritualas“, pavyzdžiui, kad ir alaus darymas (p. 59): „Alaus darymo ritualas lyg atkartoja žemės apvaisinimo atkātą (alus – miežių sultys – „otrus žemės kraujas“)“. Vadinasi, paprasti, amžinai pasikartojantys ūkininko veiksmai, kartu su skaudžiai trafaretiška partizanų ir tremtinių poezija, nelyg mišų apeigoje amžinas Kristaus aukos kartojimas, nulemia žmogų-lietuvių, kad ir ką jis veikėtų, kas jis būtų, taip, kad gyvas ar miręs jis „žemėje turi pasilikti per amžius“.

O galų gale vis vien neaišku, ar tikrai, kaip autorės sako, „žmogaus ir žemės vienybė yra tautinės kultūros savitumo žymė“. Tokia vienybė lietuvių tautinės kultūros neskiria nuo daugelio kitų agrarinių tautų ir jų kultūrų. Gali net kilti uždrausta mintis, kad išskirtinio, lietuviško, savitumo taip ir nepasieksime, kol neišsilaisvinsime nuo tos fatališkos, beatodairiškos vienybės su žeme. Gal mums kaip tik ir reikia kūrėjų, išsakančių šią mintį, nes kažin ar gali istorinė tauta pa-

siecti didybės be savo eretikų.

Kitas neva amžinas mitas, ypač ryškiai pasireiškiantis Katiliškio romane *Miškais ateina ruduo*, yra gilus ir slėpiningas lietuvių sielos ryšys su mišku. „Lemtingą miško ir lietuvių dvasios ryšį“, – sako autorės, „yra jautę ir išreiškę daug kūrėjų“ (p. 62). Tai tiesa, ir mes jų garsias pavardes žinome. Tačiau kelčiau klausimą, ar jie tą „lemtingą ryšį“ išreiškė ar sukūrė. Tai, kas sukurta, aišku, tampa tautos kultūros raidos dalimi, bet Lietuvos kultūra ir natūralus lietuvių charakteris toli gražu nebūtinai privalo sutapti kaip vienas ir tas pat dalykas. Gal to nesuspradami mes ir užsiauginome tautos kultūros savito charakterio mitą, likdami be pačios kultūros.

Reikia pripažinti, kad vadovėlio autorės kai ką panašaus irgi supranta, kada kalba apie tragišką Katiliškio Tiliaus Gelažius likimą, parodantį (p. 63), „kokią didelę kainą tenka mokėti už išėjimą į civilizuotos visuomenės kelią“. Ir pats Katiliškis, priimdamas premiją už romaną *Išėjusiems negrįžti*, išreiškė panašią mintį: „Ne, geriau aš nebūčiau pažinęs pasaulio, jei pažinimą reikėjo šitaip atsipirkti. Aš būčiau bevelijęs tūnoti po savo eglėmis ir beržais ir nuovargio pamuštus sąnarius atgauti šalčioje tėviškės verdenėje“ (p. 64), tartum tos eglės ir beržai būtų medžiai iš prarasto rojaus. Prisiminę Glemžaitės partizaną Vėją, sakytume, kad šitoks Katiliškio pasisakymas tikrai tragiškai paženklina tautos likimą, jeigu tai ne vien rašytojo, bet ir gyvenimo tiesa.

Autorės prieš tai dar pastebi (p. 63), kad „knygą [*Miškais ateina ruduo*] galima skaityti kaip išplėstą metaforą apie lietuvių išėjimą iš miško, t.y. iš mitologinės sąmonės į istorinę“. Tik dar lieka geriau suprasti tą lietuvių „mitologinę sąmonę“. Jei jina buvo, tai ne graikiška, kuri iš esmės jau tada buvo miesto ir istorinė, ir ne žydiška, iš esmės buvusi mistinė ir intelektualinė, ta prasme taip pat istorinė. Gal geriau sakyti „mitologinę pasaulėjautą“, nes mitologinė ir apskritai kūrybinė sąmonė formuojasi tik kartu su pasakojimu, arba, kaip šandien gražiai lietuviškai sakoma, „su natyviniu diskursu“.

Tokiame kontekste įdomus ir gal iš tie-

sų savitai lietuviškas yra Vytautas Mačernis, žmogus, kuris domėjosi pasauline kultūra ir literatūra, mokėsi svetimų kalbų, ir kuriam gal poezija tikrai buvo, anot Osipo Mandelštamo, „pasaulinės kultūros ilgesys“. Nepaisant to, o gal kaip tik todėl, jis skaitė rašę ir svajojęs gimtojo kaimo užkampyje ir suvokė tą kaimą kaip savo tikrąjį pasaulį:

Aš esu juk išaugęs kaime ir tikrai žinau, ką reiškia žmogui kaimas, gamta, jos kiekviena kalva, upeliukas, medis, takas, tolimoje bažnyčios bokštas. Šie visi dalykai yra mano sudedamosios dalys, yra mano aš, ir visa kita yra tik pridėtiniai dalykai. (p. 74)

Apie Juozą Baltušį (p. 136) sakoma, kad jis *Sakmėje apie Juzą* „pabandė sumodeliuoti lietuvių charakterį, sukauptį savyje ilgaamžę patirtį“. Bet ir vėl, „giliją jo esmę atskleidžia išskirtinės pirmaprūdės gamtos sąlygos ir lietuvių agrarinės kultūros tradicijos“. Kitaip tariant, tas Juzas savo gyvenimo taktu praeina pro toje sakmėje-mite aprašytą istorinę tikrovę, matuodamas savo žingsnius ne istorijos, o „amžinojo gamtos ciklo“ laiku. Tad paradoksalu, bet ir skaudu, kad į tą ciklą kaip į užburtą ratą įkliuvus, lietuvių (arba rašytojų sukurtų lietuvių) kultūra kaip tik ir praranda savo istoriškumą, nes nebepriklauso laiko eigai. Užtat Baltušiu tas tautos charakterio modeliavimas ir nepasiseka, nes „Sakmiškieji Juzos charakterio bruožai yra susiję su tuo, kas mūsų tautos jau prarasta, ko nesugebėjo išsaugoti kaimo žmonės, pasidavę svetimoms įtakoms ar tiesiog neatlaikę civilizacijos spaudimo, nenormalių socialinių permainių“ (p. 141). Pagal Baltušį, esame ne tai, kas esame ar būsim, bet tai, kuomet tikrai buvome.

Kai ką iš esmės gamtiško, kaimiško ir todėl lietuviško autorės randa ir Broniaus Radzevičiaus kūryboje, įvertindamos jį kaip iškiliausią penkto dešimtmečio kartos rašytoją (p. 289). Prie rašytojo einama ne per jo tekstų analizę, bet per bendrą, ir gana šiurpų, anuometinės lietuvių kaimo kultūros vaizdą:

Žiaurumas, nužmogėjimas, absurdiškai ardomos tradicinės gyvenimo formos; pasiklydęs, susvetimėjęs, stumdomas kaip bedvasis daiktas valstietis, jo darbas beprasmybė, praraja tarp žodžių ir jais įvardytos realybės, – tokie pirmieji, stipriausi įspūdžiai

smelkėsi į bundančią vaiko sąmonę. (p. 278)

Autorės, žinoma, nepasako, iš kur jos žino, kad būtent tie dalykai smelkėsi į jaunučio Radzevičiaus sąmonę, ir užtat aptaria iš tiesų ne jį, o laiką, ir iš to laiko charakteristikos išveda Radzevičiaus kūrybos bendrą pobūdį. Pagal tai, svarbiausias skirtumas tarp Radzevičiaus ir kai kurių kitų „kaimo buities“ rašytojų, taip pat ir jo nepriimtumas oficialiai literatūrai, pasireiškė tuo, kad anų veikaluose visokius sunkumus nugalėjo ir eventualiai džiūgavo „tarybinio kolūkio žmogus“, o iš Radzevičiaus puslapių kilo šiurpus priespaudos klyksmas:

Nužmogintoje, paradiškoje, bedvasėje sąstingio metų visuomenėje B. Radzevičius su savo skausmo klyksmu nebuvo nei pripažintas, nei populiarus. Gindamas asmenybės dvasios autonomiją, kūrėjo laisvę, rašytojas gyveno tylų, uždarą gyvenimą. (p. 279)

Betgi tas tylus ir uždaras gyvenimas kažkur savo paties dvasios viduje nusako ne tik individualų kūrėją, bet ir kasdienį lietuvių kaimietį, o per jį ir tipišką lietuvių, išgyvenantį priespaudos ar kokios nelaimės krizę. Sakoma, priešas niekad nepajėgė lietuvių palaužti, bet tai galbūt ne dėl to, kad jis toks tvirtas, o dėl to, kad joks priešas negalėjo surasti lietuvių dvasios pasaulio tamsiose giriose arba kemsynuose.

Toks tylus ir uždaras Radzevičius su savo negirdimu skausmo klyksmu įsiriškioja į pagrindinių lietuviško literatūrinio profilio formuotojų eiles. Rašytojas „sureikšmina, sudvasina, net sufilosofina tą mūsų kaimo žmogaus įgimtą gamtiškumą“ (p. 283), taip pat

apdovanodamas savo kaimiečius „amžiniais“ ir „laikiniais“ bruožais, rašytojas nekelia sau gryno epiko užduočių. Jis nepletoja individualizuotų charakterių, o kuria lyg ir bendrą, sudėtinį, daugiabalsį ir daugiabliaunį lietuvių – žemės vaiko paveikslą. (p. 282)

Tačiau „sufilosofinimas“ pakelia tekstą į epo lygį. Su tuo maždaug sutinka ir autorės. Jų nuomone, tai „daugiasluoksnis romanas, turintis tikro „sunkiojo epo“ bruožų, pasižymintis panoraminio vaizdu, dideliu mostu, plačiu potėpiu“ (p. 287). Tačiau epas paprastai aprašo praeitį, tai, ko nebėra:

Rašytojas vaizduoja neįprastą situaciją.

Jo analizės objektas ne tai, kas yra, bet tai, ko nebėra, kas gyva tik dvasinėje erdvėje. Ryškindamas kaimo žmogaus pasaulėjautos bruožus, autorius nori pasakyti, kad ūkininku gimstama ir kad jo pasaulį sudaro didžiulis dvasinės ir materialinės kultūros klotas, saugantis žmogų, palaikantis tautos gyvastį. (p. 283)

Taip prieš mūsų akis praeina daug lietuvių prozininkų ir poetų, visi nelyg laukų žolynai, sugebantys savo kūrybos syvus čulpti tik iš juodos žemės. Ir tokiais žiedais, arba tartum grybais Antano Baranausko *Šilelyje*, nusėta visa plati mūsų literatūros veja. Čia ir Justinas Marcinkevičius, ir Jonas Strielkūnas („*žolės, medžio, kelio, vienišos sodybos* poetas“), ir Marcelijus Martinaitis, kuris savo tikrąjį kelią „surado tada, kai pajuto turįs savitą patirtį, susietą su žemdirbio kultūra, su tautosaka, kuri tebebuvo gyva, dar neišėjusi į knygas“ (p. 264). Čia klesti ir Strazdelį apdainavęs Sigitas Geda, kuriam „itūn artimas liaudiškas pasaulėvaizdis, stambios, ryškios ir kartu fantastiškos vaizduojamojo liaudies meno formos – koplystulpiai, drožiniai, skulptūros“ (p. 268). Dar žingsnis, ir štai Janina Degutytė, Kazys Bradūnas, truputį šone Henrikas Nagys, ir dar daug kitų. Galų gale ir pačios autorės, kalbėdamos apie Martinaičio sodybą (p. 264), prieina visai arti prie to paties „kaimiško-poetiško“ tikėjimo išpažinimo:

Vanaginėje (kolektyvinio sodo apsuptyje) nuo M. Martinaičio pasistatytų namų slenksčio, žiūrint į medžius, žolę, ankstyvą sėklą, laukiančią pavasario, atrodo, kad žinoma, kaip reikia gyventi. Kad tai seniai yra žinoma, dar iš mitų. Bet nuolat užmirštama.

Užmiršti kaimiškojo lietuvių kultūros prado ir nereikia, ir neįmanoma. Bet atėjo laikas pagalvoti, ar tikrai jis yra vienintelis, iš kurio turime mokytis kaip reikia gyventi. Mūsų poetai romantikai kartais žvelgia atgal, kaip Krėvė į savo Dainavą, į kažkokį įsivaizduotą tautos aukso amžių, kuriame ramus lelioja net ir Antano Škėmos senasis aistis. Bet ateina istorikas, kad ir toksai Alfredas Bumblauskas, ir pasako nejaukią tiesą, kad XV amžiaus viduryje Lietuva buvo tik „gūdus natūrinio ūkio kraštas“, be prekybos, be miesto kultūros, be santykių su kitais, išskyrus gal tik kruvinus.

Arba rašytojas Petras Dirgėla, kurio istorinio romano *Kūlgrinda* herojus mąsto, kad „Lietuvos kunigaikštystė didelė, bet Lietuva – baisus užkampis, pradvisus Europos provincija“ (p. 310). Tokie ir liksim, kol tuo provincijos kvapu gavinsim savo sielą.

Kas nori, žinoma, gali tuo ir didžiuotis. Autorės manding nesididžiuoja, bet turbūt mano, jog būtina jaunajai kartai įdiegti lojalumą tokiam kraštui, kokį mums atskleidžia mūsų literatūros horizontai. Tačiau jaunoji karta tikriausiai bus tuos horizontus peržengusi jau dabar.

Už tokį ryškų mūsų literatūros kaimiško, provincializmo, konservatizmo vaizdą nėra ko kaltinti. Rašytojai kuria kaip išmano ir pagal tai, kuo tiki, ir skaitytojų teismas jų kitokiais nepadarys. Vadovėlis ir privalo mokinius vesti per tą pačią girelę žaliąją vien jau dėl to, kad ji ten stovi. Tik svarbu, kad jo autoriai išlaikytų objektyvumą, stiebtųsi tiesos link. Objektyvumas knygoje daugmaž išlaikomas, ir jei kada prasišviečia autorių prierašumas tam konservatyviam „lietuviškam“ pasauliui, tai dar nedidelė bėda.

Svarbesnės problemos vadovėlių autoriams išskyla bandant numatyti literatūrinės analizės pobūdį ir lygį, tinkamą jų skaitytojams. Visų pirma išskyla atrankos klausimas. Jei per daug rašytojų minėsi, bus nebeįmanoma nors šiek tiek rimčiau juos aptarti, o jei darysi griežtesnę atranką, tai nežinia, ar visi skaitytojai suvoks tos atrankos kriterijus, ir ar visi su jais sutiks. Autorės, atrodo, apsisprendė vadovautis asmeniniu skoniu, nes gana dažnai puslapių skaičius skirtas vienam ar kitam autoriui ne visai atitinka jo bendrą reputaciją skaitančioje visuomenėje. Visai suprantama, kad Juozas Grušas gauna keturiolika puslapių, nes tai iš tiesų svarbi tiek prozos, tiek dramaturgijos figūra. Galima suprasti ir Radvėičiui skiriamus dvylika puslapių, nes jo sudvasinta ir kartu tragiška Lietuvos kaimo vizija, atrodytų, glaudžiai sutampa su pačių autorių pasaulėžiūra. Jau sunkiau įsivaizduoti, kodėl Justinui Marcinkevičiui skiriama šešiolika puslapių, o Niliūnui skiriami šeši, Radauskui septyni puslapiai. Tiesa, Marcinkevičius pasireiškė plačiau – keliuose žanruose, – bet ar tikrai jis daugiau negu dvigubai svar-

besnis rašytojas už anuos du? O gal tik Lietuvoje rašant jis iš arčiau didesnis atrodo? Mieželaitis irgi iš tolo matosi lietuvių poezijos horizonte, ir taip pat pasireiškė keliais eksperimentiniais žanrais, bet jam neduota daugiau šešių. Arba vėl, Mackus gauna septynis puslapius, tartum iš tiesų jis prilygtų Radauskui kaip poetas. Iš vadinamųjų „žemininkų“ vienas Mačernis (nors jis ir žuvo Lietuvoje gerokai prieš *Žemės* antologijai pasirodant) gauna dešimt puslapių, o Nagiui tenka trys, Kėkštui – tik du! Nustembi pamatęs, kad Kostui Ostrauskui, svarbiausiam ir įdomiausiam išeivijos dramaturgui, skirta viso labo trys puslapiai, net visai nepaminint daugumos jo scenos veikalų. Panašių siurprizų knygoje ir daugiau. Dėl skonio, sako, nesiginčijama, bet negalima užmiršti, kad vadovėlis mokiniams turi didesnę įtaką, negu šiaip knyga kasdieniniam skaitytojui. Mokiniam jis nustato vertybių normą – bus taip ir manoma, kad ką autorės savo nuožiūra atrinko yra iš tiesų objektyvi rašytojų lyginamosios svarbos skalė.

Su klausimu – kiek kam puslapių skirti – siejasi ir antra problema: kaip aptarti minimus rašytojus? Trijų šimtų keturiasdešimties puslapių knygoje minimi šešiasdešimt keturi autoriai, ir net jeigu kai kuriuos ir labai „nuskriausiu“, vis viena neužteks vietos „išrinktuosius“ bent kiek rimčiau aptarti. Kadangi tikra literatūrinė analizė visuomet užima daugiau vietos, negu bendrybės, tai autorės daugiausia kalba bendrais bruožais, interpretuodamos rašytoją retorinių nuosprendžių plotmėje.

Tad literatūros tekstų skaitymas kartais virsta „archaiškos kaimo tautos“ patriotiniu skaitymu. Atskirų autorių vertinimai įgyja tą žemdirbio gyvenimo būdo apologetikos atspalvį, o pagal jį susidaro ir vertybių mastai.

Pavyzdžiui, dėl Jurgio Baltrušaičio kaip simbolisto kūrybos visai nediskutuojama, tik pasakoma, kad jis „iš rusų poetų išsiskyrė filosofiskumu, lietuviška žemdirbiška išmintim“ (p. 9). Tikroji Baltrušaičio svarba, autorių nuomone štai kokia:

Poetas [...] kalba apie archajiškąjį lietuviškumą, apie seną lūšnelę, prie kurios matyti du svarbūs ženklai – kryžius ir svirtis. Nuo pirmųjų dalykų, nuo žemės, nuo lūšnos po-

etas kėlė akis į viršų, į dangų, į viltį. (p. 9)

Mačernis, aišku, irgi visų pirma giriamas už savo kaimiškumą, kai tuo tarpu analitinės pastabos apie vieną jo cituojamą eilėraštį, po trumpos nuorodos, kad tai sonetas, pavirsta idėjine interpretacija:

Žmogus – kankinamas nerimo, nežinojimo, bet kartu yra begalės nežinomųjų ieškotojas ir – „didžiausia paslaptis visatos slėpinių“. Žmogaus padėtis sunki ir dėl to sunkumo labai žmogiška – niekas jam nepasakys, kodėl kas nors yra. (p. 76)

Čia mokinys apie Mačernį-mąstytoją sužinos daug daugiau, negu apie Mačernį-poetą. Kiekvienu atveju jis bent ką nors sužinos. Pristatant Niliūną iš karto pasidžiaugiamas, kad jis – iš kaimo, gimęs netoli Antano Miškinio tėviškės, ir kad jis „prisižiūrėjo iki valios į tuos pačius padūmavusius, parūkavusius Aukštaitijos pakraštėlius“, kad „prigimtąjį krašto vaizdį [jis] ir savo kūryboje išlaikė kaip vietą, kur vyksta svarbiausias būties vyksmas“ (p. 94). Tik su juo bėda, kad jis „filosofiškesnis, modernesnis“, taigi sunkiai suprantamas, „galbūt todėl, kad A. Nyka-Niliūnas sulaužė įprastą lietuvių poezijos geometriją ir tarsi perėjo prie poetinės stereometrijos“ (p. 95). Šitokią paaiškinimą mokiniai turbūt dar sunkiau supras, negu patį Niliūną. Nedaug aiškesnis yra ir kitas komentaras: „Sunkumas suprasti A. Nyką-Niliūną kyla iš jo poetinės kalbos savitumo. Įprasta norminė gramatika nėra jo poetinės kalbos riba“ (p. 95).

Apskritai autorėms sunkiau sekasi su rašytojais, kurių kūrybos centrinė ašis yra nukrypusi nuo kaimo, nuo archajiškumo kelrodžių į sudėtingos minties, literatūros ir visuotinės kultūros istorijos pasaulį. Straipsnis apie Radauską pradamas gerai, paprastai, santūriai, bet ten yra jo kaip žmogaus, o ne kaip poeto charakteristika: „matome savitą, kūrybai reiklų žmogų, prisirišusį prie senų daiktų, paveikslų, knygų, galintį ilgai diskutuoti dėl kokio nors žodžio ar jo formos“ (p. 36). Taip ir stovi prieš akis reiklus, apsiskaitęs provincijos bibliotekos vedėjas, apie kurį gal sklinda gandai, kad rašęs eilėraščius, o priėjęs prie pačių eilėraščių, iš pradžių maloniai nustebina gana detali, taikli ir graži

eilėraščio „Pasaka“ analizė (p. 38). Jau pradedi tikėti, kad net ir vadovėliuose tokie dalykai įmanomi. Tačiau po to, aptariant eilėraštį „Strėlė danguje“, diskusijos lygis nusmunka iki mokytojiško jau ir taip žinomų dalykų pakartojimo:

Ir eilėraštis gali būti palygintas su strėle. [...] Trys posmai – trys strėlės, paleistos žaidžiančio vaiko, stipraus ir jauno medžiotojo, kurio jėga pažeidžia gamtą – sužeidžia saulę, numarina dieną (metaforos, kurios gali prasidėti iš saulėlydžio vaizdo), ir netekusio proto kareivio. (p. 40)

Taigi. Kitų eilėraščių aptarimai irgi panašaus lygio. Turbūt neišvengiama, nes kitaip reikėtų prirašyti pusę knygos vien apie Radauską.

Algimantui Mackui irgi tenka keletas taiklių pastabų, bet apie jo kūrybos savitumą, jos literatūrinį aspektą mažai ką randame. Diskutuojama iš tiesų ne apie Mackaus poeziją, o apie jo kaip tremtinio nusistatymus: apie tai, kad jis buvo vienas iš ryškiausių Santaros-Šviesos sambūrio narių, kad jis netoleravo tuščios, nuvalkiotų frazių patriotiškos išsiviečių gražbylostės, kad jis norėjo: „jei lietuviu išlikti nebegalima, tai išlikti sąmoningu žmogum“ ir t.t. Komentarai apie Mackaus „neornamentuotą kalbą“, ramūs ir protingi, vis vien aprašo tik bendrybes (kad „barokui būdingas dekoratyvus puošnumas“), niekuo iš esmės nepaiškindami, kaip tas „neornamentuotos kalbos“ terminas pritaikomas būtent Mackaus eilėms ir kodėl. Savo tezės iliustracijai parinkusios garsųjį Mackaus eilėraštį „Atsklanda“, autorės tiesiog pakartoja jo turinį.

Nekaip pasisekė ir Ostrauskui. Iš pradžių duota pora pastabų apskritai apie absurdo dramą, o tada prie „absurdistų“ prijungiamas ir Ostrauskas, bet be pakankamos motyvacijos. Toliau kažkodėl aptariamai tik du jo veikalai – „Gyveno kartą senelis ir senelė“ ir „Čičinskas“. Tuose aptarimuose nėra nieko labai įdomaus. Truputį gaila pagalvojus, kad XII klasės mokiniams šitaip apkapotas Ostrauskas atrodytų esąs ir visas – nieko kito nesukūręs.

Antra vertus, kai kurie rašytojai, ir nebūtinai „kaimiečiai“, susilaukia šilto, išmintingo, profesionalaus aptarimo geriausia to žodžio prasme. Štai malonūs

žodžiai apie Juozą Aputį:

J. Apučio balse lyg girdime graudų J. Biliūno susirūpinimą dėl nelaimingo žmogaus, atlaidų P. Cvirkos šypsniį dėl lietuvi kaimiečio naivaus gudrumo, filosofinį J. Grušo susimąstymą dėl totalitarizmo smurto prieš glėžną žmogaus dvasią. Iš rašytojo novelių dvelkia graži žmogiškų santykių, žmogaus gerumo, dvasios jautrumo ir teisybės ilgesys. (p. 290)

Rašytojas – nors prie žaizdos dėk. Ir viskas, bent mano nuomone, tikra teisybė. Labai įdomus straipsnis skirtas Vytautui Bložei. Ten autorės išvystė giliai ir jautriai apmąstyta Bložės darbų diskusija, išskeldamos (kaip ir visur) jo „kaimiškumą“, bet kartu pastebėdamos ir subtilius jo poezijos persipynimus tarp grynai estetinių faktorių ir žmogiškos sąžinės, tarp kantraus nutylėjimo apie asmenišką baisaus sovietų laiko sukeltas tragedijas ir turtinai dainuojančio liaudiškai, bet ir visuotinai kalbančio poeto žodžio. Apie Bložę (kaip, beje, ir apie jo žmoną, puikią poetę Nijolę Miliauskaitę) iki šiol rašyta per mažai. Užtat reikia pripažinti didelį autorių nuopelną šitaip atkreipiant į Bložę jaunosios skaitytojų kartos dėmesį.

Viena išskirtinė autorių savybė, tikras jų ryškaus talento požymis yra sugebėjimas pastebėti ir aprašyti kartais smulkius aptariamųjų autorių stilistinius bruožus, o kartais ir esminius, niekieno dar taip taikliai neaptartus dalykus. Pavyzdžiui, braidant per pusiau abstrakčias bendrybes, staiga nustebina ir pradžiuogina kad ir tokia pastaba apie Bradūno eilėraštį „Sidabra“: (paskutinį posmelį) „Šalto vėjo debesėlis / tatato tatato / Tai rugeliais vaikščiojo / sidabro“. „Eilėraščio prasmės centras – rugiai. Rugių pilkumas iš tiesų yra sidabriškai švytinčias“ (p. 92). Žinoma, kai kas gal imtų ginčytis, kad „sidabro“ čia nedaug daugiau reikiama, negu „tatato“, turint omenyje, kad ir tokias eilutes: „Mes motulei pusrytėlius / Sidabro“, bet vis vien rugiai ir sidabro atšvaitas – atskambis tikrai dominuoja visame eilėraštyje. Lygiai taip įdomi ir gera smulki pastaba apie Baltrušaičio eilutę „Amžių pusnynus tvėrei tu, žiemkente“: daiktavardis „žiemkenti“ čia keičia giminę „ir tampa pačios Lietuvos, motinos žemės apibūdinimu“ (p. 11).

Kita įdomi, nors šiek tiek neaiški pas-taba apie Joną Juškaitį (p. 240): „Ne vi-sada lengva pasakyti, kur religinė lyrika atsiskiria kaip rūšis. Meditacijos podir-vis yra tas pats. Žmogaus dvasios prob-lemos tos pačios. Kita tik sutelktis. Su-telktis į Dievą. Sutelktis į malda, kurią gaubia dvasinės meditacijos apsuptis“ (p. 240). Tai vienas iš gana tipišku knygo-je apibendrinimų, kurie gal ne tiek daug pasako apie konkretų diskutuojamą au-torių, kiek apskritai išreiškia autorių požiūrį į literatūrą ir į kūrybos procesą. Dažnai tai gana giliai išgyventi įsitikini-mai, savo išraiška siekiantys meninės kal-bos lygį. Štai ką randame pačioje straips-nio apie Martinaitį pradžioje:

Poetas prasideda anksčiau, negu pradeda rašyti. Kartais ilgai ir pats nežino, kad yra poetas. Juk ne kiekvieną žmogų traukia žiū-rėti į besileidžiančią saulę ir tarši kartu su ja mąstyti, ne kiekvienam tamsiai rudas, ką tik išverstas molis panašus į suklekusį krau-ją. (p. 253)

Mintis graži – kalbama apie pastabios akies, jautrios širdies ir lakios vaizduotės susiliejimą į tą paslaptinę dalyką, vadi-namą talentu. Tačiau yra pasaulyje žmo-nių su tokiu talentu, kurie, deja, neturi dar ir žodžio dovanos ir juos vadinti po-etais būtų tik, taip sakant, metafora.

Bet knygos autorės pačios žodžio do-vaną tikrai turi. Protarpiais jos pajėgia keliais trumpais žodeliais taikliai ir ne-užmirštamai nusakyti situaciją, žmogų ir suformuluoti idėją. Štai toks tikslus dramatiško tautos istorinio momento, didžiojo jos egzilio apibūdinimas, kad jis, atrodytų, atverčia naujus suvokimo horizontus, nors iš tiesų mes visi tai jau seniai žinome: „Lietuva tarsi išėjo pati iš savęs: į tremtį, į emigraciją, į mišką, į kolūkį“. Nemažiau taikliai apibūdintas egzilio ir kūrybos santykis, veikiau kūry-bos nepriklausomumas nuo žmogiškų praradimų: „Tačiau kūryba nėra benamė. Ji pati yra namai“ (p. 27). Sudėtingus išėivijos rašytojų išgyvenimus, jų skaus-mingą prarasto krašto vizijos laikymą-si autorės apibrėžia paprastai, bet taip, kad iš tiesų viskas tampa pasakyta: „at-plėšti nuo savo krašto, žmonės glaudėsi prie gimtojo žodžio kaip prie žemės“ (p. 32). Krašte likusių rašytojų dilema kaip tęsti savo darbą prisitaikant prie

režimo reikalavimų ir neprarandant kū-rybinės tiesos apibūdinama lygiai taik-liai: „kur žmogus ne aukščiausia verty-bė, kur už jo iškyla svarbesnis tikslas – partinė ideologija, neišvengiamai dingsta švarus kūrinio skambėjimas“ (p. 141). Kitaip tariant, bet koks prisitaikymas apnuodija kūrėją, nes sumažina jame žmogų.

Dar viena labai patraukli knygos savy-bė yra emocinė šiluma, tikras prisiriši-mas prie pačios literatūros, jos idėjos, prie ją kuriančių žmonių ir prie gimto-jo krašto, kuriam jie suteikia gyvą balsą. Ta šiluma, nelyg žvakės šviesa pro per-gamentą, persunkia ir nušviečią visą kny-gą. Pavyzdžiui, Janinos Degutytės skur-dus ir sunkus gyvenimas aprašomas su tokia santūria, sakykim, pagarbos kupi-na meile, kad skaitytojui atsiveria visai nauji šaltiniai poetės asmeniui ir pačiai kūrybai suprasti bei pamėgti. Lygiai įs-pūdingas yra nepripažinto poeto Anta-no Kalanavičiaus aprašymas:

Kas atsitiko, kad poetas iš prigimties, iš pašaukimo nepamatė išleistos nė vienos sa-vo kygos, nors rašė ir rašė? Buvo įteikęs įvai-riems svarstymams gal septynis rinkinius, kurie net neišliko. Netiko. Neįtiko. Neturėjo pažinčių, rėmėjų. Buvo vienas, atskiras, ki-toks. Kliūnantis. Ne viešumai. (p. 246)

Čia galime gražiausiai išskaityti ne vien Kalanavičiaus, bet ir daugelio kitų rašy-tojų vargus ir sielvartus mėginant kaip nors išlikti ir dirbti raudonojo slibino naguose.

Grynai vadovėliškas funkcijas atlieka po kiekvieno skyriaus straipsnio patal-pintos „Išvados“ ir „Tezės ir klausimai“. Išvados – straipsnyje išdėstytų faktų ir teiginių trumpa vienos pastraipos sant-rauka. Čia irgi pasirodo autorių sugebė-jimas glaustai ir įtaigiai suformuluoti mintį. Pavyzdžiui, pirmojo skyriaus „Sun-kūs dešimtmečiai (1940–1960)“ išvadoje skaitome:

Literatūra viešumoje [t.y. Lietuvoje] buvo be laisvės, laisvėje be viešumos. Išėivijoje kūryba buvo laisva ir vieša, bet be Lietuvos. Atvira ir slapta. Matoma ir nematoma, girdi-ma ir nujaučiama, slapta ir vieša išvagojo literatūrą. (p. 35)

Kitur išvados tokios savaime aiškios, kad nėra ko jų užrašyti, bet tuoj po to se-ka reikšmingesni, ką nors pasakantys komentarai, pavyzdžiui, apie Katiliškį:

Marius Katiliškis – didelio talento ra-šytojas, tęsęs kaimiškausias lietuvių lite-ratūros tradicijas [ačiū]. Savo romanuose „Užuovėja“ ir „Miškais ateina ruduo“ jis prasiskverbia iki tokių tautos būties ir pa-saulėjautos klodų, kur dar užčiuopiama gyva mitinė sąmonė [galbūt]. „Užuovėje“ bui-tis ne tiek suidealinta, kiek sureikšmintą, ritualizuota, akcentuojamos senosios verty-bės [įdomi, reikšminga mintis]. (p. 66)

„Tezės ir klausimai“ kartais nebūna nei vienas, nei kitas dalykas. Pavyzdžiui, po straipsnio apie Grušą sakoma: „J. Grušo asmenybės bruožai. Istorinių dra-mų problematika. Barboros Radvilaitės paveikslas“. Neaišku, kokia čia pristato-ma tezė, ir ko autorės ruošiasi mokinius klausiti. Kitur, pvz., skyriuje „Tradicijos ir modernumo sankirtos (1980–1990)“ jei ne tezės, tai bent jau klausimai pras-mingi ir įdomūs: „Kodėl tradicijos ir modernumo santykis visada aktualus? Kodėl žemdirbio pasaulėjauta yra tokia svarbi lietuvių lyrikai?“. Tačiau apskritai nei tos išvados, nei tezės su klausimais neatrodo labai reikalingi. Mokyto-jas klasėje duotam diskusijos momentui gali daug svarbesnių klausimų sugalvo-ti, o ką turi mokyns su tom trumpuotėm išvadom daryti, iš viso neaišku.

Įdomus knygos aspektas yra jame pa-talpintos iliustracijos, dažniausiai įvairūs grafikos darbai. Po kiekvieno svarbes-niu paveikslu – trumpi įvairių autorių rašyti jų aptarimai. Tai daugiausiai po-ros pastarųjų dešimtmečių lietuvių dai-lininkų kūryba, įvairios tematikos ir sti-liaus. Ji sudaro nelyg „antrą“ – dailės vadovėlį, einantį lygiagrečiai su žodiniu tekstu. Apskritai tai sveikintina mintis.

Knygoje yra nemažai svarbios istorinės ir analitinės informacijos, daug reikš-mingų, įžvalgių minčių, ir, reikia many-ti, kad ji savo paskirtį tinkamai atliks.

Rimvydas Šilbajoris

Daujotytė V., Bukelienė E. Lietuvių lite-ratūra: XX a. vidurys ir antroji pusė (1940–1995) / Vadovėlis XII klasei. – Kaunas: „Šviesa“, 1995. – 343 p. – 26 000 egz.

Pasirodžius šiam vadovėliui skrupulin-gos mokytojos aiktelėjo: „vadovėliai ne-

suplonėjo!“, išsigandę abiturientai puolė kalti tai, ko galbūt prireiks egzaminui, o gyvi klasikai sėdo skaičiuoti, kiek eilučių skirta jų kūrybai. Kiekvienas, palinkęs prie vadovėlio, turi savų lūkesčių ir interesų. Autorės, tiesą sakant, ėmėsi nelengvo ir gana nedėkingo darbo. Juk vadovėlio žanras diktuoja savo reikalavimus – jis turi būti ganėtinai intriguojantis, kad patrauktų net tuos moksleivius, kurie domėjimasi literatūra laiko niekinę užsiėmimu, ir pakankamai moksliškas, kad suteiktų jiems būtiną žinių kiekį, padėsiantį suvokti ir argumentuoti reikšti savo nuomonę. Mėginta atsižvelgti ir į kai kurių mokytojų pageidavimus papildyti tekstus išvadų, tezių ir klausimų skyreliais, nors sumanesni pedagogai jų ir nepasigenda – sugalvoja patys.

Vengdamos vienpusiško ir vien dėl to nepriimtino literatūros pristatymo, autorės stengiasi kiek įmanoma plačiau rašyti apie visus programoje minimus autorius. Net jei mokytojas pamokose apeis kai kuriuos rašytojus, smalsus abiturientas apie juos galės sužinoti pats. Taigi mokinys šiuo vadovėliu pagrįstai saugomas nuo informacijos bado. Kitas reikalas, kad tokių smalsučių gretos sparčiai retėja.

Atrodo, kad domėtis literatūra labiau skatina tekstai apie poeziją, su kurios paslaptimis mokinys kuo rūpestingiausiai supažindinamas. Skaitant vadovėlį, į akis krinta vienas poezijos aptarimo būdas: pacitavus eilėraščio posmą, dažniausiai grįžtama prie jo, tarsi bandant sustabdyti skubantį nekantrų skaitytoją, kad šis įsigilintų į posmo prasmę, frazės skambesį, bandytų pats suvokti, „kaip tie žodžiai susiveda“. Tačiau eilėraščio analizė nesibaigia cituoto posmo prasminių akcentų iškėlimu – atkreipiamas dėmesys į kūrinio leksinį, foninį, struktūrinį, grafinį klodą. Tiesa, ne visada plačiau aiškinamas tokios analizės mechanizmas, bet suvokti poezijos tekstą mokiniui turi padėti ir mokytojas, o jam skirta Viktorijos Daujotytės knyga „Lyrika mokykloje“ – Ritos Tūtlytės „Eilėraščio skaitymas“; geras ramsitis analizuojant poeziją. Prozos analizė, deja, nėra tokia apgalvota. Trūksta būtiniausių literatūros terminų platesnio aiškinimo, naujausių analizės būdų detalesnio pristatymo. Reikia manyti, kad ir

prozos tekstams skaityti mokiniai sulauks leidinio, padedančio analizuoti prozą. Turėdamas galimybę sąmoningai rinktis analizės metodą, mokinys jaustųsi daug laisviau.

ApmAUDOKA, kad ne visada poeziją ir prozą aptariantys tekstai „susikalba“. Nagrinėjant lietuvių poeziją, neužmirštama pabrėžti iškiliausių kultūros asmenybių įtakos literatūrai, nuolat ieškoma atraminų tekstų ar idėjų, kurios tarsi eitų iš vieno kūrinio į kitą. Toks kelias įdomus – mūsų kūrėjų poetinėse refleksijose ypatinga vieta skiriama kalbai. Poezija nuolat grįžta prie stipriausių literatūros šaknų: Kristijono Donelaičio, Antano Strazdo, Antano Baranausko, Maironio. Šių temų svarba įtaigiai atskleista kalbant ir apie XX a. poetų kūrybą. Aptariamas ir mūsų dramaturgų gilinimasis į minėtas temas. Tačiau prozos tekstuose šių sąsajų kažkodėl nebeieškoma. Nelabai suprantamas toks posūkis, nes ir proza „prisimena“ literatūros ištakas. Vargu ar galima pateisinti tai, kad vadovėlyje neminimas Sauliaus Šaltenio romanas „Kalės vaikai“.

Šiaip ar taip, nagrinėjamų prozos autorių ir kūrinių atranka kelia abejonių. Vadovėlyje plačiai analizuojama vadina moji kaimo proza, o miesto prozai neskiriama deramo dėmesio. Literatūros skirstymas į kaimo ir miesto nėra visai adekvatus, tačiau kol kas dominuoja tokia terminologija. Ja remiantis paranku įrodinėti, kad kaimo proza turi gilią ir įdomias tradicijas (iš dabartinių kūrėjų užtenka paminėti Romualdą Granauską ir dar vieną kitą), o štai miesto proza negausi. Skaitant vadovėlį, galima susidaryti klaidingą nuomonę, jog tokios apskritai nesama. Arba tėra menkutėlės užuomazgos. Neužsimenama nei apie Ričardo Gavelio romanus, nei Jurgos Ivanauskaitės kūrybą.

Suprantama, šitokią vadovėlio nuostatą galėjo nulemti ir ministerijos programa, o mokytojai kuria individualias programas. Programoje numatomi bene keturi lektūros ratai: pagrindinė (stabilioji) dalis, variantai, kūriniai savarankiškam ir užklasiniam skaitymui. Mokytojo valia rinktis ir patarti. Jei paaiškėja, kad mokiniai domisi vadovėlyje neapartų autorių kūryba, galima skirti už-

klasinio skaitymo pamokų. Dažnai su pamokose nenagrinėjamų autorių kūryba mokiniai susipažįsta savarankiškai ir, jei pasigenda mokytojų nuomonės, išgirsta ją po pamokų, kai diskusijos būna ne tokios įpareigojančios. Vadovėlio ir programos apimtis ribota, tad nėra lengva nuspręsti, kieno kūrybą įtraukti ar neįtraukti į stabilųjį fondą. Vienas mokytojas gal pasiges Sauliaus Tomo Kondroto kūrybos pristatymo, kitas – Jurgio Kunčino. Atrodo, pastarojo romano „Tūla“ „užmiršimas“ – nemažas vadovėlio trūkumas. O gal kūriniui tik į naudą? Juk uždraustas vaisius saldus. Keista, kad vadovėlyje neskiriama nė eilutės plačiašakei Leonardo Gutausko kūrybai. Bent „Vilko dantų karoliai“ neturėtų būti nutylėti. Ne vienas Gutausko paveikslas būtų galėjęs iliustruoti šį leidinį. (Beje, jau pasigirdo abejonių, ar vertėjo į knygą dėti nespaltvotas paveikslų reprodukcijas. Žinoma, reprodukcija niekada neperteiks visų originalo tonų ir pustonių, šešėlių žaismės. Tačiau išvydęs reprodukciją ir perskaitęs trumpą dailės kūrinio pristatymą, moksleivis gal panūs parodose ieškoti to, kas jį sudomino.) Vis dėlto iliustracijos nėra svarbiausia literatūros vadovėlio dalis. Kebliau dėl literatūros kūrėjų. Vadovėlyje net enciklopediškai nepristatomi patys jauniausi prozininkai, lyg jų visai nebūtų. Žinoma, pamokų skaičius minimalus, tačiau dabar iš mokinio atimama galimybė bent trumpai ką nors išgirsti apie nūdienos prozą. Kiek kitaip pateikiama poezija. Jauniausi poezijos kūrėjai apibūdinami konspektyviai, suskubta pristatyti Neringos Abrutytės pirmąją knygą „Rojaus ruduo“. Galima klausti, kodėl pasirinkta ji, o ne, sakysim, Artūras Tereškinas (tačiau ar dažna mokyklos biblioteka turi jo „Grindinio žuvis“ ir „Absonią“?). Bet nedera užmiršti, kad literatūros vadovėlis dvyliktai klasei nėra literatūros istorija, tad nereikia turėti iliuzijų, kad į mokinio galvelę sutilps visų kuriančiųjų pavardės ir nuopelnai.

O kieno rankose ta auksinė plunksna, kuri be apeliacijų visus, lūkuriojančius Parnaso papėdėje, kilstelės į pačią viršukalnę? Laiko... Išmuš gal ir vadovėlin nepatekusiųjų valanda.

Aldona Kruševičiūtė

ALBERAS KAMIU

MARAS

Dail. Vida Kuraitė

Kamius A. *Maras* / Iš pranc. k. vertė R. Jankevičiūtė. – 2-asis leid. – V: Valstyb. leidybos centras, 1994. – 300 p. – 6 000 egz.

Albert Camus veikalė „La Peste“ pasakoja apie miestą, ištiktą epidemijos ir besistengiantį ją nugalėti. Nežinia, kaip teisingiau šią epidemiją lietuviškai įvardyti: pavadinti maru, atrodo, tarsi pasakyti per daug. Gal tiktų tiesiog „epidemija“. Autorius savo pasakojimo nevadina romanu; kartais vadina kronika, epidemijos kronika. Būdingiausias šio kūrinio bruožas – kad jis nėra parašytas sekant impulsyviu autoriaus įkvėpimu. Tai veikia pranešimai, svarstymai, kuriems suteikta pasakojimo forma. Nėra čia nė psichologiškai pagrįsto pasakojimo, o autoriaus siekimas suvokti, kas yra gyvenimas.

Orano administracijai uždarius miesto vartus, miesto gyventojai šalia mirties baimės išgyveno tremtį savo pačių namuose. Nebuvo protingos galimybės planuoti pabėgti ir susitikti su artimaisiais, buvo uždrausta net gauti laišku.

Orano gyventojams teko likimas visų kalinių ir tremtinių, kurie savo artimųjų draugyste džiaugiasi tik atsimindami juos; jie kaip kaliniai bandė į savo gyvenimą beviltiškai įtraukti tuos asmenis, kurių šalia nėra, atkurti praėjusį gyvenimą ir apgailėti neįvertinimą tų, su kuriais buvo praleista daug dienų. Epidemija išgyvenama kaip individualių jausmų netekimas. Dėl egoistinės tuštumos tremtiniai neįvertino viso nelaimės masto; jiems rūpėjo tik tai, kad jų atsiskyrimas nuo mylimų asmenų nesitęstų amžinai, ir tas asmeniškumas gelbėjo nuo panikos. Orano gyventojai tapo savotiški oro garbintojai: nušvitęs saulės spindulys galėjo juos pradžiuginti, lietinga diena juos slėgė; normaliomis sąlygomis tokią nuotaiką jie būtų laikę absurdiška. Tačiau būdinga, kad epidemijos yra labai monotoniškos. Nors miesto gyventojai buvo įsitikinę, kad epidemija liausis, bet jau nebebuvo pirmų savaičių audringo maištingumo. Žmonės tebejautė liūdesį ir skausmą, tačiau nejautė sielvarto. Tai buvo blogiau net už nevilčių – liko tik abejingumas ir nuobodulus, visi tapo kuklūs, be atsiminimų, be vilties. Epidemija pakeitė žmonių galvoseną ta prasme, kad jie, anksčiau domėjęsi savo gyvenimu, ėmė domėtis tuo, kas svarbu kiekvienam. Ankstesnis jausmingumas tapo abstraktus. Kartais vienintelis trokštamasis dalykas buvo ilgam užmigti. Diskriminacijas epidemija sulygino. Ji tapo visų reikalas.

Camus knygoje pasirodo tokių dalykų, kurie grožinėje knygoje neatrodytų priimtini: statistika ir abstrakcija. Mirtis čia vadinama statistika ir abstrakcija. Modernioje grožinėje raštijoje esame pratę visas žmogiškas problemas siekti su stipriu jausminiu išgyvenimu. „La Peste“ autorius mąsto abstrakčiai. Doktorui Rieux, kasdien susiduriančiam su sergančiais ir dejuojančiais žmonėmis, liga – abstrakcija (kitai negu žurnalistui Rambertui, kuriam visuomeninė gerovė tesanti tiek verta, kiek ji yra kiekvieno visuomenės nario privati gerovė). Rieux manymu, mieste vyksta liūdna kova tarp žmogaus laimės ir maro abstrakcijos, ir abstrakcija kartais pasirodo esanti stipresnė už laimę. Doktoras Rieux, epidemijos istorijos pasakotojas, prisipažįsta,

kad jam kildavusi pagunda į pasakojimą įjungti savo asmeninių išgyvenimų, tačiau jis pasilikęs prie minties, kad tokie kentėjimai yra visiems bendri. Doktoras mąsto, kad nesvarbu, ar tokie įvykiai kaip epidemija turi prasmę, – svarbu pagrįsti žmogaus viltį.

Tiesa, kurią Camus tyrinėja, neabejotinai yra bendrinė. Tačiau kartu ji yra ir asmeninė. Pasakodamas apie Orano miesto epidemiją, prasidėjusią 194. metais, autorius apžvelgia epidemijas Marselyje, Provance, Milane, Konstantinopolyje, visas jas aptardamas kaip amžiną žmogaus kančios šauksmą. Autoriui rūpi išsiaiškinti, kodėl žmogui reikia kentėti ir mirti. „La Peste“ atsakymas į šį klausimą nėra jausmiškai lengvai suvokiamas.

Pirmasis kunigo Peneloux, paskaitų apie modernų individualizmą autoriaus, pamokslas siūlo moralinio pobūdžio atsakymą. Čia Peneloux epidemiją laiko priemone atkreipti žmonių dėmesį į tai, kad jie slapta per daug bendrauja su blogiu. Pamokslas audringas, retoriškai įspūdingas. Maras esąs primenantis teismą dalykas: teisusis neturįs ko bijoti, bet blogas žmogus turįs bijoti. Dievas panašiu būdu lankęs miestus nuo pat pasaulio pradžios. Epidemija liudijanti veikimą Dievo, kuriam pavyksta bloga pakeisti į gera. Klausytojams šis pamokslas atrodė kaip kaltinimas nusikaltimu, kurio jie nebuvo padarę. Toks atsakymas nepaaiškina, kodėl reikia kentėti ir nebendruojantiems su blogiu, pavyzdžiui, mažiems vaikams. Pamokslui trūko meilės. Tačiau Peneloux pasirengė dar vienam pamokslui. Šįkart į klausytojus jis kreipėsi ne „jūs“, o „mes“. Peneloux kėlė mintį, kad svarbu atrasti ir išnaudoti tai, kas nelaimės metu yra gera; į žmogaus kentėjimą kvietė žiūrėti kaip į kai ką neįkainojamai vertingą. Doktoro Rieux supratimu, kunigas kvietė suvokti, ko nelaimė mus moko. Doktorui aišku, kad kunigas kelia kraštutinį reikalavimą: „Arba mes turime tikėti viską, arba viską paneigti. Bet kas iš jūsų drįstų paneigti viską?“ – klausė pamokslininkas. Dievas iškėlęs kūriniui bausmės reikalavimą: žmonės turį išsiugdyti ir praktikuoti didžiausią dorybę – Viską arba Nieko. Peneloux kalbėjo, kad žmonijos istorijoje esama momentų, kai negali tikėtis skaistyklos,

kai viskas yra mirtinga. Tai esą visiško nusižeminimo laikai, tačiau tokio nusižeminimo, su kuriuo žmogus visiškai sutinka. Tada krikščioniui tenka susidurti su kančios problema: tenka rinktis tikėti viską, kad nebūtų priverstas viską paneigti. Kunigas papasakojo maro Marselyje epizodą: vyskupas užsidaręs nuo maro savo pilyje, tačiau mirusiųjų kūnų buvę tiek daug, kad sukrauti aplink vyskupo pilies sienas jie kritę į pilies kiemą... Taigi epidemijos metu sala neteikia išsigelbėjimo, dėl to nelieka kitos išeities: arba mylėti Dievą, arba jo nekęsti. Tarrou sutinka su pamokslininko išvada, sakydamas, jog krikščionis turi arba prarasti tikėjimą, arba leisti išlupti sau akį. Atsakymą į kančios problemą galime įžvelgti antrame kunigo Peneloux pamoksle. Šis atsakymas yra anapus jausminės ir dorinės srities. Tai yra būties atsakymas. Peneloux jį yra taip kietai suformavęs, kad negalima atsakymo atmesti nesunaikinant savęs. Atsakymas sukuria skaitytojui neapeinamą situaciją. Jei atmeti atsakymą, atmeti visa, kas yra. Taigi Peneloux atsakymas: norėdami atmesti mirtį, mes turime atmesti ir buvimą. Arba turime priimti mirtį kaip trūkumą, arba turime atmesti viską. „Tačiau kas drįstų atmesti viską?“ Priimdamas viską, žmogus mirties apraiškoje priima tik būties trūkumą, o ne savaiminę realybę. Mes mirštame tik dėl to, kad esame ir suprantame buvimą. Jei nebūtume ir nesuprastume, mirties kaip tragedijos nebūtų.

Peneloux atsakymas – brangus išminties briliantas šiame tragiškų įvykių kupiname kūrinyje. Išsakomas žmogui paties Dievo iškeltas reikalavimas suprasti, ką reiškia būti. Žemiška būtis turi savo pradžią ir neišvengiamą pabaigą, o tai reiškia žmogui galimybę pripažinti viską. Peneloux atsakymas nieko apie mirtį nepasako žmogaus jausmams, tačiau daug pasako žmogaus protui – mirtis yra tik paraštes reiškinys žmogaus buvimui.

Tokios galvosenos šviesoje galėtume prisiminti visus kronikos epizodus ir stebėti, kaip kančios problemą sprendžia skirtingi personažai. Ryškiausiai ji išsiskleidžia Tarrou išpažinime ir veikloje. Tarrou atrodo, kad blogajai žmogaus daliai paprasčiausiai skiriama per daug dėmesio: įsijungęs į savanorių būrius ser-

gantiems gelbėti, jis nenorėjo į tai žvelgti kaip į kažką išmintingai vertinga. Žmonės Tarrou atrodo labiau geri negu blogi (tai jis liudija dėmesiu jaunam nusikaltėliui), jo manymu, daugiausia neatitaisomų blogybių padaroma iš nežinojimo; geri norai galintys padaryti daugiau bloga nei gera, jei stinga supratimo; tikro gerumo negali būti be aiškaus pažinimo. Tas, kuris tariasi visa žinąs, reikalauja teisės žudyti; žudiko siela esanti akla. Tarrou yra patyręs ir išpažįsta, kad mirtis kaip šešėlis seka ir jo paties gerų norų pasireiškimus. Tarrou suprato, kad ir jis pats, kovodamas prieš mirties bausmę ir žudymą, netiesiogiai yra prisidėjęs prie tūkstančių mirčių; kartu jis suprato ir tuos, kurie nuteisia mirti. Suprato, kad mes visi esame maro nešėjai, ir priėjo išvadą, kad galima tik stengtis būti kuo toliau nuo maro jėgų, – būti „nekaltu žudiku“, išmokti būti šventu. Savo gyvenimą jis išgyveno kaip pilną kontrastingų mįslių ir niekad neturėjo paguodos. Ar tai ir išaiškina jo šventumo sampratą – ieškoti taikos tarnaujant kitiems?

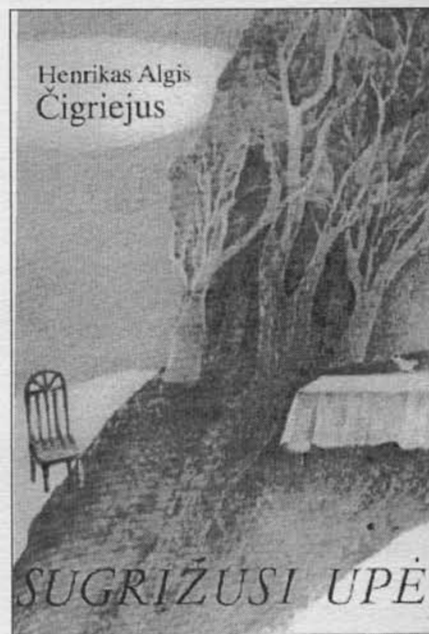
Daktarui Rieux panašiai atrodo, kad žmoguje yra daugiau dalykų vertų stebėjimosi, negu paniekos. Rieux kūrinio problemos taip giliai negvildena, tenkindamasis vien protinga kova su mirties apraiškomis. Anot daktaro, jei pasaulį lemia mirtis, tai Dievui būtų geriau, kad mes liautumės jį tikėti ir visomis jėgomis kovotume su mirtimi. Tačiau Rieux ir Tarrou bendra veikla maro metu, nors nenugalėdama žemiško gyvenimo baigtinumo, teikia visuomeninį ir labiausiai žmogišką atsakymą į kančios ir mirties problemą. Judviejų sumanymas drauge paplaukioti jūroje yra tarsi sakramentinis solidarumo ženklas, jungiąs medicininės ir visuomeninės žmonijos pastangas, kovojant su mirties apraiškomis.

Neigiamiausiai Camus charakterizuoja Cottard'ą – uždarą žmogų. Epidemijos pradžioje Cottard'as bandė pasikarti, bet virvei nutrūkus, liko gyvas. Epidemijai plintant jis tylus, paslaptingas, optimistiškam miesto administracijos nariui Grandui primenantis mešką. Epidemijai įsisiūbavus, Cottard'as pasijunta laimingas: jo aistra buvo būti kartu su kitais, ir bėgęs nuo vienišumo žmogus pasijuto bendros nelaimės dalininkas. Taip

maras jam gražino garbę. Cottard'as yra prasitaręs, kad būdas žmonėms suvienyti yra jų užkrėtimas epidemija. Tarrou atrodo, kad nors Cottard'ui gresia tas pats pavojus kaip ir kitiems, jis nėra kartu su kitais. Marui traukiantis, Cottard'as vis labiau sumišęs, statistikos duomenys apie maro mažėjimą jam kelia nerimą. Kūrinio pabaigoje Cottard'as pasirodo esantis ne tik savęs, bet ir kitų žudytojas.

Kronika „La Peste“ yra itin svarbi dėl autoriaus drąsos pabrėžti proto reikšmę doriniam gyvenimui, atsisakyti valios reikšmės išimtinumo šioje srityje prielaidos. Čia meniškai sklaidoma žmogaus protingo veikimo reikšmė.

Vytautas Bagdanavičius

Dail. Rūta Čigriejūtė

Čigriejus H. A. *Sugrįžusi upė*: Novelės. – V.: Amžius, 1996. – 220 p. – 2 000 egz.

Henriką Čigriejų pažįstantieji seniai yra pastebėję jo gebėjimą labai vaizdingai pasakoti. Koks nors jo žodžiais nupieštas atsitikimas čia pat, klausančiųjų akivaizdoje, virsta meniškai sutvarkyta gyvenimo detale, įgavusia didesnės prasmės už tą, kurią galėtume suvokti, panašų atsitikimą išgirdę iš sauso faktografo lūpu.

Jau senokai spaudoje pasirodę pirmieji Čigriejaus beletristikos darbai skaitytojų buvo jaukiai sutikti dėl autoriaus prigimtinio „mokėjimo“ pasakoti, dėl svarbiausios realistinės prozos ypatybės – kūrybos herojų išgyvenimų autentiškumo, rašančiojo mokėjimo subtiliai balansuoti ant tikrovės ir išmonės ribos. Žinoma, ne vien tas svarbu – nuolat treniruojant ranką ir plunksną, pasikaučius literatūros teorijų, kūrybos nagrinėjimų, išsiaiškinus, kaip yra sulipdytas vienas ar kitas kūrinys, visokių rašymo gudrybių galima išmokti. Bet negalima išmokti turėti į savo artimo signalus spėjančią atsiliepti širdį, lankstų protą, gebantį greitai suvokti ir susivokti.

Regis, dėl šitų gebėjimų Čigriejaus beletristika taip tvirtai išsigrindė kelių lietuvių beletristikos laukuose. Jo novelių knyga „Sugrįžusi upė“ yra viena gražiausių šių metų prozos knygų. Pradėjęs šneką apie bet kurį šios knygos kūrinį, apie kiekvieną galėtum pasakyti bemaž tą patį: tai lyg kokie paslaptingi taškai detektorinio radijo kvarco kristale: bakstelėsi adatele, ir iš tolybių į ausį tau ateina žodžiai ar melodijos. Sugrįžta tekėjusi nutekėjusi upė. Antai novelėje „Šaltas balandžio vakaras“ randame tikrų tikriausią gražaus žmogiškumo kristalą: Albertas su savo gudruole dukrele Saliute eina iš vaišių, iš pasisvečiavimo pas svainį Jurgį. Saliutės tėtis, Albertas, yra, žinoma, kiek pasišildęs alučiu, ne taip paprasta jam išeiti iš Jurgio namų, vis norisi dar pasėdėti, bet tėvą taip gudriai permato jo atžala Saliutė, taip subtiliai ji skverbia jį eiti namo, toks to vaiko ir tėvo santykių jaukumas, kad skaitydamas pats imi išgyventi savo vaikystę. Ir dar nevisai taip: išgyveni kažki kokią *bendresnę* vaikystę, kažki kokią *bendresnę* Jurginių vakarą – išgyveni gabalėlį žmonių gyvenimo. Tas gabalėlis yra susidėjęs iš ilgus amžius glūdintos moralės, artimo meilės subtilybių, iš tarpusavio santykių tradicijos. Ir dar kai su giminaičiu atsisveikindamas Jurgis Saliutės tėčiui pasiūlo: „Albertai, dar celia kaju, kaip tas latvyvys sako“, – į novelės lauką plūsteli šiaurės Lietuvos, biržiečių krašto spalvų, pasidaro bemaž saldu nuo paveikslėlio tikrumo. Čia tiktų pasakyti: ir Čigriejaus poezija, ir proza įspūdinga savo žmogiš-

kumu, meile, harmonijos pajautimu.

O šit gabalėlis iš minėtos novelės:

„Artėjo šaltas geltonas balandžio vakaras. Būna tokių pavakarių ir vakarų, kai išblyškėlė saulė nejaukiai atsimušą namų languose. Pro šaltą ir kieta jų šviestą, rodosi, žiūri kažkas iš vidaus. Ne vakarieniaujantys, o kažkokie labai kaulėti žmonės, kurie nieko nelaukia ir patys niekur nebeis. Tiktai pasiklos šaltus patalus, ir viskas.“

Ant kelio tėvas randa numestą naują pantį, pasiima, jau ruošiasi kištis į kišenę. Ir čia įsiterpia jo mažosios prižiūrėtojos, sargybinės nuostatos:

„– Palauk, – sako Saliutė, – aš girdėjau, kad būna blogai, jei paimi ką nors svetimo.“

Štai tau!

Žinoma, pantį reikia numesti ten, kur jis buvo, „nes jei jau Saliutė pasakė, tai taip ir bus“.

Šitoji neįprasta porelė – tėvas ir dukrytė jau pasiekė savo laukus, „tarsi kiek padidėjęs saulės ratas jau užriedėjęs ant lygios miško nugaros, tuoj nusileis į kaimyno sodybą“... Ar paveikslas tikrovė, ar dar tuščias kūrybos lopinėlis dabar ima reikalauti ko nors, kas jį užpildytų, uždažytų. Ir atsiranda, kas tai gali padaryti: „Albertų avelės iš tolo pamatė ateinančius. Jos stovėjo pakėlusios galvas ir atidžiai stebėjo, ar ne golgonai kokie ateina“. Tas avelės reikia parvesti namo. „Draugiškas būrelis sueina į kiemą. Avelės patenkintos sugurena į tvartą, iš kurio dvelkia šienų, mėšlų, šiaudais, senom lentom kvėpianti šiluma.“

Pagaliau artėja ir „didžiojo“ įvykio finalas:

„– Ir šalta gi šiandien. Gerai dar, kad susipratot Saliutei to megztinėlio paprašyti. – Albertienė sėdi ir žiūri į godžiai valgančius.

– Kaip mes nesusiprasim. Ar mes su Saliute kokie nenuojėgos?

– Kaip mes su Alb... su tėte nesusiprasim?“

Viena maželytė istorija baigėsi. Sutaisytas didžiulis žmogiškumo grožybės užtaisas, toliau varysiantis gyvenimo upę!

Šitą puikią novelę čia plačiau aptarėme dėl to, kad tas, kas Čigriejaus knygos dar neskaitė, galėtų apie ją susidaryti apytikrą vaizdą. Joje lyg iš kokių smė-

lio laikrodžio kolbelių teka ir jaukus, ir šiurpus buvusysis laikas – su baimės virpesiu, su sūviais, su baisiais pokario bažnytikaimių grindiniais. Ir pokario laikų istorijose, ir sudėtingas painiojo gyvenimo pinkles vaizduojančiose novelėse tvyro gerumas, jaukumas, išeitis. Žmogui, kurio sunkų gyvenimo kelią lydi meilė, tas gyvenimas nėra be išeities. Išeitis ir yra taurioji meilė.

„Kai žiūri į žvaigždes, tai žiūri ir į dangų, o kai į dangų, tai ir pamatai apie kitą gyvenimą, kur, žinoma, nėra nei mašinių, nei kokio nemiegančio šuns. Bet kažkas tai yra“ (novelė „Po savo žvaigždėm“).

Šiuo rašiniu apie Čigriejaus knygą norėta ja pasidžiaugti, dirsteli į vieną kitą patrauklų šio rašytojo beletristikos momentą. Viena kita užkliuvusi smulkmena arba kokia silpnesnė novelės pastraipa knygos esmės nekeičia. Ji ir išleista puikiai, jaukus jos viršelis, sukurtas rašytojo dukros Rūtos Čigriejūtės (gal ji kartais yra ir kokia minėtosios Saliutės antrininkė?..), simpatiškas knygos išdėstymas ir šriftas.

Juozas Aputis

Politologija: Dokumentai ir užduotys pratyboms / Sudarytojas L. Deveikis. – K.: Litterae Universitatis, 1996. – 244 p. – 20 000 egz.

Knygos pavadinimas gali ir apgauti neatidų pirkėją, žvilgtelėjusį į kelis atsitiktinius lapus. *Politologija* yra skambus žodis, Lietuvoje dabar gana madingas. Ir ne visai be reikalo. Demokratija pas mus labai jauna, tačiau per paskutinius aštuonerius metus įvykę pasikeitimai negali nežavėti ir... nekelti daugybės klausimų, į kuriuos stengiasi atsakyti politikos mokslai. Tačiau knyga turi kitokią tikslą. Pavadinimas *Politologija* pirmiausiai reiškia, kad prieš jus mokymo priemonė, vartotina vidurinės mokyklos politologijos pamokose.

Knyga pirmiausia skirta supažindinti su Lietuvos politine sistema. Joje spausdinami Lietuvos įstatymų fragmentai, o kad jie būtų suprantamesni ir lengviau

Politologija

Dokumentai
ir užduotys patyčioms

analizuojami, šiuos pavyzdžius galima palyginti su kitų valstybių analogais. Dėl savo pobūdžio leidinys priartina skaitytoją prie demokratinės politinės sistemos pagrindo – įstatymų bei ugdo teisinį raštingumą. Sudarytojas stengėsi atrinkti tik svarbiausias dokumentų ištraukas, todėl sudėjo į knygą labai daug informacijos, ir tas informacijos gausumas padeda išvengti nuobodulio, kuris apima skaitant dokumentų rinkinius. Labai gerai, kad nebuvo apsiribota vien įstatymais, o įtraukti ir kiti dokumentai, atspindintys valstybės gyvenimą: biudžetas, politinių partijų statutai ir t.t.

Tačiau pasirinktas juridinis metodas retokai naudojamas šiuolaikiniuose politikos moksluose, nes turi nemažai trūkumų. Formali struktūra paprasčiausiai neatspindi daugelio visuomenėje vykstančių politinių procesų, realaus galios pasiskirstymo. Spausdinamos dokumentų ištraukos paviršutiniškai atspindi ir įstatyminių Lietuvos politinės sistemos vaizdą, nes sudarytojas nekėlė sau užduoties sudaryti išsamų įstatymų sąvadą. Be to, lietuviški įstatymai turi savybę būti nuolat taisomi, ir jau dabar kai kurių išspausdintų dokumentų formulotės neatitinka galiojančių, nors tai ir ne sudarytojo kaltė. Todėl platesnę publiką, ar net studentus, pradedančius studijuoti politologiją, knyga mažai kuo galėtų sudominti. Vis dėlto knyga yra vertinga politiniam švietimui mokyklo-

se (ak, kokie nekenčiami senosios sistemos žodžiai, tačiau atspindintys tikrovę, o kartu ir būtinybę).

Pertvarkant švietimo sistemą Lietuvoje buvo atkreiptas dėmesys į pilietinio ir politinio auklėjimo būtinybę, dvyliktokams įvestas politologijos kursas. Pagrindinė šio kurso mokymo priemonė – Gedimino Vitkaus vadovėlis *Politologijos įvadas* (1992). Pastarasis vadovėlis gana išsamiai pateikia teorinius politinių mokslų pagrindus, svarbiausias šių mokslų gvildenamas problemas ir sąvokas. Tačiau jame visiškai nėra pilietinio matmens, politinė teorija nėra siejama su Lietuvos politiniais procesais. Tai buvo palikta pačių mokytojų ir nuovokesnių mokinių nuožiūrai. Na, o aptariamasis rinkinys papildys politologijos kursą mokykloje konkrečiais pavyzdžiais, kaip politikos teorija įgyvendinama Lietuvoje.

Atsižvelgiant į du knygos tikslus: pilietinį auklėjimą ir supažindinimą su Lietuvos politine sistema, – prašosi keletas pastabų. Labai nudžiugino tai, kad į knygą įdėta ir Pirmojo Lietuvos Statuto ištrauka. Tuo parodyta, kad Lietuvoje yra gili teisinė tradicija, kurios dažnai nepelnytai pamiršamos. Taip pat galima susekti ir Lietuvos konstitucingumo tradicijas. Jų pradžia galėtume laikyti tą patį Pirmąjį Lietuvos Statutą. Knygoje dar išspausdintos ištraukos iš 1791 m. Respublikos konstitucijos, trijų tarpukario Lietuvos konstitucijų ir dabartinės Konstitucijos. Deja, konstitucingumo tradicijas galima tik susekti, joms skirta tikrai per maža dėmesio – visos minėtos dokumentų ištraukos sudėtos skyrelyje *Žmogaus teisės*.

Jei sudarytojas siekė apžvelgti visą Lietuvos politinę ir teisinę sistemą, per mažas dėmesys konstitucingumui yra rimtas trūkumas. Lietuvos teisinė sistema remiasi kontinentine teisine tradicija, kurioje konstitucija labai svarbi: būdama pagrindiniu įstatymu, ji suteikia pagrindą visai teisei sistemai. Lietuva turi gerą Konstituciją, tačiau jos teisinėje sistemoje vis dar vyrauja didelė sumaištis, kuri pastaruoju metu tik po truputį tvarkoma. Ši sumaištis labai priklauso nuo to, kad konstituciniam pagrindui skiriama per mažai dėmesio, arba Konstitucija būna tiesiog negerbiama.

Aptariant žmogaus teises daugiau dėmesio reikėtų skirti vienam pamatiniam demokratinės konstitucinės sąrangos principui – žmogaus teisei dalyvauti savo valstybės valdyme, turėtų būti pabrėžtas universalus šios teisės pobūdis. Teisės į demokratinį valdymą svarbą galėtų parodyti vienas pavyzdys, kuris aptariamoje knygoje yra tarsi paslėptas. Spausdinamos 1922 ir 1928 m. konstitucijų ištraukos, apibrėžiančios žmogaus teises, yra beveik identiškos. Net ir nevienareikšmiškai vertinant 1926 m. perversmą Lietuvoje, mažai kas galėtų užginčyti, kad po perversmo atsiradusi politinė sistema buvo nedemokratiška, ir garantijos žmogaus teisėms sumažėjo. Tačiau knygos sudarytojas nepateikė nei komentaro, nei daugiau Konstitucijos ištraukų, atspindinčių pakitusią padėtį.

Žmogaus teisę dalyvauti valdant savo šalį galima rasti *Politologijoje* spausdinamoje 1992 m. Lietuvos Respublikos Konstitucijos ištraukoje, būtent 33 straipsnyje. Tačiau Konstitucijoje ji garantuojama ne tik šiuo straipsniu. Be to, visiškai nepelnytai užmiršta universali teisė į dalyvavimą valdant savo valstybę prigimtis. Ši teisė tik neseniai tapo viena tarptautiniu lygiu pripažintų žmogaus teisių. Tačiau ji užfiksuota Tarptautiniame žmogaus pilietinių ir politinių teisių pakte bei keliuose regioniniuose dokumentuose. Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos Pirmasis protokololas garantuoja, kad „susitariančios šalys įsipareigoja priimtiniais terminais organizuoti laisvus rinkimus, slaptai balsuojant, kad būtų sudarytos tokios sąlygos, kurios garantuotų žmogaus valios pareiškimo laisvę, renkant įstatymų leidimo valdžią“*. Lietuva yra ratifikavusi tiek visą konvenciją, kurios ištraukos spausdinamos knygoje, tiek ir Pirmąjį protokolą, kuris buvo užmirštas. O jis tikrai svarbus tuo, kad Lietuva įgyvendinti demokratinę valdžios sistemą įsipareigojo net tarptautine sutartimi.

Norėtusi pakritikuoti ir spausdinamų užsienio šalių dokumentų pasirinkimo kriterijus. Jiems reikėjo skirti tikrai dau-

* *Žmogaus teisės*: regioninių tarptautinių dokumentų rinkinys / Sudarytojas R. Mališauskas. – V.: Mintis, 1993. – P. 55.

giau dėmesio. Pavyzdžiui, knygoje spausdinamos Italijos pilietybės įstatymo nuostatos beveik visiškai tokios pat, kaip ir lietuviško jų analogo. Tokio pasirinkimo tikslas galėjo būti tik noras parodyti, kad Lietuvos įstatymai atitinka užsienio šalių analogus, ir dar labai senus (Italijos įstatymas priimtas 1913 m.). Tačiau ar ne tikslingiau būtų spausdinti įstatymus, geriau atspindinčius skirtingus pilietybės suteikimo principus – *jus sanguinis* ir *jus soli*. Lietuvos ir Italijos įstatymuose derinami abu šie principai, išskirti ir analizuoti juos būtų daug lengviau, jei prieš akis turėtume grynus jų pavyzdžius. Panašiai kritikuotini yra ir rinkimų įstatymų pavyzdžiai.

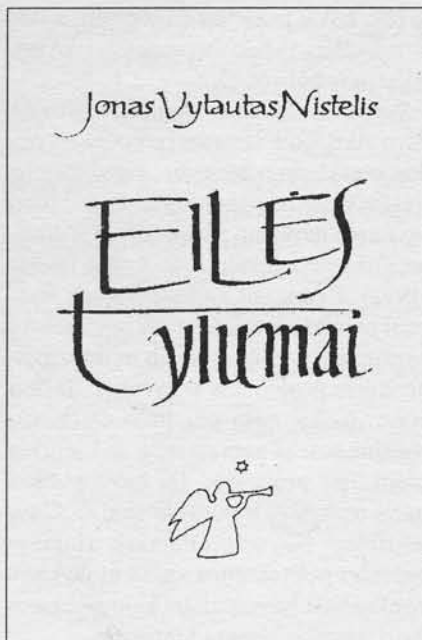
Nedideli trūkumai tikrai nesumenkina geros *Politologijos* idėjos. Demokratiniai politiniai procesai mūsų šalyje vyksta tik aštunti metai, todėl politikos mokslų reikia mokytis ir mokiniam, ir politikams, ir politologams. Ši knyga tikrai turėtų prisidėti prie politologijos sėkmės.

Kostas Aliulis

ATSIŪSTA PAMINĖTI

Nistelis J. V. *Didieji siluetai*. – Šiauliai: Delta, 1993. – 56 p. – 1 000 egz.; Nistelis J. V. *Lietuviškos rapsodijos*. – Šiauliai: Saulės Delta, 1995. – 104 p. – 1 000 egz.; Nistelis J. V. *Eilės tylumai*. – Šiauliai: Saulės Delta, 1996. – 128 p. – 1 000 egz.

Trys šiauliečio architekto Jono Vytauto Nistelio (1922–1986) knygos: „Didieji siluetai“ (1993), „Lietuviškos rapsodijos“ (1995), „Eilės tylumai“ (1996), – tai tikrai eilės iš tylumos, rašytos daugelį metų ir iki šiol beveik niekur nespausdintos. Jų autorius, regis, buvo sąmoningai pasirinkęs vienišo kūrėjo kelią, nenorėdamas taikytis prie vyraujančių ideologinių nuostatų. Daugelis eilėraščių – asketiškas vienišos dvasios dienoraštis. Daug mąstoma apie pasaulio istoriją, kultūros kelią ir asmenybes („Didieji siluetai“), nes „pasaulio vienišieji buvo mano bičiuliai“. Rinkiniuose atsispindi krikščioniška pasaulėjauta, nuolat jaučiamas Dievo buvimas („Eilės tylumai“).

Dail. Ina Orinauskaitė

Ryškus karo metų laikas, kai pasaulis išskyla drastiškais siurrealistinėmis vizijomis. Greta jų – idiliškas gamtos pasaulis, vaikystės reminiscencijos. Jono Vytauto Nistelio eilėraščiai yra asketiška, „neornamentuota“ minties poezija.

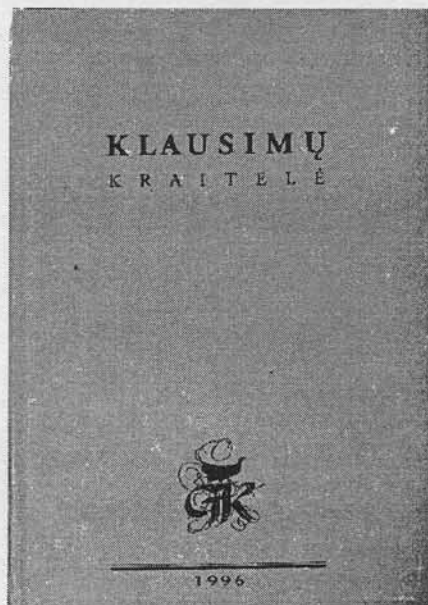
Virginija Balsevičiūtė

Klausimų kraitelė: Žodyno dalykai. – V.: Gimtoji kalba, 1996. – 227 p. – 1 800 egz.

Žmogui, neskaitančiam, nė nepavartančiam žurnalo „Gimtoji kalba“, naujos, ką tik išleistos knygos pavadinimas „Klausimų kraitelė“ gali pasirodyti mįslingas: iš jo net nesuprasi, kokios čia srities leidinys. O tas, kuris „Gimtąją kalbą“ paskaitinėja, iškart susivoks, kas čia per kraitelę ir kokie joje klausimai. Prieš 63 metus kalbininkai, įsteigę bendrinės kalbos laikraštį (dabar žurnalas) „Gimtoji kalba“, suprato, kad vien dideliais mokslingais straipsniais ne ką tepasieksi, kad reikia bendradarbiauti su visuomene, kuri ir yra bendrinės kalbos vartotoja, – kalbėtis ir tartis, aiškintis ir atsivėlgti. Taip buvo sumanytas trumpų atsakymų į žmonių klausimus skyrelis, gavęs „Klausimų kraitelės“ vardą,

tebegyvuojąs žurnalo puslapiuose ir šandien.

Į kalbamąjį rinkinį įtraukta tik mažoji visų per daugiau kaip 6 dešimtmečius atsakytų klausimų dalis. Pirmiausia atsirinktas tik vienas kalbos lygmuo – žodynas, palikus nuošaly gramatiką, kirčiavimą, tartį, vietovardžius, asmenvardžius ir kita. O ir leidėjai „Pratarmėje“ sako si norėję parodyti ne istoriją, bet aktualiąją praeitį. Toji praeitis – iš prieškarinės bei po karo Amerikoje leistosios „Gimtosios kalbos“ ir nelaisvoje Lietuvoje puse lūpų kalbos dalykus svarsčiusios „Mūsų kalbos“. „Pratarmėje“ nurodoma, ko ir kodėl atsisakyta – nebeaktualių, atsitiktinių klausimų bei tų, į kuriuos atsakydami kalbininkai klydo. Įtrauktuose į rinkinį klausimuose irgi pasitaiko nepriimtinių šių dienų požiūriu teiginių, todėl jie redakcijos smulkesniu šriftu pakomentuojami ir patikslinami. Kartu šis leidinys – ir kalbos dabartis. Iš 1990 metais atnaujintos „Gimtosios kalbos“, einančios jau 7-tus metus, į rinkinį pateko beveik visi žodyno klau-

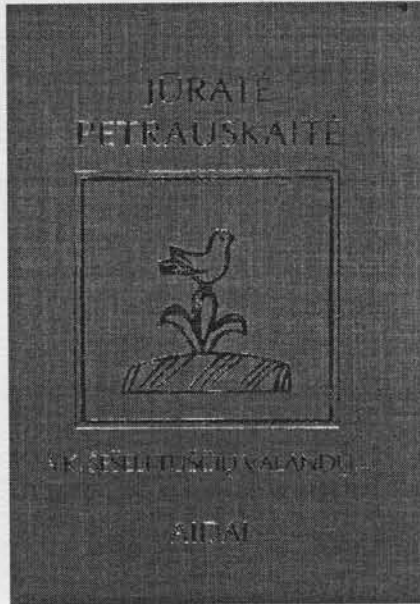
simai. Jų čia visokių – ir apie seniai vartojamus žodžius ir žodžių junginius svetimomis, primestomis (o mūsų priimtomis) reikšmėmis, vienas kitas jau ir apie naujasias svetimybes ar vis reikalingesnius verslo terminus, apie išsiversčius lietuviškais žodžiais rusiškus frazeologizmus ir apie daug ką kita.

Rinkinį parengė ir išleido „Gimtiosios kalbos“ žurnalo redakcija. „Klausimų kraitelė“ žurnale tęsiama ir toliau, o šios knygos leidėjai bei visi kalbininkai, „Klausimų kraitelės“ esami ir būsimi autoriai, viliasi, kad „vienų klausinėjimas, kitų bendras dalykų svarstymas ir yra toji kalbos kultūra, kur abu žodžiai vienodai svarbūs“. Ir laukia naujų klausimų.

Inga Mataitytė

Petrauskaitė J. Ak, šešėli tuščių valandų... – V.: Aidai, 1996. – 71 p. – 1 000 egz.

Elvyros Jūratės Petrauskaitės (1923–1986) lyrika posovietiniams skaitytojams, beveik nepažįstama. Vienas kitas poetės eilėraštis buvo publikuotas karo metu „Žiburėlyje“, vėliau „Kauno tiesos“ priede, „Jaunimo gretose“, „Literatūroje ir mene“, 1995 m. poezijos knygoje „Anapus rudens“. Dabar Petrauskaitės dukters Ksenijos Jaroševaitės dėka į ne-

Dail. Ksenija Jaroševaitė

didelį rinkinuką surinkti eilėraščiai suteikia galimybę platesniu žvilgsniu išvysti kūrybą, kuri, skirtingai nei daugelio kitų šios kartos kūrėjų, liko „nesutepta“. „Raudonasis tvanas“ jos poezijos tarsi

nepalietė. Kaip knygos prieraše pastebi poetės studijų draugė Palmyra Petrauskaitė-Čebelienė, „nebuvo nieko atvirai antitarybiško, užtat kiek tik nori jaunatviško nerūpestingumo, egocentrizmo, estetizmo, dekadentizmo“. Žmogaus egzistencija apmąstoma tarsi dviem žvilgiais: *sub specie mortis* ir *sub specie aeternitatis*. Nors „greitai, greitai visa pračina“, bet amžinybės šviesoje ši 'laidininkė' pasirodo reikšminga. Viltis ir prasmingas laikas – galimybė būti išganytam. Ilgesys, meilė, vieatvė, nerimas, kančia svajonė – pagrindiniai Petrauskaitės poezijos motyvai. Gamta čia lyg žmogaus egzistencinių problemų veidrodis: paukščiai, medžiai, vandenys, mėnesiena, tamsa – visa tai byloja apie „aš“.

Eilėraščiuose neatsispindi istoriniai perversmai, ideologijos. Petrauskaitės kūryboje kalba paprastas žmogus, kuriam šioje žemėje svarbiausia kasdienės valandos.

Vilma Kunickytė

...et altera pars

IR MAN NELINKSMA

Nelinksma: nuliūdinau Arūną Peškaitį, kurį ne tik gerbiu, bet, man rodosi, ir myliu, ir nuo seno vertinu jo nuoširdų ekumeniškumą. Suprantu, kad galėjau ir jį, ir dar kai ką nuliūdinti savo nekantriu pareiškimu „Naujajame Židinyje-Aiduose“, Nr. 9, skiltyje „...et altera pars“. Iš dalies taip įvyko per nesusipratimą, kurį tuojau paaiškinsiu, bet vis dėlto negaliu sakyti, jog nesu parašęs to, ką parašiau.

Įspūdžiai iš spaudos

Š. m. rugsėjo 9 d. pasiunčiau laiškelį savo bičiuliams – „Naujojo Židinio“ Redakcijai, paprieštaraudamas keliems dalykams, kurie man buvo užkliuvę per pusantų metų. Laiškeliu netaikiau spaudai, vien norėjau atkreipti Redakcijos dėmesį. Pastraipą, liečiančią „Tikėjimo žodžio“ bendrijos veiklą, parašiau pagal įspūdį, kurį sukėlė Lietuvos Katalikų Bažnyčios Informacijos Centro atsiųstoje „Spaudos apžvalgoje“, Nr. 14, pateikta ištrauka iš tos bendrijos laikraščio „Bažnyčios naujienų“. Ją atšvietęs pridėjau prie savo laiškelio, tad Redakcija matė mano pasipiktinimo pagrindą ir, matyt, todėl ir pasiryžo laiškelį išspausdinti, tačiau be sudirginusio mane teksto. Pacituosiu svarbiausias jo vietas:

Birželio 22–25 d. evangelizacinė palapinė nukeliavo į Ukmergę ir buvo pastatyta netoli centro, Gyvulių turgaus aikštėje. Tai buvo puiki vieta evangelizacijoms, nes pro šalį į katalikų bažnyčią nuolat traukdavo žilagalvės senutės. [...] Evangelizacijos žygį Ukmergėje galima būtų pavadinti senimo prabudimu, o dar tiksliau – katalikų prabudimu. [...] Šeštadienį buvome itin nustebinti: į rytinį susirinkimą pirmo-

sios atskubėjo uoliausias katalikų bažnyčios lankytojas. [...] Viena tremtinė net apsiverkė, išgirdusi tiesą – Rašto žodžius apie Mariją, kunigus, bažnyčią. Skaudu jai buvo pripažinti, jog tiek metų ją klaidino katalikiškos doktrinos. Per keturias dienas iš viso Ukmergėje atgimė apie 200 žmonių, dauguma jų senučiukai katalikai. [...] Žmonių širdys atsivėrė aukoti Evangelijos darbui. Tarnautoja G. Ašmuntienė pasakojo, kad paaukojimais išaugo 5–6 kartus, o kažkas vietoj pinigų paaukojo auksinį žiedą.

Toliau toje pačioje „Spaudos apžvalgoje“ pateikiama „Bažnyčios naujienų“ trylikto numerio įvadinio straipsnio citata, kur katalikų tikėjimo simboliai vadinami stabais:

Stabai visada kalba apie dvasinę tamsą ir bedievybę. O kaip tada mūsų Nepriklausomoje Lietuvoje, kur ant kiekvieno kalnelio auga kryžių brūzgynai? Ar tai turi ką nors bendra su Dievu? Atsakysiu – ne. Šlykšti demoniška dvasia pasislėpusi po krikščioniškais pavadinimais šiandien kontroliuoja Lietuvą ir bando joje įtvirtinti savo besąlygišką viešpatavimą. Ypatinga pagarba apsuptos vietos, kaip antai: Aušros vartų koplyčia, Šiluvos koplyčia ir Kryžių kalnas, rodo ne pamaldumą, bet bedievybę ir dvasinį apakimą.

Ir dar viena citata iš to paties laikraščio – apie Eucharistijos sakramentą:

Stabmeldystė į bažnyčią sulindo žymiai subtilesne forma negu kryžiai, paveikslai ir statulos. Pasinaudoję paties Kristaus žodžiais, velnio teologai iš paplotėlio padarė stabą.

Broliai – ne broliai?

Tai šitaip „broliška“ apie mus ir mūsų tikėjimą dėsto brolių tikėjimo žodininukų laikraštis. Vadinu juos *broliais* be jokios ironijos: jie tiki Tėvą, ir Sūnų, ir Šventąją Dvasią, išpažįsta Jėzų Kristų savo Išga-

nytoju ir yra krikštyti. Taip, jie Kristuje yra mūsų-mano broliai. Kaip čia neprišiminti šv. Augustino kreipimosi į savo tikinčiuosius:

Labai raginu jus broliai, kad mylėtumėte ne tik savuosius, bet ir tuos, kurie ne mūsų namuose (*foris*), ar tai būtų pagonys, dar neįtikėję į Kristų, ar atsidaliję nuo mūsų – Galvą drauge su mumis išpažįstantys, o nuo kūno atsiskybę. Liūdėkime, broliai, dėl jų kaip dėl brolių. Nori jie ar nenori, yra mūsų broliai. Tada tik liausis buvę broliai, kai liausis kalbėję *Tėve mūsų*.

Myliu, vadinasi, linkiu gero, noriu bendradarbiauti, liūdžiu dėl nesupratimo (savo ir jų). Ir, matydamas, kad brolis elgiasi kaip pikčiurna, sakau jam tiesiai: „Esi pikčiurna, fe, negražu!“

Neturiu pagrindo netikėti, kad gerb. Gintautas Abarius Arūnui Peškaičiui kalbėjo tai, ką *tą dieną* mąstė, – liaudiškai tarsiu: Dieve, duok jam sveikatą! Tačiau sunkiai įsivaizduoju, kaip jam reikia jaustis tarp kolegų, būgnijančių apie katalikų „velnio teologus“, „kryžių brūzgynus“ ir „šlykščią demonišką dvasią“. Man darosi nejauku, kai užtinku, jog panašiu stiliumi karštų katalikų kalbėta prieš šimtą ar kelis šimtus metų, o gerbiamajam šlovintojui Gintautui reikia tokioje gretoje stovėti šiandien...

Taip, esu girdėjęs pozityvių apraiškų, gavęs 1994 m. ekumeninio susitikimo svarbesnių momentų vaizdo įrašą. Džiaugiausi, kai po to pasirodė viešų atgailos už katalikų niekinimą gestų. Deja, vėlesnės ekumeninės savaitės jau buvo blankesnės. Ar tik nebus beimančios viršų panieka ir netolerancija, kokiomis žaizaruoja čia pacituoti tekstai?

Pakanta ir nepakanta

Prie spaudos balsų prisidėjo girdėtos

žmonių dejonės, kada, pavyzdžiui, į šią bendriją įstojusi duktė tikriausia prasme terorizuoja savo senutę katalikę motiną, svaido jos gerbiamus religinius paveikslus, kryželius, rožančius, neduoda nė žodžio katalikiška mintimi pratarti ir pan. Todėl, minėdamas „vargšes senutes“, turėjau galvoje ir tas, kurios terorizuojamos, ir tas, kurios „praregėjo“, „pirmą kartą išgirdusios tiesą – Rašto žodžius“ (žinome, kaip mokama juos parinkti ir „preparuoti“) – žodžius, nuvainikuojančius tai, kas joms buvo šventa, kas lig tol maitino jų dvasią: klausimas, kas dabar ją maitins?!

Deja, pasitaiko netolerancijos ir iš mūsų, katalikų, pusės, – toli gražu tuo nesidžiaugiu. Bet argi rastume bent viename dabartinių Lietuvos katalikiškų periodinių leidinių ar kurioje nors naujai išleistoje knygoje, kas bent iš tolo galėtų lygintis kad ir su čia pacituotais „deimančiukais“? Imdamiesi ekumeninės veiklos, mes, katalikai, atsisakome prozelitizmo – siekimo kitus krikščionis būtinai padaryti katalikais. Jei kuris nekatalikas iš vidinio poreikio panori kataliku tapti, negalime jo atstumti, tačiau ekumeninės veiklos tikslas nėra „sielų medžiojimas“, o skirtingų konfesijų išpažinėjų ir pačių bažnyčių suartėjimas, svajojant apie Dievo planuose numatyta susivienijimą ir meldžiant, „kad visi būtų viena“ Kristuje. Apaštala Sostas leidžia, kad katalikų kunigai teiktų išrišimą ir Komuniją tikrai krikščytiems žmonėms, kurie patys to prašo, ypač negalėdami pasiekti savų dvasininkų, jei tik gailisi dėl nuodėmių ir pripažįsta tikrą Jėzaus buvimą Eucharistijoje. Katalikų netolerancijos reiškiniai, manding, rodo arba sąmoningumo, arba meilės trūkumą, o neturėti meilės – ir didžiausia nuodėmė, ir didžiausia nelaimė.

Nespėjau pasitaisyti

Sužinojęs apie Redakcijos ketinimą spausdinti mano laiškėlį, mėginau šį tą jame koreguoti, bet nelabai mikliai Redakcijos pranešimas mane pasiekė, nelabai mikliai aš atsakiau – ir buvo šaukštai popiet (numeris spaustuvėje). Kaip tik mėginau taisyti gerb. Arūnui Peškaičiui užkliuvusių vietą su *visais kanalais*, ir būtent taip: „Kad geros valios tikin-

tieji lengvai nesiduotų įvairių naujų skelbimų sudrumsčiami, įdiekime jiems atsparumo prieš teiginį, esą, *Biblija – viskas*“. Paminėjau 2 000 sektų, besiremiančių šiuo teiginiu, dabar spaudoje randu, kad Amerikoje jų jau yra apie 3 000. Paminėjau, kad katalikų ir ortodoksų Bažnyčių tikėjimo ir gyvenimo vienybė laikosi todėl, kad jose pripažįstama, jog Šventoji Dvasia neklaidingai vadovauja Bažnyčios magisteriumui, t.y. apaštalaų įpėdinystę išlaikiusių vyskupų kolegijai. Peškaitis klausia apie liuteronų ir reformatų Bažnyčių vidinę vienybę. Taip, tam tikra vienybė yra, tačiau gana reliatyvi, ir ji vertia todėl, kad yra priimta tam tikra Biblijos bei iš jos išplaukiančių tikėjimo tiesų tradicinė interpretacija, bendras su mumis ir ortodoksais Nikėjos–Konstantinopolio tikėjimo išpažinimas. Nors sakoma, jog vienija Biblija, bet iš tiesų vienija – su labai plačia svyravimų skale – savita interpretavimo ir pamaldumo tradicija. Tuo tarpu principas, jog *Biblija – viskas*, leidžia atsirasti tūkstančiams srovių, pakraipų, religinių judėjimų ir grupių. Naujieji religiniai judėjimai, kaip „Tikėjimo žodis“, „Naujųjų apaštalaų bažnyčia“ ir pan., pagrįsti būtent šiuo principu ir šitikinimu, jog tik jie teisingai Bibliją supranta ir aiškina.

Mūsų silpnumai

Kad pradėjome su senu bičiuliu per žurnalą kalbėtis, tai tęskime. Iš karto užtikrinu, jog nenoriu nieko paneigti, ką mano rinktinis (sakau tai tikriausia prasme!) pašnekovas išdėstė, o tik vietomis toliau tęsti, vietomis kitais galimais požiūriais papildyti jo mintis arba pasiūlyti dar syki patikrinti kuriuos ne kuriuos duomenis ar teiginius.

Lietuvos katalikiškosios liaudies religinės sąmoningumas išties negilus, nepakankamas, bendruomeniškumas silpnas. Tai sudaro palankią dirvą naujesiems judėjimams, kupiniems pirmojo užsidedimo ir siūlanties grupės solidarumą bei jaukumą.

Kas kaltas dėl nepakankamo sąmoningumo bei gyvumo mūsų visuomenėje, laikančioje save katalikiška? Pusė amžiaus ateizacijos bei izoliacijos, bet taip pat nemaža sielovadinės stagnacijos, jaučiantis, kad „turime visą tiesą“, ir pamal-

džiai tikint, jog „nė patys pragaro vartai nenugalės mūsų Bažnyčios, pastatytos ant Petro Uolos“. Skaitydami *laiko ženklus*, turėtume pripažinti, jog Apvaizda, leisdama mums gyventi plataus nureligėjimo ir margų naujų religinių judėjimų amžiuje, nori pažadinti mumyse naujo evangelizavimo užmojų ir vyksmą. „Tikėjimo žodžio“ ir panašių naujų grupių stropumas evangelizuoti bei savaip katekizuoti turėtų išjudinti mūsų katalikiškąsias intelektualines, organizacines ir sielovadines jėgas tikėjimo sąmonei mūsų visuomenėje pagilinti. Šis Arūno P. ir VACLovo A. pokalbis galėtų truputėlį patarnauti tam reikalui, padėdamas išsiaiškinti kai kurias sąvokas bei terminus – mažinti nesuskalbėjimo mastą. Apdairiai tirkime

P. Arūnas kelis kartus cituoja dr. Irenos Eglės Laumenskaitės ir kitų sociologų tyrimus, kurie, tarp ko kita, rodo religinių sąvokų miglotumą net Šv. Jonų bažnyčios bendruomenės narių mintyse (dėmesio, tėve Eitvydai!). Neturiu pagrindo abejoti mūsų sociologų kompetencija, bet pats buvau 1989. 02. 15 Kaune pakliuvęs į kiaurai tendencingą apklausą: buvo klausama, ko tikiesi Lietuvai iš to ir iš to, ir iš Rytų religijų, o nebuvo apklausos lapelyje vietos pasakyti, ar ko nors tikiesi Lietuvai iš krikščionybės...

Kad galėčiau tvirtai remtis minimais tyrimais, norėčiau pasiklausti darbščiuosius sociologus, koku būdu jie tyrė savo respondentų sampratą apie Dievo asmeniškumą. Jeigu klausė: „Ar meldiesi, ar tiki, kad Dievas žino tavo maldas, pažįsta tavo reikalus, kaip nors tau atsiliepia, tave kartais gelbi? Ar jautiesi Dievui atsakingas už savo elgesį? Ar blogai pasielgęs prašai atleidimo, tiki atleidimu?“ Atsakymai į bent vieną kitą iš tokių ir panašių klausimų, išreiškiančių *mano ir Dievo asmenišką santykį*, teisingai parodys, ar Dievas man yra Asmuo (ar Asmenų Trejybė, ar Kristus kaip drauge Dievas ir Žmogus), ar ne asmuo. O jeigu mano brolių ne teologą užpuls tiesmuku klausimu: „Ar suvoki Dievą kaip asmenį (ar Asmenį)?“, labai galimas daiktas, kad jam toks klausimas sugestijonuos Senelį baltais marškiniais virš debesų... Manau, ne tik man, bet ir daugeliui maga

sužinoti, kokios formos klausimais Lietuvos sociologai tyrė ir tiria mūsų tikinčioje visuomenėje paplitusią Dievo asmeniškumo sampratą: ji gi religijai turi grindžiamosios reikšmės. Labai blankus religingumas be asmeniškio santykio su Dievu.

Sekta – ne sekta?

Ryšium su pasirodančiais vis naujais religiniais judėjimais dažnai klausiamas, tinka jiems ar netinka *sektos* pavadinimas. Kai kas skuba jį tiems judėjimams prisegti, kai kas skuba dėl to išizeisti. Prisipažinsiu, man mažai rūpi etikečių segiojimas. Išidėmėjau, kaip švelnusis mano kapelionas Marijampolės marijonų gimnazijoje a. a. kunigas Klemensas Kačergius tik nusijuokdavo, pavadintas „Kačerga“. Sakydavo: „Tegu mane nors ir „Krosnim“ vadina, tik tegu manyje duonos nekepa...“

Vengdami nesuskalbėjimo, galėtume pasinaudoti žodynų ir enciklopedijų žiniomis apie šio opaus termino reikšmę.

„Dabartinės lietuvių kalbos žodynas“ (DŽ, 1993): „sektà, *sēktos* 1. religinė grupė, atskilusi nuo viešpataujančios bažnyčios, atskala; 2. *prk.* uždara bendraminčių grupė, atsiskyrusi nuo daugumos; sektántas, -ė 1. sektos narys, atskalūnas; 2. *prk.* siaurų dogminių pažiūrų žmogus“.

Prancūzų „Petit Larousse illustré“ (1980): „sekta (lot. *secta*, nuo *sequi* sekti). Tą patį mokslą išpažįstančių žmonių vietas: *Epikūro sekta*. Nuo kurios nors religinės bendrijos atsiskyrusiųjų vietas: *Adventistų sekta*“.

Italų „New Time. Didžioji visuotinė enciklopedija“ (1992, t. 17, išsines numeracijos p. 9420–9421): „sekta (iš lot. *secta*, nuo *sequi* sekti). Relig. Sambūris asmenų, išpažįstančių ar ginančių kurį ypatingą mokslą, prieštaraujantį kitai, labiau paplitusiai ir jau įsitvirtinusiai religijai, arba nuo jos atsiskyrusių. Krikščionybėje nuo jos pradžios galima išskirti sektas, kurios pasižymi tuo, kad ypatinai pabrėžia kurį vieną doktrinos požūrį kitų nenaudai (gnostikai, montanistai, donatistai), ir sekta, kurios prieštarauja galingos bei turtingos Bažnyčios tikrenybei, lygindamos su Evangelijos bei pirmųjų krikščionių bendruomenių tyrumo ir neturto idealu (katarai, valdiečiai

ir kt.). Su protestantiškąja Reformacija, ypač remiantis laisvu Šventojo Rašto aiškinimu, suklestėjo religinės sektos pačių oficialiai pripažintų reformotųjų bažnyčių viduje. Tokiomis galima laikyti, pvz., kvakerius, anabaptistus, presbiterijonus ir baptistus menonitus. Nors jos žymiai skiriasi tarpusavy, joms bendra būdinga žymė ta, kad yra antihierarchinės ir antikuniginės, kad jos turi paprastą kultą, kad remiasi vien Biblija, yra priešingos bažnytiniam mokymui apie Eucharistiją ir praktikuoja suaugusiųjų Krikštą. Sektų reiškinys egzistuoja ir kitose religijose, pvz., islama, induizme, budizme ir judaizme. Apskritai, vienas iš labiausiai paplitusių postūmių kurti religines sektas yra polinkis į sinkretizmą. Istorijos požiūriu sekta yra panaši į slaptą draugiją; tai liečia ypač tas sektas, kurios politinės netolerancijos sąlygomis kūrėsi Europoje pirmaisiais XIX a. dešimtmečiais (žr. karbonarai, masonai)“.

Išverčiau kaip mokėdamas, kuo tiksliau, nieko nepridedamas ir neatimdamas. Kaip matome, tarptautinė *sektos* termino vartoseną gana plati ir neturi menkinamos prasmės, tuo tarpu lietuviškoje vartosenoje galima ją įžiūrėti arba ne. Pasaulio spauda pastaruojų laiku dažnai mini visokias, dažnai fanatiškas *sektas*, kurios pavergia savo narius vadovų valiai, piktai kovoja su kitaip manančiais, todėl sudaro grėsmę visuomenės sambūviui ir kelia susirūpinimą valstybių valdžiai. Todėl Vakarų spauda liaujasi reikalavusi vienodų veikimo teisių visoms religinėms grupėms (kas kita įvairių religijų išpažinėjų pilietinės teisės, – šios turi būti lygios).

Lietuvos spaudoje irgi pastebėjau, kad stiprus, nekvestionuojamas vadovo vaidmuo pripažįstamas viena iš esminių *sektos* žymių. Nematydami šios žymės „Tikėjimo žodyje“, kai kurie geraširdžiai mano broliai paskubėjo kategoriškai neigti *sektos* pavadinimo taikymą šiai bendrijai. Pats taip pat nesu linkęs *sektos* terminu švaistyti, ypač jeigu tie ar anie mūsų broliai krikščionys jį priima kaip įžeidžiamą. Mieliau vartoju Lietuvos įstatymuose įteisintą *religinės bendruomenės* terminą bet kuriai vietinei religinei grupei ir *religinės bendrijos* – kelių

ar daugelio, ar net pasaulinio vietinių bendruomenių ir atskirų kraštų bendrijų susivienijimui. Mūsų išėivija, šluodama iš savo žodyno visokius svetimos kilmės žodžius, įprato ir Visuotinę Katalikų Bažnyčią vadinti *Bendrija*, o Dievo namus – *šventovėmis*. (Iš didelio uolumo persistengiama: nebelineka atskiro pavadinimo ypač gerbiamaoms šventosioms vietoms – *sanktuariumams*, kaip Aušros Vartams, Šiluvai, Žemaičių Kalvarijai ir kitoms.)

Kita vertus, naujųjų bei smulkiųjų religinių susivienijimų nariai galėtų labai neįsižeidinėti, jei kas jų bendriją pavadina mokslo terminijoje įprastu žodžiu – *sektomis*, kaip kad matėme, – autoritetingos enciklopedijos taip vadina, pavyzdžiui, ne tik gnostikus bei katarus, bet ir kvakerius, ir adventistus. Vadovo asmens svoris kai kuriose grupėse tikrai nepaprastas: pastebėta, kad daugelis „Tikėjimo žodžio“ bendrijos narių ne tik pažiūrų dėstymu, argumentavimo būdu, bet ir pačia balso intonacija mėgdžioja savo pirmąjį pastorį, o tai rodo didelį asmenybių susiniveliavimą.

Gerb. Arūnas girdėjo „Gyvųjų akmenų“ pravardžiavimą *sekta*. Kadangi ta grupė yra hierarchų globojama, tai šis vardas jai nedera, bet sunku suprasti, kokių pagrindų jie registravosi valdžios įstaigose kaip atskira religinė bendruomenė. Gal tarytum vienuolijos ar religinės organizacijos lygiu? Atrodytų, tas sambūris greičiau bepriklaušas bažnytinių brolių kategorijai, o šioms jokio valstybinio registravimosi nereikia. Esu girdėjęs Romoje ir Lenkijoje konfratrus svarstant, ar kai kurios katalikų bažnytinio atsinaujinimo grupės nerodo sektantiškų polinkių, jeigu griežtai išsiskiria iš parapijos bendruomenės gyvenimo, pripažįsta tik savo ypatingą meldimosi būdą, užsisklendžia savame rate lyje. Atsinaujinimo sąjūdžiai – didžioji Bažnyčios viltis, o mūsų, kunigų, uždavinys – gražiai jungti juos į pagrindines bažnytines struktūras – parapijas, vyskupijas.

Ar šlovinsime drauge?

Gintautas Abarius sukūrė „Džiazo Mišias“ ir labai norėtų išgirsti jas atliekamas kurioje nors katalikų bažnyčioje.

Arūnas Peškaitis tad ir klausia, ar turėtume užtrenkti duris. Mano galva, reikėtų pirmiausia žiūrėti kūrinio pobūdžio, ne autoriaus konfesinės priklausomybės. Religinės muzikos kūrinių tarpkonfesiniai mainai gyvuoja ne nuo šiandien. Vokiečių katalikai turi bendrų giesmių su liuteronais, ir naujuosiuose giesmynuose jų daugėja. Tačiau giesmelių stilius greičiausiai protestantiškai charizmatiškas – ir kas tokio?! (Tik dėl jo neturėtume apleisti lietuviškų giesmių puoselėjimo.) Muzika lengviausiai peržengia visokias sienas. Dabar esu gavęs rytais švęsti Eucharistiją vienoje giesmingoje Romos seselių bendruomenėje. Tuzinas italių, pustuzinis indžių studentų moka daugybę giesmių giesmelių, kone kasdien vis šviežių pagieda. Visų Šventųjų šventės rytą, susikaupimo po komunjijos metu, suskamba ilgesinga melodija, – kas tai būtų? Ai, och, taigi „Večernij zvon, večernij zvon, kak mnogo dum...“ Toms sesėms nė į galvą, iš kur melodija, svarbu, kad itališkam eucharistiniam tekstui ir jų sielai tinka. Kai vėliau pasakiau, kad tai rusiška daina, buvo labai patenkintos.

Prieš ketvirtį amžiaus pirmą kartą išgirdau Katarzynos Gaertner „Msza beatowa“ Podkovo Lesnos bažnytelėje ne-

toli Varšuvos, paskui ne kartą klausiausi iš plokštelės. Buvo stiprus religinis išgyvenimas. Būtų puiku kartu su Arūnu pasiklausti Gintauto kūrinio koncertinio atlikimo, o ar tiks liturgijai, tegu spręst atsakingi asmenys, atidžiai išsiklausę, ne ekumenizmo-irenizmo bangos nešami. Juk ir Gintautas, manding, tik nedaug katalikiškų giesmių gali į savo šlovinio programą įtraukti. Ekumenizmas nėra tolygus irenizmui – religinių konfesijų skirtingumų niveliavimui.

Statysime sienas ar tiltus?

Tokį išpūdingą klausimą spaudoje uždavė prel. prof. Antanas Rubšys. Jokios abejonės, reikia tiltų! Kas pradės?

Gera pasakyta: kol gyvas, tol mokaisi. *Kartais koks trumpas sakinelis atveria gyvenimišką tiesą ryškiau už ilgus išvedžiojimus.* Kai prieš keletą metų drauge su Arūnu Peškaičiu ir kelių nekatalikų konfesijų atstovais darbavomės prie „Religinių bendrijų ir bendruomenių įstatymo“ projekto ir kažkas paklausė, ar gausiausiai religinei bendruomenei, t.y. Katalikų Bažnyčiai, neturėtų Lietuvoje priklausyti daugiau teisių, ar tik ne reformatų atstovė teisininkė p. R-ienė (gėda, atsimenu tik pavardės pradžią ir pabaigą) atsakė: „Didesnė bendrija sa-

vaimė turės daugiau galimybių pasinaudoti lygiomis teisėmis“.

Įsidėmėjau ir neseniai sielovadiniame marijonų simpoziume išgirstą teiginį: „Už tarpkonfesinio pakantumo atmosferą kiekviename krašte pirmiausia atsakinga yra vyraujančioji konfesija ar dvi trys vyraujančios konfesijos, jei apylygis jų visuomeninis svoris“. Šventa tiesa: jei daugiau pajėgi, tai ir didesnė atsakomybę turi! Vis dėlto neįmanoma pastatyti tiltą tik nuo vieno kranto. Reikia, kad ir kita pusė bent kokį galiuką suręstų.

Dėkui, gerbiamasis Arūnai, nenutylėjęs užkliudytas. Turiu vilties, kad mudviejų pokalbis bus bent kiek naudingas ne tik mudviem. Išeis į sveikatą Bažnyčiai ir visuomenei, jeigu mes, katalikai, įsisąmoninsime atsakomybę už tai, kad Lietuvoje klostytųsi pakantumo bei tarpkonfesinio supratimo atmosfera. Tikėsimės, kad ir mūsų „mažesnieji broliai“ prisidės prie tokios atmosferos kūrimo. Visiems gi tinka Jėzaus paskelbtoji *auksinė taisyklė*: „Tad visa, ko norite, kad jums darytų žmonės, ir jūs patys jiems darykite; nes tai ir yra Įstatymas ir Pranašai“ (Mt 7, 12).

Vaclovas Aliulis

Roma, 1996. 12. 12.